Kral Akademi

2023 ÖABT OKUL ÖNCESİ

VIP DERECE GRUBU
DERS TAKİP NOTU

Editör: Yekta SAĞLAM

Yazar: Bulut VURDUM

Kapak tasarım & Dizgi: Burak ŞAHİN

Kral Akademi Uzem
Şehit Osman Avcı Mahallesi Malazgirt 1071. Cadde
46-A Blok No:47 Hill Tower Residence
Etimesgut/Ankara

Bu eserin yayım hakları Kral Akademi Uzem Eğitim Danışmanlık Ticaret Limited Şirketi'ne aittir. Yayıncının yazılı izni alınmadan hiçbir biçimde ve hiçbir yolla, kitabın bir kısmı veya tamamı yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ya da dağıtılamaz.

Kral Akademi

TÜRKİYE'NİN EN ÇOK ATANDIRAN UZEMİ

2023 ÖABT OKUL ÖNCESİ

ERKEN ÇOCUKLUKTA GELİŞİM

Bulut VURDUM

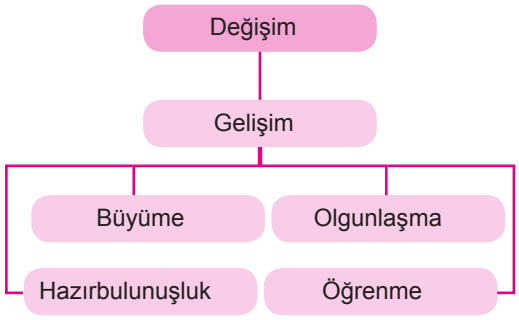
1. ÜNİTE

ERKEN ÇOCUKLUK

Bu bölümde göreceklerimiz!

Temel Kavramlar
Temel İlkeler
Gelişimi Etkileyen Faktörler
Gelişi Etkileyen Faktörler
Gelişim Görevleri
Psikolojide Kullanılan Araştırma Yöntemleri
Çocuk Gelişim Kuramları
Psiko-Analitik Kuram
Psiko-Sosyal Kuram
Davranışçı Kuram
Sosyal Öğrenme Kuramı
Hümanistik Kuram
Ekosistem Kuramı
Olgunlaşma Kuramı
Bilişsel Gelişim Kuramları
Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı
Bruner'in Bilişsel Gelişim Kuramı
Vygotsky'ın Bilişsel Gelişim Kuramı
Çoklu Zekâ Kuramı
Dil Gelişimi Kuramları
Erken Çocuklukta Psiko-Sosyal Gelişim

TEMEL KAVRAMLAR

Değişim

- Bireyde meydana gelen planlı veya plansız, olumlu veya olumsuz, ileriye veya geriye doğru gerçekleşen her türlü farklılaşmadır. Farklı bir ifadeyle bir halden başka bir hâle geçiştir.

Gelişim

- Büyüme, olgunlaşma, yaşantı ve öğrenme sonucunda meydana gelen, döllenmeden ölüme kadar farklı gelişim alanlarında devam eden sürekli ve ileriye doğru olan düzenli değişimlerin gerçekleştiği sürecin adıdır.

Gelişme

- Döllenme ile başlayıp ölüme kadar devam eden gelişim sürecinde meydana gelen her türlü olumlu sonuca yani değişme gelişme adı verilir. Yani olumlu yönde meydana gelen büyüme, olgunlaşma veya öğrenme gibi olayların her biri aynı zamanda birer gelişme ve değişim örneğidir.

DİKKAT

- Öğrenmelerin olumlu olanları da olumsuz olanları da gelişme olarak kabul edilir. Çünkü küfür etmeyi olumsuz olarak niteleyen bizleriz ancak sonuçta oda istendik yönde gelişen bir davranış değişikliğidir.
- Değişim olumlu veya olumsuz olabiliyorken gelişme sadece olumlu olan değişimlerden meydana gelir. Bu yüzden her değişim bir gelişme olmasa da her gelişmeyi meydana getiren yine de bir değişimdir.
- Gelişim ile gelişme kavramları birbiriyle karıştırılmamalıdır. Gelişim bir süreçtir gelişme ise bu süreçte meydana gelen olumlu sonuçlardır.

Örnek:

12 - 18 yaşları arasını kapsayan ergenlik dönemi bir "gelişim" süreci iken bu dönemde meydana gelen boyca uzama, üreme yetisini kazanma, soyut düşünebilmeyi kazanma ve kendine ait bir kimlik oluşturma gibi değişimler ise "gelişme" örneğidir.

Büyüme

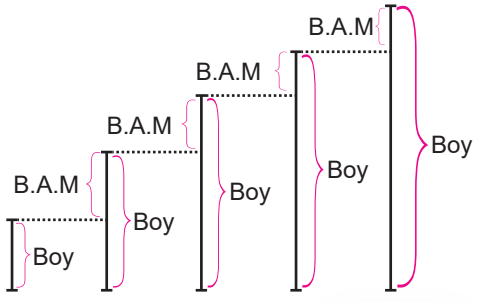
Organizmada meydana gelen boy, ağırlık ve hacimce artıştır. Bunu kısaca organizmada meydana gelen her türlü fiziksel artış olarak da tanımlayabiliriz.

Ancak gelişimsel büyüme daha önce de gelişim kavramında bahsettiğimiz gibi sadece olumlu yöndeki fiziksel artışları kapsamaktadır. Yani bireyde meydana gelen olumlu yöndeki fiziksel artışlar gelişimsel büyüme olarak kabul edilirken olumsuz yönde meydana gelen fiziksel artışlar gelişimsel büyüme olarak kabul görmemektedir.

Örnek:

Bireyde obeziteden dolayı meydana gelen fazla kilo artışı ya da hormonal bozukluktan dolayı meydana gelen aşırı derecede boyca uzama olumsuz yöndeki fiziksel artış örneklerini temsil ettiği için gelişimsel büyüme olarak kabul edilemez. Bunun yanında kol ve bacakların uzaması, boyca uzama, kemiklerin kalınlaşması ve parmakların uzaması ise gelişimsel büyümeye örnek olarak verilebilir.

Büyüme hızının en fazla olduğu dönem doğum öncesidir.Doğumdan sonra büyümenin en hızlı olduğu dönem ise bebeklik dönemidir. Büyüme hızı doğum öncesi dönemin ilk anlarından itibaren yavaşlamaya başlar ancak ergenlik dönemine girildiğinde aniden hızlanır. Bu durum beraberinde orantısız büyümeye yol açtığından sakarlıklara sebep olur. Büyüme hızına paralel olarak boyca artış miktarı da doğum öncesi dönemden ergenliğe kadar azalmaktadır ancak boy artış miktarı azalsa da boy uzunluğu ergenliğe kadar her geçen gün artmaktadır.

Kral Akademi

- Grafikte görüldüğü üzere boyca artış miktarı (B.A.M.) gittikçe azalırken bireydeki boy uzunluğu giderek artmıştır.
- Büyüme hızı, boyu artış miktarı (B.A.M) ve boy uzunluğunun doğum öncesinden ergenliğe kadar olan değişimi aşağıdaki gibidir;
- Büyüme hızı giderek azalır.
- Boy artış miktarı da büyüme hızına bağlı olarak azalır.
- Boy ise boyca artış miktarı küçülsede uzamaya devam eder.

DİKKAT

- Büyüme, olgunlaşmanın yanı sıra hazırbulunuşluk ve öğrenme gibi diğer süreçler içinde önkoşul olma özelliğine sahiptir.
- Gelişimsel büyüme, ergenlik döneminin sonlarına doğru tamamlanır. Ergenliğin sonrasında meydana gelen kulak büyümesi, fazla kilo artışı ve burnun büyümesi gibi durumlar olumsuz yöndeki fiziksel artışa örnek olduğu için gelişimsel büyüme olarak kabul edilemez.
- Orantısız büyüme, büyüme hızındaki ani artışın doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkar ancak orantısız büyümenin sonrasında meydana gelen sakarlıklar ve bedensel değişimi kabullenememe ise bu ani artışın dolaylı bir sonucudur.

Olgunlaşma

- Olgunlaşma genetik bir plan dahilinde ve yaşantılardan bağımsız olarak gerçekleşen biyolojik değişimlerdir.
- Aynı zamanda olgunlaşma; organların işlevini yerine getirebilecek düzeye ulaşması olarakta tanımlanır.
- Olgunlaşma büyük oranda kalıtımın ürünüdür.
- Çevreden bağımsızdır ya da başka bir deyişle olgunlaşma üzerindeki çevre etkisi görecelidir. (Çevre olgunlaşma üzerinde oldukça az bir etkiye sahiptir.)
- Olgunlaşma süreci yaşantılardan bağımsız olduğu için kendiliğinden meydana gelir. Bu yüzden her hangi bir çaba sarf etmeye gerek yoktur.
- Fiziksel anlamda olgunlaşma süreci ergenlik döneminin sonunda tamamlanır.

DİKKAT

- Son yıllardaki araştırmalar insan beynindeki olgunlaşma sürecinin ergenlik döneminin sonrasında da bir süre daha devam ettiğini göstermektedir.
- Gelişim süreci incelendiğinde bütün unsurların gelişiminin yaşam boyu devam ettiği görülmektedir ancak büyüme ergenliğin sonunda tamamlanırken, olgunlaşma süreci ise ergenliğin sonlarına doğru büyük oranda tamamlanır. Genç yetişkinlik döneminin ortalarına doğru bir süre daha devam eder.
- Bu kavramla ilgili sorularda bütün çabalara rağmen bireye herhangi bir becerinin öğretilemediği vurgulanır. Bunun temel sebebi olgunlaşma sürecinin yaşantılardan bağımsız olması ve çabalarımızın sonuç vermemesidir.
- "Bütün çabalara rağmen öğrenemedi." vurgusunun yapıldığı sorularda cevap olgunlaşma veya hazırbulunuşluk olabilir.
- Eğer bireyin bütün çabalara rağmen öğrenemiyor olmasının temelinde yaşadığı bir olaydan sonra meydana gelen kalıcı hasarlar varsa bu durumu hazırbulunuşluk kavramı ile açıklayabiliriz. Çünkü birey böyle bir durumda olgunlaşmadığı için değil donanım eksikliğinden dolayı hazırbulunuşluluğun sağlanamamasından dolayı öğrenemeyecektir. Bu durum öğrenme psikolojisinde "türe özgü hazıroluş" kavramı ile de açıklanabilir.
- Dünyanın her yerinde insanların bazı gelişimsel özellikleri benzer yaş aralıklarında ve aynı sırayla kazandıkları şeklinde bir genelleme yapılabilmesi ancak olgunlaşma sürecinin temele alınmasıyla mümkündür. Sürecin yaşantılardan bağımsız olmasından dolayı çevresel etkenler değişse bile olgunlaşma sürecini çok fazla etkilemeyecektir.
- Kuramcıların, kuramlarına ait dönemleri, dönemlerin yaş aralıklarını ve bu dönemlere ait özellikleri belirlerken temele alması gerek en önemli özellik olgunlaşma sürecidir. Aynı zamanda kuramların evrensel bir nitelik kazanabilmesi de olgunlaşma sürecinin ölçüt alınmasıyla mümkün olacaktır.

Kral Akademi

- Herhangi bir bireyin yaşamının ilk yıllarından itibaren olgunlaşmaya bağlı bazı özellikleri normalden daha erken veya daha geç ortaya çıkardıkları gözleniyorsa bundan sonraki süreçte de olgunlaşmaya bağlı diğer özelliklerinin benzer şekilde erken veya geç ortaya çıkacağı önceden tahmin edilebilir. Bu durum gelişimin yordanabilir bir sıra izlemesininde temelini oluşturacaktır.

DİKKAT

Yeterli seviyeye, güce, kapasite erişme, ifadeleriyle biyolojik değişim ifadesi olgunlaşma cümlelerinde sıkça yer alan önemli kavramlardır.

DİKKAT

Erken emekleyen ve erken yürüyen bir çocuğun okuma yazmayı da daha erken öğrenebileceği tahmin edilebilir. Aynı yorum geç emekleyen ve geç yürüyen bir çocuğun okuma yazmayı da geç öğrenebileceği konusunda yapılabilir.

Hazırbulunuşluk

- Bireyin herhangi bir şeyi öğrenebilmesi için sahip olduğu bütün özellikleridir. Hazırbulunuşluğun gerçekleşebilmesi için bireyde aşağıdaki unsurların oluşmuş olması gerekir.
  - > Büyüme
  - > Olgunlaşma
  - > Ön öğrenmeler
  - > İlgi, tutum, istek, motivasyon, güdülenme

DİKKAT

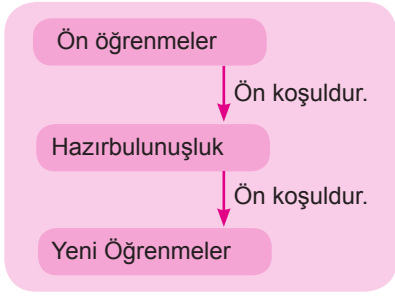
- Her bireyin hazırbulunuşluk düzeyi birbirinden farklıdır. Öğretim süreci içerisinde bu düzey farklılıklarını göz önüne alabilmek ve herkesin öğrenmesini sağlayabilmek için en iyi yol derste farklı yöntem ya da tekniklere yer verilmesidir.
- Gelişimsel kavramlar arasındaki hiyerarşi göz önüne alındığında yeterli hazırbulunuşluk sağlandığında öğrenmenin de istenilen düzeyde gerçekleşmesi için gerekli ortam hazırlanmış olur. Aksi takdirde hazırbulunuşluluğun yeterli olmadığı durumlarda, öğrenmede istenilen düzeyde ve verimde gerçekleşmeyecektir.

DİKKAT

Hazırbulunuşluk en geniş hâliyle bireyin öğrenme adına sahip olduğu bütün özelliklerle birlikte ortamın ona sunduklarının toplamıdır. Bireyin öğrenme öncesinde yeterli büyüme, olgunlaşma ilgi ve ön bilgisinin yanı sıra öğrenme ortamının fiziki koşulları bireyin hazırbulunuşluluğunu etkileyen en önemli unsurlardandır.

DİKKAT

Hazırbulunuşluk kavramı öğrenme için ön koşul olduğu kadar aynı zamanda önceki öğrenmelere de bağlılığı ile bilinmektedir. Bireyin sahip olduğu ön öğrenmeler, hazırbulunuşluluğun gerçekleşmesi için ön koşuldur. Sahip olduğu hazırbulunuşluk ise yeni öğrenmelerin gerçekleşmesi için ön koşuldur. Bu yüzden hazırbulunuşluk hem öğrenmelere bağımlı hem de öğrenmelerin ön koşulu olabilen bir özelliğe sahiptir.

Öğrenme

- Bireyin kısmen ya da tamamen yaşantılarından kaynaklanan tepki ve davranışlarında meydana gelen kalıcı izli değişmelerdir.
- Bir davranışın öğrenme olabilmesi için üç temel şart vardır.

Bunlar:

I. Davranışın yaşantı sonucunda ortaya çıkması,

II. Kalıcı izli olması,

III. Davranışta bir değişikliğin oluşması.

Fiziksel Büyüme (Boy-Kilo Artısı)
+
Beyin ve Nörolojik Yapının Büyümesi
OLGUNLAŞMA
+
Ön bilgi, İlgi, Tutum
HAZIRBULUNUŞLUK
+
Deneyim
ÖĞRENME

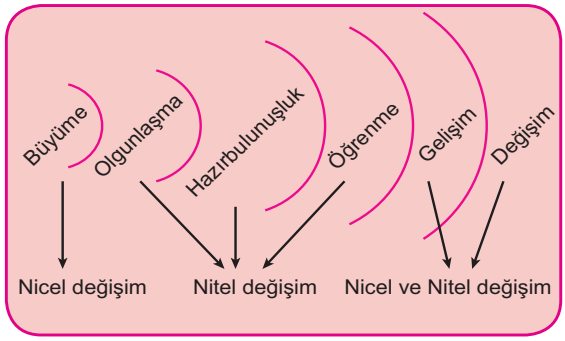
Örnek:

Bisiklet sürme örneğini gelişimsel kavramlar açısından ele alacak olursak;

- Bireyin kol ve bacaklarının pedallara ve direksiyona yetişebilecek kadar uzamış olması "büyüme" örneğidir.
- Bacak kaslarının pedalı çevirebilecek güce erişmesi "olgunlaşma" örneğidir.
- Bisiklet sürmeye karşı istekli oluşu (ilgi) ve bisikletin nasıl sürüldüğünü daha önceden en az bir kere görmüş olması (ön öğrenme) "hazırbulunuşluk" örneğidir.
- Bireyin öğrenme adına bisiklete binip sürebilmek adına çaba harcaması ve egzersiz yapması "yaşantı (deneyim)" örneğidir.
- Bireyin bisikleti düşmeden sürebiliyor olması ise "öğrenme" örneğidir.
- Bu öğrenme olumlu yöndeki bir kazanca karşılık geldiği için "gelişme" adını da alır.
- Bütün bu olayların gerçekleştiği sürece ise "gelişim süreci" adı verilir.

DİKKAT

- Olgunlaşma sonucunda ortaya çıkan davranış değişiklikleri öğrenme değildir. Çünkü ortaya çıkan bu davranışlar yaşantılardan bağımsızdır. Oysaki bir davranışın öğrenme olabilmesi için mutlaka yaşantı olması gerekir.
- Öğrenmeler sadece olgunlaşmanın değil olgunlaşma ile birlikte yaşantının da bir sonucudur.
- Olgunlaşma, öğrenmenin ön koşuludur ancak tek başına yeterli değildir.

DİKKAT

- Büyüme, gözle görülebilen ve ölçülüp sayıyla ifade edilebilen değişimleri kapsadığı için nicel değişimlerdir.
- Olgunlaşma, hazır bulunuşluk ve öğrenme ise doğrudan görülemeyen değişimler olduğu için nitel değişimler sınıfında yer alır.
- Gelişim süreci büyüme, olgunlaşma, hazırbulunuşluk ve öğrenmeyi de kapsadığı, aynı zamanda büyüme, olgunlaşma, hazırbulunuşluk ve öğrenme bir değişimin sonucunda ortaya çıktığı için hem nicel hem de nitel değişimlerden meydana gelir.

GELİŞİMLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

Kritik Dönem (Zamanlama)

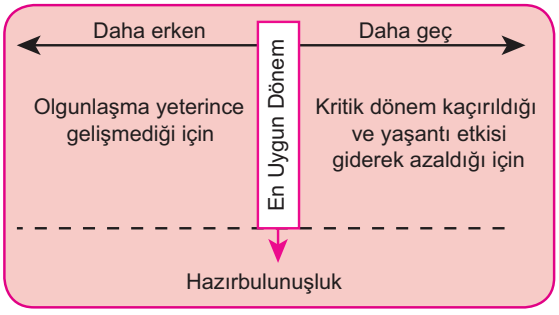
- Çocuklar, bazı gelişim dönemlerinde ve yaşlarda belli tür öğrenmelere karşı yüksek duyarlılık gösterme eğilimindedirler. Çevre etkilerine karşı daha duyarlıdırlar ve çevrede düzenlenen öğrenme yaşantılarını diğer dönemlerden daha hızlı kazanabilirler. Farklı bir ifadeyle çevresel uyarıcıların birey üzerinde en etkili olabileceği ya da bireyin bu çevresel uyarıcılara alıcılarının en açık olduğu dönemlerdir. Psikologlar bu döneme kritik gelişim dönemleri adını vermektedirler.
- Birey herhangi bir beceriyi öğrenme adına en uygun olan bu dönemlerde kazanamazsa ilerleyen dönemlerde bunların telafisi oldukça güç ve bazen de imkânsızdır. Bu yüzden anne-baba ve öğretmenler, çocukların üst düzeyde gelişimlerini sağlamak istiyorlarsa, bu kritik gelişim dönemlerinde, çocukların belirli yaşantıları geçirmeleri için olanaklar hazırlamalıdırlar.

DİKKAT

6 - 7 yaş okuma yazma öğrenme için kritik dönemdir. Bu yaşta öğrenilemediği taktirde ilerleyen zamanlarda öğrenilmesi daha zordur.

DİKKAT

- Herhangi bir beceri, kazanılması gereken en uygun zaman diliminden (kritik dönem) daha önce kazandırılmak istendiğinde, olgunlaşma bireyde hâlâ yeterli düzeyde gerçekleşmediği için bütün çabalarımıza rağmen başarıya ulaşmamaız mümkün değildir. Kazanılması gereken en uygun zaman diliminden sonra kazandırılmaya çalışıldığında ise, kritik dönem geçtiği ve öğrenme için gerekli olan yaşantıların etkisi de giderek azaldığı için başarıya ulaşmak bu kez mümkündür ama oldukça zordur.
- Herhangi bir özellik eğer kritik dönemde bile kazanılamamışsa bu durum bireyin yeterince hazır olmamasıyla ilgilidir.

DİKKAT

- Bir becerinin kritik dönemde kazanılamadığında sonrasında çok daha zor kazanılması bu dönem içindeki deneyimin (yaşantının) eksikliğindendir ya da başka bir deyişle sonradan elde edilen yaşantıların kritik dönemdekiler kadar etkili olmamasıdır.
- Soruların paragraf kısmında kritik dönem kavramı ile ilgili bir örnek durum görülse bile soru kökün "Bu durum aşağıdakilerden hangisinin eksikliğinden kaynaklanır?" şeklinde ise doğru cevap kritik dönem değil "yaşantı eksikliği" olacaktır. Çünkü kritik dönem bir zaman aralığıdır ve eksikliği görülmez.

Duyarlı Zaman Aralığı

- Doğum sonrası dönem için kullanılan bu kavram, bir becerinin kazanılması için uygun zaman aralığı olarak tanımlanır. Bu kavram kritik dönem kavramı ile aynı anda seçeneklere konulduğu zaman ayrımı aşağıdaki gibi gerçekleştirebiliriz.
  I. Telafisi mümkün olmayanlar için "kritik dönem" kavramı
  II. Telafisi güçte olsa mümkün olanlar için ise "duyarlı zaman aralığı" kavramı ele alınmalıdır.
- Ancak seçeneklerde sadece kritik dönem kavramına yer verilmiş ise böyle bir ayrıma gerek kalmadan her iki durum içinde "kritik dönem" kavramı doğru cevap olarak kabul edilmelidir.

Tarihsel Zaman

- Bireyin içerisinde yaşadığı zaman diliminde gerçekleşen olayların o bireyin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemesidir. Bunlar moda akımları, diziler ve çizgi filmler, savaşlar, doğal afetler ve teknolojik gelişmeler olabilir.

Bölük Etkisi

- Tarihsel zaman etkisinin belli bir yaş grubuna daha fazla yansıması, bir diğer grubu ise daha az etkilemesi şeklinde görülür. Tarihsel zamana oranla etkisi daha sınırlıdır.

Örnek:

İklim değişikliğinin o dönemde yaşayan insanlara etkisi tarihsel zaman iken bu değişikliğin belli bir yaş grubunu daha fazla etkilemesi ise bölük etkisidir.

Yaş (Zaman)

- Doğum anından itibaren, bireyin şu an içinde bulunduğu güne kadar geçen zaman dilimidir. Gelişim evreleri yaşa göre sınıflandırılır. Aynı yaş grubunda bireyden beklenen gelişim görevleri de aynı iken farklı yaşlarda ise bu gelişim görevlerinin farklılık gösterdiği görülür.

Kral Akademi

DİKKAT

Yaş kavramı, bazı sorularda olgunlaşma, bazı sorularda ise kritik dönem ifadelerinin yerine kullanılabilmektedir. Bireyin belli bir olgunluğa erişmediği için herhangi bir beceriyi kazanamadığı vurgulandığında seçeneklerde "olgunlaşma" kavramına yer verilmemişse doğru cevap "yaş" kavramı olabilir. Çünkü birey yeterli olgunluğa erişebilmek için genetik planda belirtilen süreci tamamlamalı ve belli bir yaşa gelmelidir. Aynı zamanda bireyin kritik dönem fırsatını kaçırdığı için herhangi bir beceriyi yaşıtlarına oranla daha zor ve daha geç kazandığı vurgulandığında ise seçeneklerde "kritik dönem" kavramına yer verilmemişse yine doğru cevap "yaş" kavramı olabilir. Çünkü her kritik dönem belli bir yaş aralığına karşılık gelir ve bir beceriyi bu yaş aralığında kazanmadığı takdirde kritik dönem fırsatını da kaçırmış olur.

DİKKAT

Bazı sorularda yaş (zaman) ve deneyim kavramları karıştırılabilmektedir. Yaş, bireyin bir davranışı kazanabilmesi için gereken süreyi ifade ederken; deneyim ise bireyin davranışı kazanabilmesi için aktif hâle gelmesi, çaba göstermesi ve yaşantı geçirmesi anlamına gelir. Dolayısıyla birey belli bir yaşa (olgunlaşma) gelmediğinde deneyimlerin hiçbir faydası yokken, bu olgunlaşma süreci tamamlandığında ise birey, deneyim elde etmek için en uygun döneme (kritik dönem) girmiş olacaktır. Çünkü kritik dönem yaşantının en etkili olduğu dönemdir.

Enkoprezis (Dışkı Kaçırma)

- Çocuğun bağırsak kontrolünün sağlandığı ve kakasını tutma ve bırakma işlevini kontrol edebileceği yaşa gelmesine rağmen kakasını uygunsuz yerlerde bırakması enkroprezis adını alır.

Enurezis (İdrar Kaçırma)

- Çocuklarda en az beş yaşından sonra istemsiz, yineleyici, gündüz ya da gece idrar kaçırma olarak tanımlanmaktadır. Enurezis çocukluk çağında sık görülen, çocuğu ve ebeveynini değişik açılardan etkileyebilen ve altta yatabilecek muhtemel bir sebep dolayısıyla önem arz eden sosyal ve tıbbi bir sorundur.

GELİŞİMİN TEMEL İLKELERİ

I. Gelişimde Bireysel Farklar Vardır.

- Gelişim süreci büyük oranda olgunlaşma ve öğrenme ürünüdür. Bu yüzden bireyin doğuştan getirdiği kalıtsal özellikler ile sonradan çevre ile etkileşime geçerek edindiği özellikler bir araya geldiğinde birtakım farklılıklar görülmektedir. Bunlar gelişim sürecinde bireysel farklılıklar olarak nitelendirilmektedir ve tamamen yok edilmesi mümkün değildir.

DİKKAT

Bu ilke ile ilgili sorularda dikkat edilmesi gereken üç önemli vurgu vardır.

- Emsal olan bireylerin bazı özellikleri bakımından birbiriyle kıyaslandığında ya da bir bireyin normal bir gelişim seyrinin dışında olağanüstü bir durum sergilediğine yer verilir.

Örnek:

Ergenlik dönemine giren iki bireyin bu dönemde birbirinden farklı özellikler sergilediğine yer verilmesi ya da bir bireyin ergenliğe yaşıtlarından daha erken veya daha geç girdiğinin vurgulanması buna örnektir.

DİKKAT

Kıyaslamalar emsal olmayan bireyler üzerinden yapılacaksa mutlaka bu bireylerin ortak bir dönem üzerinden kıyaslanmasına dikkat edilir.

Örnek:

Yükseköğretim kademesinde yer alan birisiyle onun ortaöğretimde yer alan kardeşinin şuan ki hâllerinin değilde her ikisininde ergenlik dönemindeki durumlarının kıyaslanması gibi.

DİKKAT

Unutulmamalıdır ki, bireysel farklılıklar gelişimsel olayların sıralamasında değil süresinde kendini gösterir. Olgunlaşmaya bağlı özelliklerin ortaya çıkış sırası asla değişmezken, sürelerinde bireyden bireye bazı farklılıklar görülebilir.

Örnek:

"Benim kızım emeklemeden yürüdü." diyen birisine;

a. "Evet böyle bir şey mümkündür. Çünkü gelişimde bireysel farklılıklar vardır."

b. "Hayır böyle bir şey mümkün değildir. Çünkü gelişim önceden yordanabilen bir sıra izler." ifadelerinden hangisini kullanmamız gerekir? sorusuna doğru cevabımız "b" seçeneği olmalıdır. Çünkü gelişim süreci baştan-ayağa doğru olduğu için bu sıra asla değişmez. Herkes önce emekleyebilecek düzeye, ardından da yürüyebilecek düzeye erişir. Ancak "Benim kızım yaşıtlarından 2 ay erken yürüdü." diyen birine "Evet böyle bir şey mümkündür. Çünkü gelişimde bireysel farklılıklar vardır." denilebilir.

II. Gelişimde Kritik Dönemler Vardır.

- Bireyin çevresel uyarılara en açık olduğu ya da farklı bir ifadeyle çevresel uyarıcıların birey üzerinde en etkili olduğu zaman aralığıdır. Dolayısıyla yaşantılar diğer dönemlere oranla daha etkili olabildiği için bu zaman aralıkları aynı zamanda öğrenmeleri için en uygun dönemler olarak da bilinir.

DİKKAT

Kritik dönem ile ilgili soru köklerine dikkat edilmediğinde "yaşantı" kavramı ile karıştırabiliriz. Tipik bir kritik dönem sorusunda bireyin yaşananlardan dolayı yaşıtlarına oranla bazı becerileri daha zor ve geç kazandığı vurgulanabilir. Eğer soru kökünde "bu durum neyin eksikliğinden kaynaklanır?" ifadesi varsa doğru cevap yaşantı olacaktır. Çünkü kritik dönem bir zaman aralığıdır ve eksikliği söz konusu olamaz. Eksik olan unsur yaşantı'dır.

Kritik dönemle ilgili sorularda genellikle bir zaman aralığının oldukça önemli olduğu vurgusu yapılır. Aynı zamanda bireyin herhangi bir beceriyi, hiçbir engeli olmadığı hâlde yaşıtlarına oranla daha zor ve geç kazandığı ya da gelişim açısından onların gerisinde kaldığı vurgusu yapılan sorularda "kritik dönem" ilkesi ile ilgili sorular.

III. Gelişim, Kalıtım ve Çevrenin Ortak Etkileşiminin Ürünüdür.

- "Bütün bir gelişim süreci göz önüne alındığında toplamda kalıtımın mı? Yoksa çevrenin mi?" daha baskın olduğuna dair kesin bir görüş bulunmamaktadır. Bu konu hâlâ bilim insanları tarafından tartışılmaktadır. Gelişim, bir bütün olarak ele alınmak yerine, her bir gelişim alanı için ayrı ayrı düşünülürse, bazı gelişim alanlarında kalıtımın, bazı gelişim alanlarında ise çevrenin daha baskın olduğu görülecektir.

Örnek:

Fiziksel gelişim alanı incelendiğinde, kalıtımın etkisinin çevreye oranla bir hayli baskın olduğu görülmekteyken; sosyal gelişim ve ahlak gelişimi incelendiğinde ise bu kez çevrenin kalıtıma oranla daha baskın olduğu görülmektedir.

DİKKAT

Gelişim süreci içerisinde gelişim alanlarının üst sınırlarını ve kapasitesini kalıtım belirler. Bu kapasitenin ne kadarının kullanılabileceğine ise çevre ile etkileşime geçme düzeyi yön verir. Yani bireyin ne olabileceğini kalıtım şu an ne olduğunu ise çevre belirler.

IV. Gelişimde Belli Yönelimler Vardır.

- Gelişimin belli bir yönü vardır ya da gelişim önceden yordanabilir yani tahmin edilebilir bir sıra izler. Bu sıra baştan - ayağa, içten - dışa ve genelden - özele doğrudur.

a. Gelişim Baştan Ayağa Doğrudur.

- Gelişim süreci baştan ayağa doğru ilerler. Bu yüzden yeni doğan bebeklerde baş diğer organlardan daha hızlı büyüdüğü için vücuda oranla daha büyüktür. Dolayısıyla başın vücuda olan oranı bebeklik döneminde 1/4 iken, bu oran ergenlik döneminin sonlarında ya da farklı bir ifadeyle genç yetişkinlik döneminin başlarında 1/8'e kadar geriler ve dengeye ulaşmış olur.

DİKKAT

- Fiziksel büyümenin yanı sıra kas gelişimi süreci de baştan ayağa doğrudur. Öncelikle boyun kasları daha sonra gövde, kol ve bacak, son olarak da el ve ayak kasları olgunlaşma sürecini tamamlar. Sürecin bu şekilde baştan - ayağa doğru ilerlemesinden dolayı çocuklar öncelikle kafasını dik tutmayı (2 ay), sonrasında desteksiz oturabilmeyi (5 ay), ardından emekleyebilmeyi (8-9 ay), destekle ayakta durabilmeyi (10 ay) ve son olarak da yürümeyi başarırlar (11-12 ay). Bu sıralam asla değişmeyeceği için bireysel farklılıklar sadece sürede kendini gösterecektir. Yani birey ya daha erken ya da daha geç emekleyecek ama asla emeklemeden yürümeyi başaramayacaktır.
- Gelişim sürecinin baştan - ayağa doğru olmasının en önemli sebebi hayati öneme sahip organların (merkezi sinir sistemi) önceliğidir ya da bu ilişkiyi tersten inceleyecek olursak hayati öneme sahip organların önceliği sürecin baştan ayağa doğru ilerlemesine zemin hazırlamıştır.
- "Gelişim süreci baştan ayağa doğrudur" ilkesi sadece fiziksel gelişim alanında karşılık bulan bir ilkedir. Dolayısı ile bu ilke diğer gelişim alanlarında meydana gelen değişimleri anlatmak amacı ile kullanılmaz.

b. Gelişim İçten Dışa Doğrudur.

- Doğum öncesi süreçte, fetüste öncelikle iç organlar (endoderm), ardından iskelet ve kaslarla birlikte dolaşım ve boşaltım sistemi (mezoderm), son olarak da dış tabakada yer alan saç, deri, tırnak, diş ve duyu organları oluşur (ektoderm).

DİKKAT

Bebekte ilk gelişen organ beyin, yani merkezi sinir sistemidir. Ardından da omurilik oluşur .

Endoderm: Yemek borusu, mide, bağırsaklar, karaciğer, pankreas, soluk borusu, bronş, bronşcuk, troid, paratiroid, idrar kesesi gibi.

Mezoderm: Kas ve iskelet sistemi, kalp, damarlar, lenf sistemi, üreme sistemi, böbrekler, dolaşım sistemi gibi.

Ektoderm: Diş, deri, tırnak, saç, duyu organları, sinir sistemi, hipofiz bezi gibi.

c. Gelişim Genelden Özele Doğrudur.

- Bu ilke daha çok psikomotor davranışları ifade edebilmek amacıyla tercih edilir. Sürecin büyük kas kullanımından küçük kas kullanımı doğru ilerlediğini vurgular. Gelişim süreci bu şekilde ilerlediği için bireyin psikomotor davranışlarının acemilikten - ustalığa ve basitten - karmaşığa doğru gelişme kaydettiği görülür.

DİKKAT

Bu ilkeyle ilgili soruların genelinde bireyin herhangi bir beceriyi, parmak kaslarının hâlâ gelişmediği dönemde acemice yapıyorken artık parmak kaslarının gelişmesi ile birlikte bu tür becerileri daha ustaca yaptığı vurgusuna yer verir.

Örnek:

- Önceleri kalemi avuç içi ile kavrayan bir çocuğun, daha sonra kalemi dik ve düzgün tutabilmesi ve düz çizgiler çizebilmesi,
- Ayakkabısını kendisi giyemeyen bir çocuğun artık bunu kendisinin yapabiliyor ve bağcıklarını bağlayabiliyor olması,
- Kendisine atılan bir topu önceleri tüm vücudu ile kavrayan bir çocuğun, sonrasında topu sadece parmakları ile yakalayabiliyor olması gibi.

DİKKAT

Bu ilkeden psiko-motor bir davranışların yanı sıra zihinsel süreçlerin açıklamasında da yararlanılabilir. Bu noktada sürecin basitten karmaşığa doğru ilerlediği vurgusuna yer verilir.

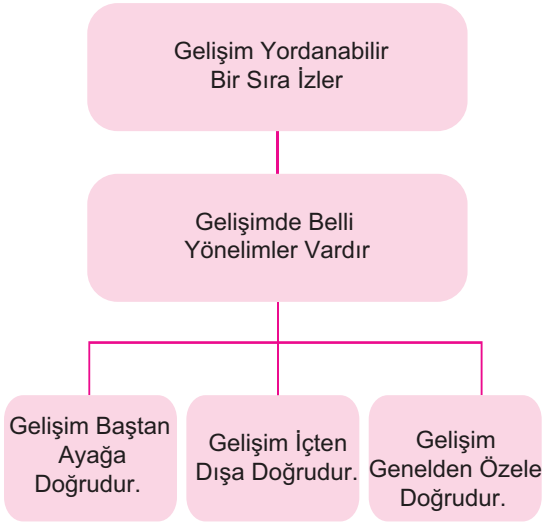
Örnek:

Bir öğrencinin önceleri basit matematiksel problemleri çözebiliyorken sonrasında daha zor olan problemleri de çözebiliyor hale gelmesi gelişim sürecinin basitten karmaşığa ve genelden özele doğru ilerlediğinin göstergesidir.

Kral Akademi

DİKKAT

Gelişim baştan - ayağa, içten - dışa ve genelden - özele doğru ilkelerinden herhangi birisi ile ilgili bir soruyla karşılaştığımızda doğru cevap olması gereken ilkenin kendisi seçeneklerde yoksa doğru cevap "Gelişimde belli yönelimler vardır." ya da "Gelişim yordanabilir bir sıra izler." ifadesi olacaktır. Çünkü gelişim süreci baştan ayağa, içten dışa ve genelden özele doğru belli bir yönelimi ve önceden yordanabilen bir sırası olan süreçtir. Başka bir ifade ile gelişim sürecinin baştan ayağa doğru olduğunu ifade eden bir cümle aynı zamanda gelişimin baştan ayağa doğru belli bir yönelim izlediğini ya da önce baş sonra gövde ve en son ayak şeklinde yordanabilen bir sırası olduğunu anlatır. Bu durum gelişim içten dışa ve genelden özele doğrudur ilkeleri içinde aynıdır.

V. Gelişim Nöbetleşe Devam Eder.

- Herhangi bir gelişim döneminde bazı gelişim alanlarının yavaşlayıp geri plana düşerken, bazılarının ise hızlanıp ön plana çıkması gelişimin nöbetleşe devam ediyor olmasıyla ilgilidir. Sürecin bu şekilde nöbetleşe devam ediyor olmasının en önemli sebebi, aynı dönemde birden fazla gelişim alanının varlık göstermesi ve bunların aralarında birbirlerine karşı ön koşul ilişkinin bulunmasıdır.

DİKKAT

Nöbetleşe devam eden gelişim sürecinde ilk nöbeti tutması gereken gelişim alanı fiziksel gelişimdir. Bunun da en önemli sebebi fiziksel gelişimin aslında diğer bütün gelişim alanlarının da temelini oluşturuyor olmasıdır.

Her gelişim döneminin kendi içerisinde gerçekleştirmesi gereken birtakım gelişim görevleri mevcuttur. Bu yüzden herhangi bir gelişim dönemi, bu gelişim görevlerini yerine getirmeden yani nöbetini bitirmeden bir diğer gelişim dönemine geçilemez. Dolayısıyla bir gelişim dönemi sona

ermeden bir diğer gelişim dönemine geçilememesi de "Gelişim nöbetleşe devam eder." ilkesiyle ilgilidir. Bir gelişim döneminin sona erdiği bir yerde hemen diğer gelişim döneminin başlıyor olması ve birbirini takip eden bu dönemlerin başlangıç ve bitiş noktalarının birbirinden net bir şekilde ayrılamaması ise "Gelişim süreklidir, birikimlidir ve aşamalar halinde gerçekleşir." ilkesi ile açıklanır.

Bir gelişim alanı hızlanırken başka bir gelişim alanını da hızlandırmışsa ya da yavaşlarken diğer gelişim alanında yavaşlamasına yol açmışsa aynı yönde etkileşim söz konusu olduğu için bahsi geçen bu durum "Gelişim bir bütündür." ilkesiyle açıklanır. Ancak herhangi bir gelişim alanı hızlanırken eş zamanlı olarak başka bir gelişim alanı yavaşlıyorsa, yani ters yönde bir hareket söz konusu ise bahsi geçen bu durum "Gelişim nöbetleşe devam eder." ilkesi ile açıklanır.

DİKKAT

Gelişim süreci neden nöbetleşe devam etmektedir?

Gelişim sürecinin herhangi bir döneminde birden fazla gelişim alanı aynı anda varlık gösterir ve bu gelişim alanları birbirlerine ön koşul olma özelliği taşırlar. Bu yüzden her ne kadar birden fazla gelişim alanı aynı anda çalışıyor olsa da hangi gelişim alanı diğerlerinin ön koşulu ise önce onun nöbeti devralması ve temel oluşturması gerekmektedir.

Örnek:

- Bireyin bilişsel gelişiminin en hızlı olduğu ilk çocukluk döneminde dil gelişiminin de hızlı olması "Gelişim bir bütündür." ilkesidir.

- Bireyin bilişsel gelişiminin yavaş olduğu dönemde cinsel gelişimin hızlı olması ise "Gelişim nöbetleşe devam eder." ilkesidir.

VI. Gelişim Bir Bütündür ve Gelişim Alanları Birbirini Aynı Yönde Etkiler.

- Gelişim her ne kadar bir bütün olsada sürecin daha kolay incelenebilmesi için kendi içerisinde çeşitli alanlara ayrılmıştır. Ancak bu gelişim alanları birbirinden bağımsız değildir. Herhangi bir gelişim alanında meydana gelen değişimler mutlaka diğer gelişim alanlarınıda etkileyecektir.

DİKKAT

Gelişim alanları birbirini aynı yönde etkilerler. Herhangi bir gelişim alanında ortaya çıkan olumsuzluk başka bir gelişim alanında da olumsuz durumlara yol açtığı gibi aynı zamanda olumlu gelişmeler de başka bir gelişim alanında olumlu gelişmelere imkan sağlar.

Örnek:

Fiziksel gelişim alanında birtakım sorunlar yaşayan birey, bu yüzden insanlarla ilişki kurmada (sosyal gelişim) problem yaşayabilir ki, bu durum içe kapanık ve özgüveni zayıf bir bireyide (kişilik gelişimi) beraberinde getirir.

DİKKAT

Gelişim ilkeleri ile ilgili bazı sorularda hem "Gelişimde bireysel farklılıklar vardır." hem de "Gelişim bir bütündür." ilkesine dair bir vurgu sezilebilir. Bu iki ilkeyi birbirinden daha net bir şekilde ayırabilmek için "Paragrafta asıl vurgulanmak istenen, bireyin diğer emsallerinden ne kadar farklı olduğu mu? Yoksa bu farkın bireyin diğer gelişim alanları üzerindeki etkisi midir?" sorusuna cevap aranmalıdır.

Örnek:

Yaşıtlarına oranla ergenliğe daha erken giren Mert bu yüzden yine yaşıtlarına oranla daha iri ve uzun bir fiziğe sahiptir. Farklı fiziği sayesinde öğretmenleri tarafından okulun basketbol takımına seçilmiştir. Fiziki avantajını da kullanan Mert, kısa sürede başarılı bir oyuncu olmuştur. Bu durum, Mert'in okuldaki popülaritesini artırmış ve onun ilgi odağı olmasını sağlamıştır.

Açıklama: Paragrafın ilk kısmı her ne kadar "Gelişimde bireysel farklılıklar vardır." ilkesine dair vurguyu barındırsa da, paragrafta asıl anlatılmak istenen bu farkın diğer gelişim alanları açısından Mert'in yolunu nasıl açtığı ve bu gelişim alanlarını olumlu yönde nasıl etkilediğidir. Bu yüzden doğru cevap "Gelişim bir bütündür ve gelişim alanları birbirini etkiler." ilkesi olacaktır.

VII. Gelişim Süreklidir, Birikimlidir ve Aşamalar Halinde Gerçekleşir.

- Gelişim süreci yaşam boyu devam eder ve bu süreç aşamalara bölünmüştür. Birey süreç boyunca içinde bulunduğu dönemin gerektirdiği olgunluğa erişince ve gelişim görevlerini yerine getirince, bir sonraki döneme geçiş yapar. Aynı zamanda bir sonraki evrenin de temellerini atmış olur. Böylece birikimli olarak ilerleyen bir gelişim süreci ortaya çıkmış olacaktır.

DİKKAT

Gelişim sürecinde her gelişim döneminin kendinden önceki dönemin kazanımlarına sahip olup, kendisinden sonra gelecek bir diğer döneminde temellerini atması "gelişimin birikimli bir süreç olması" ile ilgilidir.

Örnek:

Son çocukluk döneminde bulunan birey bundan önceki bebeklik ve ilk çocukluk döneminin kazanımlarına sahip olduğu gibi, şu an içinde bulunduğu dönemin kazanımlarını da gerçekleştirdikten sonra ergenlik dönemine geçiş yapacaktır. Böylece hem daha önceki dönemlerin hem de şu an içinde bulunduğu dönemin kazanımları, ergenlik döneminde temellerini oluşturacaktır. Aynı zamanda bu durum ergenlik dönemindeki gelişim görevlerinin kazanılabilmesi için bireyin hazırbulunuşluk düzeyini de artıracaktır.

Kral Akademi

DİKKAT

Herhangi bir dönemde kazanılamamış bir özelliğin ilerleyen dönemlerde telafi şansının olması ya da kazanılmış bir özelliğin yine ilerleyen dönemlerde kaybedilme riskinin olması "Gelişim süreklidir." ilkesi ile açıklanırken; Bu telafinin zor ve geç olacağının belirtilmesi ise "Gelişimde kritik dönemler vardır." ilkesi ile açıklanır.

Örnek:

Erikson'a ait Psiko-sosyal Gelişim Kuramı'na göre yakınlığa karşı - uzaklık evresinde, karşı cinsle herhangi bir yakınlık kuramayan ve bu dönemin krizle atlatan bir bireyin ilerleyen dönemlerde yakınlık duygusunu yeniden kazanabileceğinin vurgulanması "Gelişim süreklidir." ilkesi ile açıklanır. Eğer soruda bu yakınlık duygusunun ilerleyen dönemlerde telafisinin oldukça zor gerçekleşeceğinin vurgusu yapılmışsa bu durum ise "Gelişimde kritik dönemler vardır." ilkesi ile açıklanır.

DİKKAT

"Gelişim bir bütündür." ve "Gelişim süreklidir." ilkeleri çoğu zaman ayırt etmekte zorlandığımız ilkelerin başında gelmektedir. Birbirini olumlu veya olumsuz etkilediği vurgulanan durumlar eğer gelişim alanları ise bu durum "**Gelişim bir bütündür.**" ilkesi ile açıklanır. Birbirini olumlu veya olumsuz etkilediği vurgulanan unsur bu kez gelişim dönemleri ise bu durum "**Gelişim süreklidir.**" ilkesi ile açıklanır.

Örnek:

- Bebeklik döneminde meydana gelen bir olayın ilerde son çocukluk, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerini de benzer şekilde etkilediğinin vurgulanması "Gelişim süreklidir." ilkesine örnektir. Çünkü meydana gelen olay sadece bebeklik dönemi ile sınırlı kalmamış, gelişimin sürekliliğinden dolayı kendisinden sonraki dönemleri de etkilemeyi sürdürmüştür.
- Ergenlik döneminde fiziksel gelişim alanında yaşanan bir sıkıntının bireyin sosyal gelişim alanına da etki ettiği vurgulanmışsa bu durum "Gelişim bir bütündür." ilkesine örnek teşkil eder. Çünkü bu örnekte etkileşim gelişim dönemleri arasında değil ergenlik dönemindeki gelişim alanları arasındadır.
- Özetle; gelişim alanlarının birbirini etkilemesi "Gelişim bir bütündür." gelişim dönemlerinin birbirini etkilemesi ise "Gelişim süreklidir." ilkesi ile açıklanacaktır.

DİKKAT

- Birbirinin ardı sıra gelen ve birbirini takip eden gelişim dönemlerinin başlangıç ve bitiş noktalarının birbirinden net bir şekilde ayrılamaması "Gelişimin sürekli ve ardışık bir süreç." olmasıyla açıklanır.
- Bu durumda bir gelişim döneminin sona ermeden diğer bir dönemi geçilememesinin "Gelişim nöbetleşe devam eder." ilkesi ile; bir dönemin bitişiyle diğer dönemin başlangıcının birbirinden net bir şekilde ayrılamaması ise "gelişimin sürekliliği ve ardışıklığı" ilkesi ile açıklanır.

VIII. Gelişimin Hızı Her Dönemde Farklıdır.

- Gelişimin hızı her dönemde aynı değildir. Bir gelişim alanı bazı dönemlerde hızlıyken bazı dönemlerde de yavaş olabilir ancak asla tamamen durmaz.

DİKKAT

Gelişim ilkeleri ile ilgili sorular da sadece bir tane gelişim alanının bazı dönemlerde hızlı bazı dönemlerde yavaş olduğu vurgulanırsa burada amaç "gelişimin hızının her dönemde aynı olmadığını" ifade etmektir. Ancak birden fazla gelişim alanının adının geçtiği ve herhangi bir gelişim alanının hızlandığı anda eş zamanlı olarak başka bir gelişim alanı yavaşladığı vurgusu yapılmışsa bu kez amaç "Gelişimin nöbetleşe devam eder." ilkesini ifade etmektir.

Örnek:

- "Fiziksel gelişim, doğum öncesi ve bebeklik dönemlerinde bir hayli hızlı olmasına rağmen ilk çocukluk ve son çocukluk dönemlerinde yavaşlar ancak ergenlik dönemine girildiğinde ise hızı aniden artış gösterir." Burada sadece fiziksel gelişim alanının bazen hızlı bazen yavaş olduğu vurgusu yapıldığı için bu durum "Gelişimin hızı her dönemde farklıdır." ilkesine örnektir.

- "Fiziksel gelişim ilk çocukluk ve son çocukluk dönemlerinde yavaşlarken bilişsel gelişim ve dil gelişiminde artış gözlenir. Ergenlik dönemine girildiğinde ise bu kez, bilişsel gelişim ve dil gelişimi yavaşlarken fiziksel gelişimin hızında anı bir artış gözlenir."

Burada fiziksel gelişimle birlikte bilişsel gelişim ve dil gelişimi alanlarının da adı geçmiştir ve eş zamanlı olarak fiziksel gelişim yavaşladığında diğer iki gelişim alanının hızlandığı; bu iki gelişim alanı yavaşladığında ise fiziksel gelişim alanının hızının arttığı ifade edilmiştir. Bu durum "Gelişim nöbetleşe devam eder." ilkesine örnektir.

DİKKAT

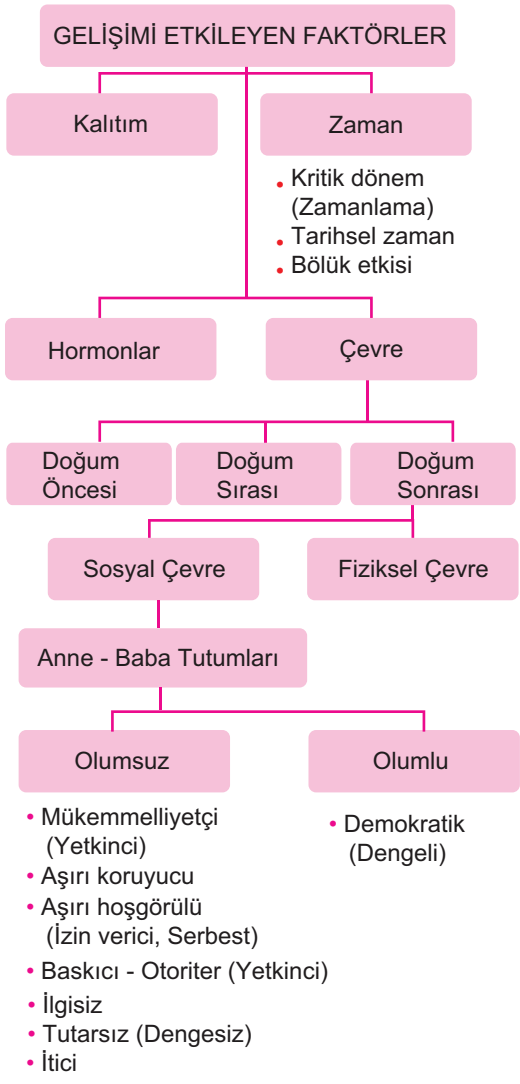
Gelişimin bazı ilkelerini birbirinden ayırt edecek olursak;

>> Bilişsel gelişimin bazı dönemlerde hızlı bazı dönemlerde yavaş olması "Gelişimin hızı her dönemde farklıdır." ilkesine,

>> Bilişsel gelişimin hızlı olduğu dönemler de cinsel gelişimin yavaşlaması "Gelişim nöbetleşe devam eder." ilkesine,

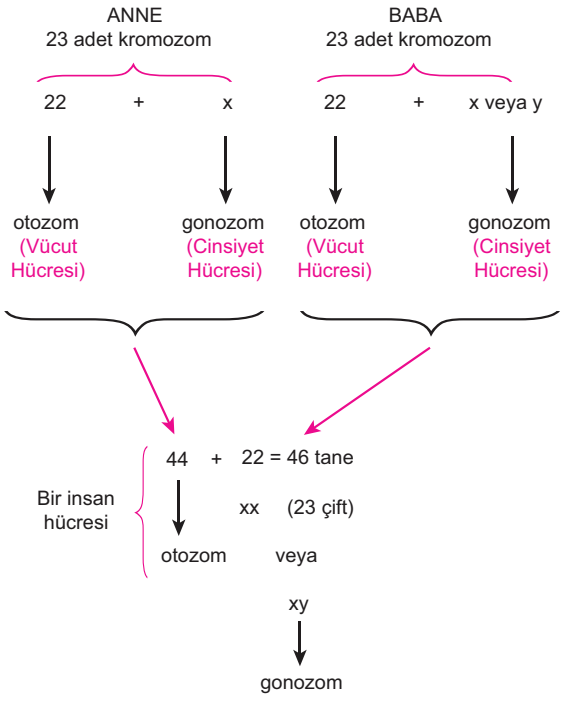
>> Bilişsel gelişimin hızlı olduğu dönemlerde dil gelişimini de hızlandırması "Gelişim bir bütündür." ilkesine,

>> Bilişsel gelişimin hızlanması veya yavaşlaması ancak asla tam olarak durmadan yaşam boyu devam etmesi ise "Gelişim süreklidir." ilkesine örnektir.

A. Kalıtım

- Yaşamsal ve ruhsal kimi özelliklerin döllenme sırasında kadın ve erkeğin kromozomları yolu ile bir kuşaktan ötekine geçmesi olarak tanımlanan kalıtım insanın gelişimine etki eden faktörlerden biridir ve baskınlığını en fazla hissettirdiği gelişim alanıda fiziksel gelişim alanıdır.
- Döllenme ile yaşamı etkilemeye başlar. Kalıtımın kapsamını, annenin yumurta hücrelerinde bulunan 23 adet kromozomla, babanın sperm hücrelerinde bulunan 23 adet kromozomun bir araya gelmesiyle oluşan, 46 adet kromozoma sahip yapı (zigot) belirler.

DİKKAT

- Genotip: Anne ve babadan gelen bütün genlerin toplamıdır.
- Fenotip: Anne ve babadan gelen genlerin çevre ile etkileşerek oluşturduğu ve bireyin gözle görülebilen bütün özelliklerinin adıdır.
- Fenotip = Genotip + Çevre + Yaş

DİKKAT

- Baskın olan ve özelliğini sergileyebilen genler "**dominant**" genlerdir. Bireyde özelliklerini sergileyemeyen ve çekinik olan genler ise "**resesif**" genlerdir. Resesif genlerin fenotipte ortaya çıkabilmesi için hem anneden hem de babadan gelmesi ve homozigot yapıya sahip olması gerekir. Yani resesif bir genle yine resesif bir genin eşleşmesi gerekir. Bu da ancak hem anneden hem de babadan gelmesi ile mümkündür.
- Bütün bu genlerde, çevreye uyum sağlayabilmek amacıyla, zamanla kalıcı değişikliklerin meydana gelmesi ve bunların nesilden nesile aktarılmasına "**mutasyon**" adı verilir. Çevre etkisi ile dış görünüşte meydana gelen ve nesilden nesile aktarılmayan değişimlere ise "**modifikasyon**" adı verilir.

B. Hormonlar

- Özel bezler tarafından kana salgılanan ve kan yolu ile ulaştıkları organ ve dokularda fonksiyon düzenleyici olarak çok düşük miktarları ile görev yapan organik bileşiklere "uyarma" anlamına gelen "hormon" denilir. Hormonlar, çok az miktarla etki edebilir ve biyolojik katalizör gibi davranırlar.
- Başka bir ifade ile hormonlar, canlı yapıdaki hücreler arası yönetim tarafından, belirli bir amaca yönelik olarak, bazı organlardan, dokulardan veya hücrelerden salgılatılan ve bunlara duyarlı olan diğer doku ve organlar üzerinde fizyolojik kontrol etkileri olan maddelerdir.

Hormonların Özellikleri:

- Hücrelerdeki golgi organelinde sentezlenir.
- Her hormonun kimyasal yapısı farklıdır ve farklı etkiye sahiptir.
- Her hormon vücutta belli bir süre görev yapar.
- Hormonlar kan yoluyla vücutta dağılır ve belli hedef yapıları uyarır.
- Görevi biten hormonlar parçalanarak vücuttan uzaklaştırılır.

Hipofiz Bezi

- Kafatası içinde beynin alt kısmında yer alır. Sinir sistemi ile bağlantısı olan en önemli iç salgı bezidir.
- İç salgı bezi ile sinir sistemi arasındaki uyumu sağlar.
- Diğer iç salgı bezlerinin çalışmasını kontrol eder.
- Büyüme hormonunu salgılar. Büyüme hormonu vücudun yaşla orantılı olarak büyümesini sağlar.
- Büyüme hormonu normalden fazla salgılandığında devliğe, az salgılandığında cüceliğe neden olur.

Tiroit Bezi

- Boyunda gırtlağın hemen üzerinde yer alır. Üzerinde çok sayıda kan damarı vardır.
- Tiroksin adı verilen hormonu salgılar.
- Tiroksin: Vücut hücrelerindeki oksijenli solunumun

Kral Akademi

hızlanmasını uyarır. Bu hormon, büyüme, gelişme, ve vücudumuzdaki kimyasal olayların düzenlenmesinde rol oynar.

- Yetersiz iyot alınması durumunda, tiroit bezi şişerek guatr hastalığının oluşmasına neden olur.

Böbrek Üstü Bezi

- Böbreklerin üstünde bulunan bir çift bezdir. Böbreğin yapısı ile bir ilişkisi yoktur. Adrenalin isimli hormonu salgılar.

Adrenalin:

- Vücuttaki genel metabolizmanın hızlanmasını sağlar. Korku, coşku, heyecan ve öfke anında metabolizmayı hızlandırır. Adrenalin etkisiyle solunum, dola- şım, boşaltım olaylarının hızı da artar.

Pankreas:

- Karın boşluğunda, midenin altında bulunan bir organdır. Hem iç hem de dış salgı bezi olarak görev yapar. Sindirim kanalına enzim ve kana da hormon salgılar. Ürettiği hormonlar kan şekerini belli bir seviyede kalmasını sağlar.

Glukagon:

- Kas ve karaciğerde depolanan şekerin sindirilerek kana geçmesini sağlar. Böylece kandaki şeker oranının artmasına neden olur. Uzun süreli açlık durumunda ve sportif etkinlik sonucu kandaki glukagon miktarı artar.

İnsülin:

- Kandaki şekerin fazlasının kas ve karaciğere geçerek depolanmasını düzenler. Böylece kandaki şeker oranının düşmesine neden olur. Yemekten sonra kandaki insülin miktarı artabilir.

Eşeysel Bezler

- Ergenlik döneminden sonra aktif hale geçen özel salgı bezleridir. Erkek ve dişi bireylerde farklı hormon salgılanmasında görev yaparlar. Erkek eşey bezi testisler, dişi eşey bezi ise yumurtalıklardır.

Yumurtalık:

- Salgıladığı hormonlarla ergenlik döneminde dişilere özgü özelliklerin oluşmasını sağlar. Dişi üreme hücresi olan yumurtaların üretilmesini sağlar.

Testis:

- Salgıladığı hormonlarla ergenlik döneminde erkeklere özgü özelliklerin oluşmasını sağlar. Erkek üreme hücresi olan spermlerin üretilmesini sağlar.

İÇSALGI BEZİ	SALGILADIĞI HORMON	GÖREVİ
HİPOFİZ BEZİ	BÜYÜME HORMONU	• İç salgı bezlerini denetler düzenler. • Büyümeyi sağlar. • Sinir sistemiyle hormonal sistem arasındaki iletişimi sağlar.
TROİT BEZİ	TİROKSİN HORMONU	• Büyüme gelişme ve vücuttaki diğer olayların düzenlenmesinde görevlidir. • İyot eksikliğinde guatr hastalığı görülür.
BÖBREK ÜSTÜ BEZİ	ADRENALİN HORMONU	• Heyecan,korku,coşku gibi anlarda metabolizmayı hızlandırır. • Aldosteron hormonu vücuttaki mineral ve su dengesini düzenler.
PANKREAS	İNSÜLİN	• Kan şekerini düşürür.
	GLUKAGON	• Kan şekerini yükseltir.
EŞEYSEL BEZLER	YUMURTALIK	• Östrojen bayanlarda ergenlik döneminde dişilere özgü özelliklerin kazanılmasını sağlar.
	TESTİS	• Testesteron erkeklerde ergenlik döneminde erkeğe özgü özelliklerin kazanılmasını sağlar.

C. ÇEVRE

Doğum Öncesi

- İlaçlar ve diğer kimyasallar.
- Beslenme
- Alkol ve sigara
- Hastalıklar
- Radyasyona maruz kalma
- Depresyona girme
- Yaş
- Kan uyuşmazlığı

Doğum Sırası

- Oksijen yetmezliği
- Vakumlama
- Yanlış yöntemler
- Travma
- Kordon dolanması
- Geç ve güç doğum
- Hijyenik olmayan ortamlar

Doğum Sonrası

- Anne ve baba tutumları
- Baskıcı otoriter
- Aşırı koruyucu
- Aşırı hoşgörülü
- Mükemmelliyetçi
- Tutarsız (dengesiz)
- İlgisiz - itici
- Demokratik
- Hastalıklar ve iklim
- Eğitim ve arkadaş grupları

DİKKAT

Bireyin gelişim süreci boyunca çevre etkisinin **en tehlikeli** olduğu dönem doğum öncesinin ilk üç ayıdır. Çünkü bu dönem bebeğin temel organlarınında oluştuğu dönemdir.

Kral Akademi

Anne - Baba Tutumları

Olumsuz Anne - Baba Tutumları

a. Mükemmelliyetçi (Yetkinci) Tutum

- Bu tutuma sahip anne babalar her zaman mükemmeli ve kusursuzluğu ararlar. Genellikle çocuklarının başarısıyla yetinmezler. Bu yüzden mükemmelliyetçi tutumla yetişen bireylerde aşırı hırslı olma ya da başarısızlığı ve yetersizliği kabullenme durumu görülebilir.

DİKKAT

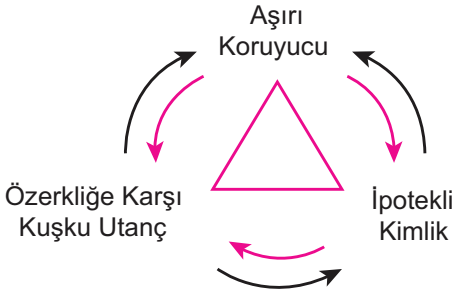
- Erikson'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre başarı ve özgüven duygusunun kazanılması açısından kritik dönem olan başarıya karşı - aşağılık evresinin krizle sonuçlanmasına sebep olur. Bu durum devam edecek olursa çocuklarda öğrenilmiş çaresizliğin ortaya çıkmasına da yol açabilir.
- Çocuklarını başkaları ile en fazla kıyaslayan; aynı zamanda onları en az pekiştirme ve ödüllendirme ihtimali olan anne baba tutumu mükemmeliyetçi anne ve baba tutumudur.

b. Aşırı Korucuyu Tutum

- Bu tutuma sahip anne babalar. çocuklarının ihtiyaçlarına karşı aşırı duyarlıdırlar. Onların her türlü ihtiyaçını karşılayan, sorunlarını çözen ve onlar adına karar alan yine anne babalardır. Bu tutumda yetişen bireyler ilerde kendi ayakları üzerinde durmakta zorluk çekerler ve genellikle başkaları tarafından yönlendirilmeye ihtiyaç duyarlar. Aynı zamanlama sorumluluk bilinci gelişmemiştir.

DİKKAT

- Erikson'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre sorumluluk bilincinin, özerkliğin ve bağımsızlığın kazanılması açısından kritik dönem olan özerkliğe karşı - kuşku utanç evresinin krizle sonuçlanmasına sebep olur. Bu yüzden birey ve başkalarına bağımlı, kendi ayakları üzerinde duramayan, sorumluluk bilinci gelişmemiş ve ihtiyaçlarını karşılamada başkalarının yardımına gereksinim duyan kişiler hâline gelirler.
- Aşırı koruyucu anne - baba tutumundan dolayı eğer özerkliğe karşı - kuşku utanç dönemi krizle sonuçlanırsa bu durum ergenlik döneminde de ipotekli kimliğin oluşumuna sebep olur.

c. Aşırı Hoşgörülü (İzin Verici, Serbestçi) Tutum

- Bu tutuma sahip anne babalar çocuklarının ihtiyaçlarına karşı duyarlıdır (İlgisiz tutumdan farkı budur). Aynı zamanda hatalarına karşı her zaman hoş görülüdürler. Bu tutumu olumsuz yapan unsur çocuğun her istediğini yerine getirmek ve hatalarına göz yummaktır. Bu yüzden her istediğini yaptırmaya alışmış olan çocuk davranışlarını kontrol altına alamaz ve engellendiğinde saldırgan davranışlar gösterir. Hatalarına göz yumdukları içinde dağınık, sorumsuz, vurdumduymaz ve savurgan bireyler yetiştirmiş olurlar.

DİKKAT

- Freud'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre anal dönemde aşırı hoşgörülü tuvalet eğitiminin verilmesi dağınık, sorumsuz, savurgan ve vurdumduymaz bireylerin gelişmesine sebep olur.
- Bu tutumla yetişen çocukların kişiliklerinde "id" faktörü daha baskın bir hale gelir. "Süperego" ise baskıcı-otoriter anne-baba tutumu ile yetişen çocuklarda daha baskındır.
- Ericson'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre girişimcilik, yaratıcılık, dışa dönük olma, sosyallik, cesaret ve kendini ifade edebilme gibi becerilerin kazanılabilmesi açısından kritik dönem olan girişimciliğe karşı suçluluk evresinin krizle sonuçlanmasına sebep olur ve neticede bu tutumla yetişen bireyler kendini beğenmiş, ukala ve şımarık olurlar.

d. Baskıcı Otoriter Tutum

- Anne ve baba tarafından belirlenmiş ve çocukların sorgulama şansının bulunmadığı katı kurallar vardır. Bu tutumla yetişen bireylerde kurallara boyun eğme ya da başkaldırma gözlenir. Asi, saldırgan, dik kafalı bireyler ortaya çıkabileceği gibi pasif, ürkek, çekingen, içe kapanık veya kendini ifade edemeyen bireylerde ortaya çıkabilir.

DİKKAT

- Ericson'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre girişimcilik, yaratıcılık, dışa dönük olma, sosyallik, cesaret ve kendini ifade edebilme gibi becerilerin kazanılabilmesi açısından kritik dönem olan girişimciliğe karşı suçluluk evresinin krizle sonuçlanmasına sebep olur ve neticede içe kapanık, pasif, asosyal ve kendini ifade edemeyen korkak bireyler ortaya çıkar.
- Ergenlik dönemine gelindiğinde, gölgelenmiş ve ters kimliğin ortaya çıkmasına yol açar. Gölgelenmiş kimlik baskıya boyun eğme, ters kimlik ise baskıya başkaldırmanın sonucudur.
- Hem ipotekli hem de gölgelenmiş kimlikte bireyler başkalarının görüşlerini uygularlar. Ancak gölgelenmiş kimliğin ipotekli kimlikten farkı bireyin öncesinde bir araştırmasının ve hedefinin olmasına rağmen anne ve babasının baskı ve zorlamaları yüzünden onların dediğini yapmak zorunda kalmasıdır.

DİKKAT

Freud'a göre anal dönemde baskıcı ve katı bir tuvalet eğitiminin verilmesi asi, saldırgan, cimri, titiz ve aşırı düzenli bireyleri ortaya çıkarır.

e. Tutarsız (Dengesiz) Tutum

- Bu tutuma sahip anne babalar arasında sürekli olarak görüş farklılığı ortaya çıkar. Ancak bu tutarsızlık sadece anne ile baba arasında değil, aynı kişinin kendi görüşlerinde de görülebilir. Bu tutumla yetişen bireylerdeki en belirgin özellik nerede nasıl davranacaklarını bilememeleridir. Başlangıçta uyum sorunu yaşasalarda sonradan bu durumu aşabilirler.

DİKKAT

Erikson'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre bebeğin etrafındakilere güven duygusunu kazanabilmesi için kritik dönem olan temel güvene karşı - güvensizlik evresinin krizle sonuçlanmasına sebep olur. Bu dönemde ihtiyaçların yerinde ve zamanında tutarlı bir şekilde karşılanması gerekirken, tutarsız tutum sonucunda güvensiz çelişkili (kuşkulu, ikircikli, dirençli) bağlanmalar ortaya çıkar.

f. İtici Tutum

- Bu tutuma sahip anne babalar çocuklarının ihtiyaçlarına karşı duyarsız oldukları gibi onları hiç bir şekilde kabullenmezler ve reddedici bir tutum takınırlar. Neticede reddedilen bireyler daha çok saldırgan davranışlar sergilerler ve etrafındaki insanlara karşı olumsuz duygular geliştirirler.

DİKKAT

Bu tutum temel güvene karşı - güvensizlik evresinde güvensiz kaçınan bağlanmaya yol açar.

g. İlgisiz Tutum

- Bu anne baba tutumunda çocukların ihtiyaçlarına karşı duyarsızlık vardır. İhtiyaçları karşılanmayan bireyler bu gereksinimlerini başkalarından karşılamaya çalışırlar. Bu yüzden dışarıya yönelirler ve dolayısıyla çevresinden ilgi gördükleri kişilerin özelliklerine göre kişiliklerini şekillendirirler.

DİKKAT

Erikson'un Kişilik Gelişimi Kuramı'na göre, 0 - 2 yaşa denk gelen ve ihtiyaçların karşılanması açısından kritik dönem olan temel güvene karşı güvensizlik evresinin krizle sonuçlanmasına yol açar.

Olumlu Anne-Baba Tutumları

Demokratik (Dengeli, Tutarlı) Tutum

- Bu tutumda anne - baba ve çocuklar tarafından belirlenmiş sorgulanabilen ve değişime açık kurallar vardır. Kurallara uyulması noktasında anne - baba tutarlı davranışlar sergilerler ve çocuklarına model olurlar. Bu tutumla yetişen çocuklar özgüveni yüksek girişken, dışa dönük ve sosyal bireyler haline gelirler.

DİKKAT

Anne ve baba için duyuşsal alanda beceri kazandırabilmenin en iyi yolu iyi bir model olmaktır.

D. Zaman

Kritik Dönem

- Gelişim süresince bazı becerilerin kazanılması gereken dönemler vardır. Bu beceriler eğer o dönemde kazanılamazsa sonradan kazanılması ya çok zordur ya da imkansızdır. Örneğin: 6 - 7 yaş okuma yazma öğrenme için kritik dönemdir. Bu yaşta öğrenilemediği taktirde ilerleyen zamanlarda öğrenilmesi çok zordur.

Tarihsel Zaman

- Bireyin içerisinde yaşadığı zaman diliminde gerçekleşen olayların o bireyin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemesidir. (Savaşlar, doğal afetler ve teknolojik gelişmeler gibi.)

GELİŞİM GÖREVLERİ

- Bireyin yaşamında belli bir dönemde ortaya çıkan, başarıyla elde edildiğinde, daha sonraki görevlerde (yaşantılarda) başarıya ve mutluluğa götüren, başarılamadığı durumlarda ise mutsuzluğa ve toplumun hoş görmemesine ve sonraki görevlerde (yaşantılarda) zorluklara neden olan görevdir. Havighurst gelişim görevlerini 7 dönem üzerinden ele almıştır.

Kral Akademi

Gelişim Görevlerini Etkileyen Faktörler

a. Olgunlaşma

- Gelişim görevlerinin yerine getirilebilmesi için olgunlaşma öncelikli koşuldur. Olgunlaşma düzeyi arttıkça yerine getirilen gelişim görevi sayısı da artacaktır.

DİKKAT

Dışkı kontrolünü sağlayan kasların olgunlaşması ile tuvalet eğitiminin kazanılabilmesi gibi.

b. Toplumsal Değer Ve Beklentiler

- Bireyin içinde yaşadığı toplumun beklentileri yerine getirilmesi gereken gelişimin görevlerini etkiler.

DİKKAT

Toplumların sosyo - ekonomik durumunun genç yetişkinlik evresine özgü olan evliliğin ergenlik dönemine de kaymasına ya da daha ileri dönemlere sarkmasına sebep olması gibi.

c. Kişisel Değer ve Beklentiler

- Kişinin kendisi tarafından oluşturduğu değerler ve beklentiler, bireyin bazı gelişim görevlerini yerine getirmesinde önceliklerini değiştirebilir.

Örnek:

Bireyin mesleği gereği askerlik görevini bir süre ertelemesi ya da kariyer için bir kadının çocuk sahibi olma hayâllerini ertelemesi gibi.

DİKKAT

İçinde bulunan gelişim döneminin gelişim görevlerinin kazanılmış olması bir sonraki dönemin gelişim görevlerinin kazanılması açısından bireyin hazırbulunuşluk düzeyini artıracaktır.

Gelişim görevlerinin yerine getirilmesinde bireysel farklılıklar ortaya çıkabilir.

Dönemlere ait gelişim görevleri aşağıdaki gibidir.

Bebeklik dönemi gelişim görevleri (0-2 yaş)

- Çevre koşullarına uyum sağlama
- Olgunlaşmaya dayalı yürümeyi ve konuşmayı öğrenme
- Dönem sonlarında tuvalet eğitiminin başlaması
- Uykunun düzene girmesi
- Solunum sisteminin ve nabzın düzene girmesi
- Katı yiyecekleri yiyebilme
- Sosyal çevre dediğimiz anne baba kardeş vs. ile ilişki kurabilme
- Bedenini diğer nesnelerden ayırt edebilme

İlk çocukluk dönemindeki gelişim görevleri (2-6 yaş)

- Konuşmanın anlaşılır hale gelmesi ve dili kullanmayı öğrenme
- Öz bakım becerilerini kazanma
- Cinsiyet farklılıklarını öğrenme
- Ailenin model alınması
- Toplumsal kuralları öğrenmeye başlama
- El - göz uyumunu gerçekleştirmeye başlama
- Okuma ve yazmaya ilişkin temel becerileri kazanma
- Tuvalet kontrolünü kesin olarak kazanma
- Doğru ve yanlışı ayırt eder hâle gelme (Ahlak gelişiminin başlaması)
- Grup oyunları oynama ve cinsiyet rolleriyle özdeşim
- Çevresindeki bireylere ilişkin duygularını fark etme
- Akranlarla iletişimin başlaması

Son çocukluk dönemindeki gelişim görevleri (6-12 yaş)

- Büyüyen bir organizma olarak olumlu bir tutum oluşturma
- El - göz uyumunu geliştirme ve çeşitli kasların kullanımı
- Akranlarıyla olan ilişkilerini zenginleştirme
- Öğretmenin model alınması
- Sorumluluk almayı öğrenme
- Vicdan, ahlak ve değerler sistemi oluşturma
- Cinsiyete uygun rolleri öğrenme ve geliştirme
- İlköğretimin temel hedeflerini (okuma ve yazma) yerine getirme
- Somuttan soyuta akıl yürütme yollarını öğrenme
- Paylaşma ve iş birliğini geliştirmeyi öğrenme
- Gündelik oyunlar için gerekli özellikleri kazanma
- Gündelik yaşamlar için gerekli kavramlar geliştirme
- Kişisel bağımsızlığı kazanma (Okula kendisinin gidip gelmesi gibi)
- Sosyal gruplara ve kuruluşlara karşı olumlu tutum kazanma

Ergenlik dönemindeki gelişim görevleri (12-18 yaş)

- Duygusal bağımsızlığı kazanma
- Erkeksi ve kadınsı rolleri benimseme
- Karşı cinsle ve hemcinsleriyle ilişkiler kurma
- Toplumsal sorumluluklar alma
- Hızla değişen bedenini kabul etme etkin bir şekilde kullanma
- İlgi çekme arzusu (Ergen benmerkezciliği)
- Evlilik ve aile kurmaya hazırlanma
- Meslek seçmeye hazırlık ve mesleğe yönelme
- Ebeveynlerden bağımsız yaşama
- Kendine ait ahlak, vicdan ve değerler sistemi oluşturma

Genç yetişkinlik dönemindeki gelişim görevleri (18 - 30 yaş)

- Eş seçimi, hayatın paylaşılacağı kişiye karar verme
- Aile kurma
- Çocuk yetiştirme
- Ev iş sorumluluğunun paylaşımı
- Vatandaş olarak sorumluluklarını yerine getirme
- İşe girip, mesleki kariyer geliştirme
- Sosyal gruplara katılma
- Eşiyle yaşamayı öğrenme

Orta yetişkinlik dönemindeki gelişim görevleri (30 - 60 yaş)

- Yetişkine özgü toplumsal sorumluluklar alma
- Bütünleşmiş aile oluşturma
- Fizyolojik değişimi kabullenme
- Ekonomik iği elde etme
- Ergenlere yardımcı olma
- Orta yaşın psikolojik değişimlerini kabul etme
- Serbest zamanlarda hoşlanılan işlere yönelme
- Boş zamanları değerlendirme
- Eşiyle kendini bir kişi olarak görme

İleri yetişkinlik dönemindeki gelişim görevleri (60 yaş ve sonrası)

- Belleğin zayıflaması, unutmanın artması
- Sağlık sorunlarının artması
- Emekliliğe uyum sağlamaya çalışma
- Geçmişin değerlendirilmesi
- Ölüm duygusunun etkisine girme
- Akranlarıyla ilişkileri canlı tutma
- Kendine özgü ortam düzenleme
- Yaş grubu ile yakınlık kurma
- Doyurucu yaşam becerileri geliştirme (Yaşlı insanların evlerini 1. kattan almaları gibi)

Kral Akademi

PSİKOLOJİDE KULLANILAN ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

I. Betimsel Yöntemler	II. Deneysel Yöntemler
• Gözlem • Survey (Anket) • Vaka İncelemesi • Test • Etnografik Çalışma • Görüşme	• Bağımlı Değişken • Bağımsız Değişken • Kontrol Değişken
III. İstatistiksel Yöntemler	**IV. Gelişimsel Yöntemler**
• Korelasyon Yöntemi • Meta - analiz	• Kesitsel • Boylamsal • Sırasal (Karma)

I. Betimsel Yöntemler

a. Gözlem

- Bir kişi, bir olay veya bir durum hakkında bilgi edinmek amacıyla yapılan planlı veya plansız izlenimlerden oluşur.

Doğal gözlem

- Bir davranışı doğal ortamda hiçbir etki ya da müdahale olmaksızın gözlemlenmesidir. Gözlemci hiçbir şekilde koşulları etkileyemez.

Örnek:

Arkadaşlarıyla oyun oynayan bir çocuğun ona belli etmeden izlenmesi gibi.

Sistematik Gözlem

- Araştırmacılar tarafından belirlenen şartlarda sadece konu olan davranışların üzerinde yoğunlaşmaktır.

Örnek:

Bir gözlemcinin farklı türden oyuncaklar getirdiği bir ortamda çocukların saldırganlık, liderlik ve çekingenlik gibi durumlarının incelemesi gibi.

DİKKAT

Gözlem aynı zamanda katılımlı ve katılımsız gözlem olarak ikiye ayrılmaktadır. Gözlemci sürece dahil değilse katılımsız, gözlemci de sürece dahil olduğunda ise katılımlı gözlem gerçekleşir.

Örnek:

Arkadaşları ile oyun hâlindeki bir çocuğun onun haberi olmadan ve gözlemcinin sürece dahil olmadan gözlemlenmesi katılımsız, gözlemcinin çocuklarla beraber oynarken onları gözlemlemesi ise katılımlı gözlenir.

b. Anket (Survey)

- Önceden hazırlanmış soruların, yazılı olarak, üzerinde inceleme yapılan insanlara doğrudan yöneltilmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesidir. Böylece herhangi bir konu ile ilgili insanların duygu ve düşüncelerinin elde edilmesine yardımcı olur.
- Anket sorularının taşıması gereken özellikler:
- Sorular genelden - özele doğru olmalıdır.
- Açık, anlaşılır ve net olmalıdır.
- Kaçamak cevap vermesine yol açmayacak sorular sorulmalı ve bireyi sıkmamalıdır.
- Amaca hizmet etmeli, farklı bir amacı taşımamalıdır.
- Kolayca cevaplanabilir nitelikte olmalıdır.
- Uygulanacak kitlenin eğitim ve kültür düzeyine uygun olmalıdır.
- Soruların çok sayıda olmasından kaçınılmalıdır.

c. Vak'a İncelemesi

- Bir olayın bireyin eski yaşantıları, çevresi, dosyaları ve buna benzer birçok detayları incelenerek ve derinlemesine araştırma yaparak bilgi edinme yöntemidir.

Örnek:

Saldırganlık davranışının görüldüğü bir olay derinlemesine incelenir ve elde edilen sonuç başka problemlerin çözümüne de genellenebilir.

d. Test

- Birden fazla insanın davranışlarını karşılaştırmak amacı ile uygulanan sistematik ölçme tekniğidir. Sözlü ya da yazılı olabilen testler zekâ, yetenek, kişilik, bilgi, ilgi gibi özellikleri ölçmek için kullanılır. Testlerin geçerliliğinin ve güvenirliliğini yeterli düzeyde olması şarttır.

e. Etnografik Çalışma

- İncelenmesine karar verilen belirli insan topluluklarının ilişkilerini ve davranışlarını, bulundukları doğal ortamında inceleyen, gözlemleyen, belgeleyen ve yorumlayan bir bilimsel yöntemdir. Kültürün gelişimi nasıl etkilediği üzerinde durur.

Örnek:

Çocukların liderlik davranışlarına olan etkilerini incelemek için Türkiye'de ve Almanya'da yaşayan çocukların toplumsal beklentilerden ve kültürel değerlerden nasıl etkilendiğini incelemek gibi.

f. Görüşme (Mülakat)

- Genelde uygulamalı alanlarda, yüz yüze etkileşim ile bireyin davranış ve düşüncelerini belirleme yöntemidir.
- Görüşme süreci, saydamlık, koşulsuz kabul ve empati gibi unsurları içerisinde barındırır.

II. Deneysel Yöntemler

- Deneysel yöntemler bağımlı değişken, bağımsız değişken ve kontrol değişkeni üçgeni içerisinde gerçekleşmektedir.

DİKKAT

Davranışçılık akımı deneysel yöntemi en çok kullanan psikoloji akımıdır.

a. Bağımlı Değişken

- Bağımsız değişkenden etkilenen ve araştırmada yer alan sonuç durumundaki değişkendir.

b. Bağımsız Değişken

- Bağımlı değişkeni etkileyen ve araştırmada yer alan neden durumundaki değişkendir.

c. Kontrol Değişkeni

- Deneysel işlemler arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılmaktadır.

Örnek:

- Ritalin maddesinin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırmada DEHB sergileyen ve benzer özelliklere sahip olan bireylerden birbirine denk iki grup oluşturulur. Bu gruplardan biri kontrol grubunu bir diğeri ise deney grubunu oluşturur. İlk aşamada her iki gruba da bir ön test uygulanır ve değerler tespit edilir. Ardından deney grubuna etkisi araştırılan ritalin maddesi verilir. Kontrol grubuna ise herhangi bir uygulamada bulunulmaz ya da plasebo etkisi olan bir ilaç verilir. Ardından her iki gruba bir test daha uygulanır ve ortaya çıkan farkın ritalinden kaynaklandığı ifade edilir. Ancak bu kanıya varılabilmesi için ritalin maddesinin verilmesinin dışında iki grup arasında başka hiçbir farklılığın olmaması gerekir. Yani grupların her şeyiyle birbirine denk olmasına özen gösterilmelidir.
- Bu örnekte DEHB bağımlı değişken, etkisi araştırılan Ritalin maddesi ise bağımsız değişkendir.

Kral Akademi

III. İstatistiksel Yöntemler

a. Korelasyon Yöntemi

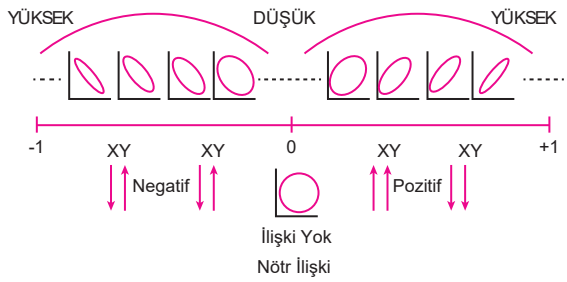
- Herhangi iki değişken arasındaki ilişkiyi anlayabilmek ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için bu yöntemi kullanmaktayız.
- Değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için korelasyon katsayısı kullanılır. Korelasyon katsayısı (r) +1.00 ile -1.00 arasında bir değere sahiptir. Sıfır korelasyon iki değişken arasında herhangi bir ilişki bulunmadığına, pozitif korelasyon (0 ile +1.00 arasındaki değer) iki değişken arasında bağ olduğuna, negatif korelasyon (-1.00 ile 0 arasında değer) iki değişken arasında ilişkini zıtlığına işaret eder. Korelasyon katsayısı +1'e ya da - 1'e ne kadar yakınsa o derece güçlü ilişki var deriz. Korelasyon katsayısı 0'a ne kadar yakınsa Ilişkinin de o derece zayıf olduğu söylenebilir.

Örnek:

- Sigara içmek ile sağlıklı yaşam arasında negatif ilişki söz konusudur. Çünkü sigara içme oranı arttıkça sağlıklı yaşam ihtimali zayıflayacaktır. (-1)
- Hava sıcaklığının artışı ile dondurma satışları arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Çünkü hava sıcaklığı arttığında dondurma satışları da artacaktır. (+1)
- Bireyin boy uzunluğu ile zekâ oranı arasında sıfıra yakın bir korelasyon değeri elde edilir. Çünkü bu iki değişken arasında neredeyse ilişki bulunmamaktadır.

DİKKAT

Korelasyon iki değişken arasındaki ilişkinin derecesini ortaya koyar ancak nedenini ortaya koymaz. Eğer neden belirtmek isteniyorsa deneysel yöntemler kullanılmalıdır.

b. Meta - analiz Yöntemi

İlişki yok Nötr ilişki

- Meta - analiz, belirli bir konuda yapılmış, birbirinden bağımsız, birden çok çalışmanın sonuçlarını birleştirme ve elde edilen araştırma bulgularının istatistiksel analizini yapma yöntemidir. Yani kısaca araştırmaların araştırılmasıdır. Meta - analiz, klinikçilere ve tıbbi araştırmacılara çeşitli çalışmaların sonuçlarını özetleyen nicel yöntemler sunar ve sonuçların birleştirilmesi ile ortak yargıya ulaşmalarını sağlar.

Örnek:

- Kanser ile ilgili araştırma yapmak isteyen bir bilim insanlarının, kendisinden önce başka bilim insanlarının yürüttüğü çalışmaları ve farklı araştırma sonuçlarını inceleyerek bir sonuca varması gibi.

IV. Gelişimsel Yöntemler

a. Kesitsel Yöntem

- Aynı anda farklı yaşlardaki birey gruplarının incelenmesidir.

b. Boylamsal Yöntem

- Bir araştırma grubunu farklı zaman dilimlerinde tekrar tekrar incelenmesidir.

Kral Akademi

c. Sırasal (Karma)

- Kesitsel ve boylamsal yöntemlerinin aynı anda kullanılmasıdır. Yani farklı yaş gruplarındaki bireylerin farklı zaman dilimlerinde tekrar incelenmesidir.

DİKKAT

- Kesitsel araştırma çok fazla zamana ihtiyaç duyulmaması yönüyle avantajlı görülse de tek bir inceleme ile yeterince net bilgi veremeyebilir ve fark sadece yaş guruplarından değil bireysel farklılıklardan da kaynaklı olabilir.
- Boylamsal araştırma ise bir davranışı farklı zaman dilimlerinde birçok kez inceleyerek daha net bilgi elde etme fırsatı verse de zaman noktasından yeterince ekonomik değildir.
- Sırasal araştırma yöntemi ise boylamsal ve kesitsel yöntemlerin dezavantajlarını ortadan kaldırarak hem zaman noktasından kazanç sağlar hem de daha net bilgi elde edilmesine zemin hazırlar.

Örnek:

Dil gelişiminin yaş ile olan bağlantısının incelendiği bir uygulamada:

2. yaşındaki Ahmet
3. yaşındaki Betül
4. yaşındaki Ceren
5. yaşındaki Sinan
6. yaşındaki Mert

} Farklı yaş gruplarından alınan bu bireylerin dil gelişimlerinin tek seferde incelenmesi **kesitsel** araştırmadır.

Her biri 2. yaşında olan
Ahmet
Betül
Ceren
Sinan ve
Mert'in

} 5 yıl boyunca her ay düzenli bir şekilde birçok kez dil gelişimlerinin incelenmesi **boylamsal** araştırmadır.

2. yaşındaki Ahmet
3. yaşındaki Betül
4. yaşındaki Ceren

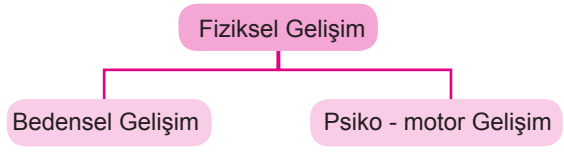
} Farklı yaş gruplarından alınan (kesitsel) bu bireylerin iki yıl boyunca her yıl düzenli bir biçimde birçok kez (boylamsal) yöntem birlikte kullanıldığı için **sırasal** yöntem adını alır.

DİKKAT

Sırasal yöntemde, boylamsaldaki gibi, iki yaşındaki çocukları alıp, 6 yaşına kadar araştırarak, 4 yıl harcamak yerine, 2, 3 ve 4 yaşlarından kesit alarak sadece iki yıl araştırma yapmaya ihtiyaç duyulmuştur. Böylece zaman noktasından 2 yıl kazanç sağlanmıştır. Aynı zamanda kesitsel deki gibi tek inceleme yapmak yerine iki yıl boyunca birçok kez inceleme yapılmış böylece kesitsel araştırmanın da sınırlılığı ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

ERKEN ÇOCUKLUKTA FİZİKSEL GELİŞİM

FİZİKSEL GELİŞİM

Bedensel Gelişim:

Vücutta büyüme ve olgunlaşmaya bağlı olarak gerçekleşen değişimlerdir.

Psiko - motor Gelişim:

Büyüme ve olgunlaşma neticesinde ortaya çıkan beceri ve hareket sistemindeki gelişimlerdir.

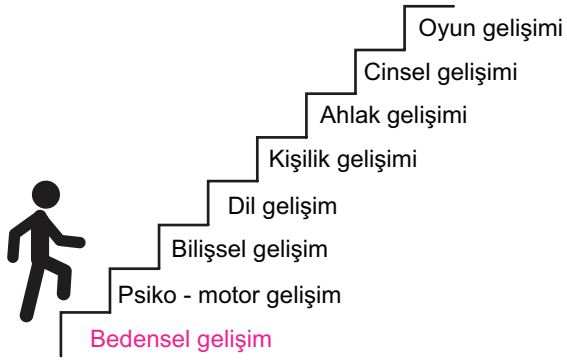
Örnek:

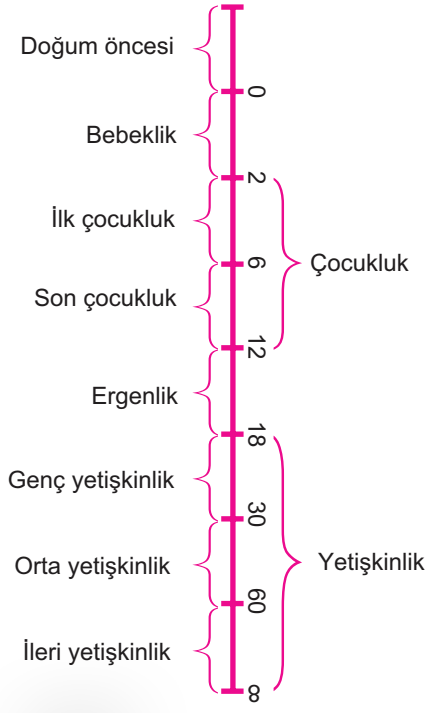
Bir çocuğun bisiklet sürebilmesi için bacaklarının ve kollarının uzaması (büyüme) ve aynı zamanda bacak kaslarının pedalı çevirebilecek güce erişmesi (olgunlaşma) bedensel gelişim örneğidir. Bu girişimin ardından çocuğun bisikleti düşmeden sürebiliyor olması ise psiko - motor gelişim örneğidir.

Kral Akademi

DİKKAT

- Bedensel gelişim, başta psiko - motor gelişim olmak üzere diğer bütün gelişim alanlarının da temelini oluşturmaktadır, Çünkü büyüme ve olgunlaşma gerçekleşmediği sürece diğer gelişim süreçlerinin meydana gelmesi mümkün değildir. Bu yüzden her şeyin temeli öncelikle büyüme ve olgunlaşmaya yani bedensel gelişime dayalıdır.
- Kalıtımın, çevreye oranla en baskın olduğu gelişim alanı fiziksel gelişimdir.
- Gelişim sürecinde ileriye dönük yordamaların en sağlıklı yapıldığı gelişim alanıda yine fiziksel gelişim alanıdır. Bunun temel sebebi ise çevresel etkenlerin en az etki ettiği gelişim alanı olmasıdır.

A. DOĞUM ÖNCESİ DÖNEMDE FİZİKSEL GELİŞİM

- Zigot oluşumu (döllenme) ile başlayan ve bebeğin ana rahmini terk edinceye kadar geçirdiği yaklaşık 40 haftalık bir süreci kapsar. Bu dönem aynı zamanda gelişimin en hızlı olduğu dönemdir. Gelişimin hızı doğum öncesi dönemin başlarından itibaren, ergenlik dönemine kadar yavaşlamayı sürdürür.
- Bu dönem kendi içerisinde dölüt (ovum, zigot), embriyo ve fetüs olmak üzere üç evrede ele alınır.

DİKKAT

Bebeğin cinsiyeti döllenme olduğunda, kromozomların eşlenmesi ile belli olmaktadır. Cinsel organlar yapısal olarak fetüs evresinin başında oluşur ve bir doktor bebeğin cinsiyetini aileye yaklaşık 16. hafta civarında açıklar.

Kral Akademi

DOĞUM ÖNCESİ

Dölüt (0 - 2. Hafta)
- Döllenmenin meydana gelmesiyle oluşan yapının adı zigot'tur.
- Zigot ilk 24 saat içinde mitoz bölünmelerle tek hücreden çok hücreye doğru yol alır. İlk hücre bölünmesi ve farklılaşması bu evrede meydana gelir.
- Bu bölünme ve farklılaşma, bebeği ve plasentayı oluşturmaya başlar.

Embriyo (2 - 8. Hafta)
- Bu dönemde bölünmeler hızla devam eder ve sırasıyla endoderm, mezoderm ve ektoderm tabakalarını oluşturur.
- Bu evre temel organların oluşmaya biçimlenmeye başladığı kritik bir evredir.
- Plasenta, göbek kordonu ve amniyotik sıvı işlevsellik kazanır.
- Kalp atışı bu evrede başlar.

Fetüs (8 - 40. Hafta)
- Doğum öncesi dönemin en yavaş evresidir.
- Organlar olgunlaşır ve işlevsellik kazanırlar.
- Fetüs insan şeklini bu evrede kazanır.
- Cinsel organlar yapısal olarak oluşmaya embriyo evresinde başlasa da dışarıdan ultrasonla net olarak görülebilecek düzeye bu evrede erişir. (yaklaşık 16. hafta)

DİKKAT
- Doğum öncesi dönemin en hızlı olan ve en kısa süren evresi dölüt'tür.
- Hücre ile aynı yapıda ve aynı kromozom sayısına sahip hücre oluşturmak için mitoz bölünme oluşur ki bu bölünme vücut hücrelerinde görülür. Mayoz bölünme ise eşeği hücrelerde görülür. Bu bölünmede kromozom sayısı yarıya iner.

Tabakalar

Endoderm
- Yemek borusu, mide, bağırsaklar, karaciğer, pankreas, soluk borusu, bronş, bronşcuk, troid, paratiroid, idrar kesesi gibi.

Mezoderm
- Kas ve iskelet sistemi, kalp, damarlar, lenf sistemi, üreme sistemi, böbrekler, dolaşım sistemi gibi.

Ektoderm
- Diş, deri, tırnak, saç, duyu organları, sinir sistemi, hipofiz bezi gibi.

Bebeklerde refleksler varkalma ve ilkel refleksler diye ikiye ayrılır:

REFLEKSLER

Varkalma Refleksleri
- Emme
- Yutkunma
- Nefes alma
- Göz kırpma
- Göz bebeğinin büyümesi
- Kökünü arama

İlkel Refleksleri
- Yürüme
- Yüzme
- Tonik boyun refleksi
- Moro refleksi
- Babinski refleksi
- Palmer refleksi
- Plantar refleksi

İlkel Refleksler:

- **Moro Refleksi:** Yeni doğan bebeğin sağlığına dair ilk işareti veren reflekstir. Ani hareketlerde ya da gürültülerde bebeğin bize verdiği tepkilerdir. Ellerini yana doğru uzatır sonra hızlıca göğsüne doğru çeker, başını arkaya doğru eğer, bedenini büker. Bebek bu refleksleri yaparken genellikle ağlar. 3. aya kadar ortadan kaybolmaya başlamalıdır.
- **Babinski Refleksi:** Ayaklarının tabanına hafifçe dokunulan bebeklerin ayaklarını hareket ettirip parmaklarının aralarını açtıkları refleks türüdür. 1 yaş civarında kaybolması beklenir.

Kral Akademi

- **Yakalama (Palmer) Refleksi:** Yeni doğan bir bebeğin eline parmağınızı uzattığınızda onu sıkıca tuttuğunu fark etmişsinizdir. Bu bebeğin doğuştan getirdiği yakalama refleksidir.

- **Yürüme Refleksi:** Bebekleri ellerinden tutarak yere doğru koyduğumuzda yürümek için uygun pozisyonu aldıklarını görürüz bu bebeklerin doğuştan getirdiği yürüme refleksidir ve gerekli kasarlı gelişip yürümeye başladığında bu refleks kaybolur.
- **Tonik Boyun Refleksi:** Bu refleksin doğuma yardımcı olduğu düşünülür aynı zamanda bedenin iki bölümünü (sağ-sol) birbirinden ayrı kullanmanın öğrenilebilmesi için var olduğu düşünülmektedir. Bu reflekste bebeğin başı yana çevrili durumdayken başın dönük olduğu taraftaki kol ve bacakların gerilmesi diğer yanda kalan kol ve bacağın bükülmesi şeklindedir. Genellikle 4. ayın sonlarına doğru bu refleks kaybolmaya başlar sadece uyku esnasında görülebilir.
- **Planter Refleksi:** Bebeğin ayak tabanının uyarılması sonucu ayak parmaklarını büzmesidir.
- **Yüzme Refleksi:** Bebeği yüzüstü yere koyduğumuzda kolunu bacağını hareket ettirmesi ve bu hareketlerini su yüzeyinde de sürdürmesinden dolayı bu refleks sürünme ya da yüzme refleksi olarak adlandırılır.

DİKKAT

Kökünü arama refleksinde emme refleksinden farklı olarak yönelme ve arayış söz konusudur.

B. BEBEKLİK DÖNEMİNDE FİZİKSEL GELİŞİM

- Fiziksel gelişimin doğumdan sonra en hızlı olduğu evredir.

- Yeni doğan bebeklerin, başının vücuduna oranı $\frac{1}{4}$ iken ilerleyen zamanlarda

bu oran $\frac{1}{8}$ 'e kadar geriler. Bu yüzden gelişim sürecide baştan ayağa doğrudur.

- Bebek 6. ayına geldiğinde ağırlığı 1,5 - 2 katına, 1 yaşına geldiğinde ise ağırlığı 2,5 - 3 katına çıkar.
- Bebeğin boyu ise 1 yaşına doğru %50 oranında artış gösterir gösterir ve yaklaşık olarak 70 - 75 cm. civarına ulaşır.

DİKKAT

- Normal doğan bir bebeğin boyu 50 - 55 cm'dir, 1 yaşına geldiğinde ise yaklaşık 75 cm olur.
- Normal doğan bir bebeğin ağırlığı 3 - 3,5 kg'dır. 1 yaşına geldiğinde ise 9 - 9,5 kg olur.
- Kızlarda duyu organları erkeklere oranla daha iyi gelişmiştir.

- Bebekler yaklaşık olarak 2 aylıkken başını kontrol edebilir, 6 aylıkken desteksiz oturabilir, 9 aylıkken emekler ve tutunarak ayakta durabilir, 12 - 15 ay civarında yürür, 15. ayda ise tutunarak merdiveni çıkabilirler.
- Erken çocukları doğduğunda kız çocuklarına göre daha iri ve uzundurlar.

DİKKAT

Erkekler daha iri ve uzun olduğu için kız çocuklarının kemik yoğunluğu erkeklere oranla **daha fazladır**.

Ağırlık:

- Genelde yeni doğan bebeklerin ortalama ağırlığı, 3.2 kilogramdır.
- Yeni doğan bebeklerin büyük çoğunluğunun ağırlığı 2 kilogram ile 3.8 kilogram arasında değişebilmektedir.
- İlk ayın sonunda bir bebeğin ağırlığı ortalama 4.2-4,5 kilogram civarında olabilir.
- İlk yılın sonunda bebeklerin ağırlığı doğum ağırlığının yaklaşık üç katına ulaşır.
- Bir yaşından sonra küçük çocuğun kilo alması yavaşlamakta olup ikinci yıl süresince ağırlıktaki artış, yaklaşık toplam iki veya iki buçuk kilogram olmaktadır.

Boy Uzunluğu:

- Normal koşullarda yeni doğmuş bir bebek, ortalama 50 cm uzunluğa sahiptir.
- Doğumdan sonra, bebeğin boyu hızlı bir şekilde uzamaya başlamaktadır.
- Bebeğin boy uzunluğu, bebekliğin ilk yılıı sonunda doğumdaki boy uzunluğunun yaklaşık %50'si oranında artarak ortalama 73-78 cm olur.

Kral Akademi

Beden Oranı:

- Yeni doğanın başı, bir yetişkinin tersine toplam beden uzunluğunun yaklaşık dörtte birini oluşturur.
- Yeni doğanın bacaklar bedeninin üçte biri uzunluğundadır.

İskelet ve Kas Yapısı:

- Yeni doğan bebeğin doğduğunda iskelet ve kas yapıları oluşmuş durumdadır.
- Yeni doğan bebeğin kemikleri, çoğunlukla kıkırdaktan oluşmakta olup oldukça yumuşak ve esnektir.
- Kaslar küçük ve zayıftır.

Sinir Sistemi:

- Yeni doğan bebek dünyaya geldiğinde sinir sisteminin tüm sinir hücreleri oluşmuş durumdadır.
- Yeni doğan bebeğin sinir hücrelerinin yapılarından bin olan liflerin bazılarının miyelin kılıflan doğuştan bulunmamaktadır. Bunlar ilk birkaç yıl içerisinde gelişerek tamamlanmaktadır.
- Bedensel fonksiyonların ve tepkilerin çoğunluğu, refleks eylemler ile gerçekleştirilir.
- Yeni doğan bebeğin beyni, yetişkinlikteki beyin ağırlığının yaklaşık %25'ini oluşturur. Bebeklikte beyin hızlı bir biçimde büyür. İki yaşın sonunda bebeğin beyni, yetişkinlikteki beyin ağırlığının yaklaşık %75ine ulaşir.)

Dolaşım Sistemi:

- Yeni doğan bebeğin kalbi, tüm beden ağırlığına oranı dikkate alınırsa büyüktür. Bundan dolayı da yeni doğan bebek, hızlı bir kalp atışına ihtiyaç duyar ve yaşla birlikte kalp atış hızı azalır.
- Karaciğer tam olarak olgunlaşmadığından bebeğin kanında fazla bulunan kırmızı kan hücreler yeterince yok edilememekdedir. Bu durum, sarılık hastalığı olarak bilinmektedir.

- **Sindirim Sistemi:**

  Yeni doğan bebekler doğduklanında sindirim sistemine sahiptirler.

- Anne sütünü rahatlikda sindirrier

  Sindirim sistemin bir yetişkin kadar gelişmiş değildir.

Solunum Sistemi:

- Yeni doğan bebeğin solunum sistemi, doğum ile etkin hale gelir.
- Yeni doğan bebeğin doğduğunda solunum sistemi kasları yeterince olgunlaşmamıştır.
- Solunum, belirgin olarak yüzeysel, düzensiz ve görültülüdür.

Vücut Isısı:

- Yer doğan bebeklerin, beden ısısını koruma veya sürdürme kapasitesi sınırlıdır. Dolayısıyla yeni doğan bebeğin içsel vücut ısısının korunması veya sürdürülmesi, yaşamsal öneme sahip olup bulunduğu yer sürekli belli bir sıcaklıkta olmalıdır.

Davranışsal Etkinlik:

- Yeni doğan bebeklerin davranışsal etkinlikleri, içinde bulundukları duruma göre değişmektedir. Bu durumlar; uykuda olma, uykulu olma, tetikte olma, uyanık olma ve ağlama gibi genel uyarılmış düzeylerini ifade eder.
- Yeni doğan bebek, zamanın büyük bölümünü uyuyarak geçirir.
- Uyanık olma etkinliğinde, yeni doğan bebeğin gözleri açık ve canlı olup solunum düzensizdir.
- Bebek ağlamaz: ancak çeşitli sesler çıkanır.

Motor Etkinlikler:

- Yeni doğan bebekler, refleksleri ile motor etkinliklerde bulunurlar.
- Refleksler, uyarıcılar karşısında yeni doğan bebeğin istem dışı tepkiler meydana getirmesini sağlar.
- Refleksler bebeklerin çevrelerine uyum sağlamalarında önemlidir.

Kral Akademi

Bebeklerin yürüme becerisinin motor gelişim aşamaları

İlk hareketler -- Oturma -- Emekleme --Destekle Yürüme -- Bağımsız Yürüme

İlk Hareketler: Yaklaşık birinci aydan itibaren ilk hareketler görülmeye başlar. İlk ayda bebekler başını, ilgisini çeken yöne çevirebilir ve yüzükoyun yatırıldığında başını kaldırabilir. Oturma: Yaklaşık üçüncü aydan itibaren bebekler bir destek yardımı ile oturabilirler. Yine ortalama 4 aylık bir bebek oturma pozisyonunda başını sabit tutabilmeyi gerçekleştirebilir. Bebekler 6-7, aylarda yüksek bir sandalyede oturabilirler ve 7-8 aylık olduklarında dik oturma pozisyonunda durmak için desteğe ihtiyaç duymazlar.

Emekleme: Bebekler yaklaşık 8-8,5 aylık oldukları zaman emekleyebilirler ve gittikçe emekleme davranışını geliştirirler. Emekleme; bebeğin kendi kontrolünü sağlayarak istediği yöne hareketlenmesini ve çevresinde daha önce gördüğü nesnelere ulaşmasını ve bunları elde ederek keşfetmesini sağlayan bir davranış olduğundan bebek için önemlidir.

Destekle Yürüme: Bebekler, yaklaşık 9-10. aydan itibaren etrafındaki bir şeylerden tutunarak dengelerini sağlayarak ayakta durabilirler veya hareket edebilirler.

Bağımsız Yürüme: Bebekler genellikle 12. ayda yürümeye başlarlar, 14. aydan itibaren geri geri giderek yürümeyi gerçekleştirebilirler. Yaklaşık 16, ay civarında destekle merdiven çıkabildikleri, yaklaşık 17. aydan itibaren küçük çocukların adımlar atarak merdivenleri çıkabildikleri, yaklaşık 20. aylarda topu ileriye doğru vurabildikleri görülebilir İki yaş civarında ise çocukların koşmaya başladıkları görülebilir.

Motor Gelişimde Elle Tutma (Kavrama) Becerisi

Yürüme ve elle tutma (kavrama) gibi motor becerilerin gelişimi; belli bir sıra izlemekte ve baştan ayağa, içten dışa genelden özele gibi belirli yönelimler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır: Yeni doğan bebekler doğduklarında görüş alanına giren objelere uzanamazlar ve sadece bakarlar.

Yaklaşık birinci aydan itibaren bebekler objelere başını çevirerek bakarlar ve yönelirler. Yaklaşık 2. aydan itibaren bebekler gördüğü objelere uzanmaya çalışırlar; ancak bu uzanmada zayıf bir kontrol vardır. Bu uzanma, objeleri kavramadan ziyade objelere kolu ile kaba bir biçimde vurmayı içerir.

Yaklaşık 3, aydan itibaren gözleri ile hareket edenobjeleri izlemeye başlarlar. Ancak uzanmanın bir biçimi olan bu görsel izleme, el ve kol ile koordine edilemez.Bebekler 4. aydan itibaren görsel izleme ile elleuzanmayı koordine edebilirler. Ancak obje ile temas yoktur.

5. aydan itibaren bir objeye uzanma ve tutma (yakalama) davranışında bulunabilirler.
Yaklaşık 5-8,aylar arasında bebekler hangi elini daha çok tercih edeceğini belirlemeye başlarlar.

7. ayda bebekler parmaklar ile başparmak arasında objeyi sıkıştırabilirler.

Bebekler, yaklaşık 8. aydan itibaren objeleri tutmada oldukça yeterli bir şekilde ellerini kullanırlar ve küçük objelere yönelirler.

Sekiz aylık bebekler, objeleri tutmak (kavramak) için oldukça usta bir biçimde ellerini kullanırlar.

Yaklaşık 12 aydan itibaren bebeğin yürümesi ile birlikte küçük çocuklar daha çok hareketlilik kazanırlar. Küçük çocuklar objeleri itmek, çekmek, açmak gibi davranışlarda bulunmak isterler.

13 aydan itibaren kavrama mükemmelleşmeye başlar. Böylece işaret parmağı ile başparmağını birlikte kullanarak kıstırma veya kerpeten hareketi ile objeleri tutmayı gerçekleştirilebilir.

İkinci yaş civarında çocukların sağ veya sol elini tercih etme özelliği daha çok belirginleşmeye başlar ve ilk çocukluk yıllarında da iyice belirginleşir.

Motor Gelişimde Tuvalet Alışkanlığı

Çocuğun tuvalet alışkanlığı kazanması, öncelikle büzücü kaslarının fizyolojik olarak gelişmesine ve çocukların bu kasları kontrol edebilmesine bağlıdır. Genel olarak çocukların yürümeye başlaması ile gelişen bu kaslar, yaklaşık 12 a 20. aylar arasında yeterli olgunluğa ulaşmaktadır. Kasların olgunlaşması ile çocuk, tuvaletini isterse tutabilir isterse bırakabilir durumdadır. Bunun için de anne baba çocuğu uygun zaman ve yerde bırakmak konusunda baskı yapmadan eğitmeli ve çocuğa güven vermelidirler. Tuvalet eğitiminin zorlayıcı olması sonucunda çocuk; kuşku, utanç ve değersiz tik duyguları geliştirebilmektedir.

Kral Akademi

C. OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE FİZİKSEL GELİŞİM

- Ergenlik dönemi öncesinde fiziksel gelişimin en yavaş olduğu evredir.
- Bu dönemin en önemli özelliği küçük kasların olgunlaşma düzeyinin bir hayli ilerlemesidir. Bu olgunlaşmayla birlikte çocuklar hassas işleri yapabilecek düzeye erişirler.
- Bu dönemin sonlarında kemik ve iskelet sisteminin gelişim hızı kas gelişimi hızından daha yüksek olduğu için büyüme ağrıları görülebilir.

DİKKAT

Görme duyusunda olgunlaşmasıyla birlikte ilerleyen dönemlerde kazanılan psiko - motor becerilerin çeşitliliğinde de artış gözlenir.

- El - göz koordinasyonu ilk çocukluk dönemine oranla bir hayli gelişmiştir.
- Bu dönemin son anlarında fiziksel gelişim hızlanır.
- Kızlar dönem sonlarına doğru (9 yaşından itibaren) yaşıtı olan erkek çocuklara oranla daha iri ve uzun bir hal alırlar.
- Bu dönem ergenlik öncesi çocuğun enerji depoladığı dönemdir. Çünkü ergenlik dönemindeki fiziksel değişimler için enerji gerekmektedir. Kızlar erkeklere oranla daha iri ve uzun bir hal alarak iyi enerji depoladıkları için ergenlikteki değişimleri erkeklere oranla daha erken sergilerler.
- Yoğun spor yapan çocuklar bu enerjiyi tükettikleri için ergenliğe daha geç girerler.
- Bu döneme denk gelen eğitim kademelerinde küçük parçalardan oluşan araç gereçlerde kullanılabilir.

Bedensel Yapıdaki Gelişim

İlk çocukluk yıllarının başlangıcini oluşturan üçüncü yıldan itibaren fiziksel gelişimin hizi ve büyüme değeri yavaşlamaya devam eder.

Ağırlık:

İlk çocukluk döneminin sonu olan beş yaş sonunda çocukların ağırlığı, doğum ağırlıklarının yaklaşık altı katına ulaşarak 20 kilogram civarında olur.

Beden Oranları:

Okul öncesi dönemde çocukların beden oranları değişerek çocuklanın beden yapısı incelir ve dönemin sonunda çocuk bedeni bir yetişkinin sahip olduğu beden oranına oldukça yaklaşır.
Bebekte göğüs bölgesinde olan ağırlık merkezi okul öncesi çocuğunda göbeğe daha yakın olur. Bu ağırlık merkezindeki değişim, çocuğun bedenini daha çok kontrol etmesini ve hareketlerdeki yeterliliğini artırmasını sağlar.

Sinir Sistemi:
İlk çocukluk döneminde sinir sistemi gelişmeye devam eder
Sinir hücrelerinin gelişmesiyle birlikte beyin büyümesini sürdürür ve beyin fonksiyonları gelişir
Okul öncesi yıllar süresince beynin büyümesi sonucunda var olan beyin hücreleri de önemli ölçüde daha incelikli hale gelir, beyin yarım kürelerinin sorumlu olduğu fonksiyonlar tam olarak belirlenir.

Dolaşım Sistemi:
Çocukların bebeklikte çok hızlı olan kalp atış hızı yavaşlar.

Solunum Sistemi:
Çocuklar, solunum sistemiyle ilgili kaslarının gelişimini sürdürür ve bebeklikteki solunumunu daha derin ve düzgün hale getirmeye başlarlar.

Sindirim Sistemi:
Çocuklar, tüm besinler sindirebilirler.

Boşaltım Sistemi:
Çocuğun bağırsakları üzerindeki kontrolü iyice gelişmiştir ve çocuk, tuvalet alışkanlığı kazanmıştır. İlk çocukluk yılları süresince kasların gelişimi de birlikte çocuğun gücü ve dayanıklılığı önemli ölçüde artar.

İskelet Sistemi:
Çocukların kemikleri sertleşmeye devam eder.
Okul öncesi yıllarda kemikler yeterince sertleşmediği için yanlış uygulamalar ve duruşlar sonucunda kemiklerin biçiminin bozulması tehlikesi vardır.

Kral Akademi

B. Motor Gelişim

İlk çocukluk yıllarında motor gelişim açısından hem kaba hem ince motor becerilerin gelişimi hızlı bir biçimde gerçekleşir. Kaba motor beceriler, genel kuvvet ve dayanıklılık gösterecek biçimde bacaklarda ve kollarda büyük kasların kullanımını gerektiren becerilerdir. İnce motor gelişim: kollar, eller ve parmaklardaki daha küçük kasları koordine etme yeterliliğini ifade eder.

1. Kaba Motor Becerilerin Gelişimi

Kaba motor beceriler, genel kuvvet ve dayanıklılık gösterecek biçimde bacaklarda ve kollarda büyük (geniş) kasların kullanımını gerektiren becerilerdir. Koşma, allama, atma (fırlatma), tırmanma ve tekmeleme gibi becerileri içerir.

Okul öncesi yıllarda çocukların tipik kaba motor becerilerde ulaştıkları yeterlilikler:

İki yaşındaki çocuğun genel olarak kaba motor becerilerindeki yeterlilikleri:
Koşabilir, büyük bir topa vurabilir, küçük bir topu atabilir, iki ayağını kaldırarak kısa mesafeli atlayabilir; ileri, yana ve geriye doğru yürüyebilir, tek başına basamaklarda gidip gelebilir.

Üç yaşındaki çocuğun genel olarak kaba motor becerilerindeki yeterlilikleri:
Bir ayağı üzerinde durabilir, her iki ayağı üzerinde sıçrayabilir, kısa mesafeler için denge tahtasında yürüyebilir, iyi bir biçimde atlayabilir, küçük bir topu atabilir, ayağı ile tekerlekli oyuncak bir arabayı ileri itebilir, üç tekerlekli bir bisiklete binebilir, ayaklarını değiştirerek yukarı ve aşağı basamaklan yürüyebilir, uzatılmış (açılmış) kollar ile bir topu yakalayabilir.

Dört yaşındaki çocuğun genel olarak kaba motor becerilerindeki yeterlilikleri:
Üç tekerlekli bisiklet üzerinde beceriler yapabilir, hızlı bir biçimde koşabilir, becerikli bir biçimde atlayabilir, becerikli bir biçimde tırmanabilir, bedeni önünde ellerini tutarak bir topu yakalayabilir.

Beş yaşındaki çocuğun genel olarak kaba motor becerilerindeki yeterlilikleri:
Ayağını değiştirerek sıçrayabilir, becerikli bir biçimde topu atabilir, zıplayan bir topu yakalayabilir, yan tarafta bir topu yakalayabilir.
Altı yaşındaki çocuğun genel olarak kaba motor becerilerindeki yeterlilikleri:
Bisiklete binebilir, ustalıkla tırmanabilir, bir topu yukarıdan aşağıya inen bir biçimde ustalıkla atabilir.

İnce Motor Becerilerin Gelişimi

İnce motor gelişim; kollar, eller ve parmaklardaki daha küçük kasları koordine etme yeterliliğini ifade eder. Okul öncesi yıllarda ince motor becerilerin gelişiminde önemli ilerlemeler gerçekleşir.

4-5 yaşından itibaren okul öncesi çocukların biraz güçlükler yaşasa da düğme iliklemek, fermuarını çekmek ve çatal kaşık gibi araçlar ile yemeğini yemek gibi kendine yardım etmeyi içeren becerileri büyük ölçüde gerçekleştirebildikleri görülür. Altı yaşında ise becerikli el işleri sergileyebilir, harfleri yazabilir, oyuncak bloklar ile ustalıkla yapılar kurabilir.

Okul öncesi veya ilk çocukluk yıllarında çocuklar, ince kasların kullanımını gerektiren oyunlara girişirler. Bu kapsamda resim yapma, resimleri boyama, kesme ve bunları yapıştırma, boncukları ipe dizme, yapbozlar ile değişik şekiller oluşturma ve parçaları birleştirme, oyun hamuru veya çamur ile heykeller veya şekiller yapma, Lego gibi araçlar kullanarak üst üste dizmeler veya inşa etmeler oyunlarda önemli bir yer tutar

Kral Akademi

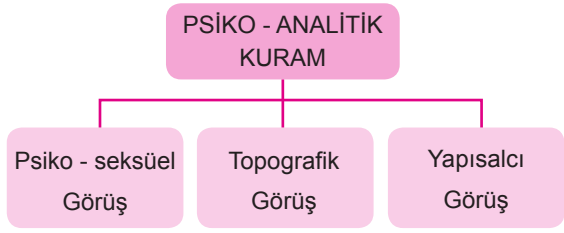
ÇOCUK GELİŞİMİ KURAMLARI

I. PSİKO - ANALİTİK KURAM (SİGMUND FREUD)

- Freud, kişiliğin belirlenmesinde 0 - 6 yaş aralığını kritik dönem olarak görmektedir.
- Özellikle de bu dönemde anne - babaların çocuk yetiştirme tarzlarının da kişiliğin şekillenmesinde etkin rol oynadığını savunur.
- Bu noktada biyolojik dürtüler (cinsellik ve saldırganlık) ön plana çıkarılmış ve kişilikte kalıtımın baskınlığı vurgulanmıştır.
- Dönemlerin sağlıklı bir şekilde atlatılmasında doğumla beraber getirilen cinsellik (eros) ve saldırganlık (thanatos) dürtülerinin yeterli ve dengeli bir şekilde doyurulması önemlidir.
- Freud'a göre bu dürtülerin aşırı veya yetersiz doyurulması bireyde telafisi olmayan saplantılara (fiksasyon) yol açmaktadır.
- Kişilik gelişimini 3 farklı kuramda ele almıştır. Bunlar yapısalcı görüş, topografik görüş ve psiko - seksüel görüştür.

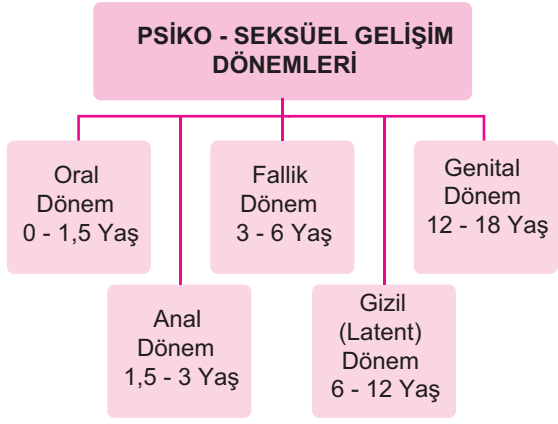
DİKKAT

Dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bu dürtülerin yoğunlaştığı ve haz kaynağı haline getirdiği ağız, anüs veya genital bölgenin yeterli ve dengeli bir biçimde doyurulması gerektiğidir. Aksi takdirde bu dürtülerin aşırı veya yetersiz doyurulmasının ise saplantılara yol açacağını unutmamamız gerektiğidir.

Psiko - seksüel Görüş

- Freud, bu kuramında kişiliği beş farklı döneme ayırmıştır. Belirtilen ilk üç dönem bazı kişilik özellikleri bakımından kritik dönem olma özelliğine sahiptir

Oral Dönem (0-1.5 Yaş)

- Bu dönemin temel eylemi emme davranışıdır. Bebek dış dünyayı ağzı ile tanımaya çalışmakta ve ağız, duyuların uyarılmasının odağında yer almaktadır.
- Bu evrede bebekler tümüyle kendi bedenine dönük olarak yaşamaktadır.
- Bebek bu dönemde kendine bakan kişi ile arasında duygusal bir bağ kurar ve güven duygusunu geliştirir.
- Libido denilen yaşam enerjisi bu dönemde ağız noktasında yoğunlaşarak burayı haz kaynağı haline getirir. Eğer bebeğin beslenme ihtiyacı ona bakan kişiler tarafından yerinde ve zamanında karşılanırsa, bebek bu dönemi sağlıklı bir şekilde atlatacak ve böylece güven duygusunu geliştirecektir.

Kral Akademi

- Dönem sonunda eğer bu evreye saplantı oluşmuş olursa, bu bireylerde diğer sağlıklı insanlara oranla ilerleyen dönemlerde yandaki davranışların görülmesi olasılığı artar.

Saplantı Sonucu Ortaya Çıkan Davranışlar

- Oburluk,
- Tırnak Yeme,
- Parmak Emme,
- Oral Sadizm,
- Oral Mazoşizm,
- Münakaşacılık,
- Dedikodu Yapma,
- Isırma,
- Aşırı Bağımlılık,
- Bencillik,
- Aşırı İyimserlik ve Saflık,
- Madde Bağımlılığı,
- Kıskançlık,
- Argo Konuşma

DİKKAT

- **Oral sadizm:** Bireyin ısırmak, lakap takmak, hakaret etmek, iftira atmak ve bağırmak şeklinde başkalarına ağız yoluyla zarar vermesidir.
- **Oral mazoşizm:** Bireyin kendisine, sigara ve alkol bağımlılığı, zararlı yiyecek ve içecekler tüketmek ve bunun yanı sıra kendini ısırarak ve hakaret ederek ağız yoluyla zarar vermesidir.
- Oral dönem, psiko - sosyal gelişim kuramında ise "temel güvene karşı güvensizlik" evresine karşılık gelmektedir.

Anal Dönem (1.5 - 3 Yaş)

- Bu dönem yürüme ve konuşma becerilerinin gelişmesi ile birlikte, çocukların özerk davranışlar sergileme eğilimlerinin artış gösterdiği bir evredir.
- Anüs kaslarının yeterli olgunluğa erişmesi ile birlikte, tuvalet eğitimin verilmesi de ayrı bir önem kazanmaktadır.
- Tuvalet eğitimi konusunda anne - babaların ya da diğer bakıcıların baskıcı - otoriter ya da aşırı hoşgörülü tutum sergilemeleri bu döneme saplantı oluşmasına neden olacaktır.
- Freud'a göre aslında çocuklar bağırsaklarını denetlemeyle birlikte, kendini de denetlemeyi öğrenirler. Dolayısıyla bu dönemde problem yaşanması özerk değil de aksine bağımlı çocukların yetişmesine neden olabilmektedir.
- Bu dönemin olumlu sonuçlanması yaratıcı, üretken, özerk ve aktif bireylerin yetişmesine zemin hazırlar.

Saplantı Sonucu Ortaya Çıkan Davranışlar

Baskıcı Otoriter Tutum

- Cimri
- Titiz
- Titiz
- Katı ve Kuralcı
- Tavizsiz ve İnatçı
- Aşırı Düzenli

Aşırı Hoşgörülü Tutum

- Savurgan
- Dağınık ve Pasaklı
- Sorumsuz
- Vurdumduymaz
- Aşırı Rahat
- Düzensiz

DİKKAT

Çocukları hem cinsi olan ebeveynleri ile ilk kez çatışma yaşadığı zaman dilimi anal dönemin sonlarıdır. Bu durum fallik dönemde karmaşalarla birlikte daha belirgin hale gelmektedir.

Fallik dönem (3-6 yaş)

- Bu dönemde çocuğun ilgisi, genital bölgenin uyarılması ile oluşan haz üzerinde yoğunlaşmıştır.
- Libido bu kez cinsel organlar ve cinsiyet farklılıkları üzerinde rol almaya başlar.

DİKKAT

Çocuklar bu dönemde cinsiyet farklılıklarını öğrenir ve cinsiyet rollerini ise **öğrenmeye başlar**.

- Bu evrede merak ve keşfetme duyguları üst düzeyde olduğu için çocukların yoğun bir şekilde soru sorduğu ve öğrenmeye çalıştığı görülür. Eğer bu sorulardan ötürü bir çocuk azarlanır ve kınanırsa ya da biz bu sorulara cevap vermekten kaçınırsak ilerleyen dönemlerde çocukların cinsiyet kimliğini oluşturmada sorun yaşamalarına sebep oluruz. Bu yüzden cinsellikle ilgili bu sorulara dönemin şartlarını da göz önüne alarak uygun cevaplar vermeliyiz.
- Cinsellikle ilgili soruların uygun bir şekilde cevaplandırılmaması içe kapanık, çekingen, utangaç, korkak ve cinsiyet rollerine dair problemli çocuklar yetişmesine sebep olur.
- Bu dönemde erkek çocukların anneye, kız çocuklarının da babaya karşı ilgi duydukları görülmektedir. Bu yaşlardaki çocukların çoğu zaman "ben annemle evleneceğim" ya da "ben babamla evleneceğim" şeklinde ifadeler kullandıkları görülür.

DİKKAT

- Erken çocuklarının annesine karşı ilgi duyması "**Oidepus karmaşası**" adını alır.
- Kız çocuklarının babaya karşı ilgi duyması "**Elektra karmaşası**" adını alır.
- Freud önceleri bu karmaşaların **sadece erkek çocuklarda** var olduğunu ileri sürmüş ancak ilerleyen dönemlerdeki araştırmaları karmaşanın kız çocuklarında da olduğunu göstermiştir.
- Freud'a göre babalarına ilgi duyan kız çocukları onları annelerinden kıskanırlar. Annelerinin baba ile yakınlık kurmasına tahammül edemezler. Anneyi babadan uzak tutmaya çalışırlar. Anneyi her ne kadar rakip olarak görseler ve ona her ne kadar düşmanca yaklaşsalar da yine de anneyi model alan davranışlar sergileyerek babanın ilgisini çekmeye çalışırlar. Bu durum kız çocuklarının **kendi cinsiyetine ait rolleri öğrenebilmesi** içinde oldukça önemli ve olumlu bir gelişmedir.
- Benzer durum erkek çocukları içinde söz konusudur. Anneye ilgi duyan erkek çocukları, babalarının anneye yaklaşmasını ve herhangi bir yakınlık kurmasını istemezler. Babalarına her ne kadar düşmanca davranışlar sergileyip onları rakip görseler de yine de babayı model alan davranışlar sergileyerek annelerinin ilgisini çekmeye çalışırlar. Bu davranış, erkek çocuklarının **erkeksi cinsiyet** rollerini öğrenmelerini sağlayacak olumlu bir gelişmedir.

- Fallik dönemdeki dürtüler belli oranlarda bastırılmıştır. Bu dürtüler ilerleyen dönemlerde ise **yüceltme** mekanizması ile doyuma ulaştırılmaya çalışılır.

DİKKAT

- Herhangi bir sebepten dolayı annesi olmayan bir kız çocukları ile babası olmayan erkek çocukları model alabilecekleri bir hem cins bulamadıkları zaman cinsiyet rollerini öğrenmeleri ve geliştirmeleri de riske girer. Bu yüzden Oidepus ve Elektra karmaşalarının sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi için özdeşim kurma en önemli savunma mekanizmasıdır.
- Anneye veya babaya duyulan ilgi saplantı boyutuna ulaştığında bu bireyler ebeveynlerine duyulan aşırı ilgi yüzünden ilerde evlenemezler.

- Fallik dönemin bir diğer özelliği ise kastrasyon (iğdişlik) özelliğidir. Erkek çocuklarının, kız çocuklarında daha farklı bir cinsel organ görmesi ile birlikte kendi cinsel organının da yok olacağını düşünerek korkuya kapılmasıdır.

DİKKAT

Çocuklardaki bu korkuyu "Oidepus karmaşası" tetikler. Anneye ilgi duyan erkek çocukları, babalarının bu ilgiden haberdar olmasından ve kendilerine bir kötülük yapmasından korkarlar. Bu yüzden 3-6 yaş arasında çocuklar, sünnet ettirmekle korkutulmamalı ve sünnet ettirilmemelidir.

Saplantı Sonucu Ortaya Çıkan Davranışlar

- Anneye ve babaya karşı duyulan aşırı ilgi yüzünden ilerleyen dönemlerde evlenemezler.
- Hemcinsleri ile özdeşim kuramamaları kendi cinsiyet rollerini edinememiş bireyler yetişmesine neden olur.
- İlerleyen dönemlerde cinsiyet rollerine ilişkin bir problem görülmüşse bunun kaynağı fallik dönemde yaşananlardır.
- Fetişist bireylerde yine fallik dönemdeki saplantılardan ortaya çıkarlar.

Gizil (Latent, Örtülü) Dönem (6 - 12 yaş)

- Bu dönem çocuğun cinsel ilgi ve merakının geri plana çekildiği ve bastırıldığı dönemdir.
- Libido bu kez sosyo - kültürel onay peşine düşmüş, ilgide bu yüzden hemcinslerle oyun oynamaya kaymış, ders çalışma, başarı ve takdir görme isteği üzerine yoğunlaşmıştır.

DİKKAT

İlköğretim I. kademeye denk gelen bu dönemde okul bahçesindeki çocuklar gözlemlendiğinde çoğu zaman kızların hep birlikte ip atladıklarına, erkeklerin ise yine kendi aralarında hep beraber top oynadıklarına tanık oluruz. Yani oyunlarda ve arkadaşlıklarda cinsiyete bağlı gruplaşmalar görülebilir.

- Aynı zamanda bu dönemde erkek ve kız çocukları aynı ortamda bulunmak istemezler ve hatta birbirlerine düşmanca tavırlar sergilerler.
- Bu dönem sağlıklı bir şekilde atlatılırsa; merak, araştırma, öğrenme ve sosyalleşme ihtiyaçları yeterince doyurulmuş olur. Aksi takdirde olumsuz bir benlik algısı oluşur ve yetersizlik duygusu ortaya çıkar.

DİKKAT

İlköğretim I. kademeye denk gelen bu dönemde okul bahçesindeki çocuklar gözlemlendiğinde çoğu zaman kızların hep birlikte ip atladıklarına, erkeklerin ise yine kendi aralarında hep beraber top oynadıklarına tanık oluruz. Bu evre cinsiyet rollerinin öğrenildiği ve kapsamının giderek genişletildiği dönemdir.

- Kız-erkek çatışmalarının körüklenmesi ve üzerine gidilmesi obsesif (takıntılı) karakterlerin ortaya çıkmasına sebep olur.

Bu dönem "**bastırma**" mekanizmasının en yoğun kullanıldığı dönemdir. Yani oyunlarda ve arkadaşlıklarda cinsiyete bağlı gruplaşmalar görülebilir.

Genital Dönem (12 - 18 yaş)

- Bu evrede fizyolojik açıdan meydana gelen değişimler neticesinde bir önceki dönemde bastırılan cinsellik ve saldırganlık dürtüleri yeniden ön plana çıkar.
- Cinsellik ve saldırganlık dürtülerinin yeniden baskın hale gelmesi ile birlikte gizil dönemde sadece hem cinsleri ile iletişim kuran çocuklar, böylelikle yeniden her iki cinsle de iletişim kurmaya başlarlar.
- Kendi kendine karar vermeye ve problemlerinin üstesinden gelmeye çalışan çocuklar böylelikle yetişkin kimliğine geçmeye başlarlar.
- Bu evre kimlik oluşumundan dolayı çocukların ebeveynlerle çatıştıkları ve duygusal bağımsızlığa erişmeye çalıştıkları dönemdir.
- "Ben kimim?" sorusuna cevap arayan çocuk, yoğun bir şekilde özdeşim kurar.
- Fallik dönemde temelleri atılan cinsel kimlik bu dönemin sonunda artık tamamen oluşmuştur

DİKKAT

- Freud'a göre kritik dönemler olarak kabul edilen oral, anal ve fallik dönemler, **pregenital dönemler** adını alır.
- "İd" doğuştan getirilir. "Ego" oral dönemin ortalarına doğru oluşur. "Süperego" ise anal dönemde oluşmaya başlar ve fallik dönemde oluşur.
- **Cinsiyet rolleri:**

-Fallik dönemde öğrenilmeye başlar.

-Gizil dönemde öğrenilir ve kapsamı genişletilir.

-Genital dönemde ise benimsenilir ve kabullenilir.

Kral Akademi

BEM'in CİNSİYET ROLLERİ

ERKEKSİ
Sadece toplum tarafından erkeklere yüklenen davranış örüntülerini sergilerler.

KADINSI
Sadece toplum tarafından kadınlara yüklenen davranış örüntülerini sergilerler.

ANDROJEN
Bireyin cinsiyet ayrımı gözetmeden, sorun olmayacak ölçüde her iki cinsiyete de ait rolleri sergileyebilirler.

BELİRSİZ
Kadınsı ve erkeksi özelliklerin her ikisinin de bireyde yeterince görülmemesidir.

DİKKAT

Sorularda doğru cevabın androjen kişilik olabilmesi için bir kadının sadece erkeksi yönüne ve bir erkeğinde sadece kadınsı yönüne değinilmez. Böyle durumlarda cinsiyet rolü ya erkeksi ya da kadınsı olur. Birey ister kadın ister erkek olsun androjen olabilmesi için sorularda hem erkeğe hem de kadına ait rollerine değinilmiş olması gerekmektedir.

Roller \ Özellikler	Erkeksilik	Kadınsılık
Erkeksi	+	–
Kadınsı	–	+
Androjen	+	+
Belirsiz	–	–

Topografik Görüş

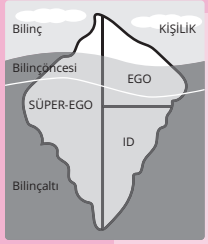
- Bu kuram Freud'un kişiliği bilinçlilik düzeyine göre açıkladığı kuramıdır. Freud bu kuramında bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı kavramlarına yer vermektedir.

TOPOGRAFİK GÖRÜŞ

Bilinç
Bireyin iç ve dış dünyadan gelen uyarıcılara karşı tetikte olma durumudur. Hatırladığımız ve farkında olduğumuz algı ve yaşantıların yer aldığı zihin bölgesidir.

Bilinç Öncesi
Bireyin o an farkında olmadığı ancak biraz düşündüğünde ve belleğini zorlayıp hatırlamaya çalıştığında bilinç düzeyine çıkarabildiği yani hatırlayabildiği algı ve yaşantıların yer aldığı zihin bölgesidir. "Dilimin ucunda.", "Seni gözüm bir yerden ısırıyor ama nereden?" gibi söylemler bu evredeki yaşantılar için kullanılır.

Bilinçdışı
Bilinçli algılamanın dışında kalan bütün algı ve yaşantıların yer aldığı zihin bölgesidir. Bastırılmış istek, dürtü, duygu ve yaşantılar vardır. Bu yaşantılar ancak hipnoz, serbest çağrışım, rüya analizi ve transferans gibi özel yöntemlerle ortaya çıkarılabildiği gibi aynı zamanda dil sürçmeleri, şaka yapma ve alay etme şeklinde de ortaya çıkabilir.

Freud, bilinçlilik düzeyini açıklarken buzdağı örneğinden yararlanmıştır. Bu örneğe göre suyun yüzeyinde kalan ve görünen kısmı **bilinç**, suyun hemen altında olan ve biraz dikkatli baktığımızda görebileceğimiz yere kadar olan kısım **bilinç öncesi**, daha derinlerde yer alan ve sadece özel araç - gereçlerle daldığımız zaman görebileceğimiz kısım ise **bilinçdışı**'dır.

DİKKAT

- 0 - 6 yaş arasında yer alan ve kişiliğin oluşumu üzerinde önemli bir role sahip olan yaşantıların **büyük çoğunluğu (tamamı değil)** bilinçdışında yer alır. Bu yüzden kişiliğe yön veren bölüde bilinçdışıdır. Ancak bu yaş aralığında nadirde olsa biraz düşünüldüğünde hatırlanan yaşantılarda söz konusudur. Bunlar ise **bilinç öncesi** kısmında yer almaktadır.
- Kişiliğe yön veren **cinsellik** ve **saldırganlık** dürtüleri bilinçdışında yer aldığı için kişiliğe yön veren bölümde yine bilinçdışıdır.
- Bilinçdışı, aynı zamanda, hatırlamadığımız yaşantılar daha fazla olduğu için kişiliğin en büyük kısmını oluşturur.

Yapısalcı Görüş

- Freud bu kuramda kişiliği aralarında kesin sınırların bulunmadığı ve birbiri ile dinamik bir etkileşim içinde olan "id", "ego" ve "süperego" gibi farklı üç kavramla açıklamaya çalışmıştır.

YAPISALCI GÖRÜŞ

İd (Alt benlik, İlkel benlik)

- Kişiliğin en temel ve en ilkel olan bölümüdür. Aynı zamanda kişiliğin **tamamen bilinçdışı bölümünde yer alan** tek yapıdır. İd, "ego" ve "süperego"nun da enerji kaynağıdır. Çünkü ego ve süperego, "id" den ayrışarak oluşur. Çocuk 8-9 aylık oluncaya kadar id, kişiliğin etkisini gösteren tek bölümüdür. Doğumla beraber getirildiği için kişiliğin biyolojik yönünü oluşturur. Yine doğumla beraber getirilen cinsellik ve saldırganlık dürtüleride id'de yer alır.İd'in en önemli amacı, haz ve zevk ilkesine göre hareket ederek bu dürtüleri doyurmaktır. Bu doğrultuda akıl almaz isteklerde bulunur. Bu istek ve arzular ile bunların doyurulma amacı **birincil süreçler** adını alır.

Ego (Benlik)

- Oral dönemde oluşur. Kişiliğin karar ve yürütme organıdır. İd ile süperego'nun talepleri arasında şartların uygunluğunu da gözeterek dengeyi sağlamaya çalışır. Bu dengeyi sağlama esnasında isteklerin iyi-kötü olması ile asla ilgilenmez. Mantık ve gerçeklik ilkesine göre hareket eder. Şartlar uygun olmadığında id'in isteklerini ertelemeye yönelik plan yapar. Ego bazen şartlar uygun olduğunda bile id'i erteler ya da şartlar uygun olmadığı halde id'in isteklerini yerine getirir ve böylece dengeyi de kaybetmiş olur. Bu aşamadan sonra ego, id ile süperego arasındaki çatışmalardan dolayı kişiliğin zarar görmemesi için savunma mekanizmalarını kullanır. Bu yüzden "ego" kişiliğin sosyal yönünü oluşturur. Ego'nun plan yapma, akıl yürütme karar verme ve erteleme eylemleri **ikincil süreçler** adını alır. Ego bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı olmak üzere bütün kısımlarda yer alır.

Süperego (İdeal benlik, Üst benlik)

- Anal dönemde oluşmaya başlar ve fallik dönemde oluşur. Kişiliğin ahlaki yönünü oluşturur. Süperego'nun amacı kişiliğin sorunsuz, hatasız ve kusursuz olmasını sağlamaktır. Ego'yu gerçekçi amaçlar yerine ahlaki amaçlara yöneltmeye çalışır. İd'den gelen içgüdüsel dürtüleri bastırır ve yönlendirir.

DİKKAT

İd, ego ve süperego oluştuktan sonra id, enerjiyi anında boşaltmak için arayışa girer (**birincil süreç**). Ego, bu enerjiyi yöneltebilecek uygun bir nokta buluncaya kadar id'i erteler (**ikincil süreç**). Süperego ise insanları kusursuzluğa çekmeye çalıştığı için id'e karşı çıkar ve tam da bu noktada ego'ya baskı yapar.

Örnek:

"Birlikte alışverişe giden bir ailede, çocuk reyonlar arasında dolaşırken bir çikolata görmüş ve ambalajını hemen açıp onu yemek istemiştir. Bu sırada onu gören anne "Bu yaptığın çok ayıp. Asla parasını vermediğimiz bir şeyi bu şekilde yiyemezsin!" diye kızınca babası, "Evladım canın çektiyse eğer şimdi yiyebilirsin ancak annen haklı ambalajını atma ki kasaya gittiğimizde parasını ödeyelim." demiştir.

- Burada çocuğun o an çikolatayı yemek istemesi id'in,
- Annesinin buna ayıp diyerek karşı çıkması süperego'nun,
- Babanın ise mantıklı bir çözümle her iki tarafıda idare edip dengeleyebilmesi ego'nun etkin olduğunu gösterir.

Savunma Mekanizmaları

- Çatışma, hayal kırıklığı, engellenme gibi kaygı yaratan durumlarla karşılaşan bireyin bundan kurtulmak için çoğunlukla bilinçsizce kendini avutmak, benliğini tehlikeye karşı korumak için başvurduğu davranış biçimlerine savunma mekanizmaları denir.

DİKKAT

Savunma mekanizmaları herkes tarafından kullanılır. Çok fazla kullanılması ise bireyin gerçekle olan bağını koparmasına yol açar.

1. Mantığa Bürünme (Bahane Bulma, Neden Bulma, Ussallaştırma, Rasyonalize Etme, Akla Uydurma, Usavurma)

- Bireyin kişisel yetersizliğinden dolayı, gerçekleştiremeyeceği istek ve arzuları karşısında yetersizliklerine veya başarısızlığına mantıksal bir gerekçe göstermesidir. Bireyin amacı yenilgiyi, başarısızlığı veya hatayı haklı gösterme çabasında olduğu görülür.

Örnek:

- Kaza yapan birisinin, trafik lambalarının bozuk olduğunu söylemesi,
- Derse geç kalan bir öğrencinin, trafiğin çok yoğun olduğunu söylemesi,
- Sınavı kazanamayan bir öğrencinin, soruların zor olduğunu ve çalışmadığı yerlerden çıktığını söylemesi,
- Eşekten düşen Nasrettin Hoca'nın "düşmeseydim de zaten inecektim" demesi,
- Maçı kaybeden futbolcunun, sahanın zemininin çok bozuk olduğunu söylemesi,
- Kpss'de başarılı olamayan bir kişinin, "Zaten kazansam da öğretmenliğe gitmeyecektim." demesi,
- Oynamasını bilmeyen gelinin yenim dar demesi,
- Bir gömleği ederinden çok daha pahalıya almış birisinin, "Ama kumaşı çok iyi. Kolay ütüleniyor ve hemen eskimiyor." demesi,
- Tilkinin uzanamadığı üzüme koruk demesi gibi.

2. Yansıtma - Başkalarını Suçlama (Projection)

- Kişinin, toplumca onaylanmayan davranışlarının nedenini kendi dışındaki olay ve insanlarda araması, kendi kusurlarını başkalarında varmış gibi göstermeye çalışmasıdır.

Örnek:

- Hırsızlık yapan birinin sadece ben yapmıyorum ki herkes yapıyor demesi,
- Dedikoducu bir kadının, komşusunu dedikoduculukla suçlaması,
- Maçı kaybeden takımın oyuncusunun hakemi hedef göstermesi,
- Yalan söyleyen birinin etrafındaki herkesin yalancı olduğunu söylemesi,
- Sıkıntılı günler geçiren birisinin "Ben bu hale düştüysem eğer sebebi sizsiniz!" demesi,
- Sınavı kazanamayan bir öğrencinin, öğretmenlerinin hiçbir şey öğretmediğini ve işini iyi yapmadığını söylemesi,
- Kaza yapan birisinin yanındaki eşine dönüp "Senin yüzünden oldu! Sus artık biraz!" demesi gibi.

DİKKAT

Mantığa bürüme'de birey daha çok çevresel faktörlere ve bulunduğu ortama yükleme yaparken; Yansıtma'da ise bireyin başkalarına suç atması, kendindeki kabahati karşısındakindeymiş gibi göstermesi ya da kendi suçuna başkalarını da ortak etmeye çalışması durumu görülür. Başka bir ifade ile mantığa bürümede bir nesneye, eşyaya ya da çevresel faktörlere yükleme yapılırken; yansıtmada bir canlıya yükleme yapılır ve suçlanır.

Kral Akademi

Örnek:

- Bir bayanın yaptığı kek iyi olmayınca fırın bozuk demesi mantığa bürüme; ancak kocasına dönüp "İşime karıştığın için güzel olmadı işte!" demesi ise yansıtmadır.
- Maçı kaybeden bir takımın futbolcusunun sahanın zeminine veya hava şartlarına yükleme yapması mantığa bürüme, maçı yöneten hakeme yükleme yapması ise yansıtmadır.

3. Yön - Yer Değiştirme (Displacement)

- Bir uyarıcının neden olduğu tepkinin, açığa vurulmasının sakıncalı olması durumunda başka bir uyarıcıya yöneltilmesidir. Kişinin esas hedefe yöneltemediği öfkesini başka hedefe yöneltmesi söz konusudur.

Örnek:

- Müdürden azar işiten bir öğretmenin acısını öğrencilerinden çıkarması,
- Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla,
- Gol yiyen bir kalecinin kale direğini tekmelemesi,
- İşyerinde müdüre kızan birinin, öfkesini evde eşine ve çocuklarına yöneltmesi,
- Kardeşine kızan bir çocuğun, oyuncak bebeğini parçalaması,
- Yaşananlarda sonra birinin ardından yıkıcı ve ağır eleştirilerde bulunulması ya da o bireyin dedikodusunun yapılması,
- Yengesine karşı ilgi duyan birinin ona benzeyen bir sevgili arayışında olması ya da sırf eski sevgilisine benziyor diye birini sevmesi gibi.

DİKKAT

- Yansıtma ve yer değiştirme mekanizmaları bazı sorularda karıştırılmaktadır. Eğer birey tepkisini olayın içinde olan ve doğrudan olayla ilgisi bulunan kişi ya da nesnelere yöneltiyorsa yansıtma mekanizmasını kullanmaktadır.
- Eğer tepkisini olayla ilgisi olmayan ve olayın içinde dahi yer almayan kişi ya da nesnelere yönlendiriyorsa bu kez yer değiştirme makanizmasını kullanıyor demektir.

Örnek:

- Sevgilisi ile telefonda konuşmak isteyen ama telefonun arıza vermesi, çekmemesi ya da şarjının bitmesi üzerine bir türlü konuşamayan ve konuşması hep yarım kalan birinin o anki öfke ile telefonu duvara fırlatıp kırması "yansıtma" mekanizmasıdır.
- Aynı birey telefonda sevgilisi ile başka bir sebepten dolayı kavga etseydi ama sevgilisine bir şey diyemediği için telefonunu duvara fırlatıp hırsını almış olsaydı bu kez cevap "yer değiştirme" olurdu. Çünkü bu kez bireyin öfkesinin telefonla hiç bir ilgisi yoktur ancak ilk örnekte o anki öfke doğrudan telefonadır.

4. Gerileme (Regression)

- Temel istek ve ihtiyaçların doyurulmaması sonucu daha ilkel davranış biçimlerine dönülmesidir. Gerileme sadece çocuklarda değil yetişkinlerde de görülebilir.
- Birey şuan içinde bulunduğu dönemden daha önceki dönemlere dönerek yaşına uygun olmayan ve kendinden beklenmeyen davranışlarda bulunma eğilimi gösterirler.

Örnek:

- Anne ve babasının kardeşine olan ilgisini kıskanan bir çocuğun, yeniden altını ıslatmaya, emeklemeye ve emzik kullanmaya başlaması,
- Sevgili olan gençlerin birbirleri ile çocuksu bir şekilde konuşması,
- Yaşlı insanların ilgi görebilmek için gençlerin tercih ettiği kıyafetleri giyinmeleri,
- Evlilikten umduğunu bulamayan birinin boşanmayı ve eski günlerine dönmeyi tercih etmesi,
- Saçları beyazlayan dul bir erkeğin, karşı cinsi etkileyebilmek için saçlarını gençliğindeki gibi siyaha boyatması,
- Atanmış ve göreve başlamış bir öğretmenin, görev yerinde sorunlar yaşayınca istifa edip yeniden işsizler kervanına katılması,
- Yetişkin birisinin yaşanan basit olaylara rağmen, çocuk gibi ağlayıp küsmesi,
- Herkese hiçbir karşılık beklemeden yardım eden birinin gördüğü ihanetlerin ardından artık sadece kendi çıkarlarını düşünmeye başlaması ve saf çıkarcı ahlak anlayışına dönmesi gibi.

Kral Akademi

5. Özdeşim Kurma (Pay Çıkarma, Model Alma)

- Bireyin kendinde görmek isteyip de sahip olmadığı özellikleri, bu özellikleri taşıyan kimselerde bulup onların yaptıkları ile doyuma ulaşması ve onlara öykünmesidir. Daha çok ergenlik döneminde görülür. Model almak ve birilerine benzemeye çalışmakta özdeşim kurmanın farklı bir şeklini temsil etmektedir.

DİKKAT

Özdeşim kurma her ne kadar fallik dönemdeki "Oidepus" ve "Elektra" karmaşalarının sağlıklı atlatılabilmesi ve bireyin kendi cinsiyet rollerini sağlıklı bir şekilde öğrenebilmesi için gerekli olsada, en yoğun kullanıldığı dönem bireyin kendisini kimlik arayışında olduğu "**Genital**" dönemdir.

Örnek:

- Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al,
- Üzüm üzüme baka baka kararır,
- İtle uyuyan, bitle uyanır,
- Körle yatan şaşı kalkar,
- Kır atın yanında duran ya huyundan ya da suyundan,
- Katıra "Baban kim?" diye sormuşlar. "Dayım at'tır." demiş gibi sözlerle birlikte,
- Yeğenini parka götüren bir dayının, onun sevimliliğinden yararlanıp karşı cinsin ilgisini çekmeye çalışması,
- Kardeşi KPSS'de Türkiye birincisi olan birinin bu başarıyı sahiplenmesi,
- Küçük kız çocuğunun, babasının ilgisini çekebilmek için annesinin eşyalarını kullanması,
- Anne ve babaların, çocuklarının mesleği ve kariyeri ile övünmesi,
- Fanatiklik ve taraftarlıkta özdeşim kurma mekanizmasına örnektir.

DİKKAT

Özdeşim kurma, başkalarının sadece başarılı ve olumlu yönlerinden pay çıkarmak değil, aynı zamanda acılarına da ortak olmaktır.

Örnek:

Başkasının acısı ile acınmak, üzüntüsü ile üzülmek ve derdi ile dertlenmek gibi.

6. Bastırma (Güdüsel Unutma)

- Toplumca onaylanmayan duygu ve doyurulamayan isteklerin, hatırlanmak istenmeyen anıların çoğu zaman bilinçsizce baskı altında tutulması ve bilinçten uzaklaştırılmaya çalışılmasıdır. Bastırılan bu yaşantı ve duygular dil sürçmeleri veya çeşitli yaşantılarla kendini gösterirler.

DİKKAT

Bastırma en temel savunma mekanizmasıdır. Mantığa bürüme, karşıt tepki geliştirme, fantezi kurma ve çarpıtma gibi diğer savunma mekanizmaların da temelini oluşturur.

7. Yadsıma (İnkar Etme, Yok Sayma)

- Erişilemeyen ya da ilişki kurulamayan, sıkıntı ve kaygı yaratabilecek kişilerin, nesnelerin, çevrelerin varlığını kabul etmemek, bunlardan haberdar değilmiş gibi davranmaktır.

Örnek:

- Aldatırken yakalanan birisinin, eşini aldatmadığını söylemesi,
- Borcu olan birisinin, borcunun olmadığını söylemesi,
- Sınav sonucu eline ulaşan ve kazanamadığını öğrenen birinin bu sonucu kabullenememesi ve bir dilekçe yazarak itirazda bulunması
- Doktorundan hasta olduğunu ve bir ilaca bağlı olarak yaşayacağını duyan birisinin bunu kabullenemeyip başka doktorlara da gitmesi ya da ben hasta değilim diye ilacı kullanmak istememesi,
- Cimri olduğu yüzüne söylenen birisinin, bunu kabul etmemesi,
- Babasının çok ciddi bir hastalığı olduğunu ve öleceğini öğrenen birinin, "Lütfen bir daha bakın. Bu doğru olamaz." demesi ve kabullenememesi,
- Çocuğu ölen bir ailenin, hala çocukları ölmemiş gibi doğum gününü kutlaması ve masaya onun adına bir servis daha açması,

Kral Akademi

- Trafik kazasına yol açan bir kişinin hatasını kabullenememesi.

DİKKAT

- Bastırma mekanizmasında birey kendisini rahatsız eden yaşantıları kabullenir ancak unutmaya ve belleğinden uzaklaştırmaya çalışır.
- Yadsıma da ise birey gerçeği kabullenmez ve hiç yaşanmamış gibi davranır.

Örnek:

"Ölüm korkusu olan birinin durmadan para biriktirmesi", ölümü inkar etmediğini, onu kabullendiğini ancak bunu düşünmek ve belleğini meşgul edip rahatsız olmak yerine tamamen dünyaya odaklanmak ve para biriktirmek seçeneklerini tercih ettiğini gösterir. Böylece "bastırma" mekanizmasını kullanmıştır.

8. Ödünleme (Telafi Etme)

- Bir alandaki başarısızlıktan kaynaklanan eksikliğin oluşturduğu aşağılık duygusunun aynı ya da başka alanlardaki başarılarla giderilmesidir. Burada bir eksikliğin doldurulması söz konusu olup, beğenilme ve üstün olma güdüleri temeldir.
- Ödünleme mekanizmasında amaç, eksikliğin yani yetersizliğin yarattığı eziklik ve aşağılık duygusundan kurtulmak ve başkalarının bu açığı kullanmasına fırsat vermemektir. Yani yüceltme mekanizmasında olduğu gibi içindeki bir dürtüyü doyurmak değildir.

Örnek:

- Çirkin bir gencin, esprili ve sempatik tavırları ile ilgi çekmeye çalışması,
- Görme engelli Aşık Veysel'in, sanata yönelmesi ve kendisini bu alanda geliştirmesi,
- Çirkin bir kadının kariyer yapması,
- Ufak tefek, çelimsiz bir çocuğun okulda aşırı çaba harcayarak derslerinde başarılı olması,
- Herhangi bir başarının ya da yapılan bir iyiliğin aşırı derecede abartılarak anlatılması,
- Matematiği iyi olmayan bir öğrencinin, beden eğitimi dersinde kendisini göstermeye çalışması,
- Başarısızlıkla itham edilen bir kişinin, aşırı derecede güdülenerek başarıya ulaşması,
- İyi resim çizemediği için herkesin önünde aşağılanan bir öğrencinin, çok çalışıp iyi resimler çizmeyi başarması.
- Atanamamasından dolayı dalga konusu olan bir öğretmen adayının, azimle çalışıp atanması,
- Çocuğu olmadığı için eleştirilen bir kadının, hor görülmekten kurtulmak için tedavi görüp çocuk sahibi olması gibi.

DİKKAT

- Ödünleme mekanizmasında birey eksikliğini farklı alanlarda gidererek telafi edebildiği gibi aynı alanda hırsla çalışarak da telafi edebilir.
- Ödünleme olumlu olduğu kadar olumsuzda olabilir.

Örnek:

- Başarısız olduğu için dışlanan bir öğrencinin, okulda çete lideri olarak saygı ve ilgi görmeyi amaçlaması,
- Başarısı ve yeteneği ile ilgi çekemeyen birinin fiziğini sergileyerek bir yerlere gelmeye çalışması,
- Zayıf ve çelimsiz bir çocuğun yaramazlığı ile ilgi çekmeye çalışması gibi.

9. Yüceltme (Sublimation)

- Doğrudan doğruya doyurulamayan fizyolojik ve sosyal güdülerin neden olduğu isteklerin duygu ve dürtülerin, estetik, bilimsel ve sosyal alanlarda dolaylı olarak doyurulmasıdır. Burada taşan güdülerin başka alanlara kaydırılması söz konusudur. Cinsellik ve saldırganlık gibi eğilimlerin açığa çıkmasının uygun olmadığı şartlarda, kişinin bu güdülerini spor ya da sanat gibi eylemlere yöneltmesidir.

Örnek:

- Saldırganlıktan hoşlanan bir gencin boksör olmayı tercih etmesi,
- Cinsellikten hoşlanan birisinin, cinsel içerikli tablolar yapması ya da filmlerde rol alması,
- Üst düzeydeki aşk duygusunun şiir, roman ya da diğer sanat eserlerine yöneltilerek doyurulması,
- Babasını öldürmek isteyen birisinin yazdığı romanın kahramanına babasını öldürtmesi,

Kral Akademi

- Yıkıcı ve yok edici eylemlere meyilli birisinin savunma sanayisinde mühendis olarak çalışması,
- Basketbolu çok seven bir gencin kısa boylu olduğu için basketbolcu olamayınca basketbol antrenörlüğü yapması gibi.

DİKKAT

- Birey ödünleme mekanizmasında **bir eksikliğin yarattığı aşağılık ve eziklik duygusundan kurtulmak için** çabalarken; yüceltme mekanizmasında ise **taşan bir dürtüyü ya da duyguyu doyurmak ve o dürtüye ait hazzı yaşamak için** çabalamaktadır. Ancak bunun toplumun benimseyebileceği bir şekilde olması önemlidir.
- Ödünleme aynı ya da farklı alanda da olabilir. Yeter ki davranış bu eksikliğin yaratmış olduğu aşağılık ve yetersizlik duygusundan kurtulmayı amaçlamış olsun.

Örnek:

- Atanamadığı için, çevresindekilerin yaptığı yorumlardan dolayı kendisini ezik hisseden birisinin, çok çalışıp atanması ya da farklı bir sektörde kendini ispat etmesi ödünleme'dir.
- Kendisi öğretmenliği çok sevdiği ve bu öğretmenlik duygusunu tatmak istediği için çok çalışıp atanan ya da atanamasa bile ücretli öğretmenlik de olsa bir şekilde bu dürtüyü doyurmak isteyen birinin durumu ise yüceltme'tir.
- Güzel resim çizemediği gerekçesiyle aşağılanan bir öğrencinin, çok çalışıp iyi bir ressam olması ya da kendisini müzik dersinde ispat etmesi ödünleme'dir.
- Kendi duygularını resimle ifade etmeyi çok isteyen ve arzu eden birisinin, çok çabalayıp iyi bir ressam olması ise yüceltme'dir.
- Çocuk sahibi olamadığı için hor görülen ve dışlanan bir bayanın bu eksiklik hissinden kurtulabilmek amacı ile tedavi görüp bebek sahibi olması da, kendisini işine verip orada kariyer yapması da ödünleme mekanizmasıdır.
- Çocuk sahibi olmayı çok isteyen ve çocuk sevgisi ile yanıp tutuşan bir bayanın tedavi görüp bebek sahibi olması ise yüceltme mekanizmasıdır.
- Matematik dersinde başarılı olamayan bir öğrencinin bu yetersizlik hissinden kurtulabilmek için çok çalışıp matematik dersinde başarılı olması da, kendisini resim dersinde geliştirip öğretmenlerine ispatlaması da ödünleme mekanizmasıdır.
- İçindeki cinsellik dürtülerini ifade edebilmek için toplumun benimseyebileceği bir yol arayan bireyin bu dürtülerini cinsel içerikli tablolar üreterek doyurmaya çalışması ise yüceltme mekanizmasıdır.

DİKKAT

Örneklerde de görüldüğü gibi eğer birey kendi içinden geldiği için arzu ettiği duyguyu veya dürtüyü tatmak için çabalamış ve başarmışsa yüceltmedir; ancak eksikliğin verdiği aşağılık, yetersizlik ve utanç duygusundan kurtulmak için çabalamış ve başarmışsa ödünleme mekanizması kullanılmıştır.

10. Karşıt Tepki Geliştirme

- Çevreye gerçek duygu ve düşüncelerinin gerektirdiği tepkinin tam tersini göstermektir. Yani kısaca duygu ve düşüncelerin birbirini tutmasıdır.

Örnek:

- Çok cimri birisinin, paylaşımcı görünmesi,
- Ezeli rakiplerin birbirini öven konuşmalar yapması,
- Cinselliğe aşırı ilgi birisinin aşırı ahlaklı davranması,
- Mutsuz bir kadının dışarıya mutlu bir aile portresi çizmesi,
- Bir bayanın misafirlerinin çocuğunun evlerini batırması üzerine "Canı sağ olsun, önemli değil. Temizleriz geçer." demesi,
- Sevmeyip de seviyormuş gibi görünülmesi,
- İçten içe düşmanlık besleyip dışarıya yüzüne dost görünülmesi,
- Kendinden daha güzel olan kız arkadaşını kıskanan bir bayanın, buna rağmen onun en iyi arkadaşı olduğunu söylemesi gibi.

11. Pollyannacılık (Tatlı Limon)

- Her olumsuz durum ve olayda iyi bir yön bulmaya çalışmaktır. Yani bardağı hep dolu tarafından görmektir.

Kral Akademi

Örnek:

- Sevgilisi tarafından terk edilen birisinin "Olsun artık özgürüm." demesi,
- Atanamayan birisinin "Belki de seneye daha iyi bir yer gelir." demesi,
- Kaza yapan birisinin "Belki de daha büyük bir beladan kurtulduk." demesi,
- Kocasından sürekli dayak yiyen bir kadının "Seviyor demekki. Sevmese bu kadar tepki göstermezdi." demesi,
- Bir devlet başkanının suikast sonucu öldürüldüğünü gören birinin, "İyi ki devlet başkanı olmamışım." demesi,
- Sevgilisi tarafından terk edilen birinin "Vardır bunda da bir hayır belki daha iyisi karşıma çıkar." demesi,
- Düğün öncesinde nişanlısı tarafından terkedilen birisinin, "Belki de böylesi hayırlıdır. Ya evlendikten sonra boşansaydık?" demesi,
- Cehenneme atılan birisinin "Olsun burada en azından üşümeyiz." demesi gibi.

12. Fantazi Kurma (Düş kurma, Hayâl kurma)

- Kişinin, gerçek yaşamında doyuramadığı güdülerini, yarattığı düş dünyasında doyurmasıdır.

Örnek:

- Sınava hazırlanan bir öğretmen adayının KPSS'yi kazandığı günü düşlemesi,
- Kirada oturan bir ailenin ev aldıklarını ve kendi evlerine taşındıklarını hayal etmesi,
- Zengin olma hayalleri kuran birisinin şans oyunlarına yönelmesi,
- Soğuk kış günlerinde yaz mevsiminin geldiğinin ve denize girildiğinin hayal edilmesi,
- Hastane odasında yatan birinin sağlığına kavuştuğunu ve dışarda gezintiye çıktığını hayal etmesi,
- Ertesi gün final maçına çıkacak bir futbolcunun, galip geldiklerini ve kupanın ellerinde havaya yükseldiğini hayal etmesi,
- Sezona yeni başlayan bir takımın ligi şampiyon olarak tamamlayıp 4. yıldızı taktıklarını düşlemesi,
- Yeni evlenen çiftin bebek sahibi olma hayali kurması gibi.

DİKKAT

Fantazi kurma mekanizmasında herzaman ileriye dönük düşlerin olması söz konusu değildir. Geçmiş de yaşanan güzel anıların hatırlanması ve bu yolla mutlu olunmaya çalışılması da fantazi kurma mekanizmasıdır.

Örnek:

- Soğuk kış günlerinde önceki yaz gittikleri beş yıldızlı oteldeki tatil anılarını hatırlaması ve mutlu olması,
- Borç nedeniyle evini satan ve kiraya çıkan bir ailenin bir müddet sonra kendi evlerindeyken yaşadıkları güzel anıları hatırlayarak mutlu olmayı denemesi,
- Baba hasreti çeken birinin babasıyla geçirdiği güzel anıları hatırlayarak özlem gidermeye çalışması gibi.

13. Yapıp Bozma

- Bunaltı kuşku ve korku veren ya da suçluluk hissettiren bir davranışı ikinci bir eylemle ortadan kaldırma ya da onarma amacı güden davranışlardır.

Örnek:

- Evden çıkarken sürekli bir şeyler unuttuğunu düşünen birisinin evine tekrar dönmesi ve kontrol ettikten sonra yeniden çıkması,
- Kötü şeylerden bahsettikten sonra kulak çekip tahtaya vurmak,
- Günahlarımız yüzünden tövbe etmek yada sadaka vermek,
- Kalbini kırdığımız birisinden özür dilemek ve gönlünü almak,
- Kötü geçen bir sezonun ardından istenilen verimin alınamadığı bir futbolcunun kendi fiyatında indirime gitmesi,
- Ödünç aldığı kitaba çay dökülmesi üzerine bir kitapçıdan yenisinin alarak sahibine verilmesi,
- Emanet aldığı arabanın çok kirlendiğini fark eden birisinin arabayı sahibine vermeden yıkatması,
- Bir sürücünün trafikte giderken arabasıyla çarptığı gencin tüm tedavi masraflarını karşılaması,
- Sattığı mal arızalı çıkan birisinin tamir ücreti almaması gibi.

14. Çarpıtma

- İşine geldiği gibi anlamadır. Birey kendi iç dünyasının gereksinimlerine göre, kendi dışındaki durum ya da süreçleri gerçekçi olmayan bir şekilde değişikliğe uğratır.

Örnek:

- Yaptıkları yüzünden çevresindekiler tarafından eleştirilen birisinin "Meyve veren ağaç taşlanır." demesi,
- Yeterince tecrübesi olmadığı için işe alınmayan birisinin "Sahip olduğum inançtan dolayı beni almadıklarını düşünüyorum." demesi,
- Çocuğun babasına "Baba annemle nasıl evlendiniz?" diye sorması üzerine babasının eşine dönerek "Bak gördün mü? Çocuk bile anlam verememiş senle nasıl evlendiğime." demesi,
- Bir delikanlının kendisinden hoşlandığına dair bir ipucu olmamasına rağmen sevdiği kızın davranışlarını kendisiyle ilgileniyormuş gibi yorumlaması,
- Kötü alışkanlıkları ve kabalığı yüzünden sevilmeyen birisinin "Ben çok güzelim ve zekiyim. Bu yüzden beni istemiyorlar." demesi,
- Spor dünyasında kibirli halleri ve kendini beğenmiş tavırları yüzünden çok sevilmeyen birisinin, "Kariyer olarak onlardan daha başarılıyım. Bu yüzden haksız eleştiri yapıyorlar." demesi gibi.

DİKKAT

Mantığa bürümede birey **kendi duygu ve düşüncelerini** gerçeğinden farklı bir şekilde açıklarken, çarpıtmada ise **karşısındakilerin davranışlarını veya söylemlerini** gerçeğinden farklı şekilde algılaması söz konusudur.

Örnek:

Kendisine çıkma teklifinde bulunan Samet ile bir süre görüşmeye devam eden Aslı onun çok kaba ve düşüncesiz, aynı zamanda argo konuşan biri olduğunu anlayınca, bu gerekçeleri de yüzüne söyleyerek bir daha görüşmek istemediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Samet, "Tabi çok param yok, bir de üstün üstlük sağlık sorunlarım var. Sen teklifimi bu yüzden kabul etmiyorsun değil mi? ''demiştir. Burada sanki Aslı Samet'i parası olmadığı ve sağlık sorunları bulunduğu için istememişte, gerçeği çarpıtarak ona kaba, düşüncesiz ve argo konuşan biri olduğu için teklifini geri çevirdiğini söylemiş gibi görünmekte.

Ancak bu durum böyle olsaydı bile doğru cevap "mantığa bürünme olurdu. Çünkü Aslı böyle bir durumda onu parası olmadığı ve sağlık sorunları bulunduğu için istemediği halde kaba, düşüncesiz ve argo konuşan biri olmasını bahane ediyor olurdu. Halbuki burada Samet'in kendisine söylenenleri farklı bir şekilde algılayarak olayı çarpıtması ve karşısındakini de zan altında bırakması söz konusudur.

DİKKAT

Unutulmamalı ki, kişinin kendi görüşlerini gerçeğinden farklı açıklaması mantığa bürüme, karşısındakinin kendisine olan eylem ve söylemlerini gerçeğinden farklı algılaması ise çarpıtmadır. Bu doğrultuda çarpıtma bizim görüşlerimizi açıklarken değil bize söylenenleri algılarken ortaya çıkar.

15. Dışsallaştırma

- Kişi kendi içsel denetimi altında olan dürtü, çatışma ve başarısızlıklarını asla değiştiremeyeceğini düşündüğü (kader, alın yazısı gibi) dış etmenlere bağlar.

Örnek:

- Sınavı kazanamayan bir öğrencinin "Ne yapalım nasip değilmiş." demesi,
- Çok sevdiği eşinden boşanmak zorunda kalan birisinin "Kader böyle yazılmış. Elden ne gelir?" demesi,
- Çocuklarını bir kazada kaybeden anne ve babanın "Takdiri ilahi. Böyle yazılmış. Ne diyelim?" demesi,
- Defalarca evlenmesine rağmen mutluluğu bulamayan ve her defasında boşanmak zorunda kalan birisinin "Benim de yazım böyle yazılmış. Kaderse çekeceğiz." demesi gibi.

DİKKAT

Dışsallaştırma mekanizmasında birey asla değiştiremeyeceğini düşündüğü kader, alınyazısı, talih, nasip gibi faktörlere yükleme yaparken Pollyannacılıkta yaşananların iyi yönünü görmeye çalışır. Başka bir ifade ile dışsallaştırmada yaşananları kabulleniş ve sineye çekme varken pollyannacılıkta hala iyi yönlerini görmeye çalışmak vardır.

Kral Akademi

Örnek:

Sınavı kazanamadığı için atanamayan bir öğretmen adayının "Nasip değilmiş ne yapalım." demesi kazanamamanın iyi yönünü görmek değilde kabulleniş ve bunu kadere kısmete yıkıştır. Ancak eğer bu öğretmen adayı "Hayırlısı bu sanırım. Belki de buralarda beni bekleyen bir kısmetim var. O yüzden atanıp gidemedim. Belli, mi olur?" demiş olsaydı bu kez atanamamasının olumlu yönlerini görmeye çalıştığı için Pollyannacılığı kullanmış olacaktı.

Doğru cevabı bulabilmek için kendimize şu soruyu yöneltmeliyiz, "Birey yaşananları kabullenip kadere mi yüklüyor yoksa bu yaşananların olumlu yönlerini mi yakalamaya çalışıyor?

DİKKAT

Mantığa bürüme ve yansıtma mekanizmalarından farkı, bireyin yaşananlara gerekçe olarak **asla değiştiremeyeceğini düşündüğü faktörlere** yükleme yapmasıdır. Bu yüzden yaşananları **kadere, alın yazısına, şansa, talihe, nasibe ve fizik kurallarına** atıfta bulunarak açıklamaya çalışırlar.

16. Bedenselleştirme (Organlaştırma, Dönüştürme)

- Birey sıkıntısını ruhsal belirtilerle ifade etmek yerine, vücudun farklı yerlerinde farklı yakınmalarla ortaya koyar.

Örnek:

- Aşırı derecede öfkelenen birinin, felç olması,
- Üzüntü ve keder içerisindeki birinin, kanser ya da verem gibi hastalıklara yakalanması,
- Sınav stresi yaşayan birisinin vücudunun kurdeşen dökmesi,
- Stresli bir iş hayatı olan birinin egzema veya sedef gibi deri hastalıklarına yakalanması,
- Çok sinirlenen birisinin, mide ağrısına yakalanması,
- Kötü haber alan birinin, migreninin tutması gibi.

DİKKAT

Bedenselleştirme mekanizmasında bireyin bedeninde gerçekten ortaya çıkan fiziksel rahatsızlıklar söz konusudur ancak organ nevrozunda bireyin bedeninde herhangi bir fiziksel rahatsızlık olmadığı halde sürekli hastalık belirtilerinden şikayetçi olma söz konusudur.

17. Düşünselleştirme (Entelektüelleştirme)

- Kişi, belli bir dürtüyle ilişkili olarak normalden daha yoğun bir ilgi içindedir. Ancak bu artmış ilgi sadece düşüncede kalır. Sonuç olarak, o konunun konuşulması çözüme yönelik değil o düşüncenin etkisini azaltmaya yönelik, havanda su dövmekten ibarettir.

Örnek:

- Annesi ile problem yaşayan bir kızın, bunu Freud'un yaklaşımıyla izah etmeye çalışması,
- Arabası olmayan birisinin araba alamıyor olmasını arabanın çevreye verdiği zararlarla ve küresel ısınmayla açıklaması,
- Sevgilisi olmayanların 14 Şubat gününün tüketim amaçlı bir gün olduğunu uzunca tartışmaları gibi.

DİKKAT

Birey bu mekanizmada kendisini rahatsız eden durumları bilimsel verilere dayanarak açıklarlar. Mantığa bürümede ise birey eksikliğini başarısızlığını ya da hatalarını akla uygun gerekçelerle bize mantıklı göstermeye çalışır.

Örnek:

- 30 yaşında olmasına rağmen ciddi bir aday karşısına çıkmadığı için hala evlenememiş birinin eğitim sürecinin devam ettiğini mesleğinde kariyer aşamasında olduğunu ve yoğun iş temposu nedeniyle böyle bir düşünceye zaman ayıramadığını söylemesi mantığa bürümedir.
- Ancak hala evlenememiş olmasını psikoseksüel kurama ilişkin terimlerle ve saplantı kavramı ile açıklamaya çalışması ise entelektüelleştirmedir.

18. Özgecilik (Diğergamlık)

- Maddi ve manevi kişisel çıkar gözetmeksizin diğer insanlara yararlı olmaya çalışma, kendinden önce başkalarını düşünme ve bencillik karşıtı hareketlerde bulunmadır. Bu bireyler kendi isteğini geri planda tutar ve beklenti içinde olan çevresindeki insanların isteklerini yapmaya çalışırlar.

Örnek:

- Bir öğretmenin öğrencilerine faydalı olabilmek için, sürekli kendinden ödün vermesi,
- Anne ve babaların çocukları için hiç bir fedakarlıktan kaçınması,
- Yıllardır çalışıp birikim yapan birisinin, bütün birikimini hayır kurumlarına bağışlaması gibi.

19. Ketlenme

- İstenmeyen durum ve çatışmalara karşı, egonun işlevlerinden bir kısmının bir süre durdurulması veya sınırlandırılmasıdır. (Şoka girme)

Örnek:

- Ölüm haberi alan birinin ne diyeceğini bilememesi ve öyle kala kalması,
- Son maçında şampiyonluğu kaybeden bir takımın taraftarının oturduğu koltuktan uzun süre kalkamaması,
- Bankaya hesabındaki parayı çekmek için giden birisinin hesabının boşaltıldığını farkettiğinde şoka girmesi,
- Sınavı çok iyi geçen ve iyi bir sonuç alacağından emin olan birisinin sınav sonuçları açıklandığında çok düşük bir puan aldığını görünce ekrana bakakalması,
- Tahlil sonuçlarından sonra doktoru ile görüşen birisinin çok ciddi bir hastalığının olduğunu öğrendiğinde uzun süre oturduğu koltuktan kalkamaması ve konuşamaması,
- Kaza yapan bir bayanın uzun süre arabasından inememesi ve koltukta oturakalması gibi.

20. Organ Nevrozu

- Kişinin sürekli olarak kendi sağlık durumu ile ilgilenmesi ve çeşitli bedensel

rahatsızlık belirtilerinden şikayet etmesi. Hastalık hastası diye adlandırılan

bireyler bu savunma mekanizmasına örnektir.

Örnek:

Yaşlı insanların, ilgi görebilmek amacıyla sürekli bir yerlerinin ağrıdığını söyleyerek gerçek dışı hastalık belirtilerinden şikayetçi olması gibi.

22. Saplanma

- İnsan gerek bedenen gerekse psikolojik olarak gelişme gösteren bir varlıktır. Buna rağmen eğer gelişimin herhangi bir noktasında bir takılma olur ve dürtüler bir noktada toplanarak oradan ileri gidilemezse saplanma durumundan söz edilebilir.

Örnek:

- Anneye ve babaya duyulan aşırı ilgiden dolayı bireyin ilerde kimseyle evlenememesi,
- Yetişkin birisinin hâlâ çocukluğunda olduğu gibi tırnaklarını yemeye devam etmesi,
- 18 yaşına gelmiş birisini hâlâ oyuncak ayısıyla yatıyor olması gibi.

DİKKAT

Gerileme mekanizmasında birey aşmış olduğu bir problemi yaşananlardan sonra tekrar sergilemeye başlar ancak saplanmada birey bu problemi hiç aşamamıştır.

Örnek:

- Evlendikten sonra eşiyle anlaşamayan ve eşyalarını toplayıp babasının evine geri dönen birinin kullanmış olduğu savunma mekanizması "gerileme" mekanizmasıdır.
- Fallik dönemdeki elektra karmaşasından ötürü babasına duyduğu ilgiden ötürü evlenemeyen birisinin durumu ise "saplanma" mekanizması ile açıklanır.

23. İdealleştirme

- Kişinin sevdiği şeylere çok fazla olumlu özellik katmasıdır. Bazı kişilerin sevdikleri kişilerin olumlu yönlerini görüp bunları abartmasıdır.

Örnek:

- Bir çalışanın çok sevdiği patronunu aşırı derecede övmesi,
- Bir bayanın arkadaş ortamlarında iken çok sevdiği eşinin olumlu yönlerini abartılı bir şekilde anlatması,
- Bir öğrencinin ailesine ve arkadaş çevresine çok sevdiği öğretmenini aşırı bir şekilde övmesi gibi.

Kral Akademi

24. İlkel İdealleştirme

- Karşımızdakini kaybetme korkusu ile onu aşırı derecede övmek ya da sonuç olumsuz olduğunda aşırı derecede yermektir.

Örnek:

- Hükümet maaşına zam yaptığında onları her yerde ve her fırsatta öven birisinin, enflasyon arttığında ve alım gücü düştüğünde ise aşırı derecede yermesi,
- Babasından gerekli izni ve harçlığı aldığında arkadaş ortamlarında ondan övgü ile bahseden ama aksi durumda ise arkadaşlarına babasını karalayan bir evlat,
- Doktorunun koyduğu tanı ve verdiği ilaçlarla hastalığından kurtulan biri o doktoru çevresindekilere överken, başka bir hastalığına çare olamadığında ise bulunduğu ortamlarda ondan kötü bahsetmesi,
- Bir gelinin, annesini öve öve bitiremiyorken, kayınvalidesini sürekli yermesi gibi.

25. Asetizm (Çilecilik, Zahitlik)

- Bireyin yaşanan olumsuz olayların ardından cinsellik başta olmak üzere tüm haz verici faaliyetlerden uzaklaşmasıdır.

Örnek:

- Hıristiyan rahiplerin inzivaya çekilmesi,
- Çocuklarını şehit veren bir ailenin düğün, konser, sinema gibi etkinliklerden kendilerini soyutlaması, televizyon izlemeyip müzik dinlememesi,
- Sınavı kazanamayan birinin kendini eve kapatması, hiç bir arkadaşı ile görüşmemesi, sosyal medyayı kullanmaması, alışverişe gitmemesi,
- Dervişlerin çilehaneye çekilmesi gibi.

26. Kendine Yönelme

- Bireyin yaşananlardan dolayı hissettiği kızgınlığı yön değiştirmedeki gibi farklı noktalara değilde doğrudan kendi bedenine yöneltmesi ve kendisini cezalandırmasıdır.

Örnek:

- Sevgilisi tarafından terkedilen birisinin kaldığı evin balkonundan kendini aşağı bırakmak istemesi,
- Trafik cezası yiyen birinin kendini jiletlemesi,
- Bencillikleri yüzünden arkadaşlarını kaybeden birinin kendisine olan kızgınlığından dolayı saçlarını kısacık kesmesi,
- Sınavı kazanamayan bir öğrencinin kızgınlığını kendisinden çıkarması ve bedenine zarar vermesi gibi.

27. Duygusal Yalıtım (Soyutlanma)

- Bireyin yaşadığı olaylardan dolayı ortaya çıkabilecek üzüntü, keder ya da dehşete düşürecek duygulardan soyutlaması yanı bu tür olaylara ve duygulara karşı duyarsızlaşmasıdır. Daha çok hakim, polis, asker ve doktorlarda görülür.

Örnek:

- Doktorların ölüm ya da yaralanmalara karşı duyarsızlaşması ve diğer insanlardan daha rahat davranışlar sergilemesi,
- Cinayet mahalline giden bir polisin cesedi görünce diğer insanlar kadar üst düzeyde bir acı ya da hüzün yaşamaması ve dehşete düşmemesi gibi.

28. Bölünme

- İnsanların iyi ve kötü yönlerini olabileceğini akıl edemezler. Bir şeyler ya hep iyidir ya da hep kötüdür düşüncesine sahiptirler.

Örnek:

Çok iyi olduğuna inanılan birinin, yaptığı uygunsuz davranışlar kendisine anlatıldığı halde hala o kişinin asla kötü bir şey yapmayacağını söylemesi ve buna inanması gibi.

29. Mizahlaştırma

- Kişinin kaygılı olduğu durumlardan mizah yoluyla kurtulmasıdır. Bu mekanizmayı daha çok zekâ seviyesi yüksek inanlar başarıyla kullanabilirler. Birey yeri geldiğinde kendisiyle ilgili özellikleri de alaycı bir şekilde ifade ederek yaşadığı olumsuzluklardan kurtulmaya çalışabilir.

Örnek:

- Trafik kazası geçiren birisinin o anki kaygı ve suçluluk duygusundan kurtulabilmek amacı ile espriler yapması,

Kral Akademi

- Eşi ile boşanmak üzere olan birisinin duruşma günü bu durumu konu alan ilginç espriler yapması,
- Sınav sonuç ekranında sınavı kazanmadığını gören bir öğrencinin mevcut durumu ile alay edebilmesi,
- Beğendiği kız tarafından reddedilen birinin arkadaşlarının yanına döndüğünde yaptığı esprilerle durumu yumuşatmaya çalışması gibi

30. Antisipasyon

- Gelecekte ortaya çıkması ihtimali olan tehlikeli ya da sorun yaratacak diğer durumların önceden ön görülerek gerekli hazırlığın yapılmasıdır. Bu durum daha planlı ve dikkatli hareket edilmesini sağlar.

Savunma Mekanizmalarının Yararları
• Duygusal ya da kaygısal gerginliği geçici de olsa azaltır. • Gerçekçi ve etkili çözümler üretebilmek için bireye zaman kazandırır. • Bireyin çatışma ve engellenmelere karşı direncini artırır. • Bazı savunma mekanizmaları bireyin motivasyonunu artırarak olağanüstü başarılarda aracılık yapar. (Yüceltme gibi)
Savunma Mekanizmalarının Yetersiz Kaldığı Durumlar
• Sorunu tam olarak çözmez. • Sosyal alanda kişi rahatlasa da kişi tam doyuma ulaşmaz. • Bazı durumlarda birey gerçek durumu fark edemez. • Aşırı durumlarda ciddi uyumsuzluk ve ruhsal bozukluk meydana gelir. • Psikolojik enerjinin gerçek olmayan davranışlar için harcanmasına neden olur.

II.PSİKO - SOSYAL KURAM (ERİKSON)

- Erikson, insanı sosyal bir varlık olarak görmüş ve insanın diğer insanlarla ilişki içinde geliştiği görüşünü öne sürmüştür.
- Erikson kuramını doğuştan gelen bir plan dahilinde olgunlaşmaya paralel olarak ortaya çıkan ve her biri kendinden sonra gelen döneme temel oluşturan 8 evre ile açıklamıştır. Buna "epigenetik ilke" adı verilir.

Psiko - seksüel Gelişim Dönemleri		Yaş Aralığı		Psiko - sosyal Gelişim Dönemleri
Oral Dönem	⟵	0 - 1,5	⟶	Temel Güvene Karşı Güvensizlik
Anal Dönem	⟵	1,5 - 3	⟶	Özerkliğe Karşı - Kuşku Utanç
Fallik Dönem	⟵	3 - 6	⟶	Girişimciliğe Karşı - Suçluluk
Gizil (Latent Dönem)	⟵	6 - 12	⟶	Başarıya Karşı - Aşağılık
Genital Dönem	⟵	12 - 18	⟶	Kimlik Kazanmaya Karşı - Rol Karmaşası
		18 - 30	⟶	Yakınlığa Karşı - Uzaklık
		30 - 60	⟶	Üretkenliğe Karşı - Durgunluk
		60 - ∞	⟶	Benlik Bütünlüğüne Karşı - Umutsuzluk

Kral Akademi

Erikson ve Freud'un görüşleri arasındaki farklılıklar;

Erikson
• Kişilik gelişimini yaşam boyu ele alır.
• Kritik döneminde kazanılamayan bir özelliğin telafisi vardır. (Antideterminist)
• Kişiliği büyük oranda kültür (çevre) etkiler.
• Kişilik gelişimi adına bütün evreler önemlidir.
• Her dönem farklı bir özelliğin kazanılması açısından kritik dönemdir.
• Daha çok normal davranışlar üzerinde durmuştur.
• Kişiliği daha çok ikincil süreçlerle açıklar.
• "Ego" baskındır.
• İnsan doğuştan yapıcı ve akılcı bir varlıktır.

Freud
• Kişilik gelişimini 18 yaşına kadar ele alır.
• Telafisi yoktur. (Determinist)
• Kişiliği daha çok kalıtsal faktörler etkiler.
• İlk 3 dönem önemlidir.
• İlk 3 dönem kritik dönemdir.
• Daha çok normal olmayan davranışlar
• üzerinde durmuştur.
• Kişiliği daha çok birincil süreçlerle açıklar. (cinsellik ve saldırganlık)
• "İd" baskındır.
• İnsanı doğuştan yıkıcı bir varlık olarak görür.

DİKKAT

- Hem Erikson hem de Freud, kişiliğin çocukluk yıllarına daha fazla önem verir.
- Erikson'a göre kazanılamayan bir özelliğin ilerleyen dönemlerde telafisi mümkün olduğu kadar, kazanılmış bir özelliğinde kaybedilme riski bulunmaktadır.
- Erikson'a göre bütün evrelerin önemli olmasının sebebi kişilik gelişiminin yaşam boyu devam ediyor olması değildir. Temel sebebi kişiliği meydana getiren her evrenin, farklı bir özelliğin kazanılması açısından kritik dönem olmasıdır. Aynı zamanda her evreyi kendi içerisinde bir gelişimsel krizi çözüme kavuşturmak zorunda oluşundan dolayı önemli görür.

Epigenetik İlke

- Kalıtımında etkisiyle kişilik gelişiminin birbirini takip eden ve aralarında hiyerarşi bulunan 8 evreden oluşmasıdır. Bu evrelerin her biri kendisinden önceki evrenin kazanımlarına sahip olduğu kadar kendisinden sonra gelen evrelerede temel oluşturmaktadır. Dolayısı ile bu evreler olgunlaşmaya bağlı bir şekilde değişmeyen sırayla ortaya çıkarlar.

Psiko - sosyal Gelişim Evreleri

Temel Güvene Karşı Güvensizlik (0 - 1,5) Yaş

Kazanılması Beklenen Özellikler
• Bebeğin kendisine bakan kişiye duyduğu güven aracılığı ile ilerde insanlara karşı güven duygusunu kazanması beklenir. Bu sayede ilerleyen dönemlerde sağlıklı ilişkiler kurabilirler.

Yapılması Gerekenler
• Bakıcı bebeğin ihtiyaçlarını mutlaka yerinde ve zamanında tutarlı bir şekilde karşılamalıdır. Bakıcı - bebek ilişkisinde aşinalık, tutarlılık ve süreklilik kuralına uyulmalıdır.

Krizle Souçlanmasının Etkileri
• Bebek, ihtiyaçları yerinde ve zamanında karşılanmadığında başta bakıcısı olmak üzere çevresindeki insanlara karşı güvensizlik duygusu geliştirir ve ilerde sağlıklı ilişkiler kuramazlar.

→ Psiko - seksüel kuramda oral dönemin karşılığıdır.

Bağlanma

- Bebeğin kendisine bakan kişi ile arasında kurduğu duygusaldır. Bu bağın güvenli olabilmesi için temel ihtiyaçların yerinde ve zamanında tutarlı bir şekilde karşılanmasının yanısıra aşinalık, tutarlılık ve süreklilik ilkesine de uyulmalıdır.

a. Aşinalık

Çocuğa bakan kişilerin tanıdık yüzler olması ve çok sık değişmemesidir.

b. Tutarlılık

Çocuğa bakan kişilerin davranışlarının benzer ve uyum içinde olmasıdır.

c. Süreklilik

Annenin varlığının ve davranışlarındaki tutarlılığın devamlılık göstermesidir.

Mesafeyi Koruma

- Bebeğin bağlandığı kişiyle arasındaki mesafeyi çok fazla açmama çabasıdır.

Ayrılık Kaygısı

- Bebeğin bağlandığı kişi ortamdan uzaklaştığında yaşadığı huzursuzluktur.

Ayrılık Protestosu

- Bebeğin bağlandığı kişi ortamdan uzaklaştığında gösterdiği şiddetli tepkidir.

BAĞLANMA TÜRLERİ

Güvenli

Bu bağlanma türünde çocuğun ihtiyaçları yerinde ve zamanında karşılanmıştır. Çocuk annesi gideceğin de normal düzeyde endişelenir ve ayrılık kaygısı yaşayabilir. Annenin yokluğunda ortama çabuk uyum sağlarlar. Döndüğünde ise olumlu tepkiler gösterirler. Anneyi öper, sarılır ve ona gülümseyebilir.

Çelişkili (İkircikli, Dirençli, Kaygılı, Kuşkulu)

Annenin tutarsız davranışlarından kaynaklanır. Anneleri yanlarındayken bile ayrılık kaygısı yaşarlar. Anne gideceğinde yoğun tepkiler gösterirler. Gittiğinde ise ortama uzun süre adapte olamazlar. Anne döndüğünde sevinebilir de ancak çoğu zaman sert ve katı tepkiler gösterirler.

Kaçınan

İlgisiz ve itici anne baba tutumundan kaynaklanır. Anne yanındayken çocuk anne ile ilgilenmez. O gittiğinde ise tepkisizdir ve umursamaz davranışlar sergiler. Anne döndüğünde yine herhangi bir tepki yoktur. Anneyi görmezden gelir. Anne yokken saldırgan tepkiler sergileyebilirler.

Örgütlenmemiş (Düzensiz, Belirsiz, Organize olmamış)

Hem kaygılı hem de kaçınan bağlanmanın özellikleri görülür. Anne ortama döndüğünde bazen tepkisiz kalır ve görmezden gelir bazen de sert ve katı tepkiler gösterirler. Zaman zaman sevindikleri de görülür. Bu bağlanma türünde çocukların nasıl bir davranış sergileyecekleri öncesinden tahmin edilemez. Daha çok şiddete maruz kalan çocuklarda görülmektedir.

DİKKAT

- Anne gideceğin de normal düzeyde kaydı tepkisi veren ve anne döndüğünde sadece sevinme tepkisi gösteren **güvenli bağlanma,**
- Anne döndüğünde sert ve katı tepkiler gösteren **çelişkili bağlanma,**
- Anne döndüğünde onu görmezden gelen ve tepki göstermeyen **kaçınan bağlanma,**
- Anne döndüğünde bazen görmezden gelen bazen sert ve katı tepkiler gösteren bazen de olumlu yönde davranışlar sergileyen **örgütlenmemiş** yani **belirsiz bağlanmadır.**

Özerkliğe karşı kuşku utanç (1,5-3 yaş)

Kazanılması Beklenen Özellikler
• Sorumluluk alma, kendi ayakları üzerinde durma, kendi başına karar alabilme, problemlerini çözebilme, özerk ve bağımsız bir kişiliğe sahip olma dönemin ön plana çıkan özellikleridir.

Yapılması Gerekenler
•Temel ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılama isteklerine destek verilmelidir. Aşırı koruyucu tutum ile yaklaşılmamalıdır. Güvenlik önlemleri alındığı sürece çocukların kendi başlarına bir şeyler yapma isteğine izin verilmeli ve bu noktada çocuklar cesaretlendirilmeliler.

Krizle Sonuçlanmasının Etkileri
•Birey başkalarına bağımlı hale gelir ve kendi ayakları üzerinde duramaz. Sorumluluk bilinci gelişmez. İlerleyen dönemlerde ipotekli kimliğe yol açar. Kararları başkaları tarafından alınır. İhtiyaçlarının karşılanması açısından çevre desteğine ihtiyaç duyarlar.

→ Psiko - seksüel kuramda anal dönemin karşılığıdır.

DİKKAT

- Aşırı koruyucu anne - baba tutumu, çocukların kendi yapması gereken bir çok beceri ile ilgili durumda bile devreye girer. Çocuklarına kıyamadıklarından ya da onlara bir zarar gelir düşüncesiyle her şeyi kendileri yapmaya çalışırlar. Neticede özerkliğe karşı - kuşku ve utanç evresinin krizle sonuçlanmasında en büyük sebep de bu aşırı koruyucu anne - baba tutumudur. Bu tutumun sonuçları ilerleyen dönemlerde telafi edilmediği takdirde ergenlik döneminde **ipotekli (bağımlı) kimliğe** yol açar.
- Özerkliğe karşı - kuşku ve utanç evresi, çocukların bu dönemde sergiledikleri inatçılık davranışlarından dolayı **ikinci ergenlik dönemi** olarak da bilinir.
- Çocuklarda özerklik çabalarını tetikleyen ana unsur çocukların **yürümeye başlaması ve konuşabiliyor** olmasıdır.

DİKKAT

Erikson sorularında yaş aralıkları da doğru cevabın bulunmasında bizlere ipucu verebilmektedir ancak bu durumun bizi her zaman doğru cevaba götürmeyeceği de unutulmamalıdır. Eğer soru kökü "Bu durum hangi evrenin krizle sonuçlandığının göstergesidir?" şeklindeyse kesinlikle bireyin içinde bulunduğu evreyi değil daha önceki evrelerden birisi soruluyor demektir. Çünkü içinde bulunduğu evre iyi ya da kötü hâlâ atlatılmamıştır ve devam etmektedir.

Kral Akademi

Kazanılması Beklenen Özellikler
• Çocukların bu dönemi sağlıklı atlatmaları durumunda ortaya çıkacak olan girişkenlik, dışa dönüklük, sosyallik, yaratıcılık ve hakkını arayan cesur bireyler haline gelmek gibi özellikler dönemin ön plana çıkan özellikleridir.

Girişimciliğe Karşı Suçluluk (3 - 6 Yaş)

Yapılması Gerekenler
• Merak ve keşfetme, araştırma ve öğrenme arzusunun artışıyla birlikte yöneltilen sorulara makul cevaplar verilmeli ve çocuklar bilgilendirilmelidir. Bu sorular dönemin özelliklerinden dolayı cinsellikle ilgili de olabilir. Mantıklı ve akılcı girişimleri mutlaka desteklenmelidir. Oyunları engellenmemeli ve baskıcı-otoriter tutumdan veya aksine aşırı hoşgörülü tutumdan sakınılmalıdır.

Krizle Souçlanmasının Etkileri
• Çocuklara baskıcı - otorite yaklaştığımızda içe kapanık, çekingen, utangaç, korkak ve pısırık bireyler olurlar. Aşırı hoşgörülü tutum ile yaklaşıldığında ise bencil, şımarık ve kendini beğenmiş bireyler olurlar.

→ Psiko - seksüel kuramda fallik dönemin karşılığıdır.

DİKKAT

Özerkliğe karşı - kuşku utanç evresinde çocukların temel ihtiyaçlarını kendi başına karşılama isteğinin yanı sıra ebeveynlerin yaptığı bazı işlerde de sorumluluk alma çabasında oldukları görülür. Yani davranışlarının altında yatan amaç sorumluluk alma güdüsüdür. Girişimciliğe karşı suçluluk evresinde ise merak ve araştırma duygusunu doyurma eğiliminde oldukları görülür. Bu davranışlar çocukların daha çok sosyalliğinin ve yaratıcılığının gelişmesini destekler.

Örnek:

Bir alışveriş merkezinde anne babasının elini bırakıp tek başına yürümek isteyen bir çocuğun davranışı özerkliğe karşı - kuşku utanç evresine özgü iken; anne babasının elini bırakıp vitrinleri karıştırmak ve kurcalamak isteyen bir çocuğun davranışı ise girişimciliğe karşı - suçluluk evresine özgü bir davranıştır.

Kazanılması Beklenen Özellikler
• Başarma ve becerme duygusu ön plana çıkar. Başarı duygusunun ve özgüvenin artması açısından kritik dönemdir. Çocuğun kendine verilen bir görevi başarabildiğini, zorlukları aştığını ve üstesinden gelebildiğini görmesi gerekir.

Başarıya Karşı Aşağılık (6-12 yaş)

Yapılması Gerekenler
• Hem öğretmenlerin hem de anne - babaların, çocuklarının düzeylerinin farkında olmaları ve mutlaka düzeylerine uygun görev ve sorumluluklar vermeleri gerekir. Mükemmelliyetçi tavırlar takınılmamalı ve çocuklar başardığında mutlaka pekiştirilmelidir. Çocuklara kendi beklentilerimizi dayatmamalı ve kıyaslama yapmamalıyız.

Krizle Souçlanmasının Etkileri
• Birey mükemmelliyetçi bir tutumla karşılaştığında düzeyine uygun olmayan hedefler yüzünden girişimlerinin sonunda başarısızlığa eriştiğini görecektir. Bu yüzden kendisini başarısız, yetersiz ve aşağılık birisi olarak görecektir. Bazen de aşırı hırslı bireyler haline geldikleri görülebilir. Bütün bu olumsuzluklar çocukta okul fobisinin ortaya çıkmasına da yol açacaktır.

→ Psiko - seksüel kuramda gizil (latent) dönemin karşılığıdır.

DİKKAT

Başarıya karşı - aşağılık evresinde aynı zamanda cinsellik ve saldırganlık dürtüleri de geri planda kalır.

III. DAVRANIŞÇI KURAM

- Davranışçı kuramlar genel olarak doğrudan gözlenebilen insan davranışları ile ilgilenen kuramlardır. Bu sebeple doğrudan gözlenmesi mümkün olmayan zihinsel süreçler, bilinç, bilinçsiz davranışlar ve duygusal gelişim gibi bireyin içsel süreçleriyle ilişkili davranışsal özelliklerinin gelişimi; davranışçı psikologların ilgi alanlarının dışında kalan konulardır.

Bu yaklaşım "Objektif olmayan, kanıtlanamayan, somut olarak ölçülüp değerlendirilemeyen hiçbir yaklaşımın değeri yoktur." ilkesi üzerine temellenmiştir. Davranışçıların ilgilendikleri bazı konular ise konuşma, saldırganlık ve motor tepkiler gibi açıkça gözlenebilen davranışlardır. Davranışçı psikologlara göre davranış; organizmanın yaptığı basit, gözlenebilir ve ölçülebilir bir olaydır ve öğrenme yolu ile kazanılır. Bu nedenle bu yaklaşımı benimseyen kuramcıların çalışmaları büyük ölçüde öğrenme konusu üzerinde odaklanmıştır.

a. Pavlov'un Klasik Koşullanma Kuramı

- Rus bilim insanı Ivan Pavlov'un geliştirmiş olduğu klasik koşullanma, belirli bir uyaran karşısında belirli bir tepki göstermeyi öğrenme olarak tanımlanmaktadır. Bu öğrenme şekli ile insanlar veya hayvanlar, herhangi bir uyarıcıya daha önce göstermiş oldukları tepkiden farklı olan bir tepki göstermeyi öğrenmektedirler veya klasik koşullanma yoluyla insanlar ve hayvanlar, doğal olarak tepki gösterdikleri uyarıcılardan farklı uyarıcılara da aynı tepkiyi göstermeyi öğrenmektedirler.
- Klasik koşullanma ile öğrenmenin çocuk gelişimi ile ilgili hususta çocuğun gelişim süreci ile pek de ilgili görünmeyen bu kuram, sınıftaki bilişsel öğrenmeler açısından yeterince işlevsel değildir; ancak gelişim sürecinde bireyin duygusal gelişimi açısından, klasik koşullanma ile öğrenmenin oldukça işlevsel bir kuram olduğu söylenebilir. İnsanlar korku, kaygı ve fobi gibi duygusal tepkileri klasik koşullanma yolu ile öğrenmektedirler. Pavlov'un ortaya attığı koşullanma ilkelerinden yararlanan bazı psikologlar, istenmedik duygusal sorunların koşullanma ilkelerinden yararlanılarak ortadan kaldırılabileceklerini göstermişlerdir. Klasik davranışçı ekolün en önemli temsilcisi sayılan Watson, klasik koşullanma yolu ile istenmedik tüm davranışların, yeni davranışlarla değiştirilebileceğine dair oldukça iddialı görüşler ileri sürmüştür.

b. Skinner'in Edimsel Koşullanma Kuramı

- Geliştirmiş olduğu "Etki Yasası" ile edimsel koşullanma kuramının temellerini atan ilk bilim insanı Thorndike olmuştur. "Organizma yapmış olduğu bir davranış sonucunda bundan dolayı bir doyum elde ederse organizmanın bu davranışı ileride tekrarlanacağını ve bu davranışın kalıcı olacağını" ifade eden Thomdike'ın Etki Yasasını temel alan Skinner, bunu yeniden yorumlamış ve edimsel koşullanma kuramını geliştirmiştir.
- Edimsel koşullanma, bireyin yapmış olduğu bir davranışın sonuçları ile ilgili bir öğrenme türüdür. "Davranışların sonuçlarına bakılarak yeni davranışlar kazanma süreci" olarak tanımlanmaktadır. Skinner "Eğer bir davranışın sonucunu ödüllendirici bir uyarıcı izlerse bu davranışın tekrarlanma olasılığı yüksek, cezalandırıcı bir uyarıcı izlerse bu davranışın tekrarlanma olasılığı düşüktür." düşüncesini ifade etmiştir. Edim, herhangi bir ihtiyaç durumunda organizmanın kendiliğinden ortaya koyduğu davranışlardır.
- Edimler, organizmayı amaca ulaştıran veya ulaştırmayan; fakat organizmanın kendi isteğiyle gerçekleştirdiği istemli davranışlardır. Klasik koşullanmada olduğu gibi belirli bir uyarana gösterilen otomatik tepkiler değildir.

DİKKAT

- Thorndike'ın yapmış olduğu bir deneyde, kafese kapatılan aç bir kedinin kafesin dışına ulaşarak dışarıdaki balığı yemek amacıyla kafesin tellerini tırmalaması, kafeste oradan oraya zıplaması vb. tüm davranışların her biri birer edimdir. Ancak tesadüfen olsa da içerdeki mandala basarak kapının açıldığını fark eden kedi, aynı durumla tekrar karşı karşıya kaldığında giderek kendisini sonuca götürmeyen edimleri terk etmeye başlamış ve artık sadece mandala basarak kafesin kapağını açma davranışını yapmaya yönelmiştir.
- Kedi kendisini sonuca götürmeyen davranışları giderek terk etmiş ve sadece kendisini sonuca götüren; yani doyuma ulaştıran davranışları tekrarlamıştır.

- Skinner, günlük yaşam içinde bireylerin alışkanlık haline getirdiği pek çok davranışın edimsel koşullanma yoluyla öğrenmeler sonucunda kazanıldığını ileri sürmüştür. Bireyin gelişimini de öğrenmelerin şekillendirdiğini savunan Skinner, bireyin davranışlarının kontrol edilerek gelişimin yönlendirilebileceği

görüşündedir. Günümüzde istenmedik davranışların ortadan kaldırılmasında ve çocuklara olumlu davranışların kazandırılmasında, edimsel koşullanma kuramının ilkele¬rinden geniş ölçüde yararlanıldığı gözlenmektedir. Edimsel koşullanma yolu ile öğrenme, bireyin davranış öncesi veya davranış sonrası çevresel uyaranlarla etkileşimi sonucunda gerçekleşmektedir.

- Edimsel koşullanma yaklaşımına göre davranışlar, davranış öncesi ve davranış sonrası olaylar tarafından biçimlendirilir. Edimsel koşullanmada gözlenemeyen içsel davranışların var oldukları kabul edilmesinin yanı sıra objektif olarak gözlenemedikleri ve ölçülemedikleri için bilimsel olarak incelenemeyeceklerine inanılır.

1. Pekiştirme

- Pekiştirme, izlediği davranışın gelecekte tekrarlanma sıklığını artıran çevresel olaydır. Olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılan pekiştirmede, her iki pekiştirme durumunda da davranışı izleyen bir durumun veya olayın, izlenen davranışın oluşum sıklığını artırması söz konusudur. Olumlu pekiştirme; davranışı izleyen hoşa giden bir durumun, olayın veya uyarıcının davranışın sıklığını artırmasıdır. Olumsuz pekiştirme ise ortamda var olan itici uyaranı ortadan kaldıran bir davranışın ilerideki tekrarlanma sıklığının artmasıdır. Olumlu pekiştirmede davranışın sıklığını artıran davranışı izleyen uyarıcılara olumlu pekiştireç adı verilirken olumsuz pekiştirmedeki hoş olmayan durumu ortadan kaldıran uyarıcıya ise olumsuz pekiştireç denir. Olumlu pekiştireçler gibi olumsuz pekiştireçler de davranışların tekrarlanma sıklıklarını artıran uyarıcılardır.

Pekiştireç Türleri

Birincil Pekiştireçler
• Yiyecek, içecek, cinsellik gibi organizmanın biyolojik gereksinimlerini doyurmaya yönelik hayati önemi olan pekiştireçlerdir. • Erken çocukluk yıllarında çocuklarda istendik davranışlar kazandırmada ve bu davranışları pekiştirmede birincil pekiştireçlerden yararlanılabilir. • Zamanla bireyin yaşı ilerledikçe birincil pekiştireçlerin kullanılabilirliği ve etkinliği azalır.
İkincil Pekiştireçler
• Birey için yaşamsal önemi olmayan, biyolojik gereksinimlerden bağımsız olan pekiştireçlerdir. • İkincil pekiştireçler nesnel pekiştireçler, sembol pekiştireçler, etkinlik pekiştireçleri ve sosyal pekiştireçler olmak üzere dört grupta toplanırlar. • Çocukların oynadıkları oyuncaklar nesnel pekiştireçlere, oyun oynamak gibi bir etkinlikte bulunmak etkinlik pekiştireçlerine, çocuğu övme sosyal pekiştireçlere, çocuğa her olumlu davranışı için başka bir pekiştireçle değiştirilebilecek bir yıldız vermek, artı işareti koymak gibi pekiştireçler de sembol pekiştireçlere verilebilecek örneklerdir.

PEKİŞTİRME TARİFELERİ

- Pekiştirme tarifeleri pekiştireçlerin hangi sıklıklarda ne kadar süre verilmesi gerektiğini belirleyen kurallardır. Pekiştirme tarifeleri sürekli, sabit oranlı, sabit aralıklı, değişken aralıklı ve değişken oranlı olmak üzere beş çeşittir.

Oran Aralıklı Pekiştirme Tarifeleri

1. Sabit Oranlı Pekiştirme

- Organizmanın önceden belirlenmiş belli sayıdaki davranışları pekiştirilir. Bu tarifede organizma kaç davranıştan sonra pekiştirileceğini bilir. Bu tarifede önemli olan davranış sayıdır. Pekiştirecin önemi yoktur.

Örnek:

4 kere iyi not alan öğrenciye aferin demek, ütülenen 6 gömleğe 10 TL vermek, 50 soru çözene 10 puan vermek, öğrencilerin 4 ödev yaptıklarında 2 yıldız kazanmaları, bir mağazanın 2 ürün alan 1 ürün hediye etmesi, kredi kartıyla 100 TL'lik alışveriş yapana 10 TL verilmesi

2.Değişken Oranlı Pekiştirme

- Değişken oranlı tarifede pekiştirecin kaç davranışın sonunda verileceği belli denir. Bu tarife sönmeye karşı en dirençli tarifedir.

Örnek:

Kumar makineleri, piyango, bahis oyunları gibi. Bir mağazanın 100. müşterisini tatile göndermesi (100. kişinin kim olacağının belli olmaması)

3. Artan Oranlı Pekiştirme

- Bu tarifede pekiştireç belli sayıdaki davranıştan sonra verilir. Daha sonra organizmanın pekiştirece ulaşmak için sergilemesi gereken davranış sayısı sabit bir miktarda artırılır.

Örnek:

Çocuğuna beş soru çözdüğünde 5 TL ödül veren bir baba bu durumdan sonra çocuğunun 5 TL ödül alabilmesi için çözmesi gereken soru sayısını 10 – 15 ve 20 olarak sistematik bir şekilde arttırması.

5 soru : Ödül

10 soru : Ödül

15 soru : Ödül

20 soru : Ödül

Zaman Aralıklı Pekiştirme Tarifeleri

1. Sabit Aralıklı Pekiştirme

- Organizmanın belirlemiş bir zaman dilimi içerisinde yer alan davranışları pekiştirilir. Bu tarifede organizma hangi zaman aralığında pekiştirileceğini bilir.

Örnek:

Evlilik yıl dönümü, doğum günü, 15 dakikada bir otobüsün gelmesi, 40 dakikada bir zilin çalması.

- Pekiştirme eş zamanlarda yapılmasa da zaman aralığı önceden biliniyorsa tarife sabit aralıklıdır.

Örnek:

Öğretmenin sınav tarihlerini 10 Nisan, 15 Mayıs, 2 Haziran olarak belirlemesi.

2. Değişken Aralıklı Pekiştirme

- Pekiştirme, organizmanın tahmin edemeyeceği değişik zamanlarda verilir.

Örnek:

Habersiz yapılan teftişler, maaşların bazen ay başında bazen ay sonunda verilmesi.

3. Artan Aralıklı Pekiştirme

- Bu tarifelerde pekiştireç bir zaman aralığına verilir. Bu durumdan sonra pekiştirecin verilme zamanı sabit bir miktarla artırılır.

Örnek:

Bir öğretmenin 20 dakikalık dersten sonra tenefüs vermesi sonucu dersin süresini sabit miktarda artırması durumudur.

20 dk 30 dk . . 50 dk

Ceza

- Ceza, izlediği davranışı baskı altına alarak bir süre durduran veya oluşum sıklığını azaltan çevresel olaydır. Olumlu ceza ve olumsuz ceza olmak üzere iki türü vardır.
- Olumlu cezaya birinci tip ceza, olumsuz cezaya ise ikinci tip ceza adı da verilmektedir. Olumlu ceza, istenmeyen bir davranışın arkasından ortama itici bir uyaran eklemektir.

Örnek:

Arkadaşına kötü davranan bir çocuğu öğretmenin azarlaması, olumlu ceza türüne örnektir.

- Olumsuz ceza yapılan bir olumsuz davranış nedeniyle ortamda var olan hoşa giden bir uyaranın geri çekilmesidir.

Kral Akademi

Biçimlendirme

- Biçimlendirme, yeni bir davranışın öğrenilmesi için davranışın belirli aşamalarında alt basamaklardan yukarıya doğru aşama aşama pekiştirme yapılarak davranışın kazanılmasıdır. Çocuk bir alt basamağı başardığında çocuğa pekiştireç sunularak bir üst basamağa geçilmesi biçiminde biçimlendirme işlemi gerçekleşmektedir.

Genelleme

- Genelleme; organizmanın belirli bir uyarıcıya göstermiş olduğu bir davranışı, bu uyarıcıya benzer uyarıcılara da genelleyerek onların karşısında da sergilemesidir.

Ayırt Etme

- Genellemenin tersi olan ayırt etme, organizmanın belirli bir uyarana verdiği tepkiyi, benzeri başka uyaranları bu uyarandan ayırt ederek onlara sergilememeyi öğrenmesidir.

Sönme

- Sönme; edimsel koşullanma yolu ile öğrenilmiş bir davranışın, zaman zaman pekiştirilmediğinde organizmanın bu davranışı sergileme sıklığının giderek seyrekleşmesi ve davranışın bir süre sonra tamamen ortadan kalkmasıdır.

IV. SOSYAL ÖĞRENME

(MODEL ALMA-GÖZLEM YOLUYLA ÖĞRENME) - Bandura

- Gözleyerek öğrenme, bir kişinin diğer kişilerin etkinliklerini basit olarak taklit etmesi değil, çevresindeki olayları bilişsel olarak işlemesiyle oluşur. Sosyal öğrenmede organizma başkalarını gözlemleyerek dolaylı öğrenir.

Sosyal Öğrenmenin Öğrenme Biçimleri

Doğrudan Öğrenme: Kişinin kendi yaptıklarının etkisiyle öğrenmesidir. Sonucunda başarılı olan davranışlar bellekte saklanır ve tekrarlanır.

Örnek:

Çay demlerken elini yakan Ferit bu olaydan sonra çay demlerken daha dikkatli olmuştur.

Dolaylı Öğrenme: Bandura'ya göre öğrenmelerin büyük bir bölümü dolaylı olanlardır. Dolaylı öğrenmeler başkalarının yaşantılarını ve davranışları gözlemleyerek gerçekleşir.

Örnek:

Çay demlerken arkadaşı Ferit'in elini yaktığını gören Fehmi'nin çay demlerken temkinli olması

Sosyal Öğrenmenin Temel Kavramları

I. Dolaylı Pekiştirme

- Bireyin gözlemlediği modelin davranışlarının, pekiştirilmesi sonucu gözlemci, modelin davranışlarını taklit etme eğilimine girer.

Örnek:

Arkadaşının öğretmeni tarafından ödüllendirildiğini gören bir öğrencinin ödül alabilmek için çalışması

II. Dolaylı Ceza

- Gözlemlenen modelin yapmış olduğu davranışların sonucu ceza ile sonuçlanırsa. Gözlemcinin bu davranışı yapma eğiliminde azalma olur.

Örnek:

Yaramazlık yapan arkadaşının öğretmeni tarafından cezalandırıldığını gören bir öğrenci yaramazlık yapmaktan vazgeçer.

III. Dolaylı Güdü

- Bireylerin gözlemleri sonucu öğrenme malzemesini öğrenmeye istekli olmaları.

Kral Akademi

Örnek:

Sınıfta arkadaşının başarıyı elde etmek için çok çalıştığını gören öğrencinin, kendisinin de çalışmaya karşı istekli oluşu

IV. Dolaylı Duygusallık

- Birçok duygu gözlem yoluyla kazanılabilir. Birçok insan kendisine zarar vermese de yılan ve fare gibi hayvanlardan, deprem sel gibi olaylardan korkabilir.

Örnek:

Çevremizdeki birçok insanın yılandan, akrepten, köpekten, sınav olmaktan korktuğunu gözlemlediğimiz zaman bizimde o korkuları yaşamamız muhtemeldir.

Modelin Özellikleri

Yaş

- Birey kendine yaşça denk ya da birkaç yaş büyük kişileri model alma eğilimindedir.

Cinsiyet

- Aynı cinsiyetten bireyler model alınma eğilimindedir.

Statü ve Davranışın Sonucu

- Modelin statüsü arttıkça model alınma eğilimi de artar. Davranışın sonucu olumlu ise model alınma eğilimi artar, olumsuzsa azalır.

Gözlem Yoluyla Öğrenme Süreçleri	
Dikkat Süreci	Davranışları fark etme durumudur.
Hatırda Tutma Süreci	Gözlenen bilgi ve becerilerin zihinde sembolleştirilmesidir.
Davranışı Meydana Getirme (Uygulama) Süreci	Birey zihninde sembolleştirdiği bilgi ve becerileri modelin davranışlarına benzeyinceye kadar yapmaya çalışır. Bu durumda bireyin öz yeterlik kapasitesi devreye girer.
Güdülenme Süreci	Bandura'ya göre birey bir davranışı doğrudan yaparak ödül almak zorunda değildir. Doğru davranışın ödüllendirildiğini gören bir gözlemci, modelin davranışını tekrarlayabilir.

V. HÜMANİSTİK (İNSANCIL) YAKLAŞIM

- Temsilcileri Abraham Maslow ve Carl Rogers'tır.
- Varoluşçu felsefe akımını benimseyen çağdaş bir kuramdır.
- Davranışçı ve Psiko - analitik Kuram'ın görüşlerini eleştirmiştir.
- İnsanı, davranışlarını kendisini seçebilen ve denetleyebilen özgür bir varlık olarak görmektedir. Bu görüşüyle insanı pasif olarak alan davranışçı kuramı eleştirmiştir.
- "Doğuştan, her insanın özünde iyi bir varlık olduğu" görüşü hâkimdir. Bu görüşüyle her insanı doğuştan kötü olarak niteleyen Psliko - analitik yaklaşımı eleştirmiştir.
- İnsanların davranışlarını kontrol altına almak yerine; "Onları, davranışlarını kendisi seçebilen ve denetlenebilen varlıklar hâline getirebilmek için özgür bırakmalıyız." düşüncesine sahiptir. İnsanı anlamak için dışarıdan davranışlarını gözlemlemek yetmez, doğru olan onların iç dünyasına inerek onları anlamaya çalışmak ve empati kurmaktır. (fenomonolojik görüş)
- İnsanların doğuştan getirdiği potansiyeli yani gizil güçlerini geliştirerek en üst noktaya çıkarma amacı güttüğünü savunur. (kendini gerçekleştirme)
- Bu kuram empati,saydamlık ve koşulsuz kabul gibi ilkeleri benimser. Geçmişe takılıp kalmak ya da gelecek kaygısı ile yaşamak yerine anı yaşamanın önemi üzerinde durur.
- Maslow, insan davranışlarını, onun ihtiyaçlarının yönlendirdiğini söyleyerek aşağıdaki gibi ihtiyaçlar hiyerarşisinin yer aldığı bir piramit oluşturmuştur.

Kral Akademi

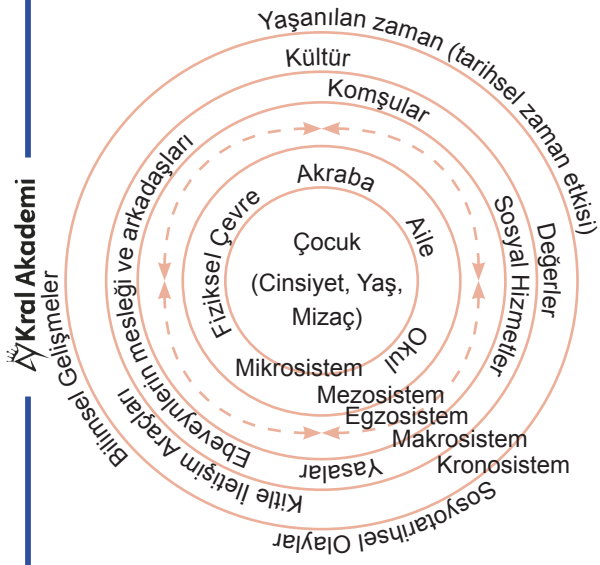

DİKKAT

- İhtiyaçlar hiyerarşisinin ilk iki basamağı rehberlik diğer basamaklar ise psikolojik danışmanlık hizmeti ile ilgilidir.
- Birey Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde bir alt düzeydeki ihtiyacını, belirli düzeyde karşıladığı sürece tamamen karşılanmasını beklemeden bir üst düzeydeki ihtiyacını gidermeye yönelebilir.
- Bu ihtiyaçların sırası bireyin kendi özelliklerini ve içinde bulunduğu toplumun özelliklerine göre farklılık gösterebilir.
- Bu kuram ile ilgili sorularda, saydamlık, empati, koşulsuz kabul, her insanın özünde iyi olduğu düşüncesi, benlik, özben, ideal benlik, kendini gerçekleştirme gibi ifadeler dikkat çekmektedir.

VI. EKOSİSTEM KURAMI

- Temsilcisi Bronfenbrenner'dir.
- Gelişim sürecinde, insanın ekolojik çevresinin önemi üzerinde durur.
- Birey iç içe geçmiş çember şeklinde çeşitli çevrelerin etkisi ile gelişir.
- Çocuğa en yakın çevre Mikrosistemdir. Anne, baba, kardeş, akraba ve akranlardan oluşur.
- İkinci çevre mezosistemdir. Okul ve aile - öğretmen ilişkisi burada yer alır.
- Üçüncü çevre egzosistemdir. Burada doğrudan çocuğun yer almadığı, ebeveynlerin mesleği, arkadaşları, komşular, yasalar ve sosyal hizmetler yer aldığı bir durum söz konusudur.
- Dördüncü çevre ise Makrosistemdir. Burada ise kültür, kitle iletişim araçları, eğitim politikası ve değerler yer alır.
- Beşinci çevre ise Kronosistemdir. Bu sistemde bireyin yaşadığı zaman diliminde meydana gelen gelişmelerin o bireyin gelişimini nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Tarihsel zaman etkisi, sosyal, bilimsel ve tarihsel olaylar bu katmanda yer almaktadır.
- Bronfenbrenner, daha sonra bu sistemi revize etmiş ve biyo - ekolojik modelde tüm sistemin ortasına cinsiyet, sağlık, yaş ve mizaç gibi biyolojik temelli özellikleri de eklemiştir.

VII. OLGUNLAŞMA KURAMI

- Temsilcisi Gesell'dir.
- Gelişim sürecinde asıl etkenin kalıtım olduğunu vurgulayarak genetik mirasa dikkat çekmiş ve çevresel faktörlerin gelişimde önemli bir rolünün olmadığını ifade etmiştir.
- Gelişim süreci boyunca her şeyin genetik bir plan dahilinde ve yaşantılardan bağımsız olarak gerçekleştiği görüşü hâkimdir.

BİLİŞSEL GELİŞİM

- Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi ve dünyayı anlama, düşünme yollarının daha kompleks ve etkili hâle gelme sürecidir.
- Piaget, Bruner ve Vygotsky, çocuğun çevresindeki dünyayı değişik yaşlarda nasıl ve niçin böyle gördüğünü ve algıladığını belirlemeye çalışmışlardır.

A. Piaget'nın Bilişsel Gelişim Kuramı

- Piaget, bilişsel gelişim kuramını yaşa bağlı olarak gelişen olgunlaşma düzeyine göre inşa etmiştir.
- Farklı bir ifade ile, kuramını biyolojik temeller üzerine inşa etmiştir.
- Bilişsel gelişimin, olgunlaşma sonucunda çevre ile etkileşime geçerek geliştiği görüşünü savunur.
- Bu doğrultuda Piaget, zekâyı insanların çevreye uyum sağlama yeteneği olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle kim çevresini daha çabuk algılıyor ve anlamlandırıyorsa o birey daha zekidir görüşüne sahiptir.
- Çocuklarla yetişkinlerin kendilerine özgü farklı bir bilişsel yapıya sahip olduğunu savunur.

Örnek:

Küçük bir çocuk ayın gece gökyüzünde görünmemesini "Ay bana küstüğü için saklanıyor." şeklinde açıklayabilir.

DİKKAT

İnsanların hayatı boyunca sergilediği bütün davranışlar, çevreye uyum sağlamak içindir. Yani itici güç bireyin doğumla beraberinde getirmiş olduğu dengede olma güdüsüdür.

Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramının Temel Kavramları

Zekâ

- Piaget'e göre zekâ; bireyin çevreye uyum sağlama yetenegidir. Bu doğrultuda birey çevresiyle ne kadar fazla etkileşime geçerse o kadar uyumlu olur. Bireyin algılaması ve anlamlandırması ne kadar hızlı ise zekâ düzeyide o kadar yüksek olur.

Şema (Bilişsel Yapı)

- En küçük bilgi birimidir. Doğuştan getirilir ve çevreyle etkileşime geçme sonucunda değiştirilebilir ve geliştirilebilir. Doğuştan gelen şemalar öncelikle refkleks düzeydedir. Şemaların çoğu sonradan yaşantılar yoluyla elde edilir.

DİKKAT

İki bireyin, bilişsel yönleriyle sahip oldukları özellikler bakımından kıyaslamasında temel etken yine bu bireylerin sahip olduğu şemalarının düzeyidir.

ŞEMALAR

Bilişsel Şema
- Evcil hayvanların isimlerini söyleme
- Zekânın tanımını yapma gibi

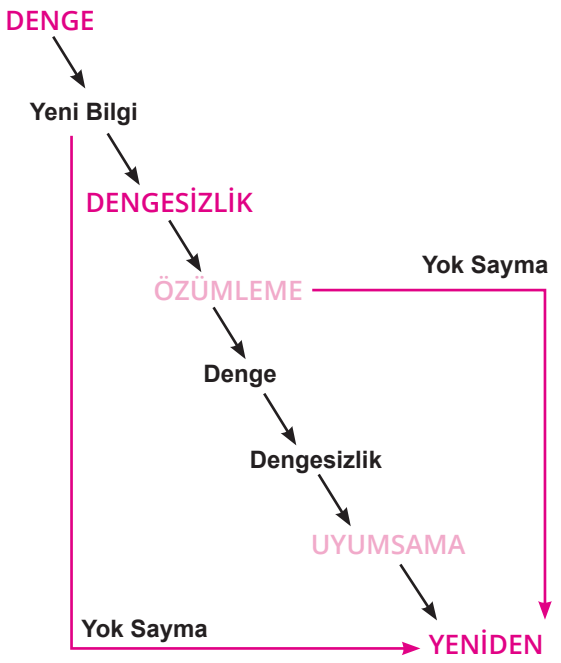
Duyuşsal Şema
- Yıllar öncesine ait bir anı anlatıldığında duygulanma
- Sevdiğinin hediye ettiği anahtarlığı görünce duygulanma

Psikomotor Şema
- Bir yöreye ait dans figürü sergileme
- Pandomim yapma

Dengeleme

- Çocuğun karşılaştığı her yeni nesne ve olayda daha önce özümlediklerini kullanarak ya da uyum kurma yoluyla duruma uygun bir davranış düzeyine erişmesi sürecidir. Bu denge durgun değildir. Çocuk etkin ve atılgan bir yapıya sahiptir. Yeni kurulmuş denge dış etkiler ve çocuğun etkinliği ile bozulacak ve bir üst düzeyde yeniden kurulacaktır. Her yeni deneyim dengeyi yeniden bozulacak ve sonrasında denge yeniden oluşacaktır.
- Bütün bu süreç özümleme ve uyumsama ya da yoksayma davranışı ile gerçekleşecektir. Piaget'ye göre insanlar yeni durumlara ve bilinmeyenlere ilgi duydukları için öğretim sürecinin başında güdülenmeyi sağlamak adına belirli oranlarda dengesizlik oluşturmak doğru bir adımdır.

Kral Akademi

- Bireyler sahip oldukları bilgilerle dengedeyken yeni bir durumla karşılaştıklarında bilişsel dengesizlik oluşur. Bu dengesizlik durumundan kurtulmak ve yeni durama uyum sağlamak için birey öncellikle özümseme ardındanda uyumsama yapar. Küçük yaştaki çocuklar denge - dengesizlik - yeniden denge sürecini yetişkinlere oranla daha sık yaşarlar.

- **Doğumla Getirilen Zihinsel Özellikler**
  - **Organizasyon** (Örgütleme)
  - **Adaptasyon** (Uyum Sağlama, Uyum)
    - Özümleme (Asimilasyon)
    - Uyumsama (Düzenleme, Akomodasyon, Uyum Kurma)
    - Yok Sayma

Uyum Sağlama (Adaptasyon, Uyum)

- Bireylerde çevresi ile etkileşime girerek etrafındaki değişikliklere uyum sağlama çabasının yaşandığı sürece adaptasyon süreci adı verilir. Bu durum bazen sadece özümleme ile bazen hem özümleme hem de uyumsama ile hatta bazen de "yok sayma" eylemi ile gerçekleşir. Bu durumu tetikleyen unsur bireyin yeni durumla karşılaştığında yaşadığı dengesizlik ve ardından da doğuştan getirdiği ve doğasında var olan dengeye ulaşma güdüsüdür.

DİKKAT

Piaget'ye göre insanların hayatı boyunca sergiledikleri davranışların tamamının temelinde dengede olma güdüsü yani uyum sağlama çabası yatmaktadır.

Özümleme (Özümseme, Asimilasyon)

- Karşılaşılan yeni durum sonucunda birey, yaşadığı dengesizlikten kurtulmak için bu yeni durumu önceden sahip olduğu şemaların içine yerleştirir ve oradaki bilgilerle açıklamaya çalışır. Başka bir ifade ile karşılaşılan yeni durum birey tarafından daha önceden sahip olunan bilgilerle anlamladırılmaya çalışılır. Böylece yeni durumlar ön bilgilere benzetilerek anlamlandırma çabası sergilenir.
- Bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ya da duyguların da herhangi bir değişikliğe gitmeden yeni durumlarda da benzer davranışlarla yoluna devam etmesine özümleme adı verilir.

Örnek:

- Yumurtayı gören bir çocuğun bunu top olarak algılaması ve yere atıp sektirmeye çalışması,
- Bir öğrencinin testteki soruları sahip olduğu bilgiyi kullanarak hatasız çözebilmesi,
- Bireyin ilk kez gördüğü televizyonu radyonun resimlisi diye tanımlaması,
- İlk kez künefe yiyen birinin buna peynirli kadayıf demesi,
- Bir çocuğun elindeki dondurma külahını mikrofon gibi kullanması,
- İyi bir olarak tanıdığı bir arkadaşı hakkında uyarıldığı hâlde bu uyarılara aldırmayan ve arkadaş

Kral Akademi

hakkında sahip olduğu görüşlerinde herhangi bir değişikliğe gitmeyen bireyin durumu da özümleme örneğidir.

DİKKAT

Çocuklar karşılaştıkları yeni durum ile ilgili var olan şemalarını kullandığında (özümleme) ve hata yaptıklarında, çevresindekilerin bütün uyarılarına rağmen bu görüşlerinde değişime gitmedikleri görülür. Bu durumda değişikliğe gidilmediği için uyumsama yapılmamış ve hâlâ özümleme ısrar edilmiş olur.

DİKKAT

Özümleme her zaman yanlış yapılan anlamlandırmalar değildir. Bu anlamlandırmalar bireyi doğru sonuca da ulaştırabilir. Bu durumda birey uyumsama ya gerek kalmadan dengeye kavuşur.

Örnek:

10 soruluk bir Matematik testi çözen öğrenci, testteki soruları cevaplayabilmek için önceden sahip olduğu formüllerden birini kullanabilir. (Özümleme). Testi çözdükten sonra cevap anahtarına baktığında doğru cevapladığı sorular için başka bir şey yapmasına gerek kalmadığı için yapmış olduğu özümleme onun dengede kalmasını sağlayacaktır. Birey yanlış cevapladığı sorular için sonrasında üç farklı yol deneyebilir. Bunlardan ilki sahip olduğu diğer bilgileri kullanarak soruyu çözmeye çalışmaktır. (özümleme) İkincisi, bir bilene danışarak sorunun çözümü için yeni yollar öğrenmesidir. (uyumsama) Üçüncüsü ise soruyu çözmeye ve anlamaya çalışmaktan vazgeçmesidir. (yok sayma)

DİKKAT

Örnekte görüldüğü gibi birey uyumsama yapmadan önce bir çok kez özümleme yapabilir. Hatta unutulmamalı ki birey ilk özümlemede doğru cevaba ulaşabildiyse uyumsama yapmaya gerek duymayacak ve doğrudan dengeye ulaşmış olacaktır. Çünkü dengeye varabilmek için her özümsemeyi mutlaka uyumsama takip etmek zorunda değildir. Uyumsama mevcut bilgileri kullanma işleminin (özümleme) işe yaramadığı durumlarda tercih edilir.

Örnek:

- Özümleme ilk kez karşılaşılmış yani yeni olma özelliği taşıyan bir nesnenin mevcut bilgilerden yararlanılarak tanımlanmasıdır. Bu durum bireydeki dengesizliği ortadan kaldırmak için yeterli olmuşsa birey uyumsama yapmaya gerek duymadan dengeye ulaşmış olur. Aksi takdirde özümleme yapmak için kullanabileceği mevcut herhangi bir bilgi yoksa yapılan bu özümleme bireyin dengeye ulaşmasına yardımcı olmayacağı için birey bu adımdan sonra yeni durumu da kapsayabilecek şekilde şemalarında yeni bir düzenlemeye gidecek, yani uyumsama yapmak zorunda kalacaktır. Atılan bu adımlar böylelikle bireyin yeni duruma da uyum sağlamasına yani tekrardan dengeye ulaşmasına yardımcı olacaktır.
- Bazı durumlarda birey bilgiyi doğrudan başkaları tarafından alır ve özümleme yapmadan doğrudan uyumsama işlemini de gerçekleştirebilir.

Piaget'e Göre Üç Farklı Özümleme Söz Konusudur

1. İşlevsel Özümseme

- Organizmanın kalıtsal olarak sahip olduğu donanımı işleyişe geçirmesi eğilimi işlevsel özümsemenin temelini oluşturur. Her organ işlevini yerine getirmek için çalışır ve bu süreçte farklı bilgileri özümser.

Örnek:

Doğuştan getirilen emme refkleksi zamanla daha etkili bir hâle gelecektir.

2. Tanımsal Özümseme

- Bebeklerin özellikle ilk altı ay içinde gerçekleştirdikleri ilkel tanıma ve ayırt etme tanımsal özümsemenin temelidir.

Örnek:

Bebeğin açken annesinin memesini veya biberonu emmesine karşın tokken farklı nesneleride emerek tanımaya çalışması gibi.

3. Genelleştirici Özümseme

- Bebeğin bir şemasının içine farklı nesneleri ya da davranışları da almasıdır. Nesneler arasındaki benzer yönleri fark etme ve bunları kümeler halinde sınıflandırma yetkisi olarak da düşünülebilir.

Örnek:

Önceleri yalnızca meme emen çocuk dudağına değen her şeyi emmeye başlar.

DİKKAT

Özümsemenin öğrenme psikolojisindeki karşılığı "genelleme"dir.

Uyumsama (Uyum Kurma, Düzenleme, Akomodasyon):

- Önceden var olan şemaların kapsam ve niteliklerini değiştirerek yeni edinilen deneyimlerin gereklerine uygun davranmaktır. Başka bir ifade ile bireyin sahip olduğu mevcut bilgileri kullanması yani özümleme yapması işe yaramadığında ve bu bilgiler bireyi dengesizlikten kurtaramadığında, bireyin sahip olduğu şemaları yeni durumu da kapsayacak şekilde yeniden düzenlemesi ve geliştirmesidir. Bireyin yapmış olduğu bu etkinliğe "uyumsama" adı verilir.

DİKKAT

- Yeni durum, birey tarafından, önceki şemalara, **bu şemalarda herhangi bir değişikliğe gidilmeden** yerleştiriliyorsa yani birey bu bilgi, beceri, düşünce ve duygularında herhangi bir değişikliğe gitmiyorsa yapmış olduğu bu etkinlik **özümleme** örneği olacaktır.
- Birey yeni durumu, sahip olduğu şemalara, **bu şemalarda gerekli değişikliği ve düzenlemeyi yaparak yerleştiriyor** yani bilgi, beceri, düşünce ve duyguların da yeni durumu da kapsayacak şekilde bir değişikliğe gidiyorsa yapmış olduğu bu etkinlik ise **uyumsama** örneği olacaktır.

Örnek:

- Yumurtayı top zanneden ve yerde sektirmek isteyen bir çocuğun yaptığı özümleme iken; bu deneyimin ardından çocuğun top ve yumurta arasındaki farkı kavradığı an ise uyumsamadır.
- 4 tane ayağı olduğu için kediyi de köpek olarak tanımlayan çocuğun bu yaptığı özümleme iken; onun köpek değil de kedi olduğunu öğrendiği ve kedi ile köpek arasındaki farkı kavradığı an ise uyumsamadır.
- İlk kez yediği künefeyi peynirli kadayıfa benzeten bireyin yaptığı özümleme iken: Bu yediğinin peynirli kadayıf değil de künefe olduğunu öğrendiği ve böylece künefe ile kadayıf arasındaki farkı kavradığı an ise uyumsamadır.
- İlk kez gördüğü televizyonu, radyonun resimlisi diye tanımlayan bireyin yapmış olduğu bu uygulama özümleme iken; bu cihazın radyo değil de televizyon olduğunu öğrendiği, böylece televizyon ve radyo arasındaki farkı kavradığı an ise uyumsamadır.
- Arkadaşı ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olan bir bireyin yaşananlardan sonra arkadaşı ile ilgili hissettiği duygu ve düşüncelerinin nefrete dönüşmesi yani var olan mevcut şemada değişikliğe gitmesi yine bir uyumsama örneği olacaktır.

DİKKAT

- Sorularda "**uyumsama**" ile "**uyum sağlama**" ifadeleri çoğu zaman karıştırılmaktadır. Bu iki kavramın farkını kavrayabilmek için örneği inceleyelim:

Örnek:

Hayatında ilk kez tramvay gören bir çocuğun, buna tren demesi ve sahip olduğu tren şemasıyla bu nesneyi açıklamaya çalışması özümlemedir. Bunun tren değil de tramvay olduğunu öğrendiği ve farkını anladığı ilk an ise uyumsamadır. Bundan sonra tren ve tramvayı bir daha karıştırmıyor

olması ise bu çocuğun artık dengeye ulaştığını yani uyum sağladığını gösterir.

DİKKAT

- Uyumsama (uyma) yani şemalar da yeni bir düzenlemeye gitme işi her zaman doğru ve başarılı olamayabilir.
- Bu doğrultuda özümlemeyi, bireyin yeni durumu her zaman yanlış bir şekilde yorumlaması, uyumsamayı ise bu yanlışlarını düzeltip dengeye ulaşması olarak düşünmemeliyiz. Özümsemenin yani mevcut bilgiyi kullanarak yeni durumları açıklama işleminin bazen olumlu sonuçlar verdiğini daha önceki örneklerimizde açıklamıştık. Uyumsama yani yeni şemaları düzenleme ve bu şemalarda değişikliğe gitme işlemi de her zaman doğru bir şekilde yapılamayabilir.

Kral Akademi

Örnek:

10 soruluk bir Matematik testindeki soruları cevaplayan bir öğrencinin sahip olduğu bilgi ile bu soruları çözmeye çalışması özümlemeydi. Birey cevap anahtarlarını incelediğinde kendi verdiği yanıtın yanlış olduğunu gördüğü an bir dengesizlik yaşayacaktır. Biz de bu aşamadan sonra aslında

cevap anahtarının hatalı olduğunu kabul edelim. Eğer öğrenci cevap anahtarını doğru kabul eder ve sahip olduğu bilgiyi buna göre değişikliğe götürürse uyumsama yapmış olacaktır ancak öncesinde sahip olduğu doğru bilgileri bu kez yanlış olan bilgilerle değiştirmiş olacaktır. Bu yüzden uyumsama var olan mevcut bilgiyi her zaman doğru bilgiyle değiştirme etkinliği değildir. Birey şemalarında değişikliğe gittiği sürece uyumsamayı gerçekleştirmiş olacaktır.

DİKKAT

- Bireyin sahip olduğu şema sayısı arttıkça uyumsama sıklığı giderek azalacaktır. Çünkü bireyin zihninde yeni şema oluşturan etkinlik uyumsamadır. Bireyin şeması çoksa, yeni şemaya olan ihtiyacı eskiye oranla azalacağı ve varolan şemalarla yetinme durumu (özümleme) artacağı için artık **uyumsamayı daha az özümlemeyi daha çok** kullandığı görülecetir.
- Şeması az olan birey ise yeni şemaya daha fazla ihtiyaç duyduğu için ya da farklı bir ifadeyle çoğu zaman var olan mevcut şemaları kullanmak (özümleme) yeni durumları açıklamaya yetmeyeceği için **uyumsamayı daha çok, özümlemeyi ise daha az** tercih edecektir.

Örnek:

Bir dersin konusuna ilişkin üst düzey bilgiye sahip birini düşünelim ve 100 soruluk bir testtin, 80 sorusunu doğru cevapladığını farz edelim. Bu birey soruların 80 tanesinde sadece özümleme kullanarak dengeye ulaşabilmiştir. Çünkü var olan mevcut bilgisi ancak 80 soruyu doğru çözebilmek için yeterli olmuştur. Ancak diğer 20 soruda uygulamış olduğu özümleme bu soruların çözümü için yeterli olmadığından birey bu şemalarında, mutlaka yeni durumları da kapsayabilecek yeni bir düzenlemeye gitmek ve uyumsama yapmak zorunda kalacaktır. Bir de bu derse ait bilgi düzeyi az olan ve 100 sorunun sadece 20 tanesini doğru cevaplayabilen bir öğrenci düşünelim. Bu öğrencinin dersle ilgili sahip olduğu şema sayısı yeterli düzeyde olmadığı için var olan mevcut şemaları kullanarak yapacağı özümleme sadece 20 tane soruyu doğru çözebilmeye yetmiştir. Ancak bu birey kalan 80 soruyuda çözebilmek için semalarında değişikliğe gitmeli ve uyumsama yapmalıdır. Bu durumda bilgi düzeyi yüksek olan birisi 80 soruyu özümleme 20 soruyu uyumsama ile çözüp dengeye ulaşabilirken; bilgi düzeyi az olan yani şemaları yeterli olmayan biri ise sadece 20 soruyu özümleme ile diğer 80 soruyu ise uyumsama ile çözüp dengeye ulaşabilecektir. Neticede şeması çok olan özümlemeyi daha fazla uyumsamayı daha az kullanırken; şeması az olan bireysel özümlemeyi daha az uyumsamayı ise daha çok kullanacaktır.

DİKKAT

Birey bilişsel dengesizlikten her zaman özümleme ve uyumsama yaparak kurtulamayabilir. Aslında Piaget'ye göre insanlar bilmedikleri onca şeyle her an iç içe yaşıyor olmasına rağmen dengede kalabilmesini "yok saymaya" borçludur. İnsanların bilmedikleri, bildiklerinden daha fazla olduğu için "yok sayarak" dengeye ulaşma oranı özümleme ve uyumsama yaparak denge ulaşma oranından çok daha fazladır.

Örnek:

İllüzyon gösterisini izleyen biri yaşadığı şaşkınlığın ardından yeniden denge hâline gelebilmek için ilk adımda önceden var olan mevcut bilgileriyle durumu anlamaya ve yorumlamaya çalışır (özümleme). Bu mümkün olmadığında uyumsama yaparak doğru bilgiye ulaşamaya çalışır.

Ancak bu çabaları sonuç vermezse bir süre sonra çabalamaktan vazgeçecek, bu durumu aklından çıkaracak ve dikkatini başka bir noktaya kaydırarak tekrardan denge ulaşmaya çalışacaktır. (yok sayma)

Örgütleme (Organizasyon)

- Bireyin sahip olduğu şemalar arasında ilişkiler kurarak daha üst düzeyde zihinsel yapılar meydana getirmesidir. Bu özelliği disiplinlerarası yaklaşım,

tümevarım, bilinenden bilinmeye ilkesi, bütünlük ilkesi ve kavram haritalarında görmek mümkündür.

DİKKAT

Bu kavramla ilgili sorularda "birleştirme", "bir araya toplama", "öncelik sıralama ilişkisine sokma" ön plana çıkan ifadelerdir.

Örnek:

Amcasının, babasının kardeşi olduğunu öğrenen bir çocuğun herhangi bir yeni bilgiye ihtiyaç duymadan var olan şemaları birleştirerek öyleyse dedesinin aynı zamanda amcasının da babası olduğu bilgisine ulaşması örgütleme örneğidir.

DİKKAT

Piaget'e göre doğumla birlikte getirilen ve yaşam sonuna kadar işlevini yitirmeden devam eden "**Uyum Sağlama (Adaptasyon)**" ve **"Örgütleme (Organizasyon)**" kavramları "**fonksiyonel değişmezler**" adını alır.

BİLİŞSEL GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

- Deneyim
- Olgunlaşma
- Sosyal Geçiş
- Dengeleme

Deneyim (Yaşantı)

- Yaşantı nesnelerle doğrudan ilişki kurmaktır. Uyarıcı açısından zengin ortamlarda yaşamak bilişsel gelişime destek sağlar. Daha fazla uyaran bulunan yerde çocuk yeterli bilişsel olgunluğa ulaşmışsa daha çok özümleme ya da uyumsama yaparak daha fazla bilgiye sahip olur.
- Piaget'ye göre nesnelerle ilişki kurmak iki tür deneyim kazandırır. Fiziksel deneyim olarak tanımlanan deneyimde, nesnelerin fiziki özellikleri öğrenilir. İkinci tür deneyim ise kişiyi eylemlerindeki bir iç düzenleme yoluyla bilgiye ulaştıran mantıksal - matematiksel deneyimdir. Piaget'ye göre insan, deneyimleri yoluyla kendi gelişimine katkı sağlayabilen tek varlıktır.

Olgunlaşma

- Piaget'ye göre zihinsel gelişim olgunlaşmaya dayalı, biyolojik temelli, kişisel süreçlerle oluşan bir gelişim türüdür. Olgunlaşma, insan organizmasında, biyolojik sistemin kendi içinden gelen etkenler nedeniyle meydana gelen değişmelerdir. Bilişsel gelişim beyin ve sinir sisteminin olgunlaşmasına paralel olarak gelişir. Yeni doğan bir çocuk sadece refleksleri ile tepki verirken beyin ve sinir sistemi olgunlaştıkça refleklerin yerini bilinçli tepkiler alır. Beyin ve sinir sistemi yeterli olgunluğa ulaştığında bilişsel süreçlerde ilerleme olur. Biyolojik olgunlaşma olmadan deneyim, sosyal geçiş ve dengeleme ortaya çıkmaz.

Sosyal Geçiş (Toplumsal Aktarma)

- Çocuğun anne - babadan, arkadaştan, öğretmenden, kitaptan kısacası sosyal çevreden öğrendiklerinin tümünü kapsar. Çocuk bir başkasının yaşantılarını gözlemleyerek de özümleme ve uyamsama yapar.

DİKKAT

Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramında yer alan "**yakınsak gelişim alanı**" kavramının karşılığı Piaget'nin kuramında "**sosyal aktarım**" kavramıdır.

BİLİŞSEL GELİŞİM DÖNEMLERİ

- Duyu - Motor Dönem (0 - 2 yaş)
- İşlem Öncesi Dönem (2 - 7 yaş)
- Somut İşlemler Dönemi (7 - 11 yaş)
- Soyut İşlemler Dönemi (11 - 18 yaş)

Kral Akademi

Dönemlerin Özellikleri

- 1. Çevre, bilişsel gelişim dönemlerinin sırasını değiştiremez ama süresini değiştirebilir.
- 2. Aynı dönemde ve hatta aynı yaşta olsalar da bireylerin bilişsel gelişim oranları farklılık gösterir.
- 3. Her bilişsel gelişim dönemi kendinden öncekilerin kazanımlarını kapsadığı gibi sonraki dönemlerin de temelini oluşturur.
- 4. Birey aynı anda her iki dönemin de gelişim özelliklerini gösterebilir. Bu durum özelliklede sonraki döneme geçilen yaşlarda görülür (2 - 7 - 11 yaş)
- 5. Dönemlere ait özellikler genellikle o dönemin yaş aralığında ortaya çıkar.
- 6. Herkes soyut işlemler döneminin özelliklerini kazanamayabilir. Bu durumun temel sebebi ise bireyin yaşadığı ortamların onlara üst düzey beceri gerektiren yaşantılar sunmuyor olmasıdır. Bilişsel gelişim düzeyi açısından kırsal kesimde yaşayanlarla, metropol şehirlerde yaşayanlar arasındaki fark büyük oranda bu sebepten kaynaklanır.
- 7. Dönemleri oluştururken temele alınan ölçüt zihinsel olgunlaşma düzeyidir.

I. Bebeklikte Bilişsel Gelişim

DUYU - MOTOR DÖNEM

- Bu dönem çocukların çevrelerini daha çok duyuları ile algılamaya çalıştığı ve başlangıçta bütün davranışlarının refleks olduğu ancak zamanla yerini, sinir sisteminin de gelişmesi ve olgunlaşması ile birlikte amaçlı davranışlara bıraktığı dönemdir.

a. Nesne Devamlılığı (Kalıcılığı, Sürekliliği)

- Bebeğin kendi bedeni ile dış nesneler arasında ayrım yapması ve nesnelerin kendinden bağımsız olarakta var olduğunu kavraması nesne sürekliliğini kazandığını gösterir. Bir başka deyişle nesne devamlılığı bebeğin kendi görüş alanı dışında kalsa dahi nesnelerin var olduğunu bilmesidir. İlk belirtiler 8. aydan itibaren ortaya çıkmakta ve 18. aya kadar gelişmesi beklenmektedir.

DİKKAT

Bu özellik bebeklerin belleğini kullanmaya yani düşünmeye başladığını gösterir.

Nesne devamlılığı 4 aşamada gerçekleşir:

I. aşama (0-4 ay): Çocuk göz önünden kaybolan bir nesneyi hiçbir şekilde arama girişimde bulunmaz ve peşine düşmez.

II. aşama (4-8 ay): Çocuklar bu zaman diliminde nesnenin bir ucu görünecek şekilde saklanırsa bu nesneyi bulabilir ancak nesnenin tamamı saklandığında yine nesneyi arama girişiminde bulunmaz.

III. aşama (8-12 ay): Çocuklar nesne tamamen saklandığında artık o nesnenin tamamen yok olmadığını bilir ve nesneyi gözden kaybolduğu noktada aramaya başlar.

IV. aşama (12-21 ay): Kompleks aramaların yapılabildiği yani nesneyi saklanan yerin dışında diğer saklanabilme ihtimali olan yerlerde de arayabildiği ve böylece nesne devamlılığını tam olarak kazanabildiği dönemdir.

b. Pasif Beklenti (1 - 4 ay)

- Nesne devamlılığının hala tam olarak oluşmadığı çocuklarda,bu çocukların herhangi bir kişi ve nesnenin göz önünden kaybolduğu noktaya bir süre amaçsızca baktıkları ancak herhangi bir arayış içerisinde olmadıkları görülür. Nesne devamlılığı kazanıldıktan sonra ise çocuklar bu kişi ve nesneleri gözden kayboldu noktada arama eylemi göstermeye başlarlar.

c. Ses Bulaşması (1 - 4 ay)

- Bebeklerin çevresindeki sesleri taklit etmeye ve benzer sesler çıkarmaya çalışmasıdır. En basit taklit ve öğrenme yaşantısıdır. Ağlama sesi duyan bir bebeğin, ağlama sesi duyduktan kısa bir süre sonra kendisinin de ağlamaya başlaması ses bulaşmasıdır.

Kral Akademi

DİKKAT

Bu durum bebeğin bedenini dış dünyadan ayırt etme özelliğini kazanmasıyla son bulur. Aynı zamanda ses bulaşması taklit sürecininde ilk aşamasıdır.

d. Sihirli Nedensellik

Davranışlar arasında neden - sonuç ilişkisi kuramadığı için, burada sebebi sihirsel olarak oluştururlar. Bu yüzden de davranışı tekrarlama eğilimine giderler.

DİKKAT

Plastik bir su şişesinden ses çıktığında bu sesin neden çıktığı çocuk için önemli değildir.

e. Bedenini Dış Dünyadan Ayırt Etme (Doğadan ayrışma) (1 - 4 ay)

- Doğumdan sonraki ilk zamanlarda bebekler her nesneyi kendi vücudunun bir parçası olarak algılarken bedenini bir bütün olarak algılamayı başarınca bu durumdan kurtulur.
- Zihinsel olgunluk düzeyinin de gelişmesi ile birlikte kendi bedenini bir bütün olarak algılamaya başlar ve diğer nesnelerle kendi bedeninin farkını kavrarlar.

f. Taklit

- Bebeğin çevresindeki kişiyi anlık olarak taklit etmesidir. Bebek bu dönemde çevresindekileri gözlemler ve onları aynen tekrar eder. Bu süreç yaklaşık olarak 6 - 7 ay civarında başlar.

Örnek:

- Annesi el çırpınca bebek de el çırpmaya başlar.
- Bebeğin karşısında kaşıkla masaya vurursanız bebek de kaşıkla masaya vurmaya başlar.

DİKKAT

Taklit, çocukluk yıllarında öğrenmenin temelini oluşturan **en önemli** etkendir. Çünkü çocukluk yıllarında öğrenmelerin büyük bir bölümü **model alma** yoluyla gerçekleşir.

g. Ertelenmiş (Gecikmiş) Taklit

- Bebekler çevrelerinde gördükleri kişilerin yüz ifadelerini taklit edebilirler. Ancak bu taklit önceleri sadece modelin göz önünde olduğu durumlarda yapılabiliyorken daha sonra model ortamda olmadan da yapılabilir hâle gelir. Bu duruma ertelenmiş taklit adı verilir.

Örnek:

Babasını tıraş olurken gören bir çocuğun birkaç gün sonra babasını örnek alıp o evde yokken tıraş oluyor gibi yapması ertelenmiş taklite örnektir.

DİKKAT

- Ertelenmiş taklit dil gelişiminin vazgeçilmez unsurudur.
- Aynı zamanda ertelenmiş taklit hatırda tutabiliyor olmanın da kanıtıdır.
- Ertelenmiş taklit çocukta "**sembolleştirme kapasitesi**"nde geliştiğinin göstergesidir.
- Bu durumla ilgili olumsuz örnekler de yaşanabilir.

Örnek:

Babasının balkondan sarkarak aşağıda birisi ile konuştuğunu gören bir çocuk aynı davranışı başka bir zaman balkonda tek başınayken tekrarlamak isteyebilir.

h. Reflekslerden Amaçlı Davranışlara Geçiş

Doğumdan sonraki ilk zamanlarda bebeğin bütün davranışları refkleks düzeydeyken sinir sisteminin olgunlaşmasıyla beraber dönemin sonlarına doğru bu reflekslerin bir kısmı yerini amaçlı davranışlara bırakır.

DİKKAT

Reflekslerden amaçlı davranışlara geçiş aynı zamanda **sinir sisteminde olgunlaştığının** göstergesidir.

i. Deneme - Yanılma Yoluyla Öğrenme

- Çocuklar ilk deneme yanılmalarını bu dönemde ortaya koyar. Yaratıcılığın gelişmesinde bu özellik önemli rol oynar.

DİKKAT

- Deneme yanılma en basit düzeyde de olsa neden sonuç ilişkisi kurulabildiğini gösterir.
- Çocuklarda yaratıcılığın gelişmesinde ailelere düşen en önemli görev çocuklarına özgürce deneme yanılma yapabilecekleri fırsatlar oluşturmaktır.

j. Alışkanlıklar

- Çocuğun hoşuna giden bir uyarıcının sürekli verilmeye devam etmesi o uyarıcıya gösterdikleri tepkinin şiddetini azaltır.
- Aynı zamanda devresel tepkilerin tekrarlanması sonucunda alışkanlıklar oluşur. Bir tepki alışkanlığa dönüşmesi halinde bireyde eski heyecanını yaratmaz.
- Farklı bir ifade ile artık eski isteği ve hevesi kalmaz.

Örnek:

Çıkardığı ses hoşuna gittiği için kaşığı defalarca masaya vuran bir çocuğun (döngüsel tepki), bir süre sonra bundan hevesini alması ve sıkılması alışmanın gerçekleştiğini gösterir.

DİKKAT

Alışma, döngüsel tepkilerin doğal bir sonucudur.

k. Döngüsel Tepkiler (Devresel Tepkiler)

- Çocukların hoşuna giden bir davranışı yani sonucundan haz aldığı bir davranışı sürekli tekrarlamasıdır. Döngüsel tepkiler beraberinde alışkanlıkları doğurmaktadır. Bu dönemdeki döngüsel tepkilerin belli bir amacı yokken işlem öncesi dönemdeki döngüsel tepkiler belli bir amaca yöneliktir.

DİKKAT

Döngüsel tepkiler çocuklarda oyun gelişiminin başlangıcı kabul edilir. Ancak oyun gelişiminin başlangıcı sayılan döngüsel tepkilerin işlem öncesi dönemdekiler değil de duyu motor dönemdekiler olduğu unutulmamalıdır.

(0 - 1 ay) Refleksler

Döngüsel Tepkiler

Birincil Döngüsel (0 - 4 ay)
- Bebeğin kendi bedenine yönelik olarak yapmış olduğu düngüsel tepkilerdir.

İkincil Döngüsel (4 - 12 ay)
- Bebeğin bedeniyle başka bir nesneye yönelik olarak yaptığı döngüsel tepkilerdir.

Üçülcül Döngüsel (12 - 18 ay)
- Bebeğin bir nesneyle başka bir nesneye yönelik olarak yapmış olduğu döngüsel tepkilerdir.

Bilinçli ve Amaçlı Davranışlar

Örnek:

- Çocuğun sürekli parmağını emiyor olması birincil döngüsel tepkilerdir.
- Çocuğun elindeki çıngırağı sallayarak ses çıkarması ikincil döngüsel tepkilerdir.
- Çocuğun elindeki çıngırağı masaya vurarak ses çıkarması üçüncül döngüsel tepkilerdir.

J. Toplumsal (Sosyal) Referans Alma

- Bebeğin kendi tepkilerini belirlemek amacı ile kendine bakan kişinin yüz ifadesini referans alması anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile bebekler dünyayı keşfederlerken bir durumun güvenli olup olmadığını anlamak ya da bir uyarana nasıl bir tepki vereceğini belirlemek amacı ile çevresinde bulunan anne ya da diğer bakıcının tepkilerini referans alırlar.

Örnek:

- Bir bebek kendisini sevmek amacı ile yanına yaklaşanları tanımıyorsa eğer, onlara nasıl bir tepki vermesi gerektiğini belirlemek amacı ile yanında bulanan ve güven duygusu kazandığı kişilerin yüz ifadesini gözlemler. Eğer anne o kişilere karşı gülümsüyorsa bebekte rahattır ve karşısındaki insanlara olumlu tepki gösterir. Annenin yüzü tedirgin bir ifadeye bürünüyorsa çocukta tedirgin olur ve o kişilere olumsuz tepkiler gösterir.
- Aynı zamanda anne baba düşük bir ses tonu ile tartışıyor olsalar da annenin ağladığını gören bir bebekte tedirgin olur ve ağlamaya başlar.

k. Ayna Nöronlar

- Ayna nöronlar, belli empati, sosyal ve taklitçi davranışlarla ilgili hücre gruplarıdır. Ayna nöronun hedefi izlediğimiz etkinliği yansıtmaktır.

- Ayna nöronlar iki durumda aktif hâle gelir:

  1. Bir aktiviteyi gerçekleştirirken

  2. Başka birini bir aktiviteyi gerçekleştirirken izlediğimizde

- Bebeklerde kendini kontrol daha zayıf olduğu için karşısındaki insanı taklit etmesini daha sık görmekteyiz. Aşağıdaki resim bu konuda yapılan araştırmalardan birine örnektir. Fotoğraflarda bebeğe çeşitli yüz ifadeleri yapan kişi ile onu istemsiz biçimde taklit eden bebeği görmekteyiz. Bu istemsiz tepki üç aylığa kadar tüm bebeklerde aynıdır.

Örnek:

Birini esnerken gördüğümüzde esnememiz, gülerken gördüğümüzde gülmemiz, ağlarken gördüğümüzde ise ağlamamız bu duruma örnektir.

II. Okul Öncesı Dönemde Bilişsel Gelişim

İŞLEM ÖNCESI DÖNEM (2 - 7 YAŞ)

Sembolik dönem (2 - 4 yaş)

- Duyusal-motor dönemde eylemsel davranışlar görülmekteyken işlem öncesi dönemin ilk basamağı olan sembolik döneme geçildiğinde ise düşünmeye dayanan davranışlar gözlenmeye başlar. Bu dönemdeki çocuklar hâlihazırda olmayan bir nesneyi veya kişiyi temsil eden bir sözcük sembol veya varlığı zihinsel olarak ifade etme yeteneği geliştirir. Temelinde taklidin yer aldığı sembolik oyunlar buna en güzel örnektir.

Sezgisel dönem (4 - 7 yaş)

- Bu evrede mantıklı düşünme hâlâ kazanılamadığı için ilkel akıl yürütmeler gözlemlenir. Bu evredeki çocuklar sezgilerine dayalı akıl yürütürken mantıklarını kullanmadıkları için olayları yanlış yorumlamaktadırlar.

Örnek:

Çocukların kova kapaklarını araba direksiyonu, kalemi mikrofon, sopayı at gibi kullanmaları sembolik oyundur.

Örnek:

Çocuklar bu dönemde, güneşi birinin kibrit çakıp yaktığını söyleyebilirler. (yapaycılık)

a. Odaklanma (Merkezlenme, Tek Boyutlu Düşünme)

- Çocukların, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın sadece bir tek özelliğine odaklanması ve diğer boyutlarını algılayamamasıdır.

Kral Akademi

Örnek:

- Bir öğretmen sadece öğretmendir. Onun aynı zamanda eş, anne, teyze, baba veya amca olabileceğini anlayamazlar.
- Kalem sadece kalemdir toka olarak kullanılamaz.
- Sadece saçı tutturmak için kullanılır onunla kapının kilidi açılamaz.

DİKKAT

Odaklanma ile ilgili verilen bu örnekler aynı zamanda yaratıcılığın gelişmesini engelleyen faktörler arasında yer alan **işleve takılma** kavramına da karşılık gelmektedir. Aynı örnekler her iki kavram için de kullanılabilir. Bu iki kavramı ayırt edebilme de önemli olan soru köküdür. İşleve takılma Piaget'in bilişsel gelişim kuramı ile ilgili öne sürdüğü kavramlar arasında **yer almamaktadır.** Bu yüzden bilişsel gelişimle ilgili sorularda cevabınızın odaklanma olması gerekmektedir.

Odaklanma yüzünden işlem öncesi dönemde görülen özellikler

- Tek yönlü sınıflama ve sıralama
- Özelden özele akıl yürütme
- Kalıp yargılar
- Benmerkezcilik
- Toplu Monolog
- Paralel oyun

Odaktan uzaklaşma sayesinde somut işlemler döneminde kazanılan beceriler

- Çok yönlü sınıflama yapabilme
- Dağılma
- Geçişlilik
- Tersine çevirebilme
- Korunum
- Sınıf içeren (parça - bütün ilişkisini kavrama)
- Çıkarsanmış gerçeklik
- Dolaylı gerçekleri kavrayabilme
- Dönüşümsel düşünme

DİKKAT

Somut işlemler döneminde kazanılan bu becerilerin işlem öncesi dönemde elde edilememesinin en büyük sebebi yeterli zihinsel **olgunluğa erişilemediği için** hâlâ **odaklanmanın** devam ediyor olmasıdır. Zihinsel olgunlaşma düzeyi artıp odaktan uzaklaşma becerisi kazanıldığında ise işlem öncesi dönemdeki bu beceriler yerini somut işlemler dönemindeki becerilere bırakır.

b. Monolog (Tekli)

- Çocukların ortamda tek başlarınayken kendi kendilerine sesli bir şekilde konuşmasıdır. Başka bir ifade ile aklından geçirdiklerini sesli bir şekilde dışa yansıtması ve biriyle konuşuyormuş gibi davranmasıdır.

DİKKAT

- **Sembolik oyun**, **monolog** ve **hayali oyun** çocukların hayâl gücü ve muhakeme yeteneğini geliştirir.
- Monolog tarzı konuşma bir diğer bilişsel gelişim kuramcısı olan Vygotsky tarafından "**özel konuşma**" olarak adlandırılmıştır. Bu iki durumun içsel konuşmadan farklı olan yönü ise **sesli ve dışa dönük** olmasıdır.

c. Toplu Monolog (Kolektif)

- Aynı ortamda bulunan birden fazla çocuğun birbiriyle konuşuyormuş gibi görünmesine rağmen birbirlerinden bağımsız konuşmalarıdır.

Örnek:

Melek ve Sinem konuşurken;

Melek: Benim babam doktor.
Sinem: Bak benim bebeğim var.
Melek: Babam hastaları iyileştiriyor.
Sinem: Ben bebeğime kıyafet dikeceğim.

DİKKAT

- Paralel oyun ve toplu monologun temelinde "**benmerkezcilik**", onunda temelinde "**odaklanma**" yer alır. Bu yüzden bu iki özelliğin kendisi seçeneklerde yoksa cevap "**benmerkezcilik**" ya da "**odaklanma**" olabilir. Toplu monolog veya paralel oyun özelliklerine ait bir örnek durumun verildiği soruda, soru kökünde "Bu durum aşağıdaki bilişsel özelliklerden hangisinin **tam olarak gelişmediğini** gösterir?" şeklinde ise cevap bu kez "**odaktan uzaklaşma**" olur.
- Toplu monolog ve pararlel oyun seçeneklerde yer alsa bile soru kökü "Bu durumun temel sebebi nedir?" şeklinde ise cevap ya **benmerkezcilik** ya da **odaklanma** olacaktır.

d. Paralel Oyun

- Aynı ortamda bulunan birden fazla çocuğun birlikte oyun oynuyormuş gibi görünmesine rağmen birbirlerinden bağımsız bir şekilde oyunlar oynamasıdır. Oyunlar birbirinden kopuk ve bağımsızdır. Aynı oyunda görev paylaşımı yapmazlar. Mesela herkes doktor olmak isteyebilir.

e. Sembolik Oyun

- Çocuklar bu özelliği kazanmakla birlikte bir nesnenin yerine başka bir nesneyi sembol olarak kullanabilir. Bu doğrultuda herhangi bir nesneyi gerçek amacının dışında kullanarak oyun oynayabilirler.

Örnek:

- Çocukların süpürgeyi at gibi kullanması,
- Kova kapağını araba direksiyonu gibi kullanması,
- Televizyon kumandasını araba gibi sürmesi,
- Tabureleri otobüs koltuğu gibi kullanması,
- Perdeleri gelinlik gibi kullanması.

DİKKAT

Çocukların sopayı at gibi kullanabileceğini düşünmesi sembolik düşüncedir. Bu şekilde oyun oynaması ise sembolik oyundur.

f. Kişi Sürekliliği ve Cinsiyet Değişmezliği

- Bu dönemdeki çocukların bireylerin dış görünüşü veya kıyafetleri değişse de kişinin değişmediğini bilebilmesi ve onları tanıyabilmesidir.

Örnek:

Bir çocuğun babası saçını ve sakalını kesse dahi onu tanıyabilmesi kişi sürekliliğinin kazanıldığını gösterir.

g. Gerçek İle Hayal Olanı Ayırtedememe (Majistik, Sihirli, Büyülü Düşünce, Hayale Kaçma)

- İşlem öncesi dönemdeki çocuklar, gördükleri rüyaları veya çizgifilm karakterlerini gerçekmiş gibi algılayabilirler. Doğa üstü olayların gerçekleşmesinde olanaksızlığı düşünemezler. Henüz mantıksal düşünemedikleri için masallar ve çizgifilmler çok ilgisini çeker.

Çocuklar:

İşlem Öncesi Dönemde	Somut İşlemler Döneminde	Soyut İşlemler Döneminde
↓	↓	↓
Büyülü düşünme (Mantık yok)	Tümevarımsal düşünme	Tümdengelimsel düşünme

Örnek:

- Şirinler, Mickey Mouse, Casper gibi çizgi film karakterlerini gerçek hayatta varmış gibi algılamaları ve inanmaları,
- Gördükleri rüyaları gerçek zannedip etkilenmeleri,
- Hayali arkadaş üretip onlarla oyun oynamaları gibi.

Kral Akademi

DİKKAT

- Hayali arkadaş ile ilgili örnekte majistik (büyülü, sihirli) düşünme ifadesi seçeneklerde yoksa doğru cevap sembolik oyun da olabilir. Çünkü çocuk gerçek bir arkadaş yerine zihninde **sembolik olarak** canlandırdığı başka bir arkadaşla oyun oynuyordur.
- Hem majistik düşünce hem de sembolik oyun seçeneklerde yer almadığında birey sahip olduğu şemalarla ilgili bir durumu sergilediği için doğru cevap "**özümleme**" de olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta sorularda örneklerle ilgili kalıp yargı oluşturmak yerine daha kapsamlı düşünüp ihtimalleri değerlendirmektir. Ancak bu ifadelerin aynı anda seçeneklerde **kullanılmadığını da** unutmamalıyız.

h. Animizm (Canlandırmacılık - Kişileştirme)

- Çocukların canlı ve cansız varlıkları ayırt edememesidir. Bu yüzden cansız varlıklara canlıymış gibi davranırlar. Aynı zamanda cansız varlıklara insanlara özgü özellikleri yakıştırması da yine bu özellikle ilgilidir.

Örnek:

- Oyuncak bir kediyi canlı gibi algılayıp yemek yedirmeye, uyutmaya, yıkamaya çalışmasının yanı sıra aynı zamanda canlı bir kediye oyuncak kedisine karşı sergilediği davranışları tekrarlayıp kolunu bacağını ayırmaya çalışması da animizm örneğidir.
- Oyuncak bebeğin kolu çıktığında canının yandığını düşünüp ağlayan bir çocuğun davranışının yanı sıra, gerçek bir bebeği oyuncak sanıp gözlerini eliyle açmaya çalışması ve oyuncak bebeğinin boncuklarını ona yedirmeye çalışması da animizm örneğidir.

DİKKAT

Bazı soru tarzlarında animizm ve sembolik oyun özellikleri karıştırılabilmektedir. Animizm bir çocukta 3-4 yaşlarında daha yoğun görülmektedir. 6-7 yaşlarına doğru görülme ihtimali artık giderek azalmaktadır.

Örnek:

6 - 7 yaşında bir çocuğun oyuncak bebeğiyle evcilik oynarken sergilediği davranış animizm değil sembolik oyundur. Çünkü bu yaşta artık çocuklar onun canlı olup olmadığının farkındadır dolayısıyla bu davranışı oyun amaçlı sergilemektedir. Bu yüzden animizm ve sembolik oyunu birbirinden ayırt edebilmek için yaş önemli bir unsurdur.

i. Yapaycılık (Artifikalizm)

- Çocuğun doğa olaylarını birisinin yaptığını ya da bu olaylara birisinin neden olduğunu düşünmesidir.

Örnek:

- Kar yağışını, birinin gökyüzünden pamuk attığı şeklinde açıklaması,
- Gece Ay'ı görmediğinde, birinin düğmesine basıp Ay'ın ışığını söndürdüğünü söylemesi,
- Güneş'in, birinin onu kibritle yaktığı için bu kadar sıcak olduğunu söylemesi,
- Sel olduğunda birinin muslukları açık bıraktığını söylemesi.

j. Benmerkezcilik (Egosantrizm, Perspektif Almada Yetersizlik, Kendine Odaklanma)

- Bu düşünme biçimine sahip çocuklar kendilerinin hissettiklerini başkalarınında aynı şekilde hissettiğini düşünürler. Bu yüzden çevresindekilerin farklı görüşlere sahip olabilecekleri anlayamazlar. Aynı zamanda etrafındakilerin kendisi için var olduğunu ya da etrafındaki olaylara kendisinin sebep olduğunu da düşünebilirler.
- Dünyanın merkezine kendilerini yerleştirdikleri için başkalarının bakış açısının farklı olabileceğini kavrayamazlar. Bu yüzden farklı düşüncelerle karşılaştıklarında bu duruma oldukça şaşırırlar.

Benmerkezcilik üç şekilde görülür:

1. Etrafındaki her türlü olayın sebebi ve sorumlusu olarak kendilerini görürler.

Örnek:

- Babası kaza yapınca "Ben babamı çok üzdüğüm için kaza yaptı." demesi,

- Anne - babası boşanmak üzereyken "Ben çok yaramazlık yaptığım ve çok konuştuğum için annemle babam boşanıyorlar." demesi,
- Annesinin hastalanması üzerine "Ben annemi öpmediğim için annem hastalandı." demesi gibi.

2. Etrafındaki her şeyin kendisine ait olduğunu ve her şeyin kendisi için yapıldığını sanırlar. Bu yüzden bu dönemde mülk kavramının oluşması beklenmez.

DİKKAT

Bunun bir sonucu olarakda Piaget'ye göre 0-6 yaş arası ahlâk gelişimi söz konusu değildir.

Örnek:

- Selma'nın, annesinin misafirler için yaptığı pastayı aslında kendisi için yaptığını düşünmesi ve bu yüzden pastayı kimseyle paylaşmak istememesi,
- Misafirliğe giden bir çocuğun oradaki oyuncakların da kendisine ait olduğunu düşünmesi ve evlerine giderken bu oyuncaklardan birkaçını götürmek istemesi gibi.

Herkesin hissettiği duygu ve düşüncelerinde kendisininki ile aynı olduğunu düşünür. Bu yüzden farklı görüş ve düşüncelere tanık olduğunda bir hayli şaşırır ve kendi görüşlerinin doğruluğunu inatla savunurlar.

Örnek:

- Kendi gördüğü rüyayı başkalarına, sanki onlar da aynı rüyayı görmüş gibi anlatması,
- Kendisi sütü sevmiyor diye bütün çocukların da süt sevmediğini düşünmesi,
- Annesi ağladığında ağzındaki emziği çıkarıp annesine vermesi.

DİKKAT

Doğa olayları ile ilgili verilen örneklerde benmerkezcilik, animizm ve yapaycılık kavramlarının ayırt edilmesi gerekmektedir .

Örnek:

- Bulutlar üzgün olduğu için yağmur yağıyor. (Animizm)
- Biri hortumla su tuttuğu için yağmur yağıyor. (Yapaycılık)
- Ben (benmerkezcilik) bulutları üzdüğüm (animizm) için yağmur yağıyor. (benmerkezcilik ve animizm)
- Bulutlar beni Güneş'ten korumak için varlar. (benmerkezcilik)

k. Özelden Özele Akıl Yürütme

- Çocukların kendi yaşantılarına bağlı olarak genele dokunmadan bir özelden diğerine ilişkin çıkarımda bulunmasını ifade eder. Yani iki farklı durum arasında tek bir noktaya odaklanarak düz mantıkla akıl yürütmesidir. Olayları sadece öğrenilen örnekle kavrar başka bir olasılığı düşünemez ve kabul etmezler özelden özele akıl yürütmenin temelinde tek yönlü düşünme (odaklanma) yer almaktadır.

DİKKAT

- Özelden özele akıl yürütme örneklerinde mantıksal bir çıkarıma rastlanmaz.
- Bunun nedeni ise zihinsel olgunluk düzeyi yeterince ilerlememiş olması nedeniyle hâlâ tümevarım ve tümdengelim özelliklerinin gelişmemiş olmasıdır.

Örnek:

- Her hafta sonu eğlenmesi için lunaparka götürülen bir çocuğun herhangi bir hafta sonu lunaparka götürülmediğin de o günün hafta sonu olmadığını düşünmesi ya da bu kez hafta içi bir gün lunaparka götürdüğümüz bir çocuğun o günü hafta sonu zannetmesi,
- Her gün babasının işten gelmesi ile havanın kardığını gören bir çocuğun; bir gün babası mesaiye kalıp geciktiğinde hâlâ babası gelmediği için havanın kararmadığını düşünmesi ve annesine oyun oynamak için dışarı çıkmak istediğini söylemesi,
- Her yaz tatilde denize kıyısı olan bir beldeye tatile giden bir ailenin çocuğunun, bu yaz denize kıyısı olmayan bir beldeye tatile gidilmesi üzerine tatil yapmadıklarını düşünmesi,
- "Ağaçlar neden cansız?" diye sorulan bir çocuğun, "Çünkü hareket etmiyorlar." demesi.

Kral Akademi

DİKKAT

Çocukların bu şekilde davranmalarını sebeplerinden birisi **zihinsel olgunlaşmanın yetersizliğidir**. Bir diğer sebebi ise çocuklardaki **şemaların hâlâ yeterli düzeyde olmamasıdır**. Çocuklar tatilin ne olduğunu bilmeyebilir ama siz her yaz " Haydi çocuklar tatile gidiyoruz." der ve onları denize kıyısı olan bir beldeye götürürseniz sadece bu noktaya odaklanan çocuklar artık tatilin denize gitmek olduğunu düşünerek tek yönlü akıl yürütebilirler.

DİKKAT

- Bazı sorularda özümleme ve özelden özele akıl yürütme kavramlarını ayırt etmekte zorlandığımız zamanlar olacaktır. Bu durumda aşağıdaki bilgiyi göz önünde bulundurmamız yeterlidir.
- Özümleme, ilk kez karşılaşılan bir durumun daha önceden var olan bir şemaya o şemada hiçbir değişikliğe gitmeden yerleştirilmesi ve bilgiyi yeni duruma da uyarlayarak bu durumdan bir **genellemeye** varılması iken; özelden özele akıl yürütme ise daha önceden zaten karşılaşılmış iki durumun birbiriyle bağdaştırılması ve buradan bir çıkarıma varılmasıdır. Özümlemede, **genelleme ve genişletme** durumu söz konusu iken; özelden özele akıl yürütmede ise **odaklanmadan dolayı kapsamı daraltma ve tek yönlü düşünme** görülmektedir.

Örnek:

- Sayı sayarken 99'dan sonra yüz geldiğini öğrenen bir çocuğun, 199'dan sonra arka arkaya iki kere 100 - 100 demesi özümlemeye örnektir. Çünkü çocuk 199'a kadar ilk defa saymış ve önceki bilgisini bu yeni duruma uyarlamaya çalışmıştır.
- Babasına neden terlediğini soran ve "Çok çalıştığım için." cevabını alan bir çocuk bir gün hava sıcak olduğu için terlemesine rağmen babasının çok çalıştığını düşünmesi, öğrenmeyi genellediğini gösterir. Yani her terlediğinde çok çalıştığını düşünmesi özümlemedir.

Fakat babası bir gün çok yorulduğunu söyleyince "Hayır yorulmamışsın çünkü hiç terlememişsin." demesi terleme olayını sadece çalışmakla sınırladığını ve özelden özele akıl yürüttüğünü gösterir. Çünkü terlediyse çalışmıştır terlemediyse çalışmamıştır şeklinde düz mantık yürütmektedir.

- Bir çocuğun her sakalı olanın aynı zamanda baba olduğunu düşünmesi özümleme, sakalı olmayanın baba olamayacağını sadece sakalı olanların baba olabileceğini düşünmesi ise özelden özele akıl yürütme'dir.

I. Yanlış Bağdaştırma (Senkretik Düşünce)

- Çocuğun, arasında hiç ilişki bulunmayan durumları birbiri ile bağdaştırmasıdır. Olay sadece bir kez yaşanmış olmasına rağmen çocuklar aralarında hiçbir ilişki bulunmayan bu durumları bile birbiriyle ilişkilendirebilir.

Örnek:

- Babası markete süt almaya giderken kaza yapan bir çocuğun babasının bu kazasını marketteki süte bağlaması,
- Ablası merdivenlerden kayıp düşen bir çocuğun bunu o gün kendisine alınan yeni oyuncak arabasına bağlaması,
- Çok sevdiği arabası kırılan bir çocuğun bunu, o gün onlar da bulunan amcasına bağlaması gibi.

DİKKAT

Yanlış bağdaştırma ile özelden özele akıl yürütme özelliklerinin ayrımını yapmakta zorlanacağımız bazı sorularla karşı karşıya kalabiliriz. Bu doğrultuda aşağıdaki durumlar göz önüne alınmalıdır:

- Yanlış bağdaştırmada bireyin akıl yürütüp herhangi bir çıkarıma varması durumu söz konusu değildir. Sadece ilgisiz iki durum arasında bağ kurmak vardır. Özelden özele akıl yürütmede ise bağdaştırmanın sonrasında bir de akıl yürütme ve çıkarıma varma durumu söz konusudur.
- Yanlış bağdaştırmada ilişki kurulabilmesi için olayın bir kez yaşanması yeterliyken özelden özele akıl yürütmede olay öncesinde birkaç kez tekrarlar.
- Yanlış bağdaştırma batıl inanışlar gibi yetişkinlerde de görülebilir ama özelden özele akıl yürütme somut işlemler dönemi ve sonrasında görülmez.

Kral Akademi

Örnek:

- Amcası onlara her geldiğinde, sevdiği bir oyuncağın kırıldığına tanık olan bir çocuğun buradan yola çıkarak "Amcamlar gelirse oyuncaklarımdan birisi kırılır." şeklinde akıllı yürütmesi ya da oyuncaklardan birisi kırılan bu çocuğun "Oyuncağım kırıldıysa demek ki amcamlar bize gelecek." demesi tekrarlayan olayların neticesinde ortaya çıktığı için özelden özele akıl yürütmedir.
- Amcası geldiğinde oyuncağının kırılması olayı sadece bir kez yaşansaydı ve çocuk buna rağmen oyuncağının kırılmasını, amcasının o gün onlarda olmasına bağlasaydı bu durum yanlış bağdaştırma örneği olacaktı.
- Kırmızı kıyafet giyip okula giden bir kız çocuğunun çevresinden o gün, diğer günlere oranla daha yoğun ilgi görmesini giydiği kırmızı kıyafete bağlaması yanlış bağdaştırmadır.
- Bu çocuk her kırmızı kıyafet giydiğinde aynı şekilde yoğun ilgi görmüş olsaydı ve bunun ardından "Kırmızı kıyafet giydiğimizde ilgi görürüz, kırmızı kıyafet giymediğimiz de ise ilgi görmeyiz." şeklinde tek bir noktaya odaklanıp düz mantığıyla akıl yürütmüş olsaydı, bu kez bu durum özelden özele akıl yürütme özelliği ile açıklanacaktı.

Örnek:

Bir çocuğun yaşanan bir olayı hiç ilgisi olmayan bir nokta ile ilişkilendirmesi yanlış bağdaştırma kavramı ile açıklanmaktadır ancak hiç alakası olmadığı hâlde bu olayları kendisi ile ilişkilendirmesi öncelikle benmerkezcilik kavramıyla açıklanmaktadır. Ancak seçeneklerde benmerkezcilik olmadığı zaman bu durumu da yanlış bağdaştırma kavramı ile açıklayabiliriz.

Örnek:

Ablasının merdivenlerden kayıp düşmesini o gün kendisine alınan yeni oyuncağına bağlaması yanlış bağdaştırma iken; bu olayı kendisinin ablasına bağırmasına bağlaması ise benmerkezcilik örneğidir. Buna rağmen seçeneklerde benmerkezcilik yoksa bu örnek için de cevap yanlış bağdaştırma olabilir.

m. Tek Yönlü Sınıflama ve Sıralama Yapma

- Bu dönemdeki çocuklar odaklanmadan dolayı nesneleri sadece bir özelliğe göre sınıflandırabilir. Aynı zamanda sıralama yaparken en uzun ve kısayı, en ağır ve hafifi bu sıralamanın başlarına doğru bir şekilde yerleştirebilir ancak ortadaki değerleri doğru sıralayamaz. Aynı zamanda tek yönlü düşünmeden dolayı belli bir özelliğe göre sıralanmış nesne ve sembolleri tersinden sıralayamazlar.

Örnek:

- Bir çocuğun kendisine verilen ■, ▲, ●, ♣ şekilleri tersten sıralaması istendiğinde çocuk bu sıralamayı ♣, ●, ▲, ■ şeklinde doğru sıralayamayabilir. Bu tek yönlü düşünmesinden kaynaklanır ve bu duruma tek yönlü sıralama adı verilir.
- Çocuktan nesneleri büyükten küçüğe doğru sıralanması istendiğinde iki uç noktayı doğru yerleştirdiği ancak arasındaki değerleri hatalı sıraladığı görülür (■, ♣, ●, ▲ gibi)
- Farklı renklerde ve farklı büyüklüklerdeki bilyeleri sınıflaması istendiğinde ya sadece renklerine göre ya da sadece büyüklüklerine göre sınıflama yapacaktır. Bunun temel nedeni ise bu dönemde ortaya çıkan odaklanma durumudur. Yani farklı bir ifadeyle hâlâ odaktan uzaklaşma özelliğinin kazanılamamış olmasındandır.

n. İşaretsel (Sembolik, Simgesel) İşlev

- Bu özellik Bruner'in imgesel döneminin özelliklerine karşılık gelir. Çocukların herhangi bir nesne göz önünde olmasa bile bu nesneleri zihninde kaydettikleri şekilde resmedebilmeleridir. Aynı zamanda bu özellik sembol kullanabilme yeteneğininde varlığını gösterir.

Örnek:

- Çocuklar, önünde bir portakal olmasa da "haydi bize bir portakal resmi çiz." dendiğinde bu meyveyi daha önceden gördüğü ve zihnine kaydettiği şekliyle resmedebilirler.
- Çocuğun giderken birine el sallaması bay bay yerine geçen bir semboldür.
- Konuşurken kullanılan her sözcük temsil ettiği nesne adına zihinde birer semboldür.

o. Kalıp Yargılar

- Çocuklar sınırlı deneyimleri nedeni ile kalıp yargılar geliştirip karmaşık bilgileri dar kavramlarla örgütlemeye çalışırlar.

Kral Akademi

Örnek:

- Hemşire olmak isteyen bir kız çocuğunun, "Doktor olmak istemez misin?" diye sorulduğunda "Kızlar doktor olmazlar, hemşire olurlar." yanıtını verip, bu görüşü ısrarla savunması.
- Bir erkek çocuğunun "Erkekler pembe giymez. Pembeyi kızlar giyer." demesi ve bunu savunması.

DİKKAT

- "Kalıp yargılar" kavramına ait örneklerle karşılaştığımızda eğer seçeneklerde "kalıp yargılar" ifadesi yer almıyorsa doğru cevabı bulabilmek için seçeneklerde odaklanma, tek yönlü düşünme, özümleme veya odaktan uzaklaşamama ifadeleri aranmalıdır.
- Seçeneklerde kalıp yargılar ifadesi olsa bile eğer soru bize "Bu durumun temel sebebi nedir?" şeklinde yöneltilmiş ise doğru cevap **odaklanma** olacaktır. Soru "Bu durum aşağıdaki bilişsel özelliklerden hangisinin **tam olarak gelişmemesinden** kaynaklanır?" şeklinde ise bu kez doğru cevap **odaktan uzaklaşma** olacaktır.

III. OKULUN İLK YILLARINDA BİLİŞSEL GELİŞİM

Somut İşlemler Dönemi (7 - 11 Yaş)

- İlköğretimin birinci kademesine denk gelen bu dönemde benmerkezci düşünme oldukça azalır. Bu dönemde çocuğun işlemleri muhakeme edişi mantıklı bir hâle gelir ve mantıklı düşünme bu dönemde başlar.
- Atasözü ve deyimleri mecazi anlamları ile algılayamadıkları görülür.
- Piaget'ye göre çocuklar bu dönemde problemleri sadece somut yollarla çözebilirler. Soyut olan ifadeleri ise algılayamazlar.

a. Odaktan Uzaklaşma (Merkeziyetsizlik)

- Bu özelliğin kazanılmasıyla birlikte çocuklar artık nesnelerin bir tek özelliğine değil, birden fazla özelliğine dikkatini verebilir ve olaylara farklı boyutlardan bakabilmeyi başarır. Bunun temelinde zihinsel olgunlaşma önemli bir rol oynar.

DİKKAT

Somut işlemler dönemine ait herhangi bir özelliğin işlem öncesi dönemde **kazanılamamasının** temel sebebi **odaklanmadır**. Bu yüzden somut işlemler döneminde kazanılan bütün özelliklerin temelinde **odaktan uzaklaşma** özelliğinin kazanılmış olması yer almaktadır.

DİKKAT

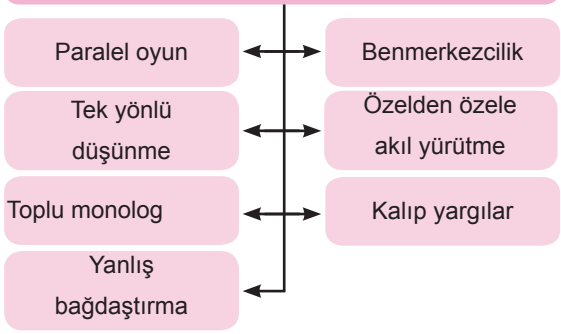
- Tek yönlü sınıflama ve sıralama yapma, ben merkezcilik, toplu monolog, paralel oyun, kalıp yargılar, özelden özele akıl yürütme ve yanlış bağdaştırma gibi kavramlara ait örnekler verildiğinde soru kökü oldukça önemlidir.
- Verilen örnekler her ne kadar bu kavramlarla ilgili olsa da eğer soru kökünde "Yukarıdaki durum hangi özellikle açıklanabilir?" değil de " Yukarıdaki durum hangi özelliğin **gelişmemiş olmasıyla** açıklanabilir?" ifadesi kullanılmışsa cevap "**odaktan uzaklaşma**" olacaktır. Çünkü bahsettiğimiz bu özellikler gelişmediğinde, yani yokluğunda değil varlığında çeşitli problemlere yol açmaktadırlar. Bütün bu özellikler aslında odaktan uzaklaşma özelliğinin hâlâ gelişmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. ÖSYM bu noktada paragrafta benmerkezcilik kavramına ait bir açıklamaya yer verip aynı zamanda seçeneklere de benmerkezcilik kavramını yerleştirmektedir. Ancak soru kökünü dikkatli okuduğumuzda bu durumun bize **ne ile açıklanabileceğinin** değil de hangi özelliğin **gelişmemiş olmasıyla** açıklanabileceğinin sorulduğunu görebilirsiniz.

DİKKAT

- Gelişmediğinde yani kazanılamadığında problem yaşayabileceğimiz özellikler dönemlerin içerisinde kazanılması arzu edilen **olumlu yöndeki** özelliklerdir. (Tümdengelim, analoji, odaktan uzaklaşma, korunum, tersine çevirebilme, hipotetik düşünce, kombinasyonel düşünce gibi)
- Tek yönlü sınıflama ve sıralama yapma, benmerkezcilik, toplu monolog, paralel oyun, kalıp yargılar, özelden özele akıl yürütme ve yanlış bağdaştırma gibi özellikler ise kazanılamadığında değil aksine varlığını sürdürdüğün de olumsuz durumlara yol açarlar. Bunun da en önemli sebebi **odaklanmadır** ya da farklı bir ifadeyle **odaktan uzaklaşma özelliğinin hâlâ gelişmemiş olmasıdır**.

Kral Akademi

Odaklanmadan kaynaklanan ya da odaktan uzaklaşma özelliğinin gelişmemiş olmasından kaynaklanan durumlar. (Bu özellikler odaktan uzaklaşma özelliği kazanılınca ortadan kaybolur)

b. Çok Yönlü Sınıflama (Üst Düzey Sınıflama)

- Odaktan uzaklaşma özelliğinin kazanılmasıyla birlikte çocuklar artık nesneleri birden fazla özelliğe göre sınıflandırabilir.

Örnek:

Çocuklar kendilerine verilen farklı büyüklükte ve farklı renklerdeki bilyelerin sınıflandırması istendiğinde artık işlem öncesi dönemdeki gibi sadece renklerine veya sadece büyüklüklerine odaklanmak yerine aynı anda hem büyüklüklerine hem de renklerine göre sınıflama yapabilmektedirler.

DİKKAT

Çok yönlü sınıflama, tek yönlü sınıflamaya göre daha **homojendir**. Çünkü gruptaki nesnelerin benzer özelliklerini sayısı birden fazladır. Tek yönlü sınıflamada ise gruptaki nesnelerin sadece tek bir özelliği benzediği için aynı grupta yer aldığı bilinmelidir.

c. Dağılma (Empati, Perspektif Alma)

- Benmerkezci düşünceden kurtulmak ve başkalarının görüşlerinide algılayabilmektir. Başka bir ifade ile empatinin gelişmesi olarakta tanımlanabilir.

d. Geçişlik

- Somut işlemler döneminde, korunum ilkesinin ve sıralama yeteneğinin kazanılmasına bağlı olarak kazanılması doğrultusunda çocuklar önceden yaptıkları karşılaştırmalara bağlı olarak nesnelerin birbiriyle olan ilişkileri göz önünde bulundurup nesneleri bu doğrultuda sıralayabilirler.

Örnek:

- A > B, ve B > C ifadeleri verilen bir çocuğa A'nın mı yoksa C'nin mi büyük olduğu sorulduğunda çocuk bu iki bilgiden yola çıkarak A > C diyebilir.
- Düzenlenen Fizik sınavında Ahmet, Mehmet'ten, Mehmet de Cemil'den yüksek puan almıştır. O hâlde Ahmet'in mi yoksa Cemil'in mi puanı daha yüksek diye sorulan bir çocuk "Ahmet" cevabını verebilir.
- Geçişlilik özelliğine sahip bir çocuğa her biri farklı uzunlukta üç çubuktan öncelikle 1. ve 2. çubuk gösterilmiş ve hangisi daha uzun diye sorulduğunda çocuk 1. çubuk cevabını vermiştir. Daha sonra 1. ve 3. çubuk yan yana getirilip bir kez daha sorulmuş ve çocuk bu kez 3. çubuk cevabını vermiştir. Sonrasında ise bu çubukları en uzundan en kısaya doğru sıralaması istendiğinde 2. ve 3. çubuğu yan yana görmediği hâlde 3. > 1. > 2. cevabını vermiştir.

e. Tersine Çevirebilme

- Yapılan bir işlemin ya da uygulamanın eski orijinal hâline döndürülebilmesidir. İşlemleri tersten düşünebilir ve en başa tekrar dönebilirler. Bu özelliğin kazanılabilmesi için odaktan uzaklaşmanın gelişmiş olması gerekir.

Örnek:

- Okula giden bir çocuğun kaybolmadan aynı yolu kullanarak tekrar evine dönebiliyor olması.
- Yapılan matematiksel bir işlemin sağlamasını yaparak baştaki verilerin yeniden elde edilmesi.
- Belli bir kritere göre sıralanmış nesneleri, istendiğinde tersten de sıralayabiliyor olması.

DİKKAT

Sorunun paragrafında herhangi bir işlemi **tersine çeviremeyen** bir çocuğun durumu örnek olarak verildiğinde bizlere "**Bu durumu aşağıdaki bilişsel özelliklerden hangisi ile açıklayabiliriz?**" sorusu yöneltilirse doğru cevap asla tersine çevirebilme olamaz. Çünkü hâlâ bunu başaramayan çocuğun durumunu sanki bu özelliğe sahipmiş gibi tersine çevirebilme ile açıklayamayız. Bu durum ancak **tersine çevirememe** ya da **odaklanma** ile açıklanabilir. Böyle bir soruda doğru cevabın tersine çevirebilme olabilmesi için soru kökünde "Bu durum aşağıdaki bilişsel özelliklerden hangisinin kazanılamadığını gösterir?" şeklinde olmalıdır.

Kral Akademi

f. Çıkarsanmış Gerçeklik

- Çocuklar bu dönemde herhangi bir olayın son anına denk gelseler de önceki tecrübelerine dayanarak gözlemledikleri bu olayların öncesinde ne olup bittiği yönünde mantıklı çıkarımlarda bulunabilirler.

Örnek:

- Tv'de futbolcuların saha kenarında sevindiğini gören birinin gol olduğunu anlayabilmesi,
- Evin kapısının önünde çok sayıda ayakkabı gören bir çocuğun evde misafir olduğunu anlayabilmesi,
- Babası eve her gelişinde şeker getiren bir çocuğun uyandığında şekerleri görünce babasının geldiğini anlayabilmesi,
- Mutfağa girdiğinde yerde cam kırıkları gören birinin, daha önce orada bardak kırıldığını tahmin etmesi gibi.

h. Yanlış İnanç İlkesi

- Çocukların odaktan uzaklaşma özelliğini kazanabilmesi ile birlikte, başkalarının da benzer durumlarla ilk kez karşılaştığında tıpkı kendisi gibi aynı yanlışlara düşünebileceklerini kavrayabilmiş olmalarıdır. Bunun için aynı zamanda benmerkezcilikten de kurtulmuş olmaları gerekir.

Örnek:

- İşlem öncesi dönemde yer alan ve bu yüzden benmerkezciliğin görüldüğü Esra'ya, bilye süsü verilmiş şekerler gösterilmiş ve bunun bilye mi yoksa şeker mi olduğu sorulmuştur. Esra ise odaklanmadan dolayı sadece görüntüye dikkat ettiği için "Bilye." cevabını vermiştir. Esra'ya şekerlerden birini yeme fırsatı verilmiş ve tekrar sorulduğunda Esra, bunların şeker olduğunu söylemiştir. Ardından Esra'ya son olarak "Senin yaşlarında olan ve bunu daha önce hiç görmemiş ve tatmamış birine gidip bunların bilye mi yoksa şeker mi olduğunu sorsak sence ne cevap verir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu aşamada Esra işlem öncesi dönemde olduğu ve benmerkezcilik özelliği sergilediği için herkesin de kendisi gibi doğru cevabı bileceğini zannedip "Şeker derler" cevabını vermiştir. Bu durum yanlış inanç ilkesinin hâlâ kazanılamadığını gösterir.
- Esra, somut işlemler dönemine geldiğinde ve yanlış inanç ilkesini kazandığında ise olaylara bir başkasının açısından bakabilecek olgunluğa eriştiği için onların da tıpkı kendisi gibi bunu ilk kez gördüğünde bilye zannedebileceklerini söyleyebilir. Ancak yanlış inanç ilkesinin kazanılabilmesi için bireyin odaktan uzaklaşmış ve benmerkezciliği geride bırakmış olması gerekir.

i. Bütün - Parça İlişkisini Kavrama (Sınıf İçerme, Sınıfa Dahil Olma)

- Piaget, yaptığı araştırmalarda işlem öncesi dönemdeki çocukların bütün ile parça arasındaki ilişkiyi kuramadıklarını ve bir bütünün, onu oluşturan parçaları içerdiğini fark edemediklerini görmüştür. Ancak somut işlemler döneminden itibaren çocuklar bütün - parça ilişkisini kavramaya başlar ve bütünün parçadan daha fazlası olduğunu, yani bütünün parçayı da kapsadığını anlarlar.

Örnek:

- 10 erkek 20 kız öğrencinin olduğu bir sınıfta "Kızlar mı çok yoksa erkekler mi?" sorusuna "kızlar" cevabını rahatlıkla verebilirler. Ancak parça bütün ilişkisini kavrayabilen çocuklar "Bu sınıfta kızlar mı çok yoksa öğrenciler mi?" sorusuna bütünü temsil ettiği için öğrenciler (kız - erkek toplamı) cevabını verirler. Eğer öğrenci bu soruya da hala "kızlar" cevabını veriyorsa bu durum o çocukta parça bütün ilişkisinin tam olarak kazanılamadığını gösterir.
- İçinde 5 kivi, 3 muz ve 2 portakal bulunan bir meyve tabağını gösterdiğimiz çocuğa ''Bu tabakta kivi mi yoksa meyveler mi daha fazla?'' diye sorduğumuzda eğer çocuk parça - bütün ilişkisini kazanmışsa "meyveler" cevabını verebilecektir.
- Ankara'da oturan ve Ankara doğumlu olan bir çocuğa "Ankara'da oturanlar aynı zamanda Türkiyeli de olur mu?" sorusu sorulduğunda "Evet" cevabını verebilirse demek ki Türkiye'nin bir bütün, Ankara'nın ise o bütünün içerisinde yer alan bir parça olduğunu kavrayabilmiş demektir.

j. Dönüşümsel Düşünme

- Geçmişte yaşanan çeşitli olayların yeniden zihinde kurulabilmesi yani anılarını hatırlayabiliyor olmasıdır. Çocuklar aradan geçen zamana rağmen her-

Kral Akademi

hangi bir uyarıcı ile karşılaştığında geriye dönük düşünüp geçmişte yaşanan olayları ayrıntılarıyla hatırlayabilirler.

Örnek:

Tatilden döndükten bir müddet sonra beraber tatile gittikleri ailenin çocuklarını görünce onunla tatilde oynadıkları oyunları hatırlayabilirler.

k. Korunum

- Dönemin en önemli ve en dikkat çekici özelliği korunumdur. Korunum bir nesnenin mekân içinde yeri, konumu ve şekli değişmesine rağmen miktarının, ağırlığının ya da hacminin değişmediğinin bilinmesidir.

Örnek:

- Annesinin elmayı dörde bölüp vermesine rağmen hâlâ onun toplamda bir elma olduğunu ve aslında çoğalmadığını bilmesi,
- 50 TL'nin bozdurulup 5 tane 10 TL'ye dönüştürülmesine rağmen çocuğun parça sayısına odaklanıp kalmadan, aslında hâlâ 50 TL'ye sahip olduğunu anlaması,
- Dar ve uzun bir bardaktan geniş ve yayvan bir bardağa suyu boşalttığımız da suyun azalmadığını hâlâ aynı miktarda olduğunu bilmesi,
- 50 cm. uzunluğundaki bir tel 4'e katlandığında bile açıldığı zaman hâlâ aynı uzunluğa sahip olabileceğini bilmesi gibi.

DİKKAT

Çocuklar öncelikle "madde" korunumunu son olarak da "Hacim" korunumu kazanırlar.

Madde, Uzunluk, Sayı, Alan,

6 - 7 yaş

Ağırlık, Hacim

9 - 10 yaş 11 - 12 yaş

Korunum Türleri

Madde korunumu: Bir bütün parçalara ayrılsa bile miktarı değişmez.

Uzunluk korunumu: Uzun bir tel parçalansa veya kıvrılsa bile uzunluğu değişmez.

Sayı korunumu: Nesnelerin yakınlaştırılması veya uzaklaştırılması ile miktarda değişme meydana gelmez.

Alan korunumu: Bir kağıt parçasının kapladığı alan, kağıt kesilip başka şekiller oluşturulursa bile değişmez.

Ağırlık korunumu: Şekli değişen hamurun ağırlığı değişmez.

Hacim korunumu: Farklı şekillere sokulan oyun hamurunun atıldığı kapta yine de taşırdığı su miktarı değişmez.

Korunuma bağlı diğer özellikler

a. Ayniyet (Aynılık - Değişmezlik, Özdeşlik):

Bir maddeye ekleme veya çıkarma yapılmadığı müddetçe maddenin de değişmediğinin bilinmesidir. Ya da ekleme yapıldığında artacağının çıkarıldığında ise azalacağını bilinmesidir.

Örnek:

Herhangi bir oyun hamuruna ekleme ya da çıkarma yapılmadığında şekli değişse bile maddenin değişmeyeceğinin ve aynı kalacağının bilinmesi gibi.

b. Telafi (ödünleme):

Cismin herhangi bir boyutunda meydana gelen değişimin diğer boyutta meydana gelen değişimle dengelenebileceğinin bilinmesidir.

Örnek:

- Bir balonun üzerine oturduğumuzda yanlardan esneyerek hacmini koruduğunu anlamak,
- Küp şeklindeki oyun hamurunu dikdörtgen haline getirdiğimizde her ne kadar bir boyutu kısalsada diğer boyuttaki artış sayesinde miktarın değişmeyeceğini bilmek gibi.

Kral Akademi

c. Dönüşebilirlik:

Bir nesnenin dış görünüşü ya da hali değişsede bunun tekrar eski haline alabileceğinin bilinmesidir.

Örnek:

- Buz halindeki suyun eriyip sıvı hâle geldikten sonra tekrar dondurularak buz hâline gelebileceğinin bilinmesi,
- Havası inmiş bir balonun şişirildiğinde tekrar eski hâline gelebileceğinin bilinmesi,
- Bir lastiği çekip sündürsek bile bıraktığımız zaman yeniden eski kısa hâlini alabileceğinin bilinmesi gibi.

I. Tümevarımsal (Özelden Genele) Düşünme

- Tümevarımsal düşünme ile mantıklı düşünme ve akıl yürütme süreci de başlamış olur. Çocuğun parça parça olan bilgileri birleştirip daha genel bir bilgiye yani bütüne ulaşabilmesi işlemidir.

Örnek:

"Balina memeli bir canlıdır ve doğurarak çoğalıyor. (Parça) Yarasa da bir memeli canlı ve yarasalar da doğurarak çoğalıyor. (Parça) O hâlde demek ki memeli canlılar (Bütün) doğurarak çoğalırlar." şeklinde düşünebiliyor olması.

DİKKAT

- Birey tümevarımı gerçekleştirmeden tümdengelimi gerçekleştiremez.
- Tümevarımsal düşünme somut işlemler döneminde kazanılmaya başlar ve soyut işlemler döneminde bir hayli gelişmiş olur.
- Tümevarımsal düşünmeyi soyut işlemler döneminde daha detaylı bir şekilde göreceğiz.

Soyut İşlemler Dönemi (11 - 18 Yaş)

- Çocukların artık üst düzey düşünebildiği ve yetişkin seviyesine ulaştığı dönemdir. Felsefi fikirleri ve inançlara ilgi artar. Soyut alanları da algılayabilecek seviyeye ulaşırlar. Mecaz anlam ve olasılık kavramı bu dönemde oluşur.

DİKKAT

Piaget'ye göre herkes soyut işlemler döneminin özelliklerini kazanmayabilir.

a. Ergen (Adölesan) Benmezkezciliği

- Bu dönemde, işlem öncesi dönemde görülen çocuk benmerkezciliğinin, farklı bir yapıya bürünerek ergen benmerkezciliği şeklinde ortaya çıktığı gözlenmektedir.
- Bu dönemi yaşayan bireyler dünyanın kendi etraflarında dönmediğini, dünyada başka bireylerin de olduğunu bilirler. Ancak sosyal çevrelerindeki bireylerin kendileriyle son derece ilgili olduklarını, devamlı olarak kendilerini izlediklerini düşünürler. Bu nedenle de zamanlarının çok büyük bir kısmını ayna karşısında kendi görünümleri ile uğraşarak geçirirler.

Ergen benmerkezciliği üç kısımdan oluşur.

1. Hayali Seyirciler

- Ergenler fiziki görünümlerine son derece dikkat ederler. Çevrelerindeki bireylerin onları izledikleri düşüncesinde oldukları için otobüste ya da sinemada herkes kendilerine bakıyor gibi hisseder, kendilerinin hayalî izleyicileri tarafından sürekli gözlendiğini düşünür, kendilerini bu izleyiciler önüne dağınık ve hazırlıksız çıkmamaya mecbur hissederler.

Örnek:

Ebru'nun girdiği ortamlarda herkesin onu izlediğini ve kendindeki en ufak bir kusuru ya da en ufak bir yeniliği bile yine herkesin fark edebileceğini düşünmesi gibi.

2. Kişisel Efsane (Mit)

- Bu dönemdeki çocuklar kendilerini sıradışı, farklı ve olağanüstü görürler. Bu yüzden her şeyi en iyi kendilerinin yapabileceğini düşünürler. Ergenler yaşadıklarını ve hissettiklerini abartılı bir şekilde dile getirirler.

Kral Akademi

DİKKAT

- Kimsenin kendisi kadar aşık olamayacağını düşünmesi,
- Hiç kimsenin kendisi kadar aşk acısı çekemeyeceğini düşünmesi,
- Kimsenin kendisinden daha iyi şiir okuyamayacağını düşünmesi gibi.

3. Omnipotent Düşünce

- Bu düşünceye sahip çocuklar kendisinin diğer insanlardan daha farklı olduğunu ve farklı güçlere sahip olduğunu düşünür. Bu yüzden çok fazla riske girer ve hayatı gereğinden çok basite alırlar. Bana bir şey olmaz düşüncesindedirler.

DİKKAT

Çalışmadığı için sınavı kazanamayacağı söylenen ergenin " Bu sınavı çok büyütüyorlar. Son 1 ay çalışsam yaparım. Çok basit." demesi gibi.

b. Esnek Düşünme

- Bireyin kendi görüşlerinde saplanıp kalmadan başkalarının görüşlerini de benimseyebilmesidir. Piaget'ye göre hipotetik düşünebilen ergenler bir sorunla ilgili ihtimalleri sıralayabilirler ancak kendi görüşlerine saplanıp kalmaz, başka ihtimaller olabileceğini de anlar, düşüncelerinde esnek olabilirler. Bu doğrultuda kendi görüşlerini katı bir şekilde savunmak yerine yanılgılarını fark ettikleri zaman bu görüşlerinde değişime gidebilir ve başkalarının görüşlerinin de daha iyi olduğunu kabullenebilirler.

DİKKAT

Münazara tekniği öğrencilere görüşlerini değiştirme fırsatı sunmadığı için esnek düşünme becerisini geliştiremez. Görüş geliştirme tekniği ise öğrencilere görüşlerini değiştirme fırsatı verdiği için esnek düşünme becerisini geliştirebilir.

c. Göreceli Düşünce

- Görüşlerin kişiye, yere ve zamana göre değişebileceğini bilmektir.

DİKKAT

- Kendisine göre sağda olanın, aslında karşısındakine göre sol tarafta olabileceğini bilmesi,
- Birine göre başarılı kabul edilebilecek bir puanın, bir başkasının gözünde başarı olarak kabul görmeyebileceğini anlayabilmesi gibi.

d. Hipotetik Düşünme (Olasılıklı, Varsayımsal)

- Piaget'ye göre bir ergen herhangi bir problemle karşılaştığında sorunun görünen boyutlarının ötesine geçip çözüme ilişkin olası yollar belirleyebilmekte ve farklı seçenekler ortaya koyup bunları test edebilmektedir. Buna hipotetik düşünme denir. Bir problemin birden fazla çözüm yolu olabileceğinin farkına varmaktır. Farklı bir ifade ile şu an görünen somut gerçeklerden sıyrılıp varsayımlar öne sürebilme becerisidir.

DİKKAT

Bu düşünme becerisi ile ilgili sorularda bireye genellikle "Olsaydı ne olurdu? ya da olmasaydı ne olurdu" sorularının yöneltildiği ve bireyin de buna birden fazla ihtimal ürettiği görülmektedir.

Örnek:

- Eğer ölüm olmasaydı şu an hayatımızda neler değişebilirdi?
- Dünyamız şu anki durumuyla değil de düz bir tepsiyi andıran durumu ile var olsaydı sizce ne gibi olaylar görülürdü?
- "Kurtuluş Savaş başarıya ulaşmasaydı şu anki mevcut durumda ne gibi farklılıklar ortaya çıkarabilirdi?" gibi.

e. Tümevarımsal (Endüksiyon) Düşünme

- Tümevarımsal düşünme ile mantıklı düşünme ve akıl yürütme süreci de başlamış olur. Çocuğun parça parça olan bilgileri birleştirip daha genel bir bilgiye yani bütüne ulaşabilmesi işlemidir.

Örnek:

"Balina memeli bir canlıdır ve doğurarak çoğalıyor. (Parça) Yarasa da bir memeli canlı ve yarasalar doğurarak çoğalıyor. (Parça) O hâlde demek ki memeli canlılar (Bütün) doğurarak çoğalırlar." şeklinde düşünebiliyor olması.

f. Tümdengelimsel Düşünme (Dedüksiyon)

- Bireyin en genel bilgilerden yola çıkarak özel bir bilgiye ulaşabilme yeteneğidir.

Örnek:

"Kadın - erkek eşitliği olmasaydı, bugün ben Ali ile aynı sırada oturamazdım" diyen Zeynep'in bu düşüncesi tümdengelimsel düşünmeye örnektir. Çünkü Zeynep, herkes için varolan her alanda etkisini gösteren bu eşitliği sadece kendiyle Ali'ye indirgemiş ve bunu da sadece yan yana oturabilme açısından ele almıştır.

DİKKAT

Örnekteki "olmasaydı" ifadesi hipotetik düşünceyi andırsa da, birey birden fazla ihtimal ve olasılık öne sürmediği için hipotetik düşünce olarak alamayız.

g. Analoji (Benzetme, Andırma)

- Bilinenlerden yola çıkarak benzetmeler yoluyla bilinmeyenlere ulaşmaktır. Andırma, birbirine benzemeyen iki durum arasındaki ortak bir özellikten hareketle birisi için geçerli olanı, diğeri için de geçerli saymayı, başka bir ifadeyle bilinen bir benzerlikten yola çıkılarak bilinmeyenlerin elde edilmesini sağlayan akıl yürütme yöntemidir ve soyut işlemler dönemindeki bir birey bu zihinsel yeteneği de kullanabilir.

Örnek:

- İnsan beyninin çalışma fonksiyonunu anlatırken bilgisayarların çalışma fonksiyonlarından yararlanabilmesi,
- Kan dolaşımı öğretilirken şehrin su şebekesindeki benzerlikten yararlanılabilmesi,
- İstanbul'un büyük bir şehir olduğunu bu yüzden de trafiğinin sıkışık olduğunu bilen birisi, Ankara'nın da büyük bir şehir olduğu bilgisinden ve buradaki benzerlikten yola çıkarak Ankara'da da trafiğin sıkışık olduğunu öne sürebilmesi gibi.

Örnek:

Anatomi dersinde iskelet sistemini anlatırken bükülebilir olan ve bükülemeyen pipetleri kullanmak bir "andırma" örneğidir.

DİKKAT

- Bir **parçanın** bilinenlerinden yola çıkarak diğer **parçanın** bilinmeyeni bulmak **analoji**'dir .
- Bilinen birden fazla **parçayı** birleştirip **genel** bir yargıya varma işi **tümevarım**'dır.
- Bilinen **genel** bir yargıdan yola çıkarak bir **parçanın** bilinmeyenine ulaşmak **tümdengelim**'dir.

Bu farkı aşağıdaki örnekler yolu ile biraz daha inceleyelim:

Örnek:

- Demir bir metaldir ve elektriği iletir. Bakır da bir metal olduğuna göre bakır da elektriği iletir. (Analoji)
- Demir bir metaldir ve elektriği iletir. Bakır da bir metaldir ve elektriği iletir. O halde demek ki bütün metaller elektriği iletir.(Tümevarım)
- Bütün metaller elektriği iletirler bakır da bir metal olduğuna göre o da elektriği iletir. (Tümdengelim)

Açıklama

- 1. örnekte demirin metal olduğu, elektriği ilettiği ve aynı zamanda bakırın da bir metal olduğu önceden bilinmektedir. Dolayısıyla demir ve bakırın metal olmalarının benzerliğinden yola çıkarak elektriği iletiyor olmalarının da benzer olduğuna dair akıl yürütülmüş ve bakırın da elektriği ilettiği kanısına varılmıştır. (analoji) (Demirden - Bakıra)
- 2. örnekte ise Demir ve Bakırın bilinen özelliklerinden yola çıkılarak bu iki parça birleştirilmiş ve bütün metallerin elektriği ilettiği kanısına varılmıştır. (tümevarım) (Demir ve Bakırdan - Bütün metallere)
- 3. örnekte ise bütün metallerin elektriği ilettiğine dair genel bir bilgi şeması içinden sadece bir metal türü olarak bilinen bakırın elektriği iletiyor olma özelliğine inilmiştir. (tümdengelim) (Bütün metallerden - Bakıra)

Örnek:

- Balina memeli bir canlıdır ve doğurarak çoğalır. Yarasa da bir memeli canlı olduğuna göre demek ki yarasalar doğurarak çoğalıyor. (Analoji)
- Balinalar memeli bir canlıdır ve doğurarak çoğalır. Yarasalar da bir memeli canlıdır ve onlar da doğurarak çoğalır. o halde demek ki bütün memeliler doğurarak çoğalırlar. (Tümevarım)

- Bütün memeliler doğurarak çoğalırlar. Yarasa da bir memeli olduğuna göre demek ki yarasalar da doğurarak çoğalırlar. (Tümdengelim)

Açıklama

- Balina ve yarasalardaki memeli canlı olma özelliğinin benzerliğinden yola çıkan birey doğurarak çoğalma özelliğinin de benzer olacağını düşünmüş ve buradan da yarasaların da doğurarak çoğaldığı kanısına varmıştır. (Analoji) (Balinadan - Yarasaya)
- Hem balinanın hem de yarasanın memeli bir canlı olduğunu ve doğurarak çoğaldığını bilen birey, bu özel iki durumu birleştirerek bütün memeliler doğurarak çoğalırlar şeklinde genel bir bilgiye ulaşmıştır. (Tümevarım) (Balina ve Yarasadan - Bütün memelilere)
- Bütün memelilerin doğurarak çoğaldığı bilgisinden yola çıkan biri yarasa gibi özel bir durumun bilinmeyenine ulaşmış ve yarasaların da doğurarak çoğaldığı kanısına varmıştır. (Tümdengelim)(Bütün memelilerden - Yarasaya)

Örnek:

- Kendisine "Bakır elektriği iletir mi?" diye sorulan birinin "Evet, çünkü bütün metaller elektriği iletiyor." demesi tümdengelimsel düşünmeye örnektir.

Açıklama

- Bireyin verdiği cevap incelendiğinde zaten öncesinde bütün metallerin elektriği iletir bilgisine sahip olduğu görülmektedir (genel bilgi). Bu yüzden tümevarım olma ihtimali yoktur. Çünkü zaten birey bütüne dair bilgiye sahiptir. Bakırın da metal olduğunu bilen birey bütün metallerin elektriği ilettiği bilgisinden yola çıkarak özel bir durum olan bakırın da elektriği iletebileceği kanısına varmıştır. (Tümdengelim)

Örnek:

- Kendisine "Yarasalar doğurarak mı çoğalır?" sorusu yönetilen birinin "Evet, çünkü bütün memeliler doğurarak çoğalır." demesi de yine tümdengelimsel düşünmeye örnektir.

Açıklama

- Bireyin verdiği cevap incelendiğinde zaten bütün memelilerin doğurarak çoğaldığına dair bir bilginin mevcut olduğu görülmektedir. Bu yüzden tümevarım olamaz. Birey yarasanın da bir memeli olduğunu biliyor ki bu yüzden bütün memeliler doğurarak çoğalıyorsa yarasa da bir memeli olduğu için o da doğurarak çoğalıyordur kanısına varıyor. Dolayısıyla bütün memelilere ait genel bir şema içerisinden sadece yarasaya ait bir özelliği ilişkin soruya cevap verebilmesi tümdengelimsel düşünme özelliğine sahip olduğunu gösterir.

Örnek:

Öğretmen: Ali bana metallerin bir özelliğini söyler misin?

Ali: Elektriği iletirler öğretmenim.

Öğretmen: Ali, biliyor musun bakır da elektriği iletir.

Ali : Demek ki bakır da bir metaldir öğretmenim. (Özümleme)

Açıklama

- Öğretmenin ilk sorusuna Ali'nin "Elektriği iletirler öğretmenim." cevabını vermesi var olan şemadan bir bilgiyi açıkladığını gösterir. (özümleme). Ancak ardından öğretmenin Ali'ye, bakırın da elektriği ilettiğine dair yeni bir bilgi vermesi ve Ali'nin de bu yeni bilgiyi zaten önceden var olan metal şemasının içerisine yerleştirmesi özümleme örneğidir. Tümdengelim olabilmesi için bakırın da elektriği ilettiğini zaten Ali'nin biliyor olması ve bütün bu akıl yürütme sürecini kendisinin yönetmesi gerekirdi.

Örnek:

- Bu durumda tümdengelim, tümevarım, analoji ver özümleme farkını bir örnek üzerinde yeniden inceleyelim:
- Demir bir metaldir ve elektriği iletir. Bakır da bir metal olduğuna göre bakır da elektriği iletir. (Analoji)
- Demir bir metaldir ve elektriği iletir. Bakır da bir metaldir ve elektriği iletir. O halde demek ki bütün metaller elektriği iletir. (Tümevarım)
- Bütün metaller elektriği iletirler bakır da bir metal olduğuna göre o da elektriği iletir.(Tümdengelim)

Kral Akademi

- Kendisine "Bakır elektriği iletir mi?" diye sorulan birinin "Evet çünkü bütün metaller elektriği iletiyor" demesi (Tümdengelim)
- Öğretmeni ile Ali arasında aşağıdaki gibi bir diyalog geçmiştir:

  Öğretmen: Ali bana metallerin bir özelliğini söyler misin?

  Ali: Elektriği iletirler öğretmenim.

  Öğretmen: Ali, biliyor musun bakır da elektriği iletir.

  Ali : Demek ki bakır da bir metaldir öğretmenim. (özümleme)

h. Metabiliş (Üst Biliş)

- Diğer üst düzey düşünme becerilerini de kapsar. Bireyin kendi düşünme ve akıl yürütme süreçleri hakkında düşünebilme yeteneğidir. Aynı zamanda başkalarının da neler düşündüğü ve nasıl öğrendiği hakkında fikir yürütebilirler. Bu bireyler nerede hata yaptığını ve nasıl daha iyi öğrendiğinin, nereden nasıl düşünerek hareket etmesi gerektiğinin farkındadır ve her geçen gün kendini biraz daha geliştirirler.

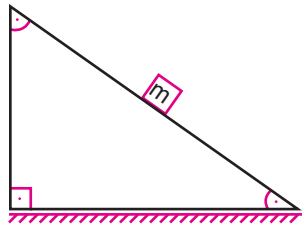
Örnek:

- Öğrencilerinin nasıl daha iyi öğrenebileceği üzerinde düşünen ve ders işleyiş tarzını buna göre geliştiren bir öğretmenin metabilişsel düşünme becerisi gelişmiştir.
- Bir öğrencinin önceki deneyimlerinden ders çıkarıp nasıl daha iyi öğrenebileceğini düşünmesi ve kendine uygun yeni bir öğrenme stili geliştirmesi de metabilişsel becerinin geliştiğini gösterir.

h. Bütünleştirici (Kombinasyonel Düşünme, Birleştirici Düşünme)

- Birden fazla değişkeni olan problemleri kombinasyonlar oluşturarak çözebilme yeteneğidir. Bir problemin birden fazla alt problemi barındırabileceğini ve dolayısıyla bir problemin birden fazla çözümün bir araya getirilip birleştirilmesi ile çözülebileceğini kavramadır.

Örnek:

- Bir oto tamircisi bir parça ile ilgili problemi çözebilmek için birden fazla parçayı inceleyebilir. Çünkü bu parçadaki problemin sebebinin onunla birlikte çalışan diğer parçalardan da kaynaklı olabileceğini bilir.
- "Yandaki şekilde cismin basıncını nasıl artırabiliriz?" sorusu sorulan bir öğrencinin basınca etki eden eğim açısı, kütle ve sürtünme kuvveti gibi değişkenlerin tümünü göz önüne alarak birden fazla çözüm yolu öne sürebilmesi bütünleştirici düşünme becerisine örnektir.
- Doktorların hastalarına teşhis koyarken sadece sorun yaratan organı değil de bütün fizyolojik yapıyı göz önüne almaları bütünleştirmeci düşünmeye iyi bir örnektir. Zira mide ağrıları bir çok farklı nedenden kaynaklanabilir.

B. Bruner'in Bilişsel Gelişimi

- Bruner bilişsel gelişimi yaşam boyu ele alır.
- Bilişsel gelişim tepkilerin uyarıcılardan bağımsız hâle gelmesidir. Yani dışsal süreçler değil, içsel süreçler egemen kılınmalıdır.
- Bilişsel gelişim süreci içerisinde bireyin aktif olması ve çevreyle etkileşime geçmesi önemlidir.
- Bu yüzden bireyi aktif kılmak içinde merak ve keşfetme duygusu ortaya çıkarılmalıdır.
- Bruner, sarmal yaklaşımın ve aynı zamanda buluş yoluyla öğretim stratejisinin kurucusudur. Bundan dolayı bu iki oluşumun özelliklerini bilmek, Bruner'in bilişsel gelişim sorularını çözebilmek için yararlıdır.
- Süreç içerisinde tümevarım ilkesi kullanılmalıdır ve ilke genellemelere bireyin kendisi ulaşmalıdır.
- Bruner'e göre öğretim süreci aşamalılık ve ardışıklık ilkesine göre düzenlenmelidir.

Kral Akademi

- Süreç ve sonuç değerlendirmesi yapılmalıdır.
- Bruner'e göre bilişsel gelişimi farkındalık ve dil gelişimi etkiler.
- Bruner'e göre bireye kazandırılması gereken en önemli düşünme biçimi sezgisel düşünmedir.

BRUNER'İN BİLİŞSEL GELİŞİM DÖNEMLER

Eylemsel Dönem (0 - 3 yaş)

- Bu dönemdeki öğrenmeler eylemlerden ibarettir. (Dokunma, ısırma, emme gibi)
- Deneme - yanılma yoluyla öğrenme bu dönemde öğrenmenin hem en önemli hem de tek yoludur. Bu yüzden sözler ve anlatımlar faydasızdır. Çocuk nesne ile doğrudan temas kurmadan öğrenemez.

İmgesel Dönem (3 - 6 yaş)

- Görsel bellek ve dil gelişmiştir. Bu sayede bir cismi göz önünde olmasa bile zihinlerine kaydettikleri şekliyle tarif edebilir (resmedebilirler).
- Aynı zamanda bir kez gördüğünü bir daha kolay kolay unutmazlar. Öğrenmede algılamalar önemli bir role sahiptir. Bilgi imgeler yoluyla edinilir. Ancak algılamaların bu dönemde sınırlı oluşu öğrenmeyi de sınırlar. Farklı bir ifadeyle öğrenmeler algılamaların esiri ve tutsağıdır.

Sembolik Dönem (6 - ∞ yaş)

- Bu dönemdeki bireyler, formülleri, sembolleri, işaretleri, notaları, atasözleri ve deyimleri kullanabildiği gibi ne anlama geldiğinide bilirler. Aynı zamanda bir sözcüğün birden fazla ifadeye karşılık gelebileceğini anlarlar. (Mecaz anlam)

DİKKAT

- Algılamalar imgesel dönemdeki öğrenmeleri sınırlar. Piaget'in **işaretsel işlevi** bu döneme karşı gelir.
- İleri yaştaki bireyler bile öğrenme stillerinden dolayı eylemsel ya da imgesel dönemin özelliklerini gösterebilir.
- Birey eylemsel dönemde sadece bu dönemin özelliğini sergilerken, imgesel dönemde hem eylemsel hem de imgesel dönemin özelliklerini sergileyebilir. Sembolik döneme geldiğinde ise bu üç döneminde özelliklerini sergileyebildiğini görebiliriz. Bu durum "gelişim süreklidir, birikimlidir ve aşamalar halinde gerçekleşir" ilkesiyle ilgilidir.
- Dönemlerin Piaget'nin bilişsel gelişim kuramındaki karşılıkları;

- Eylemsel dönem ⟶ Duyu motor dönem
- İmgesel dönem ⟶ İşlem öncesi dönem
- Sembolik dönem ⟶ Somut ve soyut işlemler dönemi

Örnek:

Ehliyet alabilmek için sürücü kursuna yazılan bir bireyin araba sürmeyi deneme yanılma yoluyla geliştirmesi eylemsel dönemin özelliklerini sergilediğinin göstergesidir.

C. Vygotsky'in Bilişsel Gelişimi

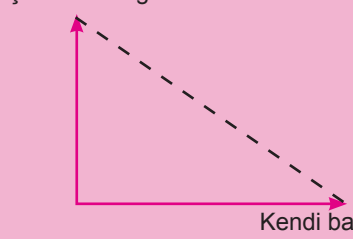
- Vygotsky'ye göre sosyal çevre desteği, çocuk-yetişkin ilişkisi ve dilin öğrenilmiş olması zekâ gelişimini etkileyen en önemli unsurlardır.
- Vygotsky'e göre bilişsel gelişim süreci içerisinde bireyin aktif olmasının yanı sıra sosyal çevresinin de aktif olması ve bireyle ilgilenmesi gerekir.
- Öğrenme yakınsak gelişim alanı içinde olur. Bu alandaki sosyal çevre desteği ve bu doğrultuda çocuk-yetişkin ilişkisi ne kadar iyi olursa, zekâ gelişimi düzeyi de o kadar iyi olur.
- Sosyal çevre desteği alan bireyler bu sayede tek başına yapabileceklerinden daha fazlasını, daha kısa sürede kazanabilme şansına sahip olurlar.

Kral Akademi

- Vygotsky'e göre bilişsel gelişim süreci dıştan içe doğru ilerlemektedir yani herhangi bir becerinin öğrenilmesi sürecinde yakınsak gelişim alanı desteği giderek azaltılırken bireyin bu beceriyi kendi başına hatasız olarak yapabilirliği artırılmalıdır. Böylece süreç sona erdiğinde sosyal çevrenin desteği tamamen çekilmiş ve birey hedeflenen beceriyi hatasız bir şekilde gerçekleştirmiş olacaktır.
- Vygotsky'e göre bireyin tek başına yapabilecekleri ile sosyal çevrenin desteğini aldığında yapabilecekleri arasındaki fark gelişmeye açık alandır.
- Gelişmeye açık alan ancak yakınsal gelişim alanı desteğiyle etkin kılınabilir.
- Bireyin çevresinde bulunan ve ona destek veren insanların oluşturduğu alana yakınsak gelişim alanı denir.
- Yakınsak gelişim alanının, çocuğa yönelik yardımları destekleme adını alır.
- Yakınsak gelişim alanının sağladığı bu destekleme sayesinde bireyin beceriyi tek başına hatasız bir şekilde yapabiliyor olması yani öğrenmenin gerçekleşmiş olması içselleştirme adını alır.
- Vygotsky'e göre de amaç zaten sosyal çevre desteği ile içselleştirmenin daha kolay ve daha iyi duruma gelmesini sağlamaktır.
- Bilişsel gelişim sürecinin içerisinde dışsal faktörlerin etkisi giderek azaltılmalı, bunun yerine içsel faktörlerin etkisi artırılmalıdır görüşü hâkimdir. Yani Vygotsky'ye göre bilişsel gelişim süreci dıştan - içe doğru olmalıdır.
- Sosyal çevrenin çocuğa verdiği destek, çocuk kendini geliştirdikçe aynı oranda giderek azaltılmalı ve çocuk beceriyi içselleştirdiğinde yani öğrenme gerçekleştiğinde ise tamamen ortamdan çekilmelidir. Bu uygulamaya yapı iskelesi adı verilir.

DİKKAT

Öğrenme sürecinde verilen desteğin kendisi ve bireyin beceriyi bu destekle yapabiliyor olması "yakınsak gelişim alanı" adını alırken; bu destekleme sürecinde kullanılan aracın adı ise "yapı iskelesi"dir.

- Bireyin kendi başına yapabilirliği yani becerideki ustalığı arttıkça çevrenin vermiş olduğu destek giderek azaltılmalıdır.

Yakınsal gelişim alanı

- Vygotsky'e göre insanın tek başına belli şeyleri öğrenebilmesi mümkündür ancak insan bundan daha fazlasını sosyal çevrenin desteği ile öğrenebilir. Bu durumda kendi başına öğreneceği ile sosyal çevresinden öğreneceği arasındaki fark (gelişmeye açık alan) yakınsal gelişim alanının katkısı ile oluşmaktadır.

DİKKAT

- Bireyin kendi kendine yaparak yaşayarak ve problem çözerek öğreniyor olması **kişisel psikolojik süreçler** adını alır. Sosyalleşerek öğreniyor olması ise **sosyolojik süreçler** adını alır.
- **Piaget** ve **Bruner**, kişisel psikolojik süreçleri kullanır. **Vygotsky** ise sosyolojik süreçleri kullanır.

PİAGET, BRUNER ve VYGOTSKY'nin GÖRÜŞLERİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

- Piaget ve Bruner'e göre süreç içten dışa doğru ilerlerken; Vygotsky'e göre ise süreç dıştan içe doğru ilerlemektedir.
- Piaget ve Bruner, kişisel psikolojik süreçleri benimserken; Vygotsky ise sosyolojik süreçleri benimsemektedir.
- Piaget'ye göre bilişsel gelişim, dil gelişimini etkilerken; Bruner ve Vygotsky'e göre ise dil gelişimi, bilişsel gelişimi etkileyen bir unsurdur.
- Piaget ve Bruner'e göre birey aktif olmalı, sürecin bütün sorumluluğunu üstlenmeli ve kendi deneyimleri ile öğrenmelidir. Vygotsky'e göre ise sosyal çevre etkin bir şekilde rol almalı ve çocuk - yetişkin ilişkisi üst düzeyde sağlanmalıdır.

Kral Akademi

DİKKAT

Bruner'de daha sonrasında "**iskele modeli**" teorisini öne sürerek çevre desteğine değinmiştir.

III. ÇOKLU ZEKÂ KURAMI (Gardner)

Gardner insan zekâsını sınırlı olarak ele aldığı için IQ testlerini eleştirmiş ve insanlarda yedi farklı zekâ alanı olduğu görüşünü öne sürmüştür. Daha sonra «doğacı» zekânında eklenmesi ile bu sayı sekize çıkmıştır.

Gardner kendisinden önce insanların sadece matematik problemleri çözmeye dayalı tanımlamış oldukları zekâyı kabul etmeyerek, insanların sahip olduğu özel yeteneklerin her birini zekâ olarak tanımlamıştır. Bu söyleminin asıl nedeni ise, matematiği iyi olmayan birinin, çok iyi bir ressam olabilmesine rağmen zeki olmamakla nitelendirilmesini doğru bulmadığından bunun önüne geçmektir.

Çoklu Zekâ Kuramının Temel İlkeleri

- İnsanlar farklı zekâ türlerinin tamamına sahip olarak dünyaya gelirler ve her birinin kendine has bir zekâ profili vardır.
- Gardner'a göre güçlü ya da zayıf zekâ yoktur ancak farklı tiplerde zekâ mevcuttur.
- Her insan kendi zekâsını geliştirme yeteneğine sahiptir.
- Zekâ doğuştan getirilir, sonradan geliştirilebilir ve bir başkasına öğretilebilir.
- Zekâ bir bütündür ve kendi içerisinde dallara ayrılır.
- Zekâ tekil değil çoğuldur. Bu yüzden bireyin herhangi bir alandaki performansına bakarak zeki olup olmadığını söylemek doğru değildir. Bu kararı verebilmek için tüm zekâ alanlarına ilişkin performansların gözlemlenmesi gerekmektedir.
- Zekâ alanları birbirinin gelişiminde etklidir.
- En basit davranışlarda bile birden fazla zekâ alanı etkisini gösterebilir.(Canlılarla ilgili kitap okumada hem doğacı hemde sözel zekâ alanı varlık göstermektedir.
- Şu anda bilinen sekiz farklı zekâ tüğrünün dışında farklı zekâ alanlarıda olabilir.
- Bireysel farklılıkları göz önüne alabilmenin ve bütün zekâ alanlarını belirli oranlarda geliştirebilmenin en iyi yolu farklı yöntem ve teknikler uygulamaktır.
- Zekâ gerçek yaşantılardan soyutlanamaz, birey performansa döktüğünde onu gözlemlemek en iyi yoldur.

DİKKAT

- Bu kurama en uygun değerlendirme aracı **portfolyo'**lardır.
- Bu kurama en uygun öğretim yöntem ya da tekniği **istasyon**'dur.
- Bu kurama en uygun içerik yaklaşımı **Çekirdek** (Core) yaklaşımıdır.

Geleneksel Zekâ Anlayışı
Zekâ doğuştandır. Kalıtım ve çevre etkileşimiyle şekillenir. Kalıtım zekânın temel belirleyicisidir.
Zekâ sayısal olarak ölçülebilir.
Zekâ tekildir.
Zekâ öğrencileri sınıflandırmak ve gelecekteki başarılarını tahmin etmek için kullanılır.
Sadece dil ve matematik alanında zekâ önemlidir.
Çağdaş Zekâ Anlayışı
Bireyin kalıtımla birlikte getiridiği zekâ kapasitesi geliştirilebilir, iyileştirilebilir, değiştirilebilir.
Zekâ yaşam içerisinde bir performansla ortaya konduğuna göre sayılsal olarak ölçülemez.
Zekâ çeşitli yollarla sergilenebildiğine göre çoğuldur.
Zekâ öğrencilerde varolan gizil güçlerin farkına varmaları ve bu sayede potansiyellerini gerçekleştirmeleri için kullanılır.
Dil ve matematik alanında ek olarak resimde sporda, müzikte, dansta, iletişimde, doğaya yakın olmak da birer zekâ alanıdır ve önemlidir.

Kral Akademi

Zekâ Alanları

1. Mantıksal - Matematiksel Zekâ

Bu zekâ alanı baskın olan bireyler sebep-sonuç ilişkileri kurmada, mantıksal çıkarımlar yapmada, eleştirel düşünmede ve sayısal işlemlerde başarılıdırlar. Sayıları kullanmaktan, soyut düşünmekten, problem çözme ve akıl yürütmekten hoşlanırlar. Olayların oluşumu, işleyişi ile ilgilenirler, teknolojiyi iyi kullanırlar. Zihinsel beceri gerektiren satranç gibi oyunlardan hoşlanırlar.

Kullanılacak yöntemler: Problem çözme, proje, araştırma inceleme, deney balık kılçığı, vee diyagramı, bilimsel süreç becerileri, sorgulamaya dayalı öğretim

Meslekler: Bilim adamları, matematikçiler, mühendisler, istatistikçiler, bilgisayar programcıları, yargıçlar, ekonomistler

2. Sözel/ Dilsel Zekâsı

Bu alanda baskın olan bireylerin sözcükleri kullanmada yaşıtlarından daha başarılı oldukları ve kelimeleri yaşıtlarından daha etkili ve akıllıca kullandıkları görülür. Geniş bir kelime dağarcıkları vardır. Okuma, yazma ve konuşma etkinliklerinden hoşlanırlar. Az sözcükle çok şey ifade edebilme, okuduğunu ilk seferde anlama kabiliyetleri yüksektir.Yeni bir dili başkalarına oranla daha kısa sürede öğrenirler.

Kullanılacak yöntemler: Sunuş, yazı yazma,kompozisyon, şiir, gazete okuma, öyküleme

Meslekler: Gazeteciler, yazarlar, avukatlar, edebiyatçılar, politikacılar, hatipler, spikerler, öğretmenler

3. Bedensel/ Kinestetik Zekâ

Bireyin tüm vücudu ve elleri ile ilgili zekâ alanıdır. Bu zekâ alanında baskın olan bireyler çoğunlukla yaparak öğrenen bireylerdir. Her şeye dokunmak ve eline alıp inceleyerek öğrenmek isterler. Uzun süre hareketsiz kalamazlar. Motor beceri gerektiren etkinliklerde başarılıdırlar. Söylenenlerden çok yapılanları hatırlarlar. Birden çok sportif faaliyette başarılıdırlar ve bu etkinliklerde bulunmaktan büyük keyif alırlar. Bu bireylerde koordinasyon, denge, hız, el becerisi ve esneklik öne çıkan özelliklerdir.

Kullanılacak yöntemler: Rol yapma, drama, benzetim, gösterip yaptırma ve gösteri

Meslekler: Dansçı, sporcu, el işi sanatçısı, cerrahlar, aktörler, heykeltıraşlar, pandomimciler ve antrenörler

4. Görsel/ Uzamsal Zekâ

Bu zekâ alanı baskın olan bireyler, nesneler gözlerinin önünde olmadığında da onları zihinlerinde canlandırma, ayrıntılandırma konusunda başarılıdırlar. Yön bulma yönünden oldukça iyi durumdadırlar. Renkler, şekiller ve detayları kolayca hatırlarlar. Görsel-uzamsal zekâ, bir insanın bir avcı, bir izci ya da bir rehber gibi görsel ve uzamsal dünyayı doğru bir şekilde algılaması veya bir dekoratör, bir mimar ya da bir ressam gibi dış dünyadan edindiği izlenimler üzerine değişik şekiller uygulaması kapasitesidir.

Görsel zekâsı güçlü olan bireyler, varlıkları, olayları veya olguları görselleştirerek ya da resimlerle, çizgilerle ve renklerle çalışarak en iyi öğrenirler. Görsel-uzamsal zekâsı kuvvetli olan bir öğrenci; renklere karşı çok hassas ve duyarlıdır. Haritaları, çizelgeleri, diyagramları veya tabloları yazılı materyallerden daha kolay okurlar. Sanat içerikli etkinlikleri sever. Yaşına göre yüksek düzeyde beceri gerektiren figürleri ve resimleri çizer. Filmleri, slaytları ve benzeri diğer görsel sunuları izlemeyi sever. Okurken, kelimelere oranla resimlerden veya tablolardan daha çok öğrenir.

Kullanılacak yöntemler: Gözlem, kavram haritaları, şekil ve şemalarla öğrenme, resim yaptırma, aktif imgelem

Kral Akademi

Meslekler: Mimarlar, modacılar, ressamlar, heykeltıraşlar, dekoratörler, fotoğrafçılar, tasarımcılar, izciler, gezginler ve kaşifler (yön bulma özellikleri ile)

5. Müziksel / Ritmik Zekâ

Bir kişinin bir besteci, bir müzisyen ya da bir şarkıcı gibi müzik formlarını algılaması, ayırt etmesi ve ifade etmesi kabiliyetleridir. Müziksel-ritmik zekâsı güçlü olan insanlar, sadece müziksel eserleri kolayca hatırlamazlar, fakat aynı zamanda olayların oluşumunu ve işleyişini müziksel bir dille düşünmeye, anlamaya, yorumlamaya ve ifade etmeye çabalarlar. Müziksel - ritmik zekâya sahip olan bireyler, en iyi ve etkili olarak ritim, melodi ve müzikle öğrenirler. Müziksel- ritmik zekâsı kuvvetli olan bir öğrenci, şarkıların melodilerini çok iyi hatırlar. Bir müzik aletini çalar ya da çalmayı ister. Müzik dersini çok sever. Konuşurken veya hareket ederken elleri ve ayakları ile ritim tutar. Ders çalışırken farkında olmadan masaya vurarak ritim tuttukları görülür.

Kullanılacak yöntemler: Dinleti, notalaştırma, şarkı söyleme, enstrüman çalma

Meslekler: Besteci, şarkıcı, ozan, müzisyen, orkestra şefi, solistler

6. Sosyal / Bireyler arası/ Kişilerarası Zekâ

Bu zekâ alanında baskın olan bireyler rahat iletişim kurabilen arkadaş çevresi geniş, her girdiği toplumda kendine kolayca arkadaş edinebilen kişilerdir.

Sosyal zekâ, bir insanın bir öğretmen, bir terapist ya da bir pazarlamacı gibi çevresindeki insanların duygularını, ilgilerini, isteklerini ve ihtiyaçlarını anlama, ayırt etme ve karşılama kapasitesidir. Sosyal zekâsı güçlü olan kimselerin bir grup içerisinde grup üyeleri ile işbirliği yapma, onlarla uyum içinde çalışma ve bu kişilerle sözlü ve sözsüz iletişim kurma gibi yetenekleri söz konusudur. Bu zekâ türüne sahip insanlar, genellikle başka insanların ilgilerini ve ihtiyaçlarını çok iyi algılarlar ve denilebilir ki onların duygularını, düşüncelerini ve karakterlerini adeta yüzlerinden okurlar. Sosyal zekâsı kuvvetli olan bir öğrenci, arkadaşlarıyla sosyalleşmeyi sever. Grup içerisinde doğal bir lider görünümündedir. Dışarıda iken kendi başının çaresine bakabilir. Başkaları ile birlikte çalışmayı sever. Başkaları daima onunla birlikte olmak ister. Başkalarını önemser. Empati yeteneği çok iyi gelişmiştir. Bir şeyi başkalarıyla işbirliği yaparak, onlarla paylaşarak ve onlara öğreterek öğrenmeyi sever. Organizasyonların aranan kişisidir.

Kullanılacak yöntemler: İşbirlikli öğrenme teknikleri, tartışma, örnek olay, rol oynama, istasyon, konuşma halkası,

Meslekler: Öğretmenler, psikologlar, din adamları, politikacılar, pazarlamacılar, danışmanlar, hakla ilişkiler uzmanı, sekreterler, müşteri temsilcileri, organizatörler, tüccarlar, liderler

DİKKAT

Politikacılar, din adamları, öğretmenler ve avukatlarda hem sosyal hem de sözel zekâ ön plandadır. Ancak bu meslek alanlarında liderlik, iletişim ve ikna becerisi daha baskın olduğu için sosyal zekâları daha fazla gelişmiştir.

7. İçsel (Özedönük, Kişisel) Zekâ

Bu zekâ alanı baskın olan bireyler yalnız kalmaktan ve yalnız olarak çalışmaktan hoşlanırlar. İçsel zekâ, bir kişinin kendisini tanıması ve kendisi hakkında sahip olduğu bu bilgi ve anlayış ile çevresinde uyumlu davranışlar sergilemesi yeteneğidir. Bu zekâ türü bir kişinin kendisini objektif olarak başkalarının gözüyle görebilmesi kabiliyetidir.

İçsel zekâ, bir kişinin kendisinin zayıf ve güçlü olduğu yönlerini anlaması, kim olduğunu, ne yapmak istediğini ve neyi yapmak istemediğini veya çeşitli durumlarda nasıl davranması, nelere yönelmesi ve nelerden uzak durması gerektiğini bilmesi ve bütün bunlara bağlı olarak da hayatında doğru kararlar almasıdır. Hayattaki başarılarından ve başarısızlıklarından ders almasını bilir. Kendine güveni yüksektir.

İçsel zekâsı kuvvetli olan bir öğrenci, bağımsız olma eğilimindedir. Kendisinin zayıf ve güçlü yanlarını bilir. Hakkında çok fazla bahsetmediği en az bir ilgisi, hobisi veya uğraşısı vardır. Hayattaki amacının ne olduğuna ilişkin iyi bir anlayışa sahiptir. Duygularını, hislerini ve düşüncelerini açıklıkla dile getirir.

Kullanılacak yöntemler: Programlı öğretim, bilgisyar destekli öğretim, tudor destekli öğretim, bireyselleştirilmiş öğretim

Meslekler: Kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslek seçimi yapıldığı sürece her meslek grubunda içsel zekâ belli oranlarda varlık gösterir. Bunun yanı sıra felsefeciler ve yazarlar bu alanda öne çıkan bireylerdir.

Kral Akademi

8. Doğa Zekâsı

Bu zekâ alanı baskın olan bireyler, bitkiler, hayvanlar ve doğa olaylarına karşı ilgilidirler. Doğacı zekâsı kuvvetli olan bireyler, doğa olaylarına karşı çok hassastırlar ve toprakla uğraşmayı, hayvan beslemeyi veya bitki yetiştirmeyi çok severler. Doğacı zekâsı kuvvetli olan bir öğrenci; Çevre bilinci çok iyi gelişmiştir.

Doğaya, hayvanat bahçelerine veya tarihsel müzelere olan gezileri çok sever. Doğa olaylarına karşı çok hassas ve duyarlıdır.

Ekoloji, doğa, bitkiler, hayvanlar vb. gibi konuları işlerken çok meraklanır. Kuş beslemek, kelebek ve böcek koleksiyonu oluşturmak gibi doğa ile ilgili projelere katılmayı çok sever. Toprakla oynamayı ve bitki yetiştirmeyi çok sever.

Kullanılacak yöntemler: Araştırma, gezi, gözlem, proje,

Meslekler: Veteriner, biyolog, izci, ziraat mühendisleri, botanikçiler, jeologlar, arkeologlar, peyzaj mimarlar, dağcılar, bahçıvanlar

DİKKAT

Gardner yedi zekâ alanının ardından son olarak doğacı zekâyı eklemiştir. Doğacı zekânın ardından başka zekâ alanlarınında olabileceğini söyleyerek varoluşçu zekâya dikkat çekmiştir. Varoluşçu Zekâ , hayatın anlamı ve hayatın başlangıcı gibi insanın varoluşu hakkındaki sorulara karşı duyarlılık olarak tanımlamaktadır. Varoluşçu zekâ, insan varlığı ile ilgili daha geniş ve derin sorular sorma (örneğin yaşamın anlamı, niçin doğarız, niçin ölürüz, bilinç nedir?) eğilimindedir. Gardner'a göre Varoluşçu Zekâ kişinin, varolmak, yaşam, ölüm ve sonsuzluk gibi temel sorulara verdiği yanıtlarla, evrenin ve kaderin bilmeceleri karşısında aldığı tavırlar ve verdiği mücadelelerle kendini gösterir. Din adamları ve filozoflar bu zekâ türü gelişmiş insanlara en iyi örneklerdir.

IV. DİL GELİŞİMİNİ AÇIKLAYAN KURAMLAR

a. Davranışçı Kuram (Watson)

- Dilin öğrenilmesinde sonucu olumlu biten eylemlerin önemi üzerinde durmaktadır.
- Bu kurama göre çocuklar gündelik dildeki seslere, benzer sesler çıkardıklarında çevresindekiler tarafından pekiştirilir.
- Pekiştirilen sesler tekrarlanırken, pekiştirilmeyenler zamanla ortadan kaybolur ve çocuklar dili bu şekilde öğrenirler.
- Klasik ve edimsel koşullanmanın dildeki önemi üzerinde durmuştur.

Örnek:

- Çocuklar çağıldama evresinde iken tesadüfen baba şeklinde bilinçsizce hecelerken bunu duyan babanın, çocuğunun "baba" dediğini zannetmesi, ona gülümsemesi ve sevinmesi çocuğun bu sesleri tekrar etmesine ve geliştirilmesine yardımcı olacaktır. (Edimsel koşullanma)
- Çocuğuna "hayır" kelimesinin ne anlama geldiğini öğretmek isteyen bir baba, kızı elini sıcak çaydanlığa yaklaştırdığında önce yüksek sesle "hayır!" diyor ve eline usulca vuruyor. Kızı bu kez prize elini uzattığında yine önce yüksek sesle "hayır!" diyor ve eline usulca vuruyor. Kızı daha sonra elini bıçağa uzattığında bir kez daha önce yüksek sesle "hayır!" diyor ve eline usulca vuruyor. Bu eylemlerin sonlarında artık kızının, eline vurulmasına gerek kalmadan, sadece hayır dendiğinde bile elini çektiğini ve "hayır" sözcüğünün aslında "yapma" "olmaz" şeklinde olumsuz bir ifadeyi barındırdığını öğrendiğini fark etmiştir.

DİKKAT

Dünyanın farklı yerlerinde bebeklerin yaşamın ilk yıllarında benzer sesler çıkarması ve hatta aynı ebeveynden olan çocukların bile aynı zaman diliminde konuşamıyor olması davranışçı kuramı eleştirirken öne sürülen iddialardır.

b. Sosyal Öğrenme Kuramı (Bandura)

- Dil öğrenmenin model alma, taklit etme ve gözlem yoluyla oluştuğunu öne sürerler.
- Lehçe ve şiveler bu kuramın görüşlerini destekleyen önemli detaylardır.

DİKKAT

Dil öğrenme sürecinde, pekiştirme unsuru "davranışçı" ve "sosyal öğrenme" kuramları ile ilgili sorular da bizi yanıltabilecek önemli bir husustur. Çünkü pekiştirme sosyal öğrenme kuramında yer alır. Davranışçılar pekiştireci öğrenmede "olmazsa olmaz" olarak görsellerde sosyal öğrenme kuramcıları pekiştirecin önemli olduğunu söyler fakat pekiştireç olmadan da öğrenmenin gerçekleşebileceğini savunurlar. Burada iki kuramı net olarak ayırtedebilmek için şu husus göz önüne alınmalıdır. Çocuk eğer tesadüfen çıkardığı bir sesten dolayı pekiştirildiği için aynı sözcüğü tekrar ederek konuşmayı öğreniyorsa davranışçı kuram; model alıp başarıyla taklit ettiği bir sesten sonra pekiştiriliyorsa sosyal öğrenme kuramı sorulmaktadır.

Örnek:

Çocuk: Anne bak tedi!

Anne: O tedi değil kızım. Kedi diyeceksin.

Çocuk: Anne bak kedi.

Anne: Aferin benim kızıma! Evet gördüm. O bir kedi.

Çocuk, burada "kedi" demeyi tesadüfen öğrenmemiştir. Annesinin telaffuzunu model alıp "kedi" demiş ve bu sözcüğü başarıyla taklit edince pekiştirilmiştir. Bu örnekte soru köküne çok dikkat etmeliyiz. Eğer "kedi demeyi öğrenme şeklinin" ne olduğu sorulmuşsa sosyal öğrenme, Ancak bundan sonra kedi demeye devam etmesini sağlayacak pekiştirme eyleminin ne olduğu sorulmuşsa davranışçı kuram cevabını vermeliyiz. Kısaca öğrenmeyi sağlayan sosyal öğrenme, devamlılığı sağlayan ise pekiştirmeden dolayı davranışçı kuramdır. (edimsel koşullanma)

c. Psiko - Linguistik Kuram (Chomsky)

- Herkes doğuştan dili edinebilmeye yatkın bir dil edinme aygıtı ile dünyaya gelir.
- İnsan beyninde dil öğrenme ile ilgili ayrı bir bölüm bulunmaktadır.
- Dil gelişimi bu nedenle kalıtsal ve psikolojik unsurlardan meydana gelmektedir.
- Bu durum insan türüne özgü bir hazırbulunuşluk şeklini ifade eder.
- Birey doğuştan getirdiği bu donanımı da kullanarak bulunduğu çevreyle işler ve anadili öğrenir.
- Her birey işitmese de ona işaret dili öğretilmese de mutlaka bir yolunu bularak kendini ifade edebilme becerisini ortaya koyacaktır.
- Çünkü herkes doğuştan bütün dillerin alt yapısına sahiptir ancak bulunduğu ortamda hangisi kullanılıyorsa çevreyle işler ve onu geliştirir. (Kalıtım + Çevre etkisi)

DİKKAT

"Davranışçı" ve "sosyal öğrenme" kuramları çevreyi dili öğrenme ya da öğrenememe üzerinde etkin görürken; psiko - linguistik kuram ise çevreyi, dili öğrenip öğrenememe üzerinde değil de sadece hangi dilin öğrenileceği üzerinde etkili görür.

- Dil öğrenme yürümeyi öğrenmeye benzer. Çünkü ikisinin de temelinde olgunlaşma yer almaktadır.
- Dil edinme aygıtı derin yapı (temel) ve yüzeysel yapı olmak üzere iki bölümden oluşur.

DİKKAT

Temel (Derin) yapı: Sözcüklere ait anlamın bilinmesidir.

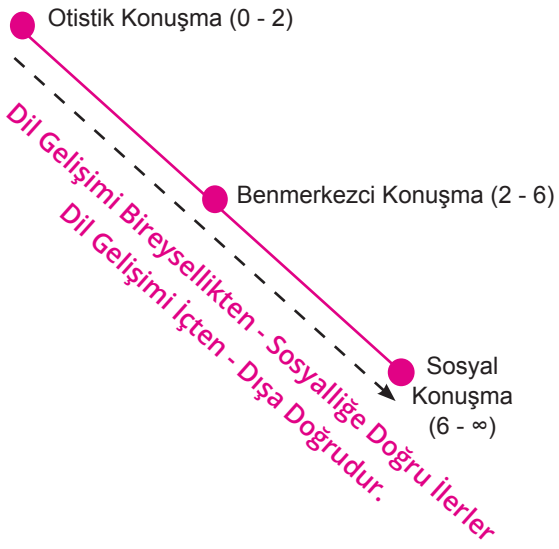
Yüzeysel yapı: Cümlelerin duyulan şekilsel (kelime) yapısını oluşturur.

Başka bir ifade ile sözcüğün ifade ediliş biçimi ve şekil yapısı yüzeysel yapıdır ancak bu cümlenin anlatmak istediği asıl anlamın algılanabilmesi ise derin yapıdır. Dil gelişimi sürecinde **öncelikle derin yapı** oluşur ardından **yüzeysel yapı** meydana gelir.

Piaget ve Vygotsky'ye Göre Dil Gelişimi

Piaget'ye Göre Dil Gelişimi

- Piaget, bilişsel gelişimin dil gelişimini etkilediğini savunan bir kuramcıdır. Zihindeki düşüncelerin dili yönlendirdiğini benimser. Dilin bireysellikten - sosyaliğe doğru yani içten - dışa doğru olduğu görüşünü öne sürmüştür.

Otistik konuşma (0 - 2 yaş)

- Bebeklik dönemi boyunca gerçekleşen konuşmadır. Çocuğun kendi kendine çıkardığı seslerden ibarettir. Bu konuşma daha çok morgem ve telgrafik özellikler taşır. Bazen aynı kelimeleri tekrarlarlar ve yan yana getirilen kelime sayısı çoğu zaman iki sözcüğü geçmez.

Örnek:

Bebek uyudu, uyudu, uyudu gibi.

Benmerkezci konuşma (2 - 6 yaş)

- Ben merkezci konuşma 3 farklı şekilde görülür.

Benmerkezci Konuşma (2 - 6 yaş)

Monolog

- Çocuğun herhangi bir etkinlikle meşgulken sesli bir biçimde kendi kendine konuşmasıdır. Eğer bu olay aynı ortamda bulunan birden fazla çocuk tarafından yapılırsa adı "toplu monolog" olur.

Örnek:

- Ahmet'in odasında oyun oynarken yanında kimse olmadığı hâlde arabalarını yarıştırıyor gibi yapması ve bunu yaparken de bir spiker edasıyla yarışı anlatması

İkili Konuşma (Karşılıklı)

- Çocukların karşısındaki kişi ile herhangi bir diyalog amacı benimsemeden kendi kendine konuşması ya da konuşmayı tamamen kendi istediği gibi yürütmesidir. Çocuk çevresindekileri de kendi etkinliğine katmaya çalışır ama diyaloğu kendisi yürütür.

Örnek:

- Çocuk: Anne bana "Ne yapıyorsun?" diye sor.
- Anne: Ne yapıyorsun oğlum?
- Çocuk: Gemi yapıyorum anneciğim.
- Çocuk: Peki şimdi de "Ne yapıyorsun?" diye sor.
- Anne: Şimdi ne yapıyorsun?
- Çocuk: Gemi ile anneanneme gidiyorum.

Tekrarlama

- Çocuğun hoşuna gittiği için çevresindeki insanların konuşmalarını Aynen tekrarlamasıdır. Bunu yaparlarken karşısındakini kızdırma amacı gütmezler.

Örnek:

- Anne: Haydi oğlum gidiyoruz.
- Çocuk: Haydi oğlum gidiyoruz.
- Anne: Bak kızıyorum ama!
- Çocuk: Bak kızıyorum ama!

Kral Akademi

Sosyal konuşma (6 - ∞)

- Çocuk artık empatinin de gelişmesiyle birlikte karşısındakilerle alışveriş içerisindedir. Karşısındakine kızar, bir şeyler ister, merak ettiğini sorar ve sorulan sorulara cevap verirler.

DİKKAT

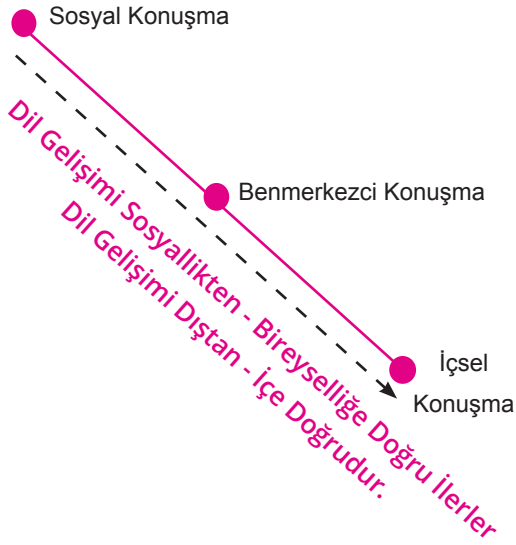
Piaget, bilişsel gelişimin dil gelişimini etkileyeceğini vurgulamak için "sosyal konuşma" kavramını öne sürmüştür. Piaget'ye göre işlem öncesindeki **benmerkezci düşünce**, somut işlemler döneminde yerini **empatiye** bırakmaktadır. Bu doğrultuda bilişsel gelişimde meydana gelen bu değişim dil gelişiminede yansır ve böylece **benmerkezci konuşma** tamamen ortadan kaybolur ve yerini **sosyal konuşmaya** bırakır. Vygotsky ise benmerkezci konuşmanın tamamen yok olmayacağını yerini zamanla içsel konuşmaya bırakacağını savunmuştur.

Vygotsky'ye Göre Dil Gelişimi

- Piaget'nin görüşlerinin aksine dilin sosyallikten - bireyselliğe doğru yani dıştan - içe doğru geliştiğini savunur. Aynı zamanda Piaget'nin aksine dil gelişiminin bilişsel gelişimi etkileyeceğini öne sürer.
- Vygotsky çocukların doğduğu andan itibaren sosyal bir varlık olduğunu öne sürer ve ağlayarakda olsa bu çocukların çevresi ile iletişim kurmaya çalıştığını ifade eder.

DİKKAT

Piaget'ye göre **düşünce dili**, Bruner ve Vygotsky'ye göre ise **dil düşünceyi** şekillendirir ve yön verir.

Sosyal Konuşma (Toplumsal Dil)

- Vygotsky'e göre insanlar zaten doğduklarında sosyal varlıklar olduğu için bebeklerin de ağlarken aslında iletişim kurma amacı taşıdığını ve kendini ifade etmeye çalıştığını vurgular. Bu nedenle sergilediği bu davranışa toplumsal dil adı verilir.

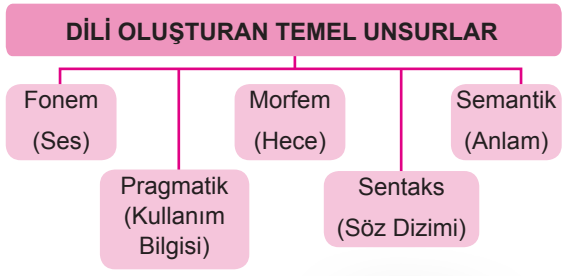
Örnek:

Ceren'in arkadaşlarıyla sinemaya gidebilmek için ailesinden nasıl izin alacağını kendi içinden sessizce düşünmesi ve kendince planlar yapması içsel konuşma örneğidir.

DİKKAT

Birey bu düşüncelerini dile döktüğü anda ise artık içsel konuşma yerini dışsal konuşmaya bırakmış olur.

Dil Gelişiminin Temel Yapı Taşları

a. Fonem (Ses Bilgisi)

- Bir dilde var olan en küçük ses bilgisidir.

Örnek:

"c", "a", "n" gibi.

b. Morfem (Sıra Bilgisi)

- Seslerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan en küçük anlamlı birimdir.

Örnek:

"Can", "at", "tut", "kal", "dı", "le" gibi.

DİKKAT

Morfem, "at", "tut" gibi tek heceli sözcüklerden oluşabileceği gibi birkaç hecenin birleşmesi ile de oluşabilir.("kal", "dı" gibi) Her bir ses yani fonem bir araya gelerek bir heceyi yani morfemi oluşturur.

c. Semantik (Anlam Bilgisi)

- Herhangi bir sözcüğün yani kelimenin ne anlama geldiğinin bilinmesidir. Konuşma dilindeki kelimelerde anlam yüklemelerini inceler.

Örnek:

Fırça boyamaya yarar, kalem yazı yazmaya, silgi yazıları silmeye yarar gibi.

d. Söz Dizimi (Sentaks)

- Kelimelerin diziliş sırasıdır. Konuşulurken kullanılacak kelimelerin belli bir sıraya göre dizilmesidir. İsim, sıfat, özne, tümleç, yüklem gibi unsurların uygun bir biçimde yan yana getirilerek kurallı cümlelerin oluşturulmasıdır.

Örnek:

"Babam bana bisiklet aldı." gibi

e. Kullanım (Pragmatik)

- Dilin günlük kullanımının nasıl olduğu ile ilgilidir. Çocukların aile üyeleri ile konuşurken kullanılacak sözcükler ve ses tonu ile yabancı biriyle konuşurken kullanacakları kelimeler arasındaki farkları öğrenmesi kullanım bilgisine sahip olduklarını gösterir. Yani kısaca çocukların nerede kiminle nasıl konuşacağını bilmesidir.

Örnek:

Çocuğun kime baba, kime anne, kime teyze diyeceğini bilmesi gibi.

DİL GELİŞİMİ BECERİLERİ

Alıcı Dil

- Çocuğun yeni kavramları öğrenmeye güdülenmiş olması durumudur. Bir çocuğun sürekli çevredeki kişi ya da nesnelerin isimlerini sorması öğrenmeye çalışması alıcı dille ilgilidir. Sahip olduğu kelime dağarcığının yanı sıra, bu kelime dağarcığı sayesinde etrafındaki insanları konuşmalarını anlayabiliyor olması da yine alıcı dil ile ilgilidir.

DİKKAT

- Alıcı dil, ifade edici dilden daha önce oluşur ve "alıcı dil"deki kelime sayısı "ifade edici dil"dekinden daha fazladır.
- Alıcı dil kavramı ile ilgili sorular üç farklı şekilde gelebilir:

>> Çocuğun anlamını bildiği tüm kelimeler onun alıcı dilini oluşturur.

>> Bu kelime dağarcığı sayesinde kendisine söylenenleri anlayabiliyor olması da yine alıcı dili ile ilgilidir.

>> Bireyin çevresine sürekli sorular yönelterek yeni kavramlar ve anlamını öğrenme çabası da yine alıcı dil kavramı ile ilgilidir.

İfade Edici Dil

- Çocuğun öğrenmiş olduğu kelimeleri konuşurken kullanabilmesidir. Ayrıca anladıklarını da ifade edebilmesi de ifade edici dille ilgilidir.

Kavram Gelişimi

- Duyu organlarıyla alınan bilgilerin zihinsel tasarımlara dönüştürülmesi işidir. Yani farklı bir ifadeyle herhangi bir sözcüğün birtakım özelliklerle donatılarak şemalarla zihinde kodlanmasıdır.

Kral Akademi

Örnek:

Kalem sözcüğünün işittiğimizde bu sözcüğün temsil ettiği nesneye ait özelliklerin zihnimizde canlanması kalem sözüyle ilgili kavram gelişiminin oluştuğunu gösterir.

DİKKAT
Bir sözcüğe ilişkin oluşturulan kavram gelişimi yeni yaşantı ve öğrenmeler sonucunda sürekli değişim halindedir.

BEBEKLİKTEN OKULUN İLK YILLARINA DİL VE KONUŞMA GELİŞİMİ

I. Bebeklikte Dil ve Konuşma Gelişimi

Dil gelişimi açısından bebekler, gelişimlerinin en önemli aşamasını 0-2 yaş dönemi içinde yaşarlar. 2 yaş sonuna kadar bebekler, gerek alıcı dil gerekse ifade edici dil gelişimlerinin tipik beklentilerini yerine getirirler.

Genel hatları ile bebeklikte dil gelişimi
Dilin ilk kullanım biçimi ağlamadır.
2 aylıktan itibaren babıldamalar ve gığıldamalar başlar.
10 ve 12 ay arasında bebekler, kendilerine yöneltilen komutları anlarlar ve karşısındakine neden hoşlanıp hoşlanmadıklarını jest veya mimik kullanarak belirtirler.
13 ay gibi ilk sözcüklerini kullanmaya başlayarak 18 aya kadar ilk 50 sözcüğünü biriktirdikleri dağarcıklarını oluştururlar.
18 ayın sonrasında neredeyse haftada üç sözcük katarak dağarcıklarını hızla arttırırlar.
21 ay gibi bebekler, iki sözcüklü cümleler kurmaya başlayıp, 2 yaşına kadar da çoklu sözcüklü cümlelerini kullanmaya başlarlar.

A. Alıcı Dilin Gelişimi

Jest, ses ya da yazılı bir biçimde iletilen mesajların ne anlama geldiğini anlayabilmek "alıcı dil" becerileri ile açıklanır. İfade edici dil becerileri ise çocuğun kendini konuşma ve yazma ile ifade etmesidir. Çocuklarta bir dil bozukluğundan bahsedildiğinde her iki dil becerisinin de etkilenmesi gerekmez.

1. Konuşmanın Algılanması

- Bebekler dil edinim sürecinde konuşma sesleri arasındaki farklılıkları ayırt ederek başlarlar.
- Bebekler kendilerine yöneltilen dilin seslerini kategorilere ayırt etmeyi bilirlerse algıları da kategorik olur.
- Bebeklerde karşıtlıkların ayırt edilmesi ilk 6 aydan önce gerçekleşmese de bebekler ana dillerinin
- farklı ünlülerini üretmeyi ve karşılaştırmayı bu aylardan itibaren öğrenirler.
- Ünsüzlerin karşılaştırılması bebeklerde 11-12 ayları bulur.
- 7,5 aylık bebeklerde dile özgü vurgu örüntülerini izleyerek cümle içindeki sözcükleri ayırt edebilir. 10,5 ay gibi konuşma seslerinin anlam ayırıcı ipuçları ve hece dizilimlerinden yardım alarak sözcük sınırlarını net olarak ayırabilirler.
- Bebekler 24 aylık olduklarında ses örüntülerini anlamları ile birleştirerek sözcüklerin sınırlarını saptayabilme yetilerini neredeyse bir yetişkin kadar hızla ve doğrulukla yapabilirler.
- İşitsel öğrenmenin doğum öncesi dönemde başladığı varsayılır.

B. İletişim Üretimi

Bebeklerin konuşmalarında ilk sözcüklere doğru gelişim "söz öncesi dil gelişimi" olarak bilinir. Dil öncesi gelişim, bebekler tarafından üretilen çeşitli seslere odaklanır.

Kral Akademi

ERKEN İLETİŞİM ÜRETİMİ AŞAMALARI

- Doğum ağlaması, doğal sesler (0-1 ay)
- Gığıldamalar (1-4 ay)
- Marjinal babıldamalar (4-6 ay)
- Vokal oyunlar (tekrarlamalı olan ve olmayan) (6-8 ay)
- Ekolali (8-12 ay)
- Jargon (9-12 ay)

Ağlama ve doğal seslerin üretilmesi evresi (0-1 ay): Bebeğin doğum sonrasında aldığı ilk nefesle birlikte fizyolojik olarak başladığı varsayılan refleksif ağlama; daha sonraları acı, açlık gibi içsel uyaranlara tepki olarak devam eder. Sözel doğal sesler ise beslenme veya sindirme süreçleri ile ilgili olabilir.

Gığıldama evresi (1-4): Güvercin ya da kumru benzeri kuşların seslerine benzer gığıldamanın aslında ilk dört haftanın sonları gibi ortaya çıktığı düşünülür. Bebekler bu sesleri daha çok anneleriyle etkileşim halinde ve ortamdan hoşnut kaldıklarında çıkarırlar.

Babıldama evresi (4-6 ay): İleri dönem konuşması için çok önemli temellerden birini oluşturur. Bebekler bu dönemde ses yolunun kapanmasına ilişkin ünlü benzeri seslerin yanı sıra bir ünsüz ve ünlünün bir araya geldiği basit heceler (/ba/ gibi) ya da bir ünlü ve ünsüzün bir araya geldiği /ab/ benzeri heceler üretirler; ünlüleri tam titreştirirler. Altı aya kadar bebeklerin çoğunun sesleri deneyerek ürettiği gözlenir.

Vokal oyunlar (6-8 ay): Bebekler, artık çoğu sesi sesletebildikleri için farklı ses bileşimlerini denemek amacıyla vokal oyunlar gerçekleştirirler.

Vokal oyun evresinde bebeklerin yaşadıkları babıldama evreleri:

- **Tekrarlamalı babıldamalar dönemi:** Daha önceki evrede üretilmiş bazı hecelerin tekrarlamaları duyulur.
- **Çeşitlendirilmiş babıldamalar dönemi:** Hece dizinlerinin değişiklik gösterdiği, aynı dizin içinde ünsüz ve ünlülerin bir heceden diğer heceye değiştiği babıldamalar ortaya çıkar.

Ekolali evresi (8-12 ay): 8 aylık bebekler artık iyice değişmiş; nörolojik olgunlaşma, deneyim zenginliği, sesleri dinleyip anlama ve üretme yetileri bebekleri gerçek dile çok yaklaştırmıştır.

Jargon evresi (9-12 ay): Bebekler artık gerçek konuşmaya doğru genişleyecek bir dönem yaşamaktadırlar. Çocuğun seslemeleri, kullandığı vurgu, ezgi ve hece dizinleri neredeyse yetişkin konuşmasının birebir benzeridir. Çocuğun çevrsindeki kişilere itiraz etme, rice etme, belirtme veya yönlendirme gibi basit iletişim amaçlarının ilk halleri jargon dönemi içinde duyulur.

1. Bebeklikte İletişim Amaçlarının Gelişimi

İletişimin Gelişim Aşamaları	Etkisöz evresi (niyet/ amaç)	Edimsöz evresi (anlam)	Düzsöz evresi (işlev)

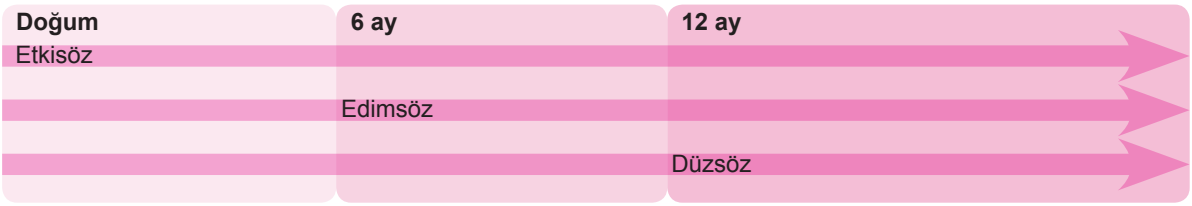
Bu üç evre bebeklerde ötrüşmüş şekildedir.

Bebeklerin kullandıkları pragmatik ögelerin sıralaması:

Etkisöz evresi: Bebeklerin altı aylık dönemini kapsar. Bu dönemde bebeklerin bilinçli ve hedefe yönelik amaçları yoktur, bakıcılar bebeklerin davranışlarını yorumlayarak ve bu davranışlardan anlam çıkararak bebklerle iletişim kurmaya çalışırlar.

Edimsöz evresi: Bebeklerin altı aylıktan sonraki dönemlerinde ortaya çıkar. 8-9. ay gibi bebekler, iletişim amaçlarını daha açık hale getirirler ve yine bakıcıları yoluyla hedeflerine ulaşırlar.

Düzsöz evresi: Bebeklerin ilk doğum günleri gibi başlar. bebeklerin çoklukla jest ve seslenmeler kullandıkları, niyetlerini sözle ifade etmeye başladıkları dönemdir.

Çocuklarda iletişim amaçlarının sınıflaması (Dore ve Halliday)

- Etkileme/adlandırma
- Tekrarlama
- Yanıtlama
- Eylem isteme
- Yanıt isteme
- Seslenme
- Selamlama
- Reddetme
- Uygulama/deneme

C. Bebeğe Yöneltilen Dil

ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında çocuklarının sırasında çocuklarının gelişimsel olgunluklarına ve dil düzeyine göre dilbilgisi girdilerini ayarlamaları çocuğa yöneltilmiş dil (annece) olarak tanımlanır.

Bebeğe Yöneltilen Dilin Özellikleri

- Yetişkin konuşmasının daha basit ve kısa cümlelerden oluşması
- Daha az eylem ve adıl öbeklerinden oluşna ifadeler içermesi
- Çocukların öğrenme ve anlama düzeyine uygun olması
- Belli bir gönderene ortak ilgi yaratması
- Annenin ve bebeğin ortak konuşmada birlikte paylaşım göstermeleri

Bebeğe/çocuğa yöneltilen dilin (annece) dil edinimi sürecinde sağladığı kolaylıklar

- Çocukların dilin ünlüler kategorilerini öğrenmeleri
- Sentatik yapıya ait ipuçları ile dilin gramerini çözmeleri
- Müzikal açıdan ritmi ve prosidisi ile övgü, yasaklama vb. içeren sözceleri anlaması

D. Sosyal Etkileşim ve İlk Okuryazarlık Alıştırmaları

Çocukların ilk ana dillerini öğrenmeleri, o dili çeşitli bağlamlarda nasıl kullanacaklarını bilmeleri ve kullnamarı; o dilin kullanıldığı kültürde yaşamları ile pekişir. Çocuğun dil çevresinin rolü dil gelişimi boyunca artarak devam eder. Yetişkinler, çocukların karşılaştıkları dil sorunlarını içinde bulunduğu dil seviyesi içinde çözümlemekten başlayarak zamanla iletişimi kolaylaştırmaya yönelik yönergelere geçebilirler.

Bruner'in İskele Modeli

Bruner dili bilişsel gelişim için önemli bir araç olarak görür. Bu modele göre çocuk bir etkinliği gerçekleştirirken yetişkinler yönlendirici yardım verir. Bruner çocuğun bilişsel kompetansını/yeterliliğini yukarı seviyelere yükseltmek için yetişkinin iskele görevi yapabileceğini önerir. İskele, dil veya davranış etkinliğini nasıl yapacağını çok bilmeyen bir çocuğa doğrudan yönerge vermekle başlanarak en düşük seviyene kurulur. Yetişkin çocuğundan ne bildiğinden ve ne yapabileceğinden yola çıkarak etkinliği küçük parçalar halinde tamamlanana kadar anlatır, gösterir, çocuğun taklit etmesine izin verir, onu kendi başına yapması için cesaretlendirir. Çocuk öğrendikçe yetişkin desteğini (iskelesini) yavaş yavaş geri çeker. Buradaki en önemli nokta, yetişkinin desteğini çocuğun değişen ve gelişen bilişsel yetisine göre ayarlamasıdır.

E. Bebeklerde İfade Edici Dilin Gelişimi

1. Tek Sözcük Dönemi

0-2 yaş çocukları sözcükleri yetişkinlerden farklı olarak, daha geniş bir göndergeye uygulayarak kullanırlar. Vygotsky çocukların bu yaşlarda sözcükleri sadece tek bir nesne için değil nesneler sınıfına gönderimde bulunarak kullandığını; bu yüzden gerçek nesneyi imajından daha faklı yansıttıkları bir genelleme ile kullandıklarını belirtmiştir.

Piaget'in bilişsel gelişim evrelerinde şema oluşumu için önemli olan iki sürecin (özümleme ve uyumsama) çocuğun ilk sözcüklerinin ortaya çıkmasında önemli olduğu belirtilir. Çocuk köpekleri, atları veya domuzları inek şemasına uydurduğunda özümleme, onun inek sözcüğünü kullanma biçimine yansıyacaktır. Yani inek sözcüğünü büyük bir olasılıkla tüm 4 ayaklı hayvanlara söyleyecektir.

2. İki sözcük Dönemi

Çocukların sözcük dağarcıkları 50 sözcüğe yaklaşınca ifadelerin uzamaya başladığı ve tek sözcük evresinden uzaklaşarak iki sözcük aşamasına girdikleri bilinir. Bu dönemin özelliği, eksiz ve çok az sayıda işlev sözcük kullanımı ile pek çok anlamın ve ilişkinin ifade edilmesidir.

İki sözcüklü ifadeler, hiç bağımlı biçimbirim içermedikleri için telgraf dili olarak da isimlendirilmişlerdir. Çocukların ürettikleri tüm sözcüklerin yaklaşık yarısı iki sözcüklü ifadelerden oluştuğu zaman, çocuklar kullandıkları iki sözcüklü ifadeleri birleştirerek veya genişleterek 3-4 sözcüklü tümceler kullanabilme yetisine ulaşırlar.

Çocukta Sözcük Gelişminin Yaklaşık Yaşlara Göre Ortaya Çıkışı

Dönem	Yaklaşık Yaş	Gelişim
• Tek sözcük kullanımı	• 1; 0-1; 5 yaş	• Tek sözcük evresi
• İki sözcük bileşimi	• 1; 5-2; 0 yaş	• Erken sözcük evresi
• Telgraf dönemi (özne+eylemöbeği)	• 2; 0-2; 5 yaş	• Net yapıların ortaya çıkışı

İfade edici dil gelişiminin ölçümünde Ortalama Sözce Uzunluğunun hesaplanması ve sonuçları önemlidir.

3. Ortalama Sözce Uzunluğu (OSU)

Sözdizilimsel ve biçimbilgisel gelişimi değerlendirme yöntemlerinin çocukların ifade ettiklerine dayanarak yapılması tercih edilir.

Brown, kronolojik yaşın dil gelişiminin güvenilir bir göstergesi olmadığını önermektedir. Dil gelişiminde her çocuğun hızı ve zamanlaması farklıdır. Brown, çocukların üretimlerindeki biçimbirim sayısına dayalı bir gelişimi ölçütü geliştirmiştir. "Ortalama sözce uzunluğu" adı verilen bu ölçünün hesaplanmasında sözcük yerine biçimbirimler kullanılır, sözcedeki biçimbirim sayısı hesaplanır ve ortalaması alınarak çocuğun OSU düzeyi bulunur.

Brown'a göre aynı yaştaki değil ama aynı OSU düzeyindeki çocuklar benzer dil gelişimine sahiptirler. Brown OSU'yu, farklı zamanlarda da olsa, bütün çocukların sözdizimsel/biçimbirimsel olarak birbirlerine çok benzer gelişimler gösterdiklerini ve aşağı yukarı aynı evrelerden geçtiklerini gösterebilmek için çok faydalı bulmuştur.

Kral Akademi

Brown'un Dil Gelişim Evreleri ve Özellikleri

Evre	OSU	Yaş (ay)	Özellikler
I	1.00-2.00	12-26	Tek ve/veya eksi iki sözcük
II	2.00-2.50	27-30	Bağımlı biçimbirimlerin gelişimi
III	2.50-3.00	31-34	Farklı tümce biçimleri
IV	3.00-3.75	35-40	Karmaşık tümcelerin edinimi
V	3.75-4.50	41-46	Tümceciklerin birleştirilmesi
V+	4.50+	47+	

F. Bebeklik Döneminde Dil ve Konuşma Sorunları

Etiyoloji belirleyemediği durumlarda sorunları işlevsel olarak ayrımlamaktadır. Bu grup altında sıklıkla gecikmiş dil ve konuşma sorunları yer almaktadır.

Gecikmiş dil ve konuşmanın nedenleri

- Zihin engeli
- Beyin tramvaları
- Genetik yatkınlık
- Otizm
- İki dillilik
- Psiko-sosyal yoksunluk

Gecikmiş Dil ve Konuşması Olan Çocukların Özellikleri
• Hiç konuşmamaktan çok zor anlaşılabilen birkaç sözcük söyleyebilme arasında değişiklik gösteren sınırlı konuşmaları olabilir.
• Akranlarına kıyasla çok daha az kelime kullanırlar.
• Ben, benim gibi kişi adıllarını 3 yaş dolaylarında bile tam olarak kullanamazlar; kelime dağarcıkları yetersizdir.
• Kendi istek ve gereksinimlerini cümle ya da sözle anlatma yerine jest, mimik ve diğer işaretleri kullanma yoluyla anlatmayı tercih ederler.
• Başkalarının konuşmalarına dikkat etmez, dinlemez ve ilgi göstermezler.
• Çoğunlukla insanlara, eşyalara vurmak; çarpmak, itmek gibi fiziki güçle iletişim sağlarlar.
• Bazı çocuklarda daha çabuk ağlama, kırma, oyuncaklarını atma gibi hırçınlıklar görülebilir.

II. OKUL ÖNCESİNDE DİL VE KONUŞMA GELİŞİMİ

Okul Öncesi Dönemi Çocuğunun Dil Gelişimi Açısından Önemli Olan Gelişim Alanları
Motor gelişim
Bilişsel gelişim
Sosyala gelişim
Sesbilgisel gelişme
Anlamın gelişimi
Dilin kullanımı ile ilgili becerilerin gelişimi
Artan sayıda biçimbirim kullanımları ve çok sayıdaki cümle tipleri ile yapısal biçimlerin gelişmesi

A. Genel Olarak Okul Öncesi Dil Gelişimi

Okul Öncesi Dönemi Çocuklarının Dil Özellikleri

- Dil yapısına adıl kullanımları, isim çekim ekleri ve eylem ekleri gibi kullanımların arttığı gözlenir.
- Çocuğun cümleleri, daha yetişkin benzeri cümleler olur.

- Çocukların sözcük dağarcığı genişler, yeni kelimelerin anlamlarını öğrenirler, yeni kavramlar geliştirirler.
- Düşüncelerini cümle haline getirmekten ve çeşitli cümle tipleri kurmaktan hoşlanırlar.
- Dört yaşına geldiklerinde çocukların sözdizilimleri tam yetişkinlerinki gibidir.
- Cümlelerinde isim ve eylem öbekleri, olumsuz cümleler, evet/hayır soruları; ne nerede niçin gibi sorular belirir.
- Şartlı cümle yapıları, karmaşık ve birleşik cümleler ortaya çıkar.
- Çocuklar, "burada-şimdi" ile kurdukları eylemlerden "orada-o zaman" eylemlerine geçerler.
- Sadece şimdiki zamandan değil geçmiş zamandan da bahsederler.
- Fıkralar, bulmacalar anlatırlar; "söz verme, rica etme" içeren sözcelerin anlamlarını kavrarlar, çift anlamlı cümlelerin anlamlarını çıkarsalar.

1. Dilsel Zorluk

Anne, 18 aylık çocuğu ile 4 yaşındakine aynı konuşmaz. 4 yaş çocuğuna daha küçüğüne yapıldığı kadar bağlamsal destek verilmez, jest/mimik kullanılmaz. Çocuğun alıcı dili geliştikçe yetişkin girdisi de daha karmaşık hale gelir. Dolayısı ile ifade edici dilin ne kadar karmaşık/zor olduğu, yetişkinlerin küçük çocuğa nasıl konuştuğu ile ortaya çıkar.

2. Dil Edinme Yöntemleri

Çoıcukların bazı dil yapılarını diğerlerinden daha önce edinmeleri, edilinecek dil biçimi ile çocuğun işlemleme süreçleri arasındaki, uyuşma derecesine bağlıdır.Çocuğun işlemleme yöntemleri ile en iyi uyuşan dilsel biçimler, uyuşmayanlardan daha iyi ve daha çabuk öğrenilir.

Slobin'in erken işlemleme süreçleri olarak isimlendirdiği yöntemler evrenseldir ve çocuk bu yöntemlerle donanmıştır.

Çocuğun yöntemleri ile en iyi uyuşan dilsel biçimler, uyuşmayanlardan daha iyi öğrenilir.

Slobin'in belirlediği yöntemler şunlardır:

Yöntem 1: Çocuklar sözcük ve biçimbirimlerin sıralamasına dikkat ederler. Çocuklar, henüz tam cümle aşamasına geçmeden bile ürettikleri sözcelerin düzeni yetişkinlerinkine benzer. Sözcük düzeninin değiştiği edilgen cümleleri anlamaları bu yüzden zorlaşır.

Yöntem 2: Çocuklar, sözcük sonlarına dikkat ederler. Sözcük kökünün anlamını değiştiren son ekleri tanımaları önemlidir.

Yöntem 3: Çocuklar istisnadan kaçınırlar. Düzenlilik ve kestirebilirlik arayışı, çocukların yeni dil biçimlerini erken keşfetmelerine yardımcı olur. İstisnalar, dilin olgunlaşması için de gereklidir. Sonuç, önceleri gramersiz üretim de olsa çocuk sonunda istisnayı öğrenecektir.

Yöntem 4: Çocuklar dilsel biçimlerin tekrar düzenlenmesinden ve bozulmasından kaçınırlar. Çocuklar çoğu zaman cümlenin ana konusunu bozmaktan da kaçınırlar. Bu yüzden cümleye ek bilgiyi koymayabilirler.

B. Okul Öncesi Dönemde Sözdizimi Gelişimi

Bown, çocuklarda dil bilgisel (sentaktik) yapıların edinilmesinde kronojik gelişimin bir işlevi olmadığını; ama gelişimin cümle uzunluğu ortalamaları (OSU) ile ilişkili olarak belirlendiğini savunmuş. MLU hesaplanmasını kazandırmıştır.

4. Geç Edinilen Yapılar

3 yaşından sonra çocuklar, farklı tümceleri bağlaç ve/veya bağlaç görevi yapan sözcüklerle birleştirmeyi öğrenirler. 3-5 yaş arasındaki okul öncesi dönemde çocuklar; "sonra, ama ve fakat" bağlaçlarını diğer bağlaçlara göre daha sık kullanırlar.

Çocuklar basit tümce yapılarını ve zor gibi gelen sayısız biçimbirimin kullanımını ilgilendiren değişmez kuralları, yapılarının öngörülebilir olması dolayısıyla önce öğrenir. Ana tümcedeki bir ögenin yerine yerleştirilen bir tümcecik içeren karmaşık cümleler Türkçe öğrenen çocuklarca biraz daha geç öğrenilmekte bu yapılar 4 yaşından çok sonra görülmektedir.

Kral Akademi

C. Okul Öncesi Dönemi Sesbilgisel/Fonolojik Gelişim

Çocukların hece yapısında yaptıkları sesbilgisel işlemler, genellikle basitleştirme amaçlıdır.

Hece yapılarında çocukların yaptıkları basitleştirme işelmleri (hatalar)

- Yerine koyma
- Son ünsüzü düşürme
- Ünsüz daralma
- Vurgusuz heceleri düşürme

Yerine koyma: Çocuklar, çoğunlukla vurgulu olan ilk heceyi tekrarlayarak gelecek hecenin yerine koyarlar.

Son ünsüzü düşürme: Çocuklar, sözcüğün son sessizini atarlar.

Ünsüz daraltması: Çocuklar bunu hedef sessiz kümesinden bir veya iki sesi atarak gerçekleştirir.

Vurgusuz heceleri düşürme: Çocuklar sözcüklerdeki vurgusuz sesleri söylemezler.

Çocuklarda kurallı yapıların oluşmaya başladığı 2-5 yaş arası, fonemik gelişim evresi olarak bilinir. Bu evrede ünsüz dağarcığı artık gelişimde bir ölçüm aracı değildir; çünkü pek çok ünsüzü edidnmiştir ve düzgün olarak üretmektedir. Bu evrede ünsüzlerin edinimine yönelik yapılan normatif çalışmalara göre her ünsüz ve ünsüz öbeğinin sözcük içindeki hece konumlarında başta, ortada ve sonda olmak üzere edinim yaşları belirlenmiştir.

D. Okul Öncesi Dönemi Anlam Gelişimi

Çoğunlukla sözcüğün ait olduğu kategorinin özellikleriyle ilişkili olan sözcük anlamı gelişiminin en hızlı olduğu evre okul öncesi dönemdir.

Gönderenleri oldukça belirlenmiş sözcük anlamını edinmenin yanı sıra çocuklar; insanlar, nesneler ve olaylar arasındaki ilişkiyi kodlayan anlamları da edinirler. Bu ilişkileri verebn bağlamsal anlam, sözcük ve cümle düzeyinde okul öncesi dönemde gelişirken çocuklar anlamı dilsel olan ve olmayan bağlamdan nasıl çıkarsama yapabileceğini, dilsel biçimleri bağlama birleştirmenin nasıl olacağını öğrenirler.

Gösterme eylemini belirten sözcükler; nesnelere gönderme yapan, bağlam değiştikçe anlamları değişen "bu, şu, şurada, orada, şimdi" gibi sözcüklerdir. Bu sözcükler, küçük çocukların yorumlayamacağı kadar zor olabilirler; çünkü sabit göndergeleri olmayan sözcükler olarak neye gönderge yapıldığı kimin, ne zaman, nerede söylediğine bağlı olarak anlaşılabilir. Sıklıkla kullanılan dün, bugün, yarın ifadeleri; bu grubun en iyi örnekleridir. Bu grubun en kolay sayılabilecek belirleyicileri "bu ve şu" küçük çocukların erken konuşma örneklerinde fark edilir. Çocuklar ilk olarak kişi göstericilerini, daha sonra takılarla ilgili olanları (arkasına, önüne gibi), en son olarak da zamanla ilgili olanları (yarın, dün gibi) anlamlandırarak öğrenirler. Çocuklar okul öncesi dönemde yer ve zaman, nesne ve nesne, nesne ve olay arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik sözcük anlamlarını da edinirler.

E. Okul Öncesi Dönemi Edimbilgisi/Pragmatik Gelişimi

Konuşan kişinin ifade seçimi, alıcının sözceyi yorumlaması ve iletişim bağlamının iletişim amaçlarını etkilemesi süreci edimbilgisi/pragmatik gelişm olarak tanımlanır.

Okul öncesinde çocuklar, bulundukları bağlamda var olan nesne ve olayları tanımlamayı öğrenirler. İstek ve ihtiyaçlarını iletmek için dili etkin kullanmayı öğrenip birçok soruya cevap verdikleri kadar soru sormayı da öğrenirler. Karşılıklı konuşmada sıra almaya, konuşma konusu açmaya, yeni ve ilişkili bilgi ile konuşmaya katkıda bulunmaya başlarlar.

Okul öncesi dönemlerde çocuklar, daha sosyalleşmiş bir dil kullanırlar ve bunu dinleyen kişinin bakış açısına ve bilişsel yetilerine uydurmaya çalışırlar. Oklu öncesi yıllarda dil kullanımının gelişimi, çocukları daha sonraki yıllara ve evrelere yetilerine uydurmaya çalışırlar. Okul öncesi yıllarda dil kullanımının gelişimi, çocukları daha sonraki yıllara ve evrelere hazırlar.

Kral Akademi

1. Okul öncesi Dönemde Oyun Davranışı

Piaget ve diğer araştırmacılar oyun ve dil ilişkisi üzerinde çalışarak oyunun dil ve biliş arasındaki temel ilişkiyi sağlama rolünü üstlendiğini saptamıştır. Oyun çeşitlerinden biri olan sembolik oyunda çocuklar sözcüklerin nesnelere sembol görevi yaptığını öğrenirler.

Sosyal ilişki temelinde oyun düzeyleri:

Birinci düzey: Sosyal etkileşim en az kişiyle katılımı ön görür. Bu oyun türü kendi kendine oyun olarak adlandırılır ve çocuğun diğer çocukların olduğu ortamlarda bile yalnız oynamasına izin verir.

İkinci düzey: Paralel oyun olarak adlandırılan düzeydir ve çocukların yan yana, belki de aynı nesnelerle; ama birbirleriyle oynamadıkları bir etkileşim durumudur.

Üçüncü düzey: Kooperatif oyun olarak adlandırılır ve çocuklar etkinliğin organizasyonu ve yürütülmesinde birbirleriyle etkileşirler. Çocuklar, sosyal roller takınmış gibi yaparlar ve bu rolleri, yaptıkları iş veya bulundukları yer içinde kişilerin takındıkları görev ile birlikte sürdürürler. Çoğunlukla oyunlar hayali karakterler üzerine kurulur ve bazı kahramanların (Örümcek Adam gibi) fantezi öykülerine odaklanılır.

2. Okul Öncesi Dönemde İletişim ve Konuşma Becerileri

Okul öncesi dönemde çocuklarda pragmatik gelişme iki yönlüdür:

- **İletişim işlevlerinin genişletilmesi:**

Çocukların geliştirdikleri iletişim niyetleri/amaçları (Dore):

- Çok sayıda soru sorarak bilgi istemek
- Sorulara cevap vererek ya da bilgiyi temin etme yoluyla soruları cevaplamak
- Olayları, nesneleri ya da aitlikleri tanımlamak
- İnançları, tutumları, duyguları ve gerçekleri belirtmek

Konuşma becerilerinin genişletilmesi: Genelde çocuklar, dili bir konuşma bağlamında öğrenirler. Okul öncesi çocuk konuşma becerilerini denerken "o anda - orada" olanlara ilgi göstererek konuşmanın klasik rutinlerini de pekiştirirler. 2,5-3 yaş gibi küçük çocuklar, ilgilendikleri konularda yeni konuşma başlatmada iyidirler, ama bir veya iki sıra döndükten sonra konuşmayı devam ettiremezler. Okul öncesi yıllarda çocuklar geliştikçe bir konuyu sürdürmeyi, bunlardan yeni konular üretmeyi geliştirirler.

F. Okul Öncesi Çocuklarda Okuryazarlık Gelişimi

1. Yazmanın Gelişimi

Çocuklarda erken yazma biçimleri, ilkel çiziktirmelerdir; ama yazıları, çizimden çok farklıdır. Çiziktirmlerin içine zaman zaman harfleri katmaya başlarlar. Üstelik mesajlarını iletmek amacıyla kullandıkları harfler çoğunlukla kendi isimlerinin harfleridir. Okul öncesi yılların sonuna doğru çocuklar yazdıkları mesajlarla ilişkili seslerin harflerini kullanmaya başlarlar. Bazen tek bir harf bile tüm sözcüklerine veya hecelerine karşılık gelir.

2. Okumanın Gelişimi

Çocuklarda gerçek okumaya giden evreler:

Birinci evre: Çocuklar, masal kitaplarından okunan sözcüklerin yazılanlardan geldiğini fark etmezler; daha çok resimlere odaklanırlar ve sözcüklerin resimlerden kaynaklandığına inanırlar ve yetişkinden bu resimleri okumalarını isterler.

İkinci evre: Çocuklar, sözcüklerin yazılı metne ait olduğunu anlarlar ve bazı harfleri tanırlar.

Üçünücü evre: Çocuklar, çok beğendikleri masal kitaplarının satırlarını ezbere bilirler. Kendine başlarına, bağımsız ve yetişkin ezgisi ile okuduklarından anne babaları veya öğretmenleri onları gerçekten okuyor zannedebilir.

Dördüncü evre: Çocuklar, yazı ile masalı örtüştürürler. Çok az bir yönlendirme ile klasik okumaya başlarlar.

Kral Akademi

G. Okul Öncesi Çocuklarda Dil ve Konuşma Sorunları

Akranları ile aynı hız ve yeterlilikte sözlü veya yazılı dili edinemeyen çocuklar, dili edinme sürecinin farklı seviyelerinde güçlükler yaşarlar. İletişim sorunu yaşayan bu çocuklar, başkalarını anlayamama ve kendilerini ifade edememe nedeniyle toplum içinde uyumsuz davranışlara başvurabilirler. Okul yaşına kadar eğitilmemiş bir dil ve konuşma sorunu, çocuğun okuma ve yazma becerisi edinememesine ve gerektiğince sosyalleşmemesine de yol açabilir.

1. Okul Öncesi Dönemde Çocuklarda Olası Konuşma Bozuklukları

Akut kulak iltihabı: Çocuklarda tekrarlayan kulak enfeksiyonlarının ortaya çıkardığı, orta kulakta sıvı birikimidir. Çocukta özellikle 3 yaşına kadar sıklıkla gözlenen bu sıvı birikimi seslerin tam ve net olarak duyulmasını engeller. Önlem alınmadığında kalıcı işitme kayıplarına, dil ve konuşmada gecikmelere, dikkat eksikliklerine, okul çağı öğrenme güçlüklerine, çocuğun kendine güvenini kaubetmesine yol açabilir.

Sesbilgisel sorunlar: Sesletim bozuklukları; yapısal bozukluklar (dudak, burun ve boğazın yapısal anomalileri ve yarıklıkları), sinir-kas uyumsuzlukları (motor konuşma bozuklukları) veya nörolojik hasarlardan kaynaklanan bozukluklardır. Konuşmada gerekli olan ağız yapıları dudaklar, dil, dişler ve damaktır. Çocuklar dudak veya damakta oluşmuş bir yarık ; diş, çene, ağız yapısındaki patolojiler, dil haraketlerindeki yanlış devinimler, damağın işlevine yönelik yetersizlikler ve bütün bu faktörlerin bir araya gelmesi ile oluşan bozukluklar nedeniyle konuşma güçlüğü yaşayabilirler.

Tutulmalar: Bazı çocuklar, sesleri sözcüklere yüklemede veya sözcükleri başlatmada sorunlar yaşarlar; bu tür tekrarlamalar ve uzatmalar, konuşmanın akıcılığını bozarak tutulmalara yol açarlar. Konuşmayı gerçekleştiren bazı kasların gerginleşmesini de sağladığı için ses yüksekliği, perde değişiklikleri ve çocuktaki korkak ve ürkek görüntü kekemelik diye adlandırılan konuşma bozukluğunun sık karşılaşılan belirtileri olarak ortaya çıkar.

2. Okul Öncesi Dönemde Çocuklarda Olası Dil Bozuklukları

Özgün dil bozukluğu, zihin engeli, otizm, dikkat yetersizliğine bağlı hiperaktivite bozuklukları, edinilmiş beyin hasarları ve bazı santral faktörlerin etkili olduğu sorunlar dil bozukluklarına rastlanabilecek örneklerdir.

Özgün öğrenme bozukluğu tanımındaki çocuklar; genel zekâ, oral yapı ve işlevleri ve işitme engelinin kaynak gösterilmediği bir dil bozukluğu yaşarlar. Bilişsel gelişim ve diğer periferel motor ve duyusal işlevlerin ço0k etkilenmediği bu vakalarda sadece dil gelişiminin etkilendiği izole bir bozukluk söz konusudur.

III. OKULUN İLK YILLARINDA DİL GELİŞİMİ

- Okul yılları dilin tüm alt katmanlarının bütünleşik geliştirmesine katkıda bulunan çok yaratıcı bir dönem olarak görülür. Bu dönem boyunca çocuk, yeni biçimleri, yeni yapıları iletişimde çok etkin olarak kullanmayı öğrenir. Çocuk; mesajı netleştirmeyi ve mesajın iletişimsel etkisini, başarısını veya başarısızlığını öğrenir. Çocuk sınıfta dili kullanmayı öğrenir ve iletişimsel işlev alanını geliştirir.

A. OKULUN İLK YILLARINDA SESBİLGİSİ GELİŞİMİ VE ATİPİK GELİŞİM

- Okul yıllarında çocuklar bazı seslerin sesletiminde (telaffuzunda) zorluk yaşamaya devam ederler. Türkçede 7 yaşında ki bir çocuk, 0-3 yaş döneminde edinilmesi gereken /b, p, m, n, k, g/ gibi seslerin ya da en geç 5 yaşlarında edinilmesi gereken /s, ş, z, c, ç/ gibi seslerin sesletiminde zorluk çekiyorsa çocuğun bir dil ve konuşma terapistinden özel destek alması yararlıdır. Ancak /r/ sesi, 6-7 yaş çocukları için hâlâ çok zor olabilir.

B. OKULUN İLK YILLARINDA ANLAMBİLGİSİ GELİŞİMİ

- Okul dönemi, çocuğun bilişsel işlevlerinin olgunlaşıp zenginleşmesinde, söz dağarcığının giderek gelişmesinde, işitsel-görsel ve sözlü - yazılı metinleri anlamasında ve bağlamdan bağımsız karmaşık bilgiyi yorumlamasında temel araç olur.

1. Sözcük Dağarcığı Gelişmesi

- İlköğretimin ilk yıllarında yeni sözcük edinme oranı yavaşlar. Bu anlam bilgisi gelişiminde daha az ilerleme olması değil bilinen sözlük anlamlarının genişletilmesi ve düzenlenmesi anlamına gelir.

Sözcük dağarcığının gelişimi iki yönde gerçekleşir:

- Yatay anlam genişlemesi; bilinen sözcük tanımlarına çocuğun kendi basit tanımlarını eklemesiyle oluşur.
- Dikey anlam genişlemesi; bir sözcüğün tüm anlamlarının bilinmesidir.

- Yatay ve dikey anlam gelişimi, okul yılları boyunca devam eder ve 7-11 yaşlar arasında çocuğun sözcüklerin değişik anlamlarını anlamasında önemli bir artış olur. Çocuklar giderek zihinsel sözlüklerinde sözcükler arasında kurulan bağlantıları bir ağ gibi gösteren içsel harita oluştururlar. Böylece bazı sözcüklerin zıt, bazılarının eş anlamlı, eşsesli; bazılarının ise birbirlerine benzer olduklarını; ama çok ince farklılıklar taşıdıklarını anlamaya başlarlar. Bazı sözcüklerin diğerlerini bir kategori olarak temsil ettiğini ve bu yüzden bir etiket olduklarını anlarlar.

Okul Dönemi Çocuklarının Okul Öncesi Çocuklarına Göre Sözcüklerin Açıklanmasında ya da Tanımlanmasında Farklılıkları:

- Okul öncesindeki çocuklar, cümlenin anlamını kısıtlı biçimde açıklarken ilköğretim yıllarında ki çocuklar, anlamı yeni biçimlerle açıklayarak sentez edebilir ve özetleyebilirler.
- Okul yılları boyunca çocuklar, sözcüğü açıklarken toplumun ortaklaşa kullandığı anlamla birlikte bireysel deneyimlerini de işe koşar.
- Yaşıtlarının etkisi; argo sözcüklerin artışı ve erişkin diline yabancı sözcüklerle özellik kazanan bir dilin gelişiminde izlenir.
- Çocuk, erişkinlerin bildiği; ama çocuklara yasakladığı ve gizlediğinden kuşkulandığı bazı sözcüklere oldukça duyarlıdır ve bu sözcükleri bir kez duyması bile yeterlidir.

2. Sözcüklerde Anlam Olayları ve Edebî Dil Kullanımının Gelişimi

Edebî dil kullanımının gelişimi, okul çağlarında belirginleşir ve ergenlik çağına kadar kazanılması devam eder.

I. Mecaz Anlam: Mecaz, bir sözcük ya da söz öbeğinin benzetme yoluyla kendi anlamından başka anlamda kullanılmasıdır. Mecaz kullanımı 5-6 yaşlarında başlasa da anlamını anlama ve açıklamada temel yeterlik okul döneminde gelişir. Gelişim sürecinde okul öncesi dönemde ki çocuklar; duygulara yönelik mecazları psikolojik ve fiziksel mecazlardan daha iyi anlarlar.

II. Atasözleri ve Deyimler: Atasözleri daha soyut ve genel anlamlar ifade eden, biçim ve kavram bakımından çeşitlilik taşıyan kalıplaşmış anlamlardır. Ergenlik öncesinde çocuklar, atasözlerinin anlamını anlamakta ve açıklamakta güçlük çekerler. Deyimler ise gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan sözcük topluluğu ya da tümcelerdir. Atasözü ve deyimin ilköğretim yıllarında ayırt edilmesi zaman alır.

III. Mizah: Anlambilgisel olarak mizahın kaynağı büyük ölçüde gülmece ve bilmeceler üzerine temellenir. 6 ile 9 yaş arasındaki çocuklar, bilmecelerin yapısını anlamakta; fakat anlamını anlamamaktadır. 9 yaşından sonra çocuk, bilmeceyi kendine özgü yapısıyla söyler; şaka ve bilmeceye ilişkin açıklamaları mizaha katkıda bulunan dil dışı/ sözel olmayan biçimlerden çok dilsel simgelere odaklaşır. Mizahın diğer biçimi olan şakalarda ise 6 yaşından önceki çocuklar yalnızca dile eşlik eden (yüz yüze), dilsel olmayan şakaları anlamaktır. 6 ile 9 yaş arasındaki çocuklar, sözce içindeki sözcük grupları ya da fonolojik yapıdaki şakalara duyarlıdırlar.

3. Atipik Anlambilgisi Gelişimi

Genellikle anlambilgisinde gecikme, alıcı dil yetersizlikleri olarak tanımlanır ve diğer gelişimsel yetersizliklerle ilişkilen-dirilir. Zihinsel özür veya gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda sınırlı sözcük dağarcığı ve sözcük geri getirme becerisinde yavaşlık gözlenmesi örnek verilebilir. Alıcı dilde yetersizliği ya da gecikmesi olan çocuklar, sözcüklerin zıt ve eş anlamlarını tanımlamada, serbest çağrışımla ilişkili sözcükleri bulmada veya resimleri ya da nesneleri doğru olarak adlandırmada zorlanabilirler.

Kral Akademi

C. OKULUN İLK YILLARINDA BİÇİMBİLGİSİ VE SÖZDİZİMİ GELİŞİMİ

Okul dönemi dil gelişimi, biçimbilgisi ve sözdizimi alanlarında örtük olarak var olan biçimlerin ve yeni edinilenlerin birlikte eş zamanlı olarak gelişmesini içerir. İlköğretim boyunca çocuklar; dilbilgisi kurallarını bilinçli olarak öğrenir, dil aracılığıyla dil hakkındaki bilgiyi öğrenir, böylece üstdil becerilerini geliştirirler. Okul dönemi; sözcüklerdeki kök ve ekler, bunların kurallı düzenlenişleri ve

türetiliş özelliklerinin bilinçli öğrenilmesi sürecidir. Çocuk topluluk adlarını ve sayılabilir adları ayırt edebilir, çocuğun nicelik gelişimi yavaştır.

İlköğretim Döneminde Ortaya Çıkan Sentaktik Gelişimler

- 6-7 yaşlar arasında çocuklar, sözcük yapılarını ve türetilişlerinde çeşitlilik içeren yapım ve çekim eklerini öğrenirler.
- Ad eylem, ortaç, zaman anlamı, durum anlamı ve bağlama görevi olan ulaçları ve bağ fiillerin sözcük yapılarını anlama; 7-8 yaş civarında ortaya çıkmaktadır.
- Çocuklar; cümlelerini isim ve fiil cümleleriyle detaylandırarak genişletirken fiilden türeyen fiilimsileri kullanarak birleşik cümleler kurar, yan cümle oluşturabilirler.
- Eylem çatıları, özne- yüklem, nesne-yüklem ilişkilerini bildiren cümleler 5 -7 yaşları arasında öğrenilir ve çocuklar bu yaşlarda düzensiz cümleleri ayırt eder, özne-yüklem uyumunu anlar, çeşitli anlatım bozukluklarını fark edebilirler.
- 7,5 - 8 yaşındaki çocukların yalnızca %80'i tümüyle edilgen cümleleri formüle edip üretirler.
- Birinci sınıfın sonlarında çocuk, eğer somut hareket eylemi kullanılmışsa daha karmaşık edilgen yapıları anlamaya başlar.
- İlköğretimin ilk yılında çocuklar, sadece tek bir ismin kılıcı/eylemi yapan olabileceği durumlarda edilgen yapıları anlayabilmektedir.
- Klasik bir çalışmada, somut nesneler kullanıldığında birinci sınıf çocuklarının mastarları anlayabildikleri bulunmuştur.

Atipik Dilbilgisi Gelişimi

- Zihinsel engel, öğrenme güçlüğü, dil gelişim geriliği veya özgül dil bozukluğu olan çocuklar (gelişimsel); yaşları ileri olduğu hâlde biçimbilgisi ve sözdizimi gelişiminde güçlük göstermektedir. Bu durum; biçimbirim çeşitliliğinde azalma, ekleri kullanmama, kısa ifade, basit tümce yapıları kullanma eğilimi, bileşik ve karmaşık yapıda tümceleri öğrenme zorluğu olarak kendini göstermektedir. Tipik olarak okul öncesi dönemde öğrenilen dilbilgisel biçimler, bu çocuklar tarafından ilköğretim döneminde bile anlaşamayabilir. Erken gözlenen bu sorunlar, üstdil becerilerinin gelişimini etkiler ve ileride akademik başarısızlığa ve okul başarısızlığına neden olur.

D. OKULUN İLK YILLARINDA EDİMBİLGİSİ/ PRAGMATİK GELİŞİMİ

- Dili, konuşulduğu ortam, çevre etkileri, konuşucuların niyeti, duyguları, konuşan ile dinleyici arasındaki etkileşim açısından inceleyen dilbilim dalı Edimbilgisi/Pragmatik (Kullanım bilimi) olarak adlandırılır.
- Okul öncesi dönemde kökleri atılan edimbilgisi gelişimi, ilköğretim yıllarındaki değişim için basamak oluşturur. Çocuklar, dilin en temel sosyal kurallarını öğrenmiş olarak ilköğretime gelirler. Ancak çocukların oyun içinde akranlarını ikna etmenin ya da onlarla tartışmanın, aile toplantılarında yetişkinlerle sohbet etmenin, ebeveynlerine sevilen bir eşyanın kazayla kırıldığını açıklamanın ya da kardeşlerini ilginç bir öyküyle eğlendirmenin farklı yollarını da öğrenmeleri gerekir.

1. Metin Oluşturma

- Metin, temelde dilsel iletişimin bir birimidir ve mantıksal, anlamsal ve dilbilgisel açıdan bağlantılı bir bütünlüktür. Metin üretimi; konuşma ya da yazma amaçlarının saptanması, söylem tasarımı, düşünceleri belirli bir düzen içinde oluşturma; yani konuyu planlama, konu gelişiminde bağlaşıklık düzenlemelerine önem gösterme ve cümleleri doğru bir dilbilgisi ile oluşturma gibi pek çok öge içerir. Okul dönemi ile birlikte dilin daha gelişmiş bir düzeyinde deneyimlere bir düzen ve bir bakış açısı getirmek, onları kabul edilebilir anlatımlar halinde sunmak önem kazanır.

Kral Akademi

2. Söylem Düzeyi Gelişimi

- Söylem (Anlatı); deneyimleri öykü şeklinde anlatmanın söylemsel boyutu, bir olayın anlatımıdır. Söylemlerin monolog, diyalog; yazılı ve sözlü gibi çeşitli türlerinden söz edilebilir. Söylem türleri; genel olarak anlatılar, sohbetler, açıklamalar, tartışmalar, ikna etmeler, betimlemeler olarak sınıflandırılır. Çocuklar okul öncesi dönemde öyküler anlatmaya, betimleme ve açıklama yapmaya, karşısındaki kişileri ikna etmeye başlarlar. Okul dönemi ile birlikte çocukların dil ve bilişsel yetilerindeki gelişme, söylem becerilerinin daha etkili kullanılmasını sağlar.

3. Anlatı Becerilerinin Gelişimi

- Anlatı, bir söylem türü olarak tümceleri bir araya getirerek daha büyük söylem parçaları üretmeyi ve bunları anlamayı içerir. Anlatıda olaylar zamansal ve nedensel ilişkilere göre planlı bir düzende sıralanır ve metinler ile ifade edilir. Okul öncesi oyun çağındaki çocuklar; televizyon veya resimli kitaplara bakarak resimdeki olayları anlatmaya başlar, öyküleri ilişkilendirmeye başlar.
- Olay anlatmanın gelişmiş bir biçimi olan öykü anlatma, anlatının kendine özgü dilbilgisi yapıları ile kurgulanmasıdır. Öykü anlatımı, çok erken yaşlarda başlamakla birlikte çocuktan çocuğa büyük değişkenlik gösterir ve bu erken yaşlardaki anlatım; dağınık, kopuk ve plansızdır. Çocuklar genellikle öykünün en sevdikleri bölümünü veya sonunu en önce verebilir; kahramanların yine en beğendiklerinden veya yalnız birinden söz edebilirler. Olayların sırasını karıştırabilir, yan konuları ana temayla yeterli bir dil kullanarak ilişkilendiremez, öykünün ana temasını bulamaz veya öyküden bir mesaj çıkaramazlar.
- Çocuklar yaklaşık 4-5 yaşlarında bir öyküyü başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerine göre düzenleyebilir; 6-7 yaşlarında karakterlerin olaylara yön veren niyet, duygu ve düşüncelerini kurgunun bir parçası olarak anlatabilirler. Çocuklar 8-9 yaşlarında dil yapılarını etkin bir şekilde kullanarak öykü gramerine uygun anlatılar yapılandırmaya başlasalar da bu gelişim ancak 10 yaşlarında belirginleşmektedir.

4. Sohbet Becerilerinin Gelişimi

- Sohbetler, bir konu ya da önerme yoluyla kendinden önce veya sonrakiler ile birbirine bağlı cümlelerden oluşur. Bu nedenle konuyu başlatma, sohbette sıra alma, sohbet sırasında oluşan kopuklukları düzeltme/onarma, açımlama ve konuyu sürdürme stratejilerinin öğrenilmesi gerekir.
- Okul yıllarına değin çocukların iletişim işlevlerinin düzeyi artar ve karşılarındakiyle iyi iletişimin nasıl olacağını, isteklerini dolaylı olarak nasıl anlatacağını çocuk öğrenir. Bunun için çocukların ne zaman konuşabileceklerini ve sıra almanın uygun yollarını, yeni amaçlar gerçekleştirebilmek için dili kullanmayı öğrenmesi gerekir.

Çocukların Etkin Bir İletişim Gerçekleştirmesinde Etkili Olan Süreçler

Başkasının Bakış Açısını Alma (Gönderimsel İletişim)

Dili dinleyenin bakış açısına göre uyarlayabilme yetişidir. Çocuklar ilk yıllarda başkalarının bakış açısını almayı, olaylara onların gözünden bakmayı bilemezler. Çocuk, bilişsel ve sosyal yönden olgunlaşıp dilsel yapılarda yetkinliğe ulaştıkça dinleyicisinin üzerine daha fazla odaklanmaya başlar.

Bir sorunu pek çok yönüyle ele alma

Okul yılları boyunca gelişir ve sorunlara değişik yönlerden çözümler getirme ve düşünme yeterliğidir. Somut işlemler basamağında olan okul yılları dönemi çocuğu; dinleyicisinin gereksinimlerini algılar, kavrar ve farkında olmaksızın iletişimde onları memnun edecek uyarlamalar yapar.

E. OKULUN İLK YILLARINDA ÜSTDİL BECERİLERİNİN KAZANILMASI

- Üstdil farkındalığı, dilin kendisi hakkında düşünebilme becerisidir. Altı yaş öncesinde düşünmeden otomatik kazanılan kuralların ötesine geçilerek dil hakkında fikir yürütme, dili parçalarına ayırma, tanıma ve kontrol edebilme becerisi öğrenilir.
- Çocuklar ilköğretime başladıkları yıllarda dil hakkındaki farkındalıkları artmaktadır. Cümle yapısı, konuşma seslerinin nasıl oluştuğu ve sözcüklerin farklı tanımlamaları hakkında düşünebilmekte ve yorum yapabilmekte, sözcükleri bildikleri başka sözcüklerle ilişkilendirerek tanımlayabilmektedirler.

Sesbilgisel Farkındalık ve Çözümleme

- Sesbilgisel farkındalık, üst dil becerilerinden okuma yazma ile en ilişkili olanıdır. Sesbilgisel farkındalık; sözcüklerin seslerden oluştuğunun ve bu seslerin bilinçli olarak manipüle edilebileceğinin bilinmesi şeklinde tanımlanabilir. Sözcükleri seslerine ayırma, ilk veya son sesi atma, verilen seslerden sözcük oluşturma gibi işlemlerle ortaya çıkar.

Sesbilgisel farkındalığın okuma yazmaya yeni başlayan çocuk için önem taşıdığı noktalar:

- Seslerin harflerle düzenli bir biçimde temsil edilebileceğini gösterme,
- Temsil edilme birden fazla biçimde oluyorsa bunun kurallarının öğrenilmesini sağlama,
- Okuyabilmek için sesleri sentezleyerek sözcük oluşturmayı sağlama,
- Sözcüklerdeki özellikle başlangıç sesini tanıyarak bağlam içinde uygun olabilecek sözcüklerin seçimini kolaylaştırma.

F. OKUR - YAZARLIK

Çocukların okur yazarlık gelişiminin ilişkili olduğu unsurlar:

- Dili yetkin edinme süreci
- Algısal beceriler
- Sesbilgisel farkındalık
- Sözel bellek
- Sözcük çağırma ve tanıma süreçleri
- Okuma yazmayı Öğrenme

1. Okulun İlk Yıllarında Okuma Gelişimi

- Okumayı öğrenme, bozulmamış dil becerileri çatısı üstüne kurulur ve okuma edimi ile sesbilgisel farkındalık, sözel bellek, sözcük tanıma ve çağırma arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

a. Resim yönlendirmeli okuma:

- Öykünün biçimlenmemiş aşaması: Çocuklar kitapları okumaya resimleri çalışarak ve yazılara aldırmayarak başlarlar. Resmi çizilmiş kişileri ya da nesneleri gösterirler. Okuma davranışları daha çok resimler hakkında bağlantısız yorumları içerir.
- Öykünün biçimlenmiş aşaması: Çocuklar, okunmuş ya da daha fazla deneyim kazanılmış kitaplar hakkında resimlere bakarak tüm öyküyü anlatırlar ve sayfayı çevirirler. Ses tonları bir öykü anlatıcısınınki gibidir. Öyküleri gerçek hikâyedeki olaylara yaklaşıktır.
- Yazılı dil-gibi aşaması: Çocuklar, öyküyü ezbere 'okumaya' başlarlar; yeniden söylemeleri gerçek metinle eşleşmektedir. Ses tonları yetişkin okuyuculara benzemektedir. Çocuklar, yazıların farkına varmaya ve yorum yapmaya başlayabilirler.

b. Yazı yönlendirmeli okuma:

- Okuma davranışları yazıya odaklanmıştır. Yazı izlemeli/okumayı reddetme aşamasında çocuklarda erken geleneksel okuma yeterliği görülür. Bu dönemde okuma ile ilgili şüphe duyulabilir ve çocuk, okumanın bir yönünü seçerek metin okumalarında sadece bu stratejiyi kullanır. Bazı ilköğretim çocukları, bu dönemde cümle ya da sözcüğün tümüne dikkatini yöneltmeksizin harflerin ne anlama geldiğini anlamaya çalışırken diğerleri, sese dikkatini yöneltmez ve sözcüğün tamamına bakarak anlamaya çalışır.

DİKKAT

Chall okuma gelişimini 18 yaş ve üstünü de kapsayan 5 evreye ayırmıştır. 5-9 yaş arasını kapsayan ilk iki evre ilköğretimin ilk yılları ile ilgilidir.

- **Birinci evre:** 5- 7 yaşları arasını kapsar, sesbirim-yazı birim kurallarını öğrenme evresidir. Çocuklar; harf-ses ilişkisini öğrenir, harflerin önemini kavrar ve metinlerin bir mesaj içerdiğini ve resimlerden daha fazla anlam yüklendiklerini anlarlar.
- **İkinci evre:** 7-9 yaşları arasını kapsar, önceki evrelerde kazanılan bilginin pekiştirilmesidir. Çocuklar yazılı metinleri anlamak için çözümleme becerilerini kullanmayı öğrenirler. Ses bilgisel farkındalık becerilerinin işe koşulduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir.

2. Okulun İlk Yıllarında Yazma Gelişimi

- Okul döneminin ilk yılında çoğu çocuk, harfleri yazıda kullanmaya başlamakta ve yazmayı öğrenebilmektedir.

Yazma Sürecinin Aşamaları

Sesbirim Öncesi Dönem

- Hikâyeleri gelişigüzel harfler yazarak anlatan ana sınıfı çağındaki çocukları kapsar. Harfler, çocuğun zihninde kalıcı bir fikri temsil eder; bir harf tek başına anne ya da baba anlamına gelebilir.

Kral Akademi

Sesbilgisel Aşama

- Çocuk yazılı sözcüklerin içindeki seslerle aynı olan harfleri ayırt eder ve ilk defa harflerin belirli sesbirimleri gösterdiğini fark eder.

Geçiş Aşaması

- Birinci yıl süresince çocuklar, yazılarının oldukça sıradan olmaya başladığı geçiş aşamasına girerler. Tüm cümleleri yazabilirler. Birçok çocuk, sıradan yazıya birinci yılın sonlarında başlar. Bu aşamada yazımları hâlen sözcüklerin harflerini söylemede hatalar içerir.

V. ERKEN ÇOCUKLUKTA PSİKO - SOSYAL GELİŞİM

I. Bebeklikte Psikososyal Gelişim

BAĞLANMA TÜRLERİ

Güvenli

Bu bağlanma türünde çocuğun ihtiyaçları yerinde ve zamanında karşılanmıştır. Çocuk annesi gideceğin de normal düzeyde endişelenir ve ayrılık kaygısı yaşayabilir. Annenin yokluğunda ortama çabuk uyum sağlarlar. Döndüğünde ise olumlu tepkiler gösterirler. Anneyi öper, sarılır ve ona gülümseyebilir.

Çelişkili (İkircikli, Dirençli, Kaygılı, Kuşkulu)

Annenin tutarsız davranışlarından kaynaklanır. Anneleri yanlarındayken bile ayrılık kaygısı yaşarlar. Anne gideceğinde yoğun tepkiler gösterirler. Gittiğinde ise ortama uzun süre adapte olamazlar. Anne döndüğünde sevinebilir de ancak çoğu zaman sert ve katı tepkiler gösterirler.

Kaçınan

İlgisiz ve itici anne baba tutumundan kaynaklanır. Anne yanındayken çocuk anne ile ilgilenmez. O gittiğinde ise tepkisizdir ve umursamaz davranışlar sergiler. Anne döndüğünde yine herhangi bir tepki yoktur. Anneyi görmezden gelir. Anne yokken saldırgan tepkiler sergileyebilirler.

Örgütlenmemiş (Düzensiz, Belirsiz, Organize Olmamış)

Hem kaygılı hem de kaçınan bağlanmanın özellikleri görülür. Anne ortama döndüğünde bazen tepkisiz kalır ve görmezden gelir bazen de sert ve katı tepkiler gösterirler. Zaman zaman sevindikleri de görülür. Bu bağlanma türünde çocukların nasıl bir davranış sergileyecekleri öncesinden tahmin edilemez. Daha çok şiddete maruz kalan çocuklarda görülmektedir.

DİKKAT

- Anne gideceğin de normal düzeyde kaygı tepkisi veren ve anne döndüğünde sadece sevinme tepkisi gösteren **güvenli bağlanma**,
- Anne döndüğünde sert ve katı tepkiler gösteren **çelişkili bağlanma**,
- Anne döndüğünde onu görmezden gelen ve tepki göstermeyen **kaçınan bağlanma**,
- Anne döndüğünde bazen görmezden gelen bazen sert ve katı tepkiler gösteren bazen de olumlu yönde davranışlar sergileyen **örgütlenmemiş** yani **belirsiz bağlanmadır**.

II. Okul Öncesinde Psikososyal Gelişim

Kazanılması Beklenen Özellikler

• Sorumluluk alma, kendi ayakları üzerinde durma, kendi başına karar alabilme, problemlerini çözebilme, özerk ve bağımsız bir kişiliğe sahip olma dönemin ön plana çıkan özellikleridir.

Özerkliğe Karşı Kuşku Utanç (1,5 - 3 Yaş)

Yapılması Gerekenler

• Temel ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılama isteklerine destek verilmelidir. Aşırı koruyucu tutum ile yaklaşılmamalıdır. Güvenlik önlemleri alındığı sürece çocukların kendi başlarına bir şeyler yapma isteğine izin verilmeli ve bu noktada çocuklar cesaretlendirilmeliler.

Krizle Souçlanmasının Etkileri

• Birey başkalarına bağımlı hale gelir ve kendi ayakları üzerinde duramaz. Sorumluluk bilinci gelişmez. İlerleyen dönemlerde ipotekli kimliğe yol açar. Kararları başkaları tarafından alınır. İhtiyaçlarının karşılanması açısından çevre desteğine ihtiyaç duyarlar.

Psiko - seksüel kuramda anal dönemin karşılığıdır.

Kral Akademi

DİKKAT

- Aşırı koruyucu anne - baba tutumu, çocukların kendi yapması gereken bir çok beceri ile ilgili durumda bile devreye girer. Çocuklarına kıyamadıklarından ya da onlara bir zarar gelir düşüncesiyle her şeyi kendileri yapmaya çalışırlar. Neticede özerkliğe karşı - kuşku ve utanç evresinin krizle sonuçlanmasında en büyük sebep de bu aşırı koruyucu anne - baba tutumudur. Bu tutumun sonuçları ilerleyen dönemlerde telafi edilmediği takdirde ergenlik döneminde **ipotekli (bağımlı) kimliğe** yol açar.
- Özerkliğe karşı - kuşku ve utanç evresi, çocukların bu dönemde sergiledikleri inatçılık davranışlarından dolayı **ikinci ergenlik dönemi** olarak da bilinir.
- Çocuklarda özerklik çabalarını tetikleyen ana unsur çocukların **yürümeye başlaması** ve **konuşabiliyor** olmasıdır.

DİKKAT

Erikson sorularında yaş aralıkları da doğru cevabın bulunmasında bizlere ipucu verebilmektedir ancak bu durumun bizi her zaman doğru cevaba götürmeyeceği de unutulmamalıdır. Eğer soru kökü "Bu durum hangi evrenin krizle sonuçlandığının göstergesidir?" şeklindeyse kesinlikle bireyin içinde bulunduğu evreyi değil daha önceki evrelerden birisi soruluyor demektir. çünkü içinde bulunduğu evre iyi yada kötü hala atlatılmamıştır ve devam etmektedir.

Bu evre psikoseksüel kurama göre fallik döneme (3-6 yaş) karşılık gelmektedir.

- Bu dönemde çocuğun ilgisi, genital bölgenin uyarılması ile oluşan haz üzerinde yoğunlaşmıştır.
- Libido bu kez cinsel organlar ve cinsiyet farklılıkları üzerinde rol almaya başlar.

DİKKAT

Çocuklar bu dönemde cinsiyet farklılıklaını öğrenir ve cinsiyet rollerini ise **öğrenmeye başlar**.

- Bu evrede merak ve keşfetme duyguları üst düzeyde olduğu için çocukların yoğun bir şekilde soru sorduğu ve öğrenmeye çalıştığı görülür.

Eğer bu sorulardan ötürü bir çocuk azarlanır ve kınanırsa ya da biz bu sorulara cevap vermekten kaçınırsak ilerleyen dönemlerde çocukların cinsiyet kimliğini oluşturmada sorun yaşamalarına sebep oluruz. Bu yüzden cinsellikle ilgili bu sorulara dönemin şartlarınıda göz önüne alarak uygun cevaplar vermeliyiz.

- Cinsellikle ilgili soruların uygun bir şekilde cevaplandırılmaması içe kapanık, çekingen, utangaç, korkak ve cinsiyet rollerine dair problemli çocuklar yetişmesine sebep olur.
- Bu dönemde erkek çocukların anneye, kız çocuklarının da babaya karşı ilgi duydukları görülmektedir. Bu yaşlardaki çocukların çoğu zaman "ben annemle evleneceğim" ya da "ben babamla evleneceğim" şeklinde ifadeler kullandıkları görülür.

DİKKAT

- Erkek çocuklarının annesine karşı ilgi duyması "**Oidepus karmaşası**" adını alır.
- Kız çocuklarının babaya karşı ilgi duyması "**Elektra karmaşası**" adını alır.
- Freud önceleri bu karmaşaların **sadece erkek çocuklarda** var olduğunu ileri sürmüş ancak ilerleyen dönemlerdeki araştırmaları karmaşanın kız çocuklarında da olduğunu göstermiştir.
- Freud'a göre babalarına ilgi duyan kız çocukları onları annelerinden kıskanırlar. Annelerinin baba ile yakınlık kurmasına tahammül edemezler. Anneyi babadan uzak tutmaya çalışırlar. Anneyi her ne kadar rakip olarak görseler ve ona her ne kadar düşmanca yaklaşsalar da yine de anneyi model alan davranışlar sergileyerek babanın ilgisini çekmeye çalışırlar. Bu durum kız çocuklarının **kendi cinsiyetine ait rolleri öğrenebilmesi** içinde oldukça önemli ve olumlu bir gelişmedir.
- Benzer durum erkek çocukları içinde söz konusudur. Anneye ilgi duyan erkek çocukları, babalarının anneye yaklaşmasını ve herhangi bir yakınlık kurmasını istemezler. Babalarına her ne kadar düşmanca davranışlar sergileyip onları rakip görseler de yine de babayı model alan davranışlar sergileyerek annelerinin ilgisini çekmeye çalışırlar. Bu davranış, erkek çocuklarının **erkeksi cinsiyet** rollerini öğrenmelerini sağlayacak olumlu bir gelişmedir.
- Fallik dönemdeki dürtüler belli oranlarda bastırılmıştır. Bu dürtüler ilerleyen dönemlerde ise **yüceltme** mekanizması ile doyuma ulaştırılmaya çalışılır.

DİKKAT

- Herhangi bir sebepten dolayı annesi olmayan bir kız çocukları ile babası olmayan erkek çocukları model alabilecekleri bir hem cins bulamadıkları zaman cinsiyet rollerini öğrenmeleri ve geliştirmeleri de riske girer. Bu yüzden Oidepus ve Elektra karmaşalarının sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi için özdeşim kurma en önemli savunma mekanizmasıdır.
- Anneye veya babaya duyulan ilgi saplantı boyutuna ulaştığında bu bireyler ebeveynlerine duyulan aşırı ilgi yüzünden ilerde evlenemezler.

- Fallik dönemin bir diğer özelliği ise kastrasyon (iğdişlik) özelliğidir. Erkek çocuklarının, kız çocuklarında daha farklı bir cinsel organ görmesi ile birlikte kendi cinsel organının da yok olacağını düşünerek korkuya kapılmasıdır.

DİKKAT

Çocuklardaki bu korkuyu "**Oidepus karmaşası**" tetikler. Anneye ilgi duyan erkek çocukları, babalarının bu ilgiden haberdar olmasından ve kendilerine bir kötülük yapmasından korkarlar. Bu yüzden 3-6 yaş arasında çocuklar, sünnet ettirmekle korkutulmamalı ve sünnet ettirilmemelidir.

Saplantı Sonucu Ortaya Çıkan Davranışlar

- Anneye ve babaya karşı duyulan aşırı ilgi yüzünden ilerleyen dönemlerde evlenemezler.
- Hemcinsleri ile özdeşim kuramamaları kendi cinsiyet rollerini edinememiş bireyler yetişmesine neden olur.
- İlerleyen dönemlerde cinsiyet rollerine ilişkin bir problem görülmüşse bunun kaynağı fallik dönemde yaşananlardır.
- Fetişist bireylerde yine fallik dönemdeki saplantılardan ortaya çıkarlar.

III. OKULUN İLK YILLARINDA PSİKO - SOSYAL GELİŞİM

a. Son Çocukluk Dönemindeki Gelişim Görevleri (6-12 yaş)

- Büyüyen bir organizma olarak olumlu bir tutum oluşturma
- El göz uyumunu geliştirme ve çeşitli kasların kullanımı
- Akranlarıyla olan ilişkilerini zenginleştirme
- Öğretmenin model alınması
- Sorumluluk almayı öğrenme
- Vicdan, ahlâk ve değerler sistemi oluşturma
- Cinsiyete uygun rolleri öğrenme ve geliştirme
- İlköğretimin temel hedeflerini (okuma ve yazma) yerine getirme
- Somuttan soyuta akıl yürütme yollarını öğrenme
- Paylaşma ve işbirliğini geliştirmeyi öğrenme
- Gündelik oyunlar için gerekli özellikleri kazanma
- Gündelik yaşamlar için gerekli kavramlar geliştirme
- Kişisel bağımsızlığı kazanma (okula kendisinin gidip gelmesi gibi)
- Sosyal gruplara ve kuruluşlara karşı olumlu tutum kazanma

Kral Akademi

Kazanılması Beklenen Özellikler
• Başarma ve becerme duygusu ön plana çıkar. Başarı duygusunun ve özgüvenin artması açısından kritik dönemdir. Çocuğun kendine verilen bir görevi başarabildiğini, zorlukları aştığını ve üstesinden gelebildiğini görmesi gerekir.

Başarıya Karşı Aşağılık (6 - 12 Yaş)

Yapılması Gerekenler
• Hem öğretmenlerin hem de anne - babaların, çocuklarının düzeylerinin farkında olmaları ve mutlaka düzeylerine uygun görev ve sorumluluklar vermeleri gerekir. Mükemmelliyetçi tavırlar takınılmamalı ve çocuklar başardığında mutlaka pekiştirilmelidir. Çocuklara kendi beklentilerimizi dayatmamalı ve kıyaslama yapmamalıyız.

Krizle Souçlanmasının Etkileri
• Birey mükemmelliyetçi bir tutumla karşılaştığında düzeyine uygun olmayan hedefler yüzünden girişimlerinin sonunda başarısızlığa eriştiğini görecektir. Bu yüzden kendisini başarısız, yetersiz ve aşağılık birisi olarak görecektir. Bazen de aşırı hırslı bireyler haline geldikleri görülebilir. Bütün bu olumsuzluklar çocukta okul fobisinin ortaya çıkmasına da yol açacaktır.

→ Psiko - seksüel kuramda gizil (latent) dönemin karşılığıdır.

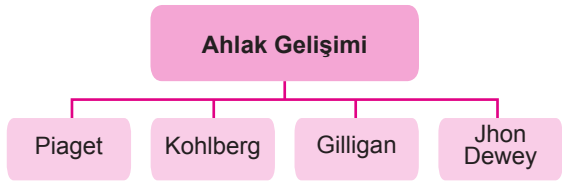
b. Başarıya Karşı Aşağılık Evresi (6-12)

DİKKAT

Başarıya karşı - aşağılık evresinde aynı zamanda cinsellik ve saldırganlık dürtüleri de geri planda kalır.

VI. ERKEN ÇOCUKLUKTA AHLAK GELİŞİMİ

- Ahlak gelişimi, bireyin toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyumunu ve kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasını amaçlayan bir süreç olarak tanımlanır. Ahlak gelişimi, topluma nasıl davranılması gerektiğinin farkında olmaktır.

I. Piaget'nin Ahlak Gelişimi

- Piaget, ahlak gelişiminin bilişsel gelişim alanı ile paralel olduğu görüşünü öne sürmüştür.
- Piaget'e göre üst düzey ahlak gelişimi evrelerine gelebilmek için, üst düzey bilişsel becerilere sahip olunması gerekir ancak üst düzey bilişsel becerilere sahip olan herkes üst düzey ahlak gelişimi evrelerine ulaşamayabilir.
- Bu doğrultuda bilişsel gelişimin ahlak gelişimi açısından bir ön koşul olduğu ancak tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Eğer birey ahlak gelişimi açısından üst düzey evrelere gelmişse bu mutlaka, başta üst düzey zihinsel beceri başta olmak üzere diğer bütün şartları yerine getirdiğini gösterir.
- Tıpkı bilişsel gelişimde olduğu gibi, ahlak gelişiminde de bir hiyerarşi olduğunu savunur.
- Ahlak gelişimini ahlak öncesi, dışa bağlı ve ahlaki özerklik olmak üzere üç farklı dönemde ele almaktadır.

Kral Akademi

PİAGET'İN AHLAK GELİŞİMİ

Ahlak Öncesi (0 - 6 Yaş)

- Bu dönemde çocuklar benmerkezci düşünceye sahip oldukları için kuralları başkalarının açısından göremezler.
- Bu yüzden de kuralların niçin var olduğunu ve önemini kavrayamazlar. Dolayısıyla bu dönem de ahlak gelişiminde söz edilmesi oldukça güçtür.
- Bu dönemde otoritenin belirlediği kurallar sorgulanmaz ama çok çabuk unutulduğu için defalarca tekrarlanır. Yapacağımız en doğru uygulama kuralları sık sık hatırlatıp onlara uygun rol - model olmaktır.

Dışa Bağlı (Ahlaki Gerçeklik, Heteronom) (6 - 10 Yaş)

- Bilişsel gelişimde somut işlemler dönemine karşılık gelir.
- Çocuklar gözlemledikleri ile hareket ettiği için model olmak oldukça önemlidir.
- Doğru - yanlış, iyi - kötü gibi ahlaki yargılar açısından yetişkinlere bağlıdırlar.
- Kuralları otorite belirler ve çocuklar bunu sorgulamazlar.
- Ceza alacağını bildiği için otorite varken bu kurallara uyarlar ama otorite yokken kuralları ihlal ederler.
- Ödül ya da ceza davranışın ortaya çıkardığı fiziksel sonucun büyüklüğüne göre değişir. Bu yüzden davranışın ardındaki niyete bakılmaz.
- Kurallar kutsaldır ve değişmezler.
- Bu evre Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramındaki "itaat ceza" dönemine denk gelmektedir.

Ahlaki Özerklik (Töresel Görecelik, Otonom) (10 Yaş ve Sonrası)

- Bu evredeki bireyler insanlar tarafından belirlenen kuralların yine insanlar tarafından değiştirilebileceğini düşünürler.
- Önceki iki evreden farklı olarak artık kurallar kutsal ve değişmez değil aksine sorgulanabilir niteliktedir.
- Ahlaki yorumlarda davranışın ardında yatan niyet göz önüne alınmaya başlamıştır.
- Somutluktan sıyrılan birey artık göreceliği anlamaya ve kavramaya başlar.
- Kurallar belirlenirken kendisi de görüşlerini dile getirebilecek seviyeye erişmiştir.

Örnek:

- Annesi kaza yapan bir çocuğun "Ben annemi çok üzdüğüm için annem kaza yaptı." demesi benmerkezcilikten dolayı onun "ahlak öncesi" evrede olduğunu gösterir.
- Ayten annesinin yokluğunda, ablasının babasına sürpriz bir akşam yemeği hazırlarken mutfağı çok kirlettiğine, abisinin ise bu hazırlananlardan bir dilim börek kaçırırken kapının önüne düşürüp yeri kirlettiğine tanık olur.
- Ayten dışa bağlı dönemde ise sadece davranışın ortaya çıkardığı fiziksel sonucunu büyüklüğüne göre karar verecek ve ablası daha çok yeri kirlettiği için onun daha suçlu olduğunu düşünecektir.
- Ayten eğer "ahlaki özerklik" döneminde ise davranışındaki niyete bakabildiği için abisinin gizlice bir şeyler çalarken evi kirletmesinden dolayı daha suçlu olduğunu söyleyecektir.

II. Kohlberg'in Ahlak Gelişimi

- Ahlak gelişimin de daha çok "adalet" kavramı üzerinde durmuştur.
- İnsanlara anlattığı hikayelerinde bireylerin sorunun çözümünde ikilemde kaldığı görülür.
- İnsanlara "neden?" sorusunu yönetmiş ve aldığı yorumlara göre ahlaki değerlendirmelere varmıştır.
- En büyük eleştiri ise davranışları doğal ortamlarında gözlemlemek yerine insanların söylemlerinden yola çıkarak hareket etmiş olmasınadır.
- Erkeklerin kadınlara oranla daha üst düzeye ahlaka sahip olduğunu savunmaktadır. Bu görüşü ile Gilligan tarafından eleştirilmiştir.
- Ahlak gelişimini 3 dönem ve 6 evre ile açıklamıştır.

Bilişsel gelişim, ahlak gelişiminin ön koşuludur ancak tek başına yeterli değildir.

Çocuklar bu evrededir.	(4 - 9) yaş İD BASKIN	Gelenek Öncesi İtaat - ceza Saf çıkarcı	**Benmerkezci Düşünce** • Menfaat • Çıkar • Bencillik	Sadece ben değerliyim
İnsanların çoğu bu evrededir.	(9 - 15) yaş SÜPEREGO BASKIN	Geleneksel İyi çocuk olma Kanun - düzen	**Empati Düşünce** • İyilik • Fedakarlık	Sadece başkaları değerli
Çok az insan bu evreye geçiş yapabilir.	(15 - ∞) yaş EGO BASKIN	Gelenek Sonrası İyi çocuk olma Kanun - düzen	**Soyut Düşünce** • Hak • Adalet • Eşitlik • Doğruluk	Ben ve başkaları değerli

DİKKAT

Kohlberg'e göre;

- Soyut düşünme becerisine sahip olmayan insanların gelenek sonrası döneme de ulaşamayacaklarını savunur ancak her soyut düşünebilen de gelenek sonrasına ulaşamayabilir. Eğer birey gelenek sonrası evreye ulaşmışsa bu mutlaka soyut düşünebildiğini gösterir.
- Gelenek öncesindeki davranışlar "id", geleneksel dönemdekiler "süperego", gelenek sonrasındakiler ise "ego" kökenli davranışlardır.
- Benmerkezciliğin en yoğun olduğu evre "itaat-ceza" evresidir.
- Empati ilk defa saf çıkarcı evrede görülür. Çünkü birey ilk defa bu evrede karşısındakilerin gereksinimlerini fark eder.
- Çocukların zihinsel olgunlaşma düzeylerinin sınırlamasından dolayı gelenek öncesi dönemde yer alır.
- İnsanların büyük çoğunluğu geleneksel dönemdedir. Sadece çok az bir kısmı gelenek sonrası döneme geçebilir.
- Yaş ahlaki açıdan gelişmek için önemli ama yeterli değildir.
- Kadınların iyi çocuk olma evresinden öteye geçemeyeceğini savunur.
- Kuralların ilk defa sorgulandığı evre saf çıkarcı evredir ama kuralların "toplum yararına" ilk kez sorgulandığı evre ise sosyal anlaşmalar evresidir.
- Kendine ait ahlaki ilkeleri olan tek evre evrensel ahlak evresidir. Bu ilkeler hak, adalet, eşitlik, insan hayatı ve onurunun her şeyden önemli olması prensibine dayanır.
- Kohlberg'in ahlak evrelerini birbirinden ayırt edebilmek için davranışın ardındaki niyete bakmak önemlidir.
- Bu doğrultuda aynı evrende bulunan bireyler buna rağmen farklı davranışlar sergileyebilir ya da aynı davranışı sergiledikleri halde bireyler farklı evrelerde olabilirler. Bunun sebebi davranışın ardındaki niyettir.
- Baskıcı - otoriter tutum ile yetişmiş bireylerin büyük çoğunluğu itaat - ceza evresinde yer alır. Aşırı hoşgörülü tutumla yetişmiş ve her isteği yapılmış bir birey ise daha çok saf çıkarcı evrede yer alır.
- Kohlberg'e göre insanlar bazı davranışları nedeniyle zaman zaman bir sonraki ya da bir önceki evreye geçebilir ama bu durum ahlaki gelişim düzeyinin o evrede olduğunu göstermez. Bireyin hangi ahlaki gelişim evresinde olduğunu genel anlamdaki davranışları belirler.
- Ahlak gelişimi ile zeka gelişimi paraleldir. Üst düzey ahlaka sahip olabilmek için mutlaka üst düzey zihinsel becerilere sahip olmak gerekmektedir. Ancak üst düzey zihinsel beceriye sahip herkes de üst düzey ahlaki gelişime sahip olamayabilir. Eğer birey üst düzey ahlaka sahipse bu mutlaka üst düzey zihinsel becerilere sahip olduğu anlamına gelir. Kısaca zeka gelişimi ahlak gelişimi için bir ön koşuldur ama tek başına yeterli değildir.

Ahlak Gelişimi Dönemleri

I. Gelenek Öncesi Düzey (4 – 9 yaş)

DİKKAT

Gelenek öncesi dönemde benmerkezci düşünce hakimdir.

- Gelenek öncesi düzey Piaget'nin ahlaki gerçekçilik dışa bağımlı döneminin özelliklerini gösterir. Bu düzeydeki çocuk için otoritenin koyduğu kurallar önemlidir. Birey kendi gereksinimlerini doyurmayı ön plana alır. (Benmerkezcilik) Ahlak gelişiminin ilk iki evresi bu düzeyde yer alır.

GELENEK ÖNCESİ

a. itaat ve ceza

- Bu evrede çocuklar otoritenin kurallarına uyarlar ve ceza görecekleri davranışları yapmaktan kaçınırlar. Ahlaki yargılar meydana gelen fiziksel zararın büyüklüğüne bağlıdır, otoritenin kurallarına uyma temel güdüdür. Bunun temel sebebi de ceza almamaktır. Ama kural koyan ya da denetleyen ortada yoksa kişi kuralı çiğnemekte bir sakınca görmez. Çünkü bu evrede bireyleri kurallara uymaya iten gerekçe ceza almama ya da sözel ve fiziki şiddete maruz kalmama düşüncesidir. Ceza riski ortadan kalktığında kurallara bağlı kalmanında bir gereği yoktur. Bu dönende niyet önemli değil sonuç önemlidir. Davranışın iyi ya da kötü olduğu o davranışın sonuçlarına göre yorumlanır.
- Cezalandırılan davranışlar kötü olarak nitelendirilir ve tekrarlanmazlar. Cezalandırılmayanlar ise doğru davranıştır ve tekrarlanırlar.

Örnek:

- Öğretmenin cezalandırılmasının korktuğu için kurallara uyan ancak öğretmenin yokluğunda kuralları çiğneyen öğrenci itaat ceza evresindedir.
- Öğrenci "Ben uymazsam, sen uymazsan o zaman düzen diye bir şey kalmaz." düşüncesiyle kurallara her zaman uyuyorsa kanun düzen evresindedir.

b. araçsal ilişkiler (saf çıkarcı, pazar alışverişi)

- Bireyin temel güdüsü kendi gereksinimlerini doyurmaktır. Kimi zaman başkalarının gereksinimleri dikkate alınmakla birlikte bu durum bireyin kendi çıkarları söz konusu olduğunda geçerlidir. Yani menfaatleri doğrultusunda taviz verebilir ve alabilirler.
- Bu evredeki kişi karşılığında bir iyilik görecekse başkasına iyilik yapar. Karşılıklı ilişkilerde sürekli kendisini düşünen birey kurallara ihtiyacını karşıladığı sürece uyar. Çünkü bu evrede kurallara uymanın tek bir nedeni vardır buda çıkar sağlamaktır. Bu yüzden çıkarları doğrultusunda kuralları ilk defa sorguladığı evredir. Bir davranış kişi için yararlı ise o davranışın doğru olduğu düşünülür. Arkadaşı kendisine borç para verdiyse oda arkadaşına borç verebilir." Sen benim sırtımı kaşı bende seninkini" atasözüne uygun davranmaktadırlar.

Örnek:

- Devlet eğer hastanelerde benim ihtiyacımı karşılıyorsa bende primlerimi ödemeliyim.
- Bugün ona, yarın bana düşüncesiyle arkadaşına yardım ederler.
- Sırf kendilerine zararı yok diye kötülükler karşısında susarlar.
- "Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" düşüncesi hakimdir.
- Çekememezlik ve kıskançlık bu evrede söz konusudur.
- Kendisine iyilik yapıldı diye iyilik yapar, kötülüğe de mutlaka kötülükle karşılık verirler.
- Ceza'nın tutarı ve caydırıcılığı düşükken kuralları çiğnerler ama tutarı ve caydırıcılığı artınca kuralları çiğnemezler.

DİKKAT

İtaat ceza

- Bireyin üstlerinin emirlerini hiç sorgulamadan yerine getirmesi itaat ceza evresine özgü bir davranıştır.
- Bu evre ile ilgili sorular sadece bireyin otorite yokken kuralları çiğnediği şekli ile değilde eğer sadece kurallara uyduğu kısmı ile gelirse kanun düzen evresinden ayırmak için bireyin kurallara "korktuğu için mi?" yoksa "toplumsal düzeni bozmamak için mi?" uyuduğuna bakılmalıdır. Birey otoritenin koyduğu kurallara cezalandırılmaktan korktuğu için koşulsuz uyuyorsa itaat ceza evresindedir ancak düzeni bozmamak için uyuyorsa kanun düzen evresindedir.

DİKKAT

Saf çıkarcı

- Sorularda herhangi bir ayrıntıya veya bir kritere yer verilmediği müddetçe bireyin tanımadığı birilerine yardım etmesi öncelikle saf çıkarcı evre olarak değerlendirilmelidir.
- Bir davranışın iyi ya da kötü olup olmadığı itaat ceza evresinde, sonrasında ödül ya da ceza olup olmamasına göre değerlendirilirken; saf çıkarcı evrede ise, kendisine yarar sağlayıp sağlamadığına göre belirlenir.

II. Geleneksel Düzey (10 – 15 yaş)

- Diğer insanların ve grupların gereksinimleri dikkate alınır. Toplumsal değerler benimsenir. Aile, grup ve ulusun beklentilerini karşılamaya önem verilir. Sosyal düzeni koruma ve destekleme eğilimi gösterilir. Bu nedenle bazen birey grubun ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından daha fazla önemseyebilir.

GELENEKSEL

a. kişiler arası uyum (iyi çocuk eğilimi)

- Üçüncü evrede akran ve aile gibi grupların beklentilerine ve normlarına uygun davranılır. Kişi için bu gruplar tarafından onaylanmak çok önemlidir. Ahlaki değerlendirmelerde artık başkalarının duygu ve düşünceleri de göz önüne alınır. Temel güdü grup tarafından kabul edilme olduğundan kişinin gruptan bağımsız olarak davrandığına pek rastlanmaz. Başkaları tarafından iyi bir kişi olarak algılanmak düşüncesi davranışlarını yönlendirir. Bu doğrultuda birey bazen olumsuz davranışlarda sergileyebilir ama eğer çevresindekiler yapıyor diye yapıyorsa yani amacı gruba uygun hareket etmek ve kendini sevdirmekse yine iyi çocuk olma evresine özgü bir davranış olarak değerlendirilir.

Örnek:

- Anne ve babasına akşam 19:00'dan önce evde olacağına dair söz veren Simge'nin arkadaşları çağırmasına rağmen sözünde durması ve 19:00'dan önce eve dönmesi
- Ahmet Bey'in, patronunun gözüne girebilmek için işe geç kalan arkadaşlarını şikayet etmesi gibi.

b. kanun ve düzen Eğilimi

- Bu evredeki temel güdü ise toplumsal düzeni korumaktır. Geçerli olan toplumsal kurallara ve yasalara uygun davranılır.
- Kanunlara sorgulanmadan uyulur ve kanunlara aykırı davranışlar hoş karşılanmaz. Hiç kimse kanunların üstünde değildir. Toplumsal sorumluluklar almaya önem verilir.

Örnek:

Eğer birey kurallara:

- Cezalandırılmaktan korktuğu için uyuyorsa itaat ceza
- Menfaatlerini koruduğu gerekçesi ile uyuyorsa saf çıkarcı
- Gruba dahil olmak, takdir edilmek ve güven kazanmak için uyuyorsa iyi çocuk olma
- Toplumsal düzeni korumak ve sürdürmek için uyuyorsa kanun düzen evresindedir.

Kral Akademi

DİKKAT

İyi çocuk olma

- Soruda herhangi bir ayrıntıya yer verilmediği müddetçe bireyin akrabalarına, hemşehrilerine, köylülerine ve tanıdıklarına yardım etmesi, onları kayırması ve onlara ayrıcalık tanınması öncelikle iyi çocuk olma evresi olarak değerlendirilmelidir.
- Yine sorular da herhangi bir ayrıntıya veya bir kritere yer verilmediği müddetçe bireyin sözünde durması ve ikili anlaşmalara sadık kalması iyi çocuk olma evresine özgü bir davranıştır.
- Hem saf çıkarcı hem de iyi çocuk olma evresinde beklentiler söz konusudur. Bu yüzden bu iki evrenin soruları birbiri ile karıştırılır. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta bireyin beklentilerinin ya da kaybedilmesinden çekinilen özelliklerinin maddi ve somut mu? yoksa manevi mi? olduğudur. Eğer beklentiler veya kaybedilmesinden çekinilenler maddi ve somut şekildeyse saf çıkarcı evre, manevi ise iyi çocuk olma evresidir.
- Bireyin davranışları eğer iyi bir anne, baba, çocuk, eş, öğretmen, öğrenci, vatandaş olma amacı taşıyorsa mutlaka iyi çocuk olma evresine özgü bir davranış sergilenmiştir.

DİKKAT

Kanun düzen

- Bireyler bu evrede sadece kanunlara ve yazılı kurallara değil, bir toplulukta düzeni sağlayan her şeye hiç sorgulamadan her daim uyma eğilimi sergilerler.
- Töre, örf ve adetler, disiplin kuralları, yönetmelik, iç tüzük, kanun ve yasa gibi yazılı ve yazısız olan ve toplumlarda düzeni sağlayan unsurlara ayrım gözetmeksizin uyma eğilimi gösterirler.
- Bu dönemde kurallar işlevini yitirmiş ve hatta artık zarar vermeye dahi başlamış olsa dahi yine de birey tarafından asla sorgulanmaz. "Şeriatın kestiği parmak acımaz", kanunlara karşı boynumuz kıldan incedir" düşüncesi hakimdir. Sosyal anlaşmalar evresinde ise birey kurallara uymakla birlikte bu tarz işlevini yitirmiş ve zararlı olmaya başlamış kuralları da körü körüne kabul etmek yerine topluma yararlı hale getirmek için sorgular ve değiştirmeye çalışırlar.

GELENEK SONRASI

a. sosyal sözleşmelere ve yasalara uyma eğilimi

- Yasaların sosyal düzeni korumak için gerekli olduğuna inanılmakla birlikte gereksinimleri karşılamayan yasaların değiştirilebileceği ilkesi benimsenir. Yasalar ve yasaların uygulanışı temel hak ve özgürlükler çerçevesinde eleştirel bir yaklaşımla incelenir. Bu ahlak gelişimi düzeyine, yetişkinlerin ancak %25'inden daha azı gelebilmektedir.

Örnek:

- Öğrenci evlerinde bir araya gelen 3-5 arkadaş kendi aralarında birtakım anlaşma yapar ve yine bunları gerektiğinde birlikte değiştirebilirler.
- Anayasa'daki maddelerin toplumun yararı için değiştirilmeye çalışılması

b. evrensel ahlak ilkelerine uyma eğilimi

- Ulaşılabilecek en üst ahlak gelişimi evresi olan altıncı evrede birey yasalardan tamamen bağımsız olarak kendi oluşturduğu ahlak ilkelerine uygun davranır. Bu ilkeler insan hakları, adalet, eşitlik gibi üst düzey evrensel değerler temel alınarak geliştirilir. Bu evredeki birey kendi ilkeleriyle bağdaşmayan yasalara uymayabilir.

Örnek:

- Depremde yıkılan evlerinin enkazı altında annesine ulaşmaya çalışan birisi annesini bulduğu halde yaşama ihtimalinin düşük olması nedeniyle annesini bırakıp kurtarılırsa yaşama ihtimali daha yüksek olan bir başkasını kurtarıyorsa evrensel ahlak evresinde yer almaktadır.
- Aracında hasta taşıyan birinin bu hastanın hayatını kurtarmak için trafik kurallarını ihlal etmesi.

III. Gelenek Sonrası Düzey (15 yaş ve sonrası)

- Bu düzeyde birey kendine özgü ahlak ilkeleri geliştirir. Ahlaki değerlendirmeler tüm koşullar dikkate alınarak yapılır. İnsan hakları çerçevesinde değerlendirmeler yapılır. Evrensel değerlere uymayan yasal düzenlemeler eleştirilir ve değiştirilmesi için uğraş verilir.

DİKKAT

Sosyal Sözleşmeler

- Hakkaniyet noktasında başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymak esastır.
- Küçük bir grubun bir araya gelerek düzeni sağlayabilmek amacı ile aralarında bir takım anlaşmalar yapması da bu evreye özgü bir davranıştır.

DİKKAT

Evrensel Ahlak

- Hiç bir şey insanlık onurundan ve gururundan aynı zamanda da hayatından önemli olamaz.
- Her şey hak, adalet, eşitlik, doğruluk ve vicdan kapsamında belirledikleri kendi ahlak ilkelerine göre değerlendirilir.

Kral Akademi

1. **Vygotsky'nin kuramı ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?**

A) Birey, yeni öğrenmeleri akran desteği ile daha kolay gerçekleşmektedir.

B) Bireyin kültürel çevresi öğrenmeleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

C) Bireyin bilişsel gelişimi dil gelişimi sürecinden etkilenmektedir.

D) Bireyin dil gelişimi süreci içten-dışa doğru gerçekleşmektedir.

E) Öğretilecek içerik öğrencinin düzeyinin biraz üzerinde olmalıdır.

ÇÖZÜM: Vygotsky'e göre öğretilecek beceri öğrencinin düzeyinin biraz üzerinde olmalı ve yetişkin desteği ile bu düzeye erişmesi sağlanmalıdır. Aynı zamanda bireyin bilişsel gelişimi dil gelişimi düzeyinden etkilenmektedir ve bu dil gelişimi süreci dıştan-içe doğru ilerlemektedir.

CEVAP: D

2. Çocuklar bu evrede çevrelerini tanımak için daha çok duyu organlarını kullanmaktadır. Bu doğrultuda çocuklar nesnelerle doğrudan etkileşime geçmeyi ve nesneleri bu şekilde tanımayı benimserler.

Yukarıdaki açıklamalar Bruner'in bilişsel gelişim kuramına göre bu çocukların hangi evrede olduklarını göstermektedir?

A) Duyu – motor dönem

B) İşlem öncesi dönem

C) Eylemsel dönem

D) İmgesel dönem

E) Sembolik dönem

ÇÖZÜM: Çocuklar eylemsel dönemde, çevreyi eylemlerle anlar; nesnelerle doğrudan ilişki kurar ve nesnelerin anlamı çocukların onlarla ne yaptığına bağlıdır, çevresindeki nesnelerle ilgili yaşantıyı onlara dokunarak, vurarak, ısırarak, hareket ettirerek kazanır. Onlar için nesneler bazı eylemler yaptıkları şeylerdir.

CEVAP: C

3. **Aşağıdakilerden hangisi dil gelişimi ile ilgili kritik dönemi ifade etmektedir?**

A) Morfem

B) Morgem

C) Fonem

D) Semantik

E) Sentaks

ÇÖZÜM: Morgem (Tek sözcük) evresi, dil gelişiminde "tek sözcük" evresi olarak bilinen evredir. Bu evrede tüm çocuklar tek kelime ile birden çok şey anlatmak istemektedir. Kullanılan kelimenin herkes tarafından bilinen veya kabul edilen bir kelime olmasına gerek yoktur. Çocuk kendi oluşturduğu ses dizilerini de morgem olarak kullanabilir. Aynı zamanda bu evre dil gelişimi açısından da kritik dönem olarak bilinmektedir.

CEVAP: B

4. **Gelişim psikolojisi alanında öne çıkan kuramcıların kendilerine ait bu kuramların dönemlerini ve yaş aralıklarını oluştururken temele aldıkları ölçüt aşağıdaki gelişim kavramlarından hangisidir?**

A) Olgunlaşma

B) Kritik dönem

C) Büyüme

D) Hazırbulunuşluk

E) Yaş

ÇÖZÜM: Olgunlaşma süreci yaşantılardan bağımsız olarak gerçekleşen biyolojik değişimlerdir. Bu süreç çevresel değişimlere karşı da dirençlidir. Dolayısı ile dünyanın farklı bölgelerine gidildiğinde de bu sürecin anormal değişiklikler sergilemediği görülür. Nihayetinde kuramcılarda kuramların inşa ederken bu süreci temele alırlar.

CEVAP: A

Kral Akademi

5. Erkan ve Nimet yaşıtlarına oranla ergenliğe daha erken girmişlerdir. Bu yüzden zamanla Nimet'in içe kapandığı ve özgüvenini yitirdiği; Erkan'ın ise daha sosyal ve özgüvene sahip bir kişiliğe eriştiği gözlenmiştir.

Yukarıdaki durum aşağıdaki gelişim ilkelerinden hangisi ile daha iyi açıklanır?

A) Gelişimde bireysel farklılıklar vardır
B) Gelişimde kritik dönemler vardır
C) Gelişim bir bütündür
D) Gelişim nöbetleşe devam eder
E) Gelişim de belirli yönelimler vardır

ÇÖZÜM: Gelişimde bireysel farklılıklar vardır ve gelişim bir bütündür ilkelerini ayırt edebilmek için sorunun genelinde ''bireyin yaşıtlarından ne kadar farklı olduğumu yoksa bu farklılığının diğer gelişim alanları üzerinde nasıl bir etki yarattığımı vurgulanıyor'' sorusuna cevap aranmalıdır.

Bu soruda da Erkan ve Nimet'in fiziksel gelişim alanında ergenliğe erken girmelerinin kişilik gelişimi alanına nasıl etki ettiği vurgulanmıştır.

CEVAP: C

6. 4 yaşındaki Ayşe etrafındaki herkesin kendisi ile konuştuğunu zannedip herkese cevap vermeye çalışmakta aynı zamanda onlarla konuşurken de karşısındakilerin vereceği cevabı beklemeden kendi söylemek istediklerini dile getirmektedir.

Ayşe'nin bu durumu dil gelişimine göre aşağıdakilerden hangisi ile daha iyi açıklanır?

A) Yansıtıcı konuşma
B) Tekrarlama
C) Otistik konuşma
D) Benmerkezci konuşma
E) Özel konuşma

ÇÖZÜM: Piaget'ye göre benmerkezci konuşma işlem öncesi dönemde görülen bir özelliktir ve somut işlemler dönemine girildiğinde sona erer. Bu konuşma türünde çocuklar etrafındaki insanları dinlemeden kendi söylemek istediklerini dile getirir ve onlarla olan diyaloğu da kendi istedikleri gibi yürütmeye çalışırlar. Onlara sorular sorar ve bu sorulara cevap vermelerini, isterler.

CEVAP: D

7. Hilal, baskıcı bir anne ve babanın kızıdır. Bu yüzden çocukluğunda yaptığı yanlışlardan ya da anne ve babasının izni olmadan gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı sürekli şiddete maruz kalmıştır. Artık yanlış yapmaktan ve bu yüzden şiddete maruz kalmaktan çok korkan Hilal, anne ve babası ne isterse onu yapmayı ve sözlerinden asla çıkmamayı bir kişilik haline getirip kabullenmiştir.

Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramına göre Hilal'in aşağıdaki evrelerden hangisinde yer alma ihtimali daha yüksektir?

A) Saf çıkarcı
B) İtaat ceza
C) Kanun düzen
D) Dışa bağlı
E) Töresel görecelik

ÇÖZÜM: İtaat ceza evresindeki bireyler otoritenin koyduğu kuralları yine otorite tarafından cezalandırılmaktan korktuğu için sorgulamaz ve kendinden istenenleri itiraz etmeden yerine getirir. Kurallara uymasının tek sebebi cezalandırılmaktan korkmak olduğu için otoritenin olmadığı ortamlarda ceza riskinin ortadan kalkması kurallara uymanın da mantıksız olduğunu göstermektedir.

CEVAP: B

Kral Akademi

8. Mert okula yazılmanın verdiği heyecanla okul araç-gereçlerini almak için annesi ile alışveriş merkezine gitmiştir. Ancak eve dönüş sırasında annesinin kullandığı araca bir başkası çarparak Mert'in ağır yaralanmasına sebep olmuştur. Aylarca tedavi gören Mert, okula gidebilmek için bir sonraki yılı beklemek zorunda kalmıştır. Nihayet zamanı gelmiş ve Mert de yaşıtları gibi okula başlamıştır. Ancak okula bir yıl geç yazılması arkadaşlarına göre birçok şeyi daha geç öğrenmesine sebep olmuştur.

Mert'in yaşadığı fiziksel rahatsızlık ve bunun sonucundaki psikolojik sorunlar nedeni ile öğrenme güçlüğü de çekiyor olması aşağıdaki gelişim ilkelerinden hangisi ile daha iyi açıklanır?

A) Gelişimde bireysel farklılıklar vardır
B) Gelişim yordanabilir bir sıra izler
C) Gelişim bir bütündür
D) Gelişim nöbetleşe devam eder
E) Gelişim de belirli yönelimler vardır

ÇÖZÜM: Bireyin herhangi bir gelişim alanında yaşadığı olumsuzlukların diğer gelişim alanlarını da aynı şekilde etkilemesi ''gelişim bir bütündür'' ilkesi ile açıklanır. Soruda bireyin yaşadığı fiziksel rahatsızlığın onun bilişsel gelişimine olan etkisi vurgulanmaktadır.

CEVAP: C

9. I. Bilinç ve hedefe yönelik bir amaç yoktur. Bakıcı bebeğin çıkardığı seslerden kendisi bir anlam çıkarır.

II. İstediklerini sözel olarak ifade edebilirler. Jestler kullanabilir ve seslenmede bulunabilirler.

III. Bu evrede amaç biraz daha belirgin bir hal almıştır. Bu dönemde bebekler yine ancak bakıcılarının çabası ile anlaşılabilirler.

Yukarıda belirtilen iletişim aşamaları aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru bir sıra ile verilmiştir?

A) Etki söz – Edim söz – Düz söz
B) Etki söz - Düz söz - Edim söz
C) Edim söz - Etki söz- Düz söz
D) Düz söz - Etki söz - Edim söz
E) Edim söz - Düz söz - Etki söz

ÇÖZÜM: I. Bilinç ve hedefe yönelik bir amaç yoktur. Bakıcı bebeğin çıkardığı seslerden kendisi bir anlam çıkarır. (Etki söz / Amaç) (0-6 ay)

II. İstediklerini sözel olarak ifade edebilirler. Jestler kullanabilir ve seslenmede bulunabilirler. (Düz söz / İşlev) (6-12 ay)

III. Bu evrede amaç biraz daha belirgin bir hal almıştır. Bu dönemde bebekler yine ancak bakıcılarının çabası ile anlaşılabilirler. (Edim söz / Anlam) (12-)

CEVAP: B

10. **Çocukları gerçek dile yaklaştığı, nörolojik yapının ve deneyim zenginliğinin arttığı ve çevresindeki sesleri model alıp taklit ettiği erken iletişim evresi aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Vokal oyunlar
B) Ekolali evresi
C) Jargon evresi
D) Gığıldama evresi
E) Doğal sesler

ÇÖZÜM: Ekolali evresinde (8-12 ay), çocukları gerçek dile yaklaşır, nörolojik yapı ve deneyim zenginliği artar ve çevresindeki sesleri model alıp taklit etmeye ağırlık verirler.

CEVAP: B

Kral Akademi